De last

Gustaaf Vermeersch

bron
Gustaaf Vermeersch, *De last*. Van Dishoeck, Bussum 1904 (2 delen)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/verm011last01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

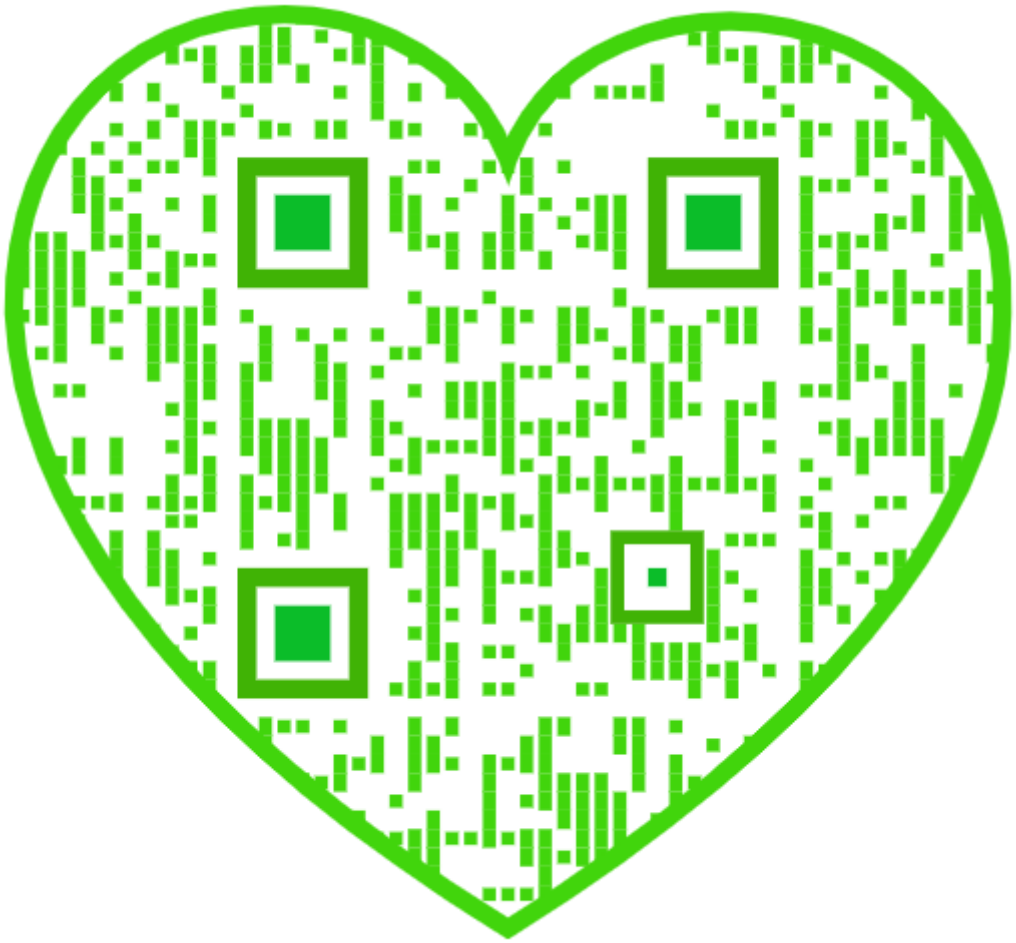

[De Last
Deel I]

De deur ging open met een gekraak van 't slot en stijf viel de lichtplek, die daarachter opgesloten werd gehouden, over de dorpel en 't voetpad en bleef daar stijf liggen.

Een vent tort buiten, in een lange frak, stootend met zijn schouder tegen de deurstijl; hij boog zich voorover en liet zijn éene voet zwaar stampen op het iets lagere voetpad, dan ging de andere daarachter. Hij eerselde even, miek een draai rechts en dan weer links, waar hij tegen de blinden stiet die ruttelden; dan raakte hij in gang.

- 'n Avond, Jan.

Hij grolde iets en snoffelde met zijn neus. De, deur vloog weer toe, een gekraak van schuivende sloten werd gehoord, en 't licht dat door de vensters heen zich op straat was komen leggen, in een dunne, rossige streep, verdween. Verder strekte zich in een lang eind de stille, donkere straat uit, erkennelijk aan de lichten, op reke gesteld,

van weerskanten in een ver-uitgerokkene lijn. Van verre waren 't lijk groote sterren, doch dichterbij strekten nevelige lichtvlekken zich daaronder uit, blakerden even op tegen een muur en schetsten een evenbeeld in een donker venster. Tusschen hen en hooger op, was de eendere klomp grauw, soms lager, soms hooger, met plotse gaten die gaapten, en ruimten; 't stond alles boutstil in stille gemijmer.

Als Jan een heel eind gegaan was bleef hij staan, in zijn eigen te babbelen, terwijl zijn lijf heen-en-weer ging, en zijn schaduw met-een die in onduidelijke vormen zich uitstrekte achter hem en in het donker verloren ging. Hij boog diepe, knikte dan gestadig met heel zijn bovenlijf, en bracht met een breede zwaai zijn hand aan zijn ondervestzakje. Daar peuterde hij een wijle en dan kwam zijn uurwerk te voorschijn. Op 't bolle glas plaatste zich dadelijk een licht-plekje, lijk een opengespetterd druppeltje water, schietend zijn luttele straaltjes langs heel de ronde.

Lang keek hij daarop, gebogen, terwijl zijn bovenlijf op-en-neer ging. Een zeeverdraadje kwam uit zijn mond, rekte zich een eindje, korte weer, lijk of 't zich terugtrok, en werd dra langer; 't bereikte zijn mouw en breidde zich daar open.

Daar kwamen trippelende voeten en een stil, fijn gebabbel werd te hooren. Schaduwen teekenden zich af langs de overkant van de straat en naderhand kwamen ze in een lichtvlek, hun wezen teekende zich vaag af, lijk een witte klad en langs

onder hingen de kleeren in eendere wijdte, 't waren twee vrouwen. Hij keek naar hen, verdwaasd, met zijn mond wijd open, in zijn zelfde houding, dan stak hij zijn uurwerk weer en keek ze voorbijgaan; zijn herte ging open.

Als ze een weinig verder waren schoot hem 't gedacht te binnen hen te volgen, hij deed gezwind een stap om de straat over te steken, maar botste plots met zijn kop tegen een, lanteernpaal en zijn hoed vloog in de goot. Een helder gelach giechelde door de stille straat en hij voelde iets als een schaamte kriebelen, in warme gang over zijn wezen. Hij raapte zijn hoed op, met veel reiken en geweld en stond dan even te dubben. Ze gingen weer voort, recht en zwierig, met bewegende drendels op hun hoofd en vaag slaan van hun rokken tegen hun voeten. Wijven, 't waren wijven! dat moesten van de goeie zijn, zoo laat en alleen!

Een vuur kwam op dat daar binnen altijd te vunzen lag en dan opflakkerde bij de minste roering; zijn bloed schoot op en kwam wandelen rondom zijn oogen. Een geheime hope rees en zijn wezen kreeg een zalige uitdrukking - hij ging achter hen.

Zwaar schokte hij ineen toen hij van 't voetpad trad en hij schopte ergens tegen een uitspringende steen, maar hij ging toch voort al zwijnselend weg, geraakte langs de overkant en ziggerde tegen de huizen. De helle stemmen schaterden nu luide en soms lachten ze, dan klonk dat als een glasgetik... Hij ging rapper en snoffelde, zijn neus

toegenepen en met snelloopend bloed dat bij poozen uit zijn borst werd geslegen als zijn herte erg aan 't schokken ging, volgens de dichtheid van zich vóor hem tooverende zichten van vermaken. Als ze aan een kruisstraat kwamen haalde hij hen in, maar dan overviel hem ineens weer die altijd zelfde blooheid. Hij wist niet wat hij nu vertellen ging en voelde zich bedremmeld. Ze praatten zij voort, de meisjes en lachten, ongedwongen, en 't docht hem dat ze sterker waren dan hij, ze waren zij toch niet gepakt aan hun herte, en ze zouden zeker de zot met hem houden, geene van de twee zou willen meegaan ...

Ze draaiden hun hoofden waarop de breede haartooi lag uitgespreid onder hun wijde hoeden met wemelende drendels behangen, en ze keken op zij. Zijn oogen ontmoetten hun blikken wijl hij even naar hun oogen keek die zwartvlekten in de bleeke, ovale plek die hun wezen was. Hij zag hun geglinster van verre stralen die ze opvingen - half verscholen, lijk ze zaten, onder hun vooien, en hij voelde zich ontdaan. De ontroering zonk in zijn beenen en hij was beschaamd over zijn eigen stoutheid of over zijn blooheid, maar kijken en dierf hij niet meer.

Ze gingen zoo voort een heele tijd, de meisjes koutend ondereen, zonder dat hij goed verstond wat ze zeiden. Hij ving soms een woord op, ze bespraken 't laatste nieuws, en hij zocht een reden te vinden om zich daar tusschen te mengen, maar 't en ging niet.

Als ze op een groote plaats kwamen ontmoetten ze plots een andere kerel die opdook van tusschen de donkere boomen. Hij kwam bij, blies de rook van een sigaar vóór zich uit, en gaf Jan de hand. Hij sprak seffens de vrouwen aan bij hun namen en vroeg of ze nu de dienst van policie deden en Jan naar huis leidden?

Ze zeiden lachend dat ze hem niet herkenden daar hij stom geworden was, en binst verweet hij zijn eigen niet gesproken te hebben en hij beneed Cies, zijn gezel, die zoo gemakkelijk iets vond om een gesprek aan te knoopen.

Al lachend en gerrend werd de weg nu afgelegd. Soms kwam hij tusschen brabbelend halve woorden uit met haperende tong; soms stond hij stil, om beter zijn eigen redeneering te zien afrollen. Hij keek er naar, wijl zijn woorden weggolfden, met strakken blik, en miek dan wijde gebaren, deed zijn handen open en toe, als wilde hij ze pakken in de lucht, en binst liep 't kwijl in lange draden uit zijn mond en zijn speeksel vloog, lijk een fijne motregen, overal rond.

Ze schoven achteruit en lachten om zijn dronkemansstreken. Als zijn gebabbel uit was gingen ze weer voort. Soms deed hij een gebaar op zij, alsof iets vóór hem in de weg stond, dan kwam hij tegen een huis terecht en 't werd hem dan duidelijk dat hij zat was. Hij rulde in zijn eigen dat hij zich wat moest inhouden en rechte gaan, en bleef staan, zich overtuigend dat hij geen linksche beweging miek. Hij tort dan zoo recht voort.

Maar straks ging al zijn aandacht op in 't bewonderen van haar. Ze gingen daar zoo licht en recht, met hun hoofden recht op, en ze mieken soms een gebaar vol gracie, ze bogen zich over hun heupen, bewogen in 't halfdonker hun welgevormde leên. Hij ging geheel op in dat naspeuren van hun doen en vergat alles. Hij ziggerde dan over 't voetpad heen-en-weer, nog zatter door zijn beschouwingen, bedolven onder overloopende passie, en breidend zijn bevende armen uit om een van haar ertusschen te prangen. Doch als 't in zijn hoogste spanning was, viel hem plots zijn toestand te binnen van sukkelachtige vent en hij voelde al zijn onbeholpenheid. Ze waren zooverre boven hem omdat zij geen driften en kweekten en hem bezagen, als hij alleen was, van uit hun hoogte, met een glimpje van minachting om hun heel mooie mond, waar schoone witte tanden in zaten. Kon hij ze ook maar zoo boeien, lijk Cies, maar hij gelukte er niet in een lachje op hun wezen te tooveren; hij kon daar nooit aan.

Ze kwamen verder in de helle klaarte van een laat-opene winkel. Dan zag hij even de jeugd van hun altijd lachende wezens, omgeven met slutsche krullen, 't voorhoofd wolkig, overschaduwd door gebekte belegsels van haar, de argelooze goedheid van jonge meisjes in heel hun doening, en op de grond drimsden hun voetjes onder hun trippelrokken die bij iederen stap van-achter aansloegen tegen hun hielen.

't Was alles zoo deugddoende en dronkenmakend

en 't speet hem dat hij 't nu eigentlijk niet volop kon voelen. Als de koelheid van een windtocht wat tegen zijn hoofd aansloeg dan verging ook zijn altijd wulpsche bedoeling en 't werd een simpele omhelzing die hij zocht, een heftig prangen in zijn armen, en gekus, met opflakkering van warmte waar slutsche lokken aansloegen, de goede en durende onbevrediging van nooit eindigende genuchten, nooit eindigend omdat ze steeds konden worden voldaan en geen voldoening waren.

Een zijstraat gaapte, ze torten daar in, en aan 't eerste huis staken ze de sleutel op de deur. Ze klapten nog wat van verre tegen Cies en voor een laatste keer drong hun frisch gegiechel, lijk een betoovering, door de verlatene straat, in de eenzame avond. Een duidelijk gekraak kwam tot hen en hun schaduwen vol gracie verdwenen lijk opgezwolgen, in de grauwe klomp.

Cies en hij gingen nu tegare voort, in stilzwijgen verloren, onder de indruk van een aangename begoocheling. De goede geur van de sigaar draaide rond hen en hulde hen in een welriekend waas lijk een laatste overblijfsel van genotene hemelgenuchten. Ze gingen zoo een heel eind, kijkend naar zich langzaam uitdunnende vizioenen, met een geprangdheid aan 't herte van onbestemde ijlheid en een laatste kriebel van welligheid, een snellere gang soms van 't bloed, met steeds langer wordende pozen daartusschen.

Als ze de andere straat afgingen zagen ze nog een klaarte liggen, die de straat dweerschte.

Cies zei: we gaan hier 'n slaapmutsje pakken!

Ze gingen binnen en traden naar de toog, over de vloer, met gekraak en geslets van hun voeten. De bazin kwam en bestelde hen de slaapmuts. Ze namen ze op, stieten aan met licht glasgetik en brachten de borrel aan hun mond met de wíegelende drank waarin lichtjes kwamen te spelen. Dan zetten ze hem weer op de toog, achter een hooger bierglas verscholen, leunden met hun elleboog op 't blad en keken naar vage gedachten.

Stifnie, de bazin, begon te spreken tegen Cies, die eerst verstrooide antwoorden gaf, blazend soms de rook van zijn sigaar vóor zich uit, die wegkuilde in rappen draaigang, blauwendig en fijn. Jan zijn hoofd sloeg links en rechts en hij spoog op de vloer een heele plas, horken deed hij niet. Met die warmte werd hij slechter en draaiïngen kwamen op met een zware ontsteltenis van zijn maag. Toch keek hij naar wondere dingen: een uitkomst aan zijn groote zuchten, en wellustige gedachten dreven 't bloed naar zijn hoofd.

Als ze daar een heele tijd stonden vroeg Cies:

- Gaan we naar huis?

- 'k Weet niet!

Hij haalde zijn uurwerk weer uit, keek er naar terwijl zijn hoofd ver voorover schokte en hij naar de toog moest grabbelen om niet te vallen. Dan vroeg hij hoe laat het was, hij kon het niet zien.

- Twaalf ...

- 't Is nog te vroeg.

- De policie zal komen!

- Dat ze!

Hij schoof achteruit en scherrebeende, dan wreef hij heen en weer over zijn knevels, en: 'k slaap toch alleen!

Ze lachten om zijn woorden en zijn onnoozel gezicht en de bazin vroeg waarom hij niet trouwde?

- 'k En vinde geen wijf!

- Hij is daar met twee schoone meisjes afgekomen, zei Cies, maar hij kent er niets van om te vrijen, 'k Zal ik hem moeten eene aan de hand doen.

De policie stak de deur open en zei: menschen, 't is tijd.

Ze gingen voort en 't wijf stak geniepig de druppelglazen weg.

Als ze een eind ver waren schoot Cies in een lach - nog eens door de policie buiten gezet, zei hij.

Ze gingen voort de koppen gebogen, weggedoken in hun lange overjassen, en hun handen in hun zakken, lijk zwarte, onduidelijke gestalten. Verder zei Cies nog dat een mensch geen deugd had van dat tjolen en soleeren, maar Jan en gaf maar een vaag geronk meer als antwoord. Straks bleef hij staan en tastte in zijn zak, hij was thuis. Cies gaf hem nog een handdruk en beende dan verder.

't Duurde een heele tijd eer Jan de sleutel vond die altijd ergens aan de voering bleef haperen. Hij kreeg hem toch eindelijk en scharrelde over 't hout van de deur, zoekend naar 't gat. Als dat

gevonden was klopte de sleutel tegen 't ijzeren plaatje, scharrelde daarover en schronsde rond 't gat, eindelijk werd 't een ijzergerammel en een geknars. De deur ging open met een plots, kort gekraak en een gezoef van verplaatsende tochten; hij tastbeende nu met slepende voeten over de vloer.

't Werd vervolgens een gekreun al leunend tegen de muur en opheffend de voeten om de schoenen uit te trekken, een gekraak op de trap, een plots gebonster ieverst tegen, dat veel lawijd miek en eindelijk 't vinden van 't wachtende bedde, dat daar stond als een groote genuchte, want als hij er bij was lachte 't hem toe en hij vond niets te haastig om er zich op uit te strekken, hij deed er de tijd niet af zich te ontkleeden.

's Anderdaags stond hij op met een verfrommeld gezicht en een vooze kop. De plek onder zijn oogen zwol en bleef zwellen, en de rimpels daarover vermeerderden en verdiepten zich.

't Was een lui opstaan, een herhaald gerek. Dan doolde hij doelloos rond over de berden, liet zich op zijn stoel vallen en bleef een heele tijd zonder te roeren. Naderhand wreef hij over zijn voorhoofd, waar het stak en botste en over zijn schedel die gloeide. Hij begon traagjes zijn schoenen aan te trekken, blijvend staan kijken, soms, naar gedachten die opkwamen.

Die waren nu allen somber en droefgeestig, de triestige herinnering aan een eenzame, vervelende doling, met hier en daar een klad schaamte bekleisterd om geledene vernederingen, 't hooren van

een onaangename opmerking, of 't zicht van een vijandelijk wezen. Meteen kwam ook op 't berouw over geldverspilling, een tasten in de zak en een natelling van 't immer slinkend overschot. Daarmee ging nooit gepaard een voldoening over genoten vermaken, die bleven daar, in een schemer, waardoor men ze raden kon, doch altijd even ver. Van de verzuchtingen en verlangens kwam nooit iets, noch van eenig vast voornemen. 't Was overal dezelfde hinderpaal en niets en vorderde.

Zoo gingen zijn dagen om in de stille stad. Zoo uitwendig kàlm, kalmpjes voort, in dibbige vrede, lijk alles, versmoord in geruchtelooze, ijle straten, in een leven dat zich niet uitte, nergens uitte in de volle lucht. 't Gedwongen leven omdat men overal loerende oogen weet gluren, achter de dichte gordijntjes, van menschen die niets te doen hebben dan een gezapig toezien tusschen een hompje werk in 't weinig behoevend steedje. Zoo kwam 's avonds de lange, leege tijd en 't was telkens 't herhaald voornemen van niet uit te gaan. Hij zette zich vóór 't venster en keek door de ruiten naar de straat, waar de schemer stil neerviel. Geen dorst kwam, 't was geen dorst, maar de groote verveling viel over hem en deed hem geeuwen, dan kwam ook de nooit uitgesproken begeerte op 't zicht van een massieve gedaante, wandelend in de deemstering, joeg zijn bloed op en deed zijn harte kloppen. Dan wilde hij weg en hij schoof onrustig over-en-weer op zijn stoel, trachtend zich in te houden. Doch de passie kwam

heftiger, 't werd een wild geweld, een uitzinnig verlangen naar kussen en omhelzingen, een vizioen van gekende wijven en een brandend smachten naar hen, met de paaiïng dat 't nu eindelijk, misschien zou gaan. 't Werd een tasten van vingeren over de geldbeugel en de berekening hoeveel hij verteren zou, dan een dubben over waar hij 't best zou gaan om 't zekerst te gelukken.

Hij deed terug zijn overjas aan en was weg. Hij ging, stijf en recht, daarin gedraaid, kijkend naar de grond, zooals dat de gewoonte was, en de vrouwen drimsden voorbij zonder dat ze een lonkje kregen. Maar als hij er eene ontmoette langs een eenzame kant, dan dierf hij soms wel nader komen en even gluren in haar donker onbekend wezen.

Doch van vrijen kwam niets en alle meisjes waren eerbaar bij hem. Hij ging met zijn verlangens diepe bedolven in zijn hert en zoo raakten ze tot geen uiting en niemand die ze raden kon. Soms waagde hij een stout woord, ieverst in een herberg, als hij veel bier binnen had, maar dan werd 't een geraakt O! waarvoor hij verschrikte en stilletjes heenging, beducht voor gebabbel achter zijn rug.

Hij tort dan voort weer, heel deftig, en stak een andere herberg binnen waar men hem gezeid had dat 't goed was.

Nu was hij ook weer op weg. Met zijn gewone stap ging hij de altijd eendere huizen voorbij, die in de deemstering grauwklompten. Daar langs-

heen, stonden de gaslichten in lange reke, en daaronder door gingen de menschen. Hij bekeek ze met gewone oogen zonder belangstelling en groette soms. Doch als een donkere gedaante afkwam, met veel gezwier en licht, dan voelde hij de altijd zich herhalende omwenteling daar binnen, hij begon te zuchten en zijn neusgaten trokken open wijl hij loerde met fonkelende oogen, totdat ze voorbijging.

De straat, daar lag de groote aantrek. De straat met schemer gevuld waar grauwe gestalten in wandelden. Daarin hadden ze allen een eendere bevalligheid, een nooit-genoeg te bewonderen gracie. Zij bewogen en wrongen en trippelden daarin, met ongekende draaiïngen, tusschen licht en schaduw door, met een geheimzinnigheid over hen, een raadselachtigheid van onbekend wezen, dat vooral zijn groote betoovering had te danken aan dit dat 't onbekend bleef. Zoo wekte dat zicht óp een smachtend verlangen naar eenig bezit, een triestig, zacht verlangen, dat nooit werd voldaan en de beelden bleven vóór zijn blik in roering met altijd even dichte aantrekkelijkheid, omdat ze onbekend waren.

Zoo in 't begin was dat een onstoffelijke verzuchting, een gedrevenheid om uit te storten de opgehoopte teederheid van daar binnen, die geen weg meer wist. Doch naderhand sloeg dit over tot zinnelijke wenschen; 't was iets dat in zijn lijf opgepropt was en dagelijks werd in roering gebracht door 't gepraat daarover, en de jacht

van alle avonden. 't Werd een immer stijgende vloed, die hem rust nog geduren meer liet.

Hij deed eerst een heele wandeling en ging onder de donkere boompjes door. Een schaduw kwam af, die heen gleed en in de verre lichtplek van een gaspit zag men geen beenen eraan. Hij voelde een kriebeling in de borst die zich snel uitbreidde en een groote zindering werd. Als de gestalte voorbij moest gaan vertraagde hij en keek er naartoe, heel dicht, en zei een groet met stille stem. 't Was een meisje dat daar ging, in gevendel van rokken, die zoefden, met zwierig gedraai, met trillende bloemen op heur hoed en waaiende krullen.

Als ze weg was klopte 't voort in zijn borst en de loop van zijn bloed en vertraagde niet, 't sloeg in zijn beenen. Hij bleef staan en zag heur achterna wijl ze opgezopen werd in de grijzende schemer, vol radeloosheid bleef hij staan, kwaad op zijn eigene bloôheid, vol spijtige dooving van een plots opflakkerend vuur. Hij bleef daar in zijn eenigheid, zijn kaken verbleekt van verschot en zijn oogen brandend wijl zij blikten, door 't kantwerk van 't boomengetwijg naar de verdwijnende toovergedaante.

Na een heele tijd ging hij eindelijk voort, zich sterkend tegen een latere ontmoeting en in zijn eigen uitpluizend hoe hij 't aan boord leggen zou en wat hij zou zeggen, 't Verveelde hem al die overrederij en weten dat ze hiér daar toch maar voor liepen. Met een stomme toelating zou dat moeten gaan!

t Werd toch een vast voornemen om er nu gedaan mee te maken. Hij loerde langs onder de boomen door, langs onder de fijne, leeghangende, blaarlooze twijgjes. Over de weg lagen de dikke schaduwstrepen die hem afteekenden in eendere eindjes, verder zich vermengend in de donkerte, die vrij neerkwam tot op de grond, om daarover stilaan weer over te gaan in een klaardere plek.

In schemer ging de lange, blinde muur voorbij, die stond achter de buitenste rote; hij ging voorbij zonder bezien te worden, omdat hij 't bekijken niet weerd was, alleen 't onbewust weten was er dat hij daar was, en de vage gedachte aan vuiligheid die er langs lag, en die belette ertegen te dringen. Dat kwam op met andere gedachten vermengd, als een invloed van 't gene gebeurde buiten de beziene dingen: de afwisseling van licht en schaduw, grauw en blank die voorbij ijlden op dien muur aan de grens van de terzijde zich verliezende gezichtsaandacht.

Verder kwam de schemer daarover en niets wemelde nog: een mensch ging met gemetene stappen voorbij en een blekkerend voorwerp ging heen en weer nevens hem en deed op zijn oppervlakte gestadig een lichtstreep verloopen. Nader van 't licht werd dat ding duidelijker: 't was een blikkene koffiepulle.

Hij bekeek de vent, die gezapig voort tort met stijve leên, door de knieën vallend en met knikkende kop. Zijn plunje was mager ... - 't Was een werkman die moegewrocht naar huis ging.

In 't voorbijgaan bezag die vent hem even met zijn rustige blik van mensch-zonder-hartstocht. Hij werd verlegen en sloeg de oogen neer, bang dat die kerel raden zou waarvoor hij hier liep. Als de vent weg was keek hij hem nog eens achterna en zag hem even rustig verdwijnen in de duisternis. Maar hij ging daarmee niet uit zijn gedacht, een vergelijking drong zich op tusschen hem en die vent, hij zag zich met zijn vrije tijd ten prooi aan hartstocht, aan wenschen waar nooit een einde aan kwam, aan onbevredigdheid en drift. Het werd hem duidelijk dat zijn passies hun voldoening in de donkerheid zochten, lijk al de eendere, en dat ze de klare dag niet mochten zien. 't Waren leelijke dingen ... verbodene zaken. Een wroeging kwam op, een gevoelen dat hij niet wel deed. Dat vermengde zich met al de bitterheid over geledene vernederingen, vruchtelooze jacht en mislukking; 't docht hem dat hij nu maar best uitscheiden zou, naar zijn huis gaan en er blijven in stilte en gerustheid zonder daar nog ooit naar óm te zien.

De wroeging die zijn herte deed kloppen! hij bekeek ze en vond dat ze voortsproot uit zijn zondige wenschen, zondig omdat ze verboden waren. Ze werd dichter naarmate hij er meer aandacht aan schonk, ze werd vermengd met vrees over vage dreigementen die opdoken, hun horens vooruit, lijk donderwolken uit de uchtendnevel.

De jeugd schemerde door met zijn mijding van zonden-bedrijf en zijn vrees voor straf, opgewekt

door stadige herinneringen, en de doeningen van moeder, haar lezen en bijbelen en heur vermaningen. 't Geloof daaraan was allang weg en iedereen beleed dat daar niets van waar was. Doch 't gene ze kwaad heetten bleef verdoken en in 't duister gedaan en als 't eens uitkwam was iedereen met misprijzen voor de daders vervuld. Waarom was dat? Zeker daárom dat iedereen veinsde en in 't geniep iedereen schrík had, want vermits kwaad niet bestond was géene daad laakbaar.

Hij drimsde tusschen de boomen weg zonder nog naar iets te zien, met de oplossing van dat groote raadsel bekommerd. De koude viel gezapig neer, onzichtbaar, en steef de oneffene grond. Zijn voeten deden nu hun gewone dienst, zonder dat acht op hun verrichting werd geslagen, ze sleepten leege over de grond, over de gestevene boorden, die door elkander kronkelden, in dol kunstwerk, van voetdrukken in de vochtige aarde; ze naakten ze soms en schopten tegen een hoogere ribbe. Binst kwam de kelte door zijn schoenen en versteef zijn voeten, ze werden moeilijker te werken.

Een lichtje teekende zich af op de grond en deed rekkende stralen op-en-neer gaan, 't was een bevroren plasje dat een klaarte opving en verzilverde, en tot een puntje samentrok waar stralen uit schichtten. Verder lag de baaiert van laag, donker hout met geheimzinnige geluiden die opgingen lijk zuchten en geeuwen; een geritsel, een dof geklop van stappen of een gestek of gekap.

Met zijn handen in zijn overjaszakken en zijn

armen tegen zijn lijf geschoord liep hij voort met de kop voorovergebogen. Hij zag nu Cies zitten aan 't gekend bruin tafeltje in de hoek. Hij keek naar hem wijl hij lawaaierig aan 't moorelen was, uitrazend zijn groote gedachten, al zijn wijsgeerigheid. De mond ging wijd open en de oogen die vlamme schoten, dat bewoog in 't bewegende hoofd, dat rechts en links sloeg, beurtelings eenige woorden latende zien van een roode koopdagaanplakbrief die achter hem aan de muur hing, en zijn armen, die rondsloegen, naakten de wanden en deden beurtelings 't wijf rillen van een sigarenreklame of een vent die een borrel proefde.

Vóor hem stond pot en pint, rood tot halve hoogte en wit schuim daarop en ze gingen aan 't rillen en klutsen met de daverende tafel, als een van zijn vuisten er op neervallen kwam. Daarrond zaten de gewone gezichten, met de kin rustend in de palm van de hand, in gezapige houding te luisteren.

Dan bestond niets; 't was alles een vergaan en weer eropkomen uit eender stof waarvan de hoeveelheid nooit vermeerderde. Daar waren geen zonden, kwaad noch goed. Kwaad dat was iets dat men zoo noemde bij wijze van spreken omdat een te groot gebruik van die dingen de gezondheid schaden kon, of de gezondheid of de eigendom van iemand anders.

Hij zag nu ook duidelijk dat het zoo was en ging ná de gevolgen van de zonde in hun uitwerking. Maar wie leed daaronder? Hij kende

geen zondebedrijvers wie zichtbaar, lichamelijk iets tegenging als gevolg daarvan, geen straffen en kwamen, na 't leven was alles dood en dáarom moest veeleer genoten worden.

Een opwelling kwam van alle kwade begeerten, een lust om zijn zinnen te voldoen en beramingen om aan middelen daartoe te geraken ... een reeks ging voorbij van rijke, genietende menschen en dat was gepaard met een gedachte aan vlugge dieven die hen bestalen, ontlastten van een deel van hun overvloed om van dezelfde weelde te proeven.

Doch hij stond ook ineens bedrukt over zijn groote onbeholpenheid en zag 't visioen van een rechtbank, van menschen die straften - ware 't dát niet!

In zijn zak zat geld en daarmee kon hij voor éenmaal denken dat hij rijk was en zijn zin kon hebben. 't Bloed nam nu weer zijn snelle loop, zijn hert klopte en 't zinderde over zijn lijf - de eendere ontroering van alle avonden - in felle verwachting.

Hij sloeg een straat in en keek rond, trachtte door de donkerte te zien, met een vaste gedachte. Alles dat wás bestond om er van te genieten, anders had het geen doel - zoo zei Cies - en 't was waar!

Een regelmatig getrap werd gehoord en een schaduw gleed langsheen de donkere huizenreek van de mager-verlichte straat. Hij tort op 't voetpad en vertraagde, ging heel dicht.

't Was een paar dat tegen elkaar was aangesloten en fluisterend voortdreelde in regelmatige tred.

Als ze voorbijgingen trachtte hij te zien wie dat was, doch 't was te donker. Een eind verder bleef hij staan en keek om. Hij zag hen wegdrimzen achter de hoek en deed dan zijn verbeelding werken. In de duisternis zag hij hun gebaren, klaar en duidelijk, en wat ze deden. 't Werd een griezelige zindering en een groote zucht van wanhoop, zijn neusgaten zetten zich wijd-uit in trillende bewegingen en hij ging weer voort, traag en met de kop naar de grond.

De huizen stonden in eendere levenloosheid overal, hun aanzien van alle avonden. Ze stonden dichte gesloten in een geheimzinnig vierkant van grauwe eentonigheid, of een langwerpig venster geelde ergens, door fijn-rechte ribben verdeeld in regelmatige vierkanten. Doch daarachter was niets te zien dan een stomme stoor of de magerbeschenen en verlatene rommelboel van een ontredderde winkel, vage gedaanten van doozen, potten, eemers en andere dingen, of flesschen en bokalen waar lichtpuntjes in glommen.

't Was de stomme opvolging van verdoken leven en handelen, overal verschillig doch jaloers weggeborgen. De radelooze onwetendheid lag daarover van vermoedde en onzichtbare handelingen in een schimmenland. De gedachten, de gevoelens, de wenschen, de verzuchtingen, het smachten, lagen daaronder bedolven, doch onvindbaar en

onontwarbaar. Voor hem bestond alleen de doolhof van niets-zeggende straten waarin hij verloren liep en de muur van huichelende menschen waartegen hij overal stiet. Anderen schreeuwden úit genoten wellust en deden hem door hun kleurige beschrijving daarvan in verlangen vergaan; anderen verdwenen in die muur, die geen bres voor hem liet, en werden ontvangen in de afgeslotene vierkanten van de huichelende menschen - wat was hun kunst of hoe groot was de somme waarmee ze afkochten de pralende eerbaarheid, en heur lichtgeraaktheid tot zwijgen brachten?

Ze vertelden niet veel over hun doening en 't gene ze vertelden was doodeenvoudig. Doch met dezelfde middelen kwam hij nievers terecht. De vrouwen die opdoken vóor zijn oogen waren van eender maaksel en kunst: 't lag alles verborgen achter hun wezen - 't onverschillig wezen van afwachtende dingen - en daaruit was geen gedachte te trekken. Ze verdwenen lijk of ze kwamen met 't zelfde miesterie omhuld van verdoken-peinzende gedaanten. Hoe was daar iets aan te raden of te ontsijferen? daarin moest de groote kunst liggen.

Op een wit berd, boven een deur, teekenden vage letters zich af in gebrokene halve ronden en strepen, wijl zwakke schaduwen daarover heenijlden, voortgebracht door de wapperende vlam van een lanteern. Hij stak de deur open en tort binnen.

't Werd seffens de gekende geur die hij opsnoof van verschaald bier en overschot van rook, die

daar, onzichtbaar, nog overhing, en 't gekende gezicht dat hem eigen was van een bruin-beschilderde toog vol glazen, die omgekeerd lagen af te druipen, 't Was de halfdonkere geelheid van een schaars licht, dat de hoeken met donkerte vervulde en grauwe schaduwen teekende op de muren, met scherp-afgepaste of bolle, versmeltende kanten.

Hij ging aan de toog staan en leunde daarop, in afwachting. Daarachter moest komen 't eeuwigzelfde wijf, in bedrijvigheid vagend heur handen aan heur voorschoot, en vervolgens ze strijkend over heur haar dat altijd moest loshangen.

Ze kwam met de heur eigene gebaren, zei een goeden avond, en tapte zonder vragen. 't Stroelde gutsend in 't glas, daar ieverst in de donkerte achter de toog, dan kwam 't bruine glas te voorschijn en plofte op 't berd.

- Als 't u belieft, Jan.

Ze begon nu te trekken aan heur jak, deed een haakje toe dat was losgeschoten, trok heur schorte recht en voelde nog eens stilletjes over heur haarbol.

Hij bleef roerloos staan en keek rechtover heur naar de schouw, waar de spiegel hing. De stilte zeeg neer lijk een zware last en drukte op al de dingen, 't getiktak van de hangklok werd een tergend gerucht daarin, en alles stond even roerloos en dom, in zijn regelmatige schikking, zonder gedachten-wekking, latend gezapig de tijd over zich gaan.

De bazin leunde met heur ellebogen op 't toog-

blad en steunde voorover, met heur bovenlijf daarop. Hij voelde dicht bij zich de warmte van heur gezicht en 't gewind van heur adem met oyer zijn kaak een loopende bloedverplaatsing veroorzaakt door de nabij-zwierende krullen en de gedachte aan kriebeling. Hij voelde zich warm worden en verzette zijn voet, steunde op een ander been.

't Was de gewilde en gezochte eenigheid, die bijna dagelijks heerschte op dit uur, in dit huis. 't Was de na-lang-zoeken-gevondene eenigheid. Dezelfde gewaarwordingen kwamen op van alle dagen, verdoken in zijn zwijgend wezen, 't Lag daar te brobbelen en te koken, zonder dat het een uiting vond, hoewel heel klaar het doel was...

Hij chumde en veranderde nogeens van houding. Zij roerde niet en keek naar hem en meteen naar vage gedachten, waar zijn gedaante en doen in doorschemerde. Ze dacht aan zijn zwijgen en zijn wonderlijke doening; ze keek naar zijn verarmoed gezicht, dat hij heel zeker soms vergat te wasschen, naar zijn vuil-blonde knevel, die over zijn mond hing en naar zijn kleine oogjes, waaronder groote, gerimpelde zakken puilden. Dan kwam zijn wallebakken op en zijn dom-beestige bedronkenheid van elke avond, een geruisch van klaps kwam tot haar van loerende wijven die hem achterna zagen als hij voorbij ziggerde.

Hij bleef kijken naar de spiegel, met zijn wenkbrauwen over zijn oogen getrokken, zonder dat hij daar iets zag of merkte. De zuchten kwamen

op, uitgeduwd uit zijn vernepen borst, en kropten in zijn keel, lijk snikken. Zijn hert klopte hard en hij beefde in een stage rilling, 't was de in-gisting-zijnde drift die zijn oogen verwaaide en aan zijn gezicht een uitdrukking gaf van krijschend masker. Hij was nu alleen, heel alleen en ze stond daar dicht bij hem - indien hij maar dierf! Zijn éene hand woelde rusteloos in zijn haar en de andere in de zak van zijn overjas; 't opgezweept bloed verdoofde zijn blikken en bezwaarde zijn hoofd.

Indien hij dierf... ze stond daar tegen hem, vrouw alleen, die toch heur gevoelens had, ze stond daar met heur zacht, bolrond gezicht van vrouw, ze stond voorovergebogen in overgevende houding met al de gracie van heur welgevormd lijf, geharnast in de gewilde mode-vorm van kokette vrouw, nog verhoogd door hangende drendels en strekken, die de borst meer uit deden komen en 't lijf gaven een bevallige plooi van leens, in de juiste verhouding uitgedund en tot omarming gereed; 't bovenste moest dan vormen zoo een volschoone ruiker, waar bedwelmende geuren uit opstegen en drongen in neus en mond, in de mond die drukte de wellustige lippen, 't Werd dan een kriebeling van dreelende rokken om de beenen en de dronkenmakende betoovering van verborgene dingen die nu veroverd waren.

Moeilijk kwamen de zuchten uit zijn beklemde borst en hij kon niet meer stil staan. Hij keerde zich naar haar met de oogen neergedogen, bang voor de vlam die er uitvlieten zou en bang heur

te bezien uit vreeze zijn rustelooze handen niet te kunnen weerhouden.

Hij greep zijn glas dat waggelde in zijn vuist. 't Bier klutste en ontsnapte over de boord, 't liep langs 't glas, miek zijn handen vochtig en druppelde in glazige druppels op de toog. Hij nam een groote teug.

Ze rechtte zich op, lei een strekje goed dat wat omgevouwen was en keek verder naar alonder of er anders niets uit de haak was. De lintjes en furrels zwierden lutsend over-en-weer. Dan deed ze plots heur schort af.

- Ik heb nu nog die vuile schorte aan!

Een lichte, witte was daaronder, die bij de buiging van heur lijf rijzekens voorover bewoog met een draaiïng van de aan 't eind-hangende frommels. Hij zag dat alles na met smachtend oog, zag heur borst omhooggaan als ze heur armen opstak om, voor de zooveelste maal, weer eens te voelen of alles op heur hoofd nog heel juist lag. Hij hulde heur gestalte in de wolk van zijn brandende adem die schokkend uit zijn borst kwam, kringelde in snelle tocht tot tegen 't buffet en terug kwam, zich uitbreidend naar omhoog en omleeg.

Ze zei - 't is koud vandaag, nog zoo laat op 't jaar aan 't vriezen, 't is slecht voor de petatten.

Hij gaf geen antwoord en hoorde niet wat ze zei. Hij keek en herkeek en loerde, naar de stijfdoode dingen overal, de koppen die aan de wand hingen en de aankondigingen, zoekend dat hij zweette of hij nergens iets vinden kon om te

beginnen over 't onderwerp dat hij aanraken moest, waar naar hij lange zocht: 't gesprek te brengen op van buiten-geleerde zinnen, die moesten uiting geven aan zijn machtig verlangen, ontsteken een blakend vuur in dat vleesch van door redeneering niet meer te overwinnene drift, die heur in zijn armen moest voeren en heur overleveren, willoos aan zijn geweldige passie.

Hij vond niets. Hij trappelde op de grond over-en-weer, lei zijn handen op de toog en stak ze dan weer in zijn zak, jagend zijn eigen aan en niet durvend. Dan greep hij ineens heur hand vast, trok hem naar zich toe en keek belangstellend naar een ring die op haar kleine vinger zat. Ze liet gewillig begaan, hij neep en ze zei: aai! zonder heur hand weg te trekken. Hij keek naar haar op en ze glimlachte jokkend. Zijn gezicht ging dichter van 't heure en zijn brandende adem deed heur lokken golven naar achter-toe. Hij trok heur arm mee en daarna heur bovenlijf, sloeg zijn andere arm om haar rug en trok heur nog dichter, hij wilde heur zoenen. Zijn mond ging heel dicht de hare en zijn knevel kriebelde over heur vel.

Ze keerde heur gezicht af.

- Toe, toe, zijt stille, mijn vent is daar!

Hij liet heur los en zag rond, dan keek hij weer naar haar. Ze glimlachte schalks en seffens kregen zijn oogen weer hun smachtende, verwilderde uitdrukking en op zijn gezicht lag de stijve trek van een onvermeesterbare grijns, welke een aan-

lokkende lach moest verbeelden, doch door de macht van de passie nu zijn uitdrukking miste.

- Drinkt ge mee? vroeg hij met toonlooze stem.

Ze zei niets. Heur vlugge hand greep een klein glas van tusschen de groote. 't Kristal rinkelde en schetterde van stralend-lichtende puntjes. Hij zag dat alles na in verdooving en droom, keek heur zich draaien met een bevallig gewiegel. De armen rekten waar de mouwen overspanden en de ronde schouders gingen mee op-en-neer. Ze nam een flesch uit 't buffet en vulde 't glaasje met een donker-rood vocht.

- De wijven zijn zoete mondjes, lachelde ze.

Hij deed zich geweld en 't kwam weer even toonloos-zacht:

- 't Is al zoet wat eraan is!

Hij streelde heur onder heur kin, streek over 't ronde albast van heur hals en was gelukkig over zijn gevonden gezegde dat heur deugd scheen te doen. Doch 't bleef nu ineens een eendere streeling en verder en dierf hij niet, een plotse vrees kwam dat ze zich verzetten zou en dat ze dit alles nu maar nam voor jokkernij. Hij kreeg 't gedacht heur zat te maken om zekerder te zijn.

- We zullen nog eentje pakken.

Ze slurpte de drank uit met kleine teugjes, had dan een oolijk-aanmoedigende glimlach en schonk weer in.

- 't Is nu zoolang dat ge hier komt en ge hebt mij nog nooit getrakteerd.

Hij wist geen antwoord te vinden, daar hij zijn blooheid niet dierf bekennen, die hij nu onbegrijpelijk vond en belachelijk. 't Werd een nieuw gestreel onder heur kin.

- 't Vrouwvolk wordt geerne gestreeld, juist lijk de katten!

- Ze zijn ook zoo valsch lijk de katten, lachte ze.

Plots schrikte hij op van een geruttel aan de deur en haastig trok hij zijn handen weg. Een gedaante kwam recht naar de toog.

- 'n Avond, Jan.

- 'n Avond, Zuul.

Zuul begon seffens te praten over de late vorst, waarmee iedereen bezig liep en de mogelijke duurte van de petatten. De erpels waren nu zeker vervrozen. 't Ging dan geleidelijk voort over vele dingen en de bazin babbelde af-en-toe ertusschen.

Jan voelde 't verschot in zijn beenen zinken, die nu heel loom werden, en hij liet zich vallen op een stoel. Daar bleef hij zwijgend, zijn elleboog op tafel geleund en zijn hoofd in de palm van zijn hand; hij luisterde niet, hij voelde enkel een groote kwaadheid tegen dien spelbreker van Zuul. Zijn lijf was geheel omroerd door zijn verveerdheid en een afmatting en verdooving kwam langzamerhand over hem met de zekerheid dat 't gedaan was voor vandaag. Hij voelde zich geheel terneergeslagen en ziek van de verlangens die daar lagen in hooge spanning en geen uitweg en vonden, en tevens was hij beschaamd lijk een op-heeter-daad-betrapte. Hij dierf 't wijf niet bezien die

zeker lachen zou om zijn onthutstheid, zij toch voelde geen ontroering, gaf geen teeken van zwakheid, ze antwoordde met heur bedaarde, welluidende stem, die een nagalm liet van glasgerinkel, en soms lachte ze helder en hertelijk, 't steeg op uit de volheid van heur onbevangen gemoed.

Hij voelde zich belachelijk in zijn schuwe dutsigheid en deed een poging om dat af te werpen. Hij wilde zich mengen in 't gesprek, doch straks kwamen weer vizioenen op, doemend uit de donkere hoeken. Ze spraken van morgenavond, die toch ook komen moest, en tooverden vóor hem nog dichtere, nog inniger, verholener dingen, dan hij nu had gezien, met een geheime belofte die rees, hij wist niet van waar - 't was zeker de schim van zijn eigene wenschen - dat hij ervan zou mogen genieten. Zijn bloed liep weer in heftige drang en zijn borst werd eng. Hij bewaarde zorgvuldig 't stilzwijgen en stopte zijn ooren om niet verstrooid te worden wijl hij in de aanschouwing bleef van die wonder-wellustige dingen.

Als 't een tijdje geduurd had verminderde 't allengs omdat hij dichte aandacht niet lang kon voeden, een klare plek op de wand, in een vierkant met lichte schaduwplekjes bespot, leidde ze af. Hij poogde ze op-te-houden maar 't ging niet en hij was ook lijk uitgeput en met ontsteken oogen. De vraag, eerst heel licht, drong zich langs-om-meer op van waar die plek komen kon en alleen nog schijngestalten ijlden daarover heen - deelen en halve deelen - van't wondere vizioen; ze ver-

dwenen eindelijk geheel in de opslorpende hoeken.

't Werd de dood-vervelende, eenzame herbergzaal waarin hij, die niets wist, zich te vergapen zat en te verzuipen. 't Was de triestige klaarte van 't twijfellicht, dat smookte en wrangde en de oogen bezeerde, 't waren de stille meubels die geen geluid en gaven en de koude vloer die de voeten versteef. Daarin weerklonk, eenig en alleen, de stem van Zuul die regelmatig aftelde, 't Was lijk in een kerk waar men maar één stem hoorde en niemand tegensprak, noch gerucht miek.

Hij wenschte buiten te zijn, buiten was nog iets te verhopen, een ontmoeting te doen, en 't was er in alle geval ongedwongen en vrij. Maar hij dierf niet roeren, 't docht hem dat zijn gang zoo een helsch lawijd maken zou en hij voelde zich ook al rood worden onder de ietwat glimlachend-medelijdende blikken waarmee ze hem zouden buitenkijken - dat was zoo 't gevoel die een weggeschopte hond moest hebben - hij zat toch voorzeker alleen nog in hun weg en wekte, als aandacht, slechts een verstandhoudend gepinkoog over zijn onuitstaanbaar-domme tegenwoordigheid.

Hij werd woedend als dat gedacht klaarder opkwam en snuffelde lawaaierig, langs zijn neus, zijn kwaadheid op. 't Was echter meest nog de schaamte die hem in die gemoedstoestand bracht - schaamte omdat hij in heur oogen daar nu zat als een sukkelaar in vernederend wachten, heur onernstig gezicht scheen hem een gedurige spot.

Eerst had hij gedacht weg-te-gaan met een half-woord-voor-een-goed-verstaander, maar nu zou hij niet meer durven. Hij begon te denken dat al de voorvallen van die veelbewogen avond niet waren gebeurd, dat alles maar een droom was, een mooie droom, en hij nu niet verder gevorderd was dan vroeger, 't Werd een vreemde omgeving waarin hij was en een vreemd huis waarin hij zich niet roeren noch keeren mocht. De drukte viel zwaar neer en perste hem 't zweet uit, de druppels stonden op zijn voorhoofd.

Hij stond plots op, met de wrevel op 't gezicht, besloten weg te gaan, tort naar de toog en lei daar zijn geld op, 't was zijn laatste stuk. 't Werd een gerammel van hout, en geklater van muntstukken. Hij raapte op zonder tellen, ze lachte nogeens heel vriendelijk met oogen die zwommen in vochtige glinsterbaden, en ‘Jan, tot weerziens?’ klonk hoog en gul. Zuul zei 'n avond, en hij rulde wat tegen dat op niets trok, geheel bedremmeld van verschot, met 't hoogrood op zijn kaken, en jubelend gemoed.

Buiten stelde hij zijn krage recht, knoopte zijn overjas dicht toe en trok zijn hoed voor zijn oogen. Zóo stappende, met lichte voeten, en dicht zijn armen tegen zijn lijf, werd hij door geen vreemd zicht gestoord. Hij zag nu alleen 't leutige wijf dat hem verwachtte, heur doening vol onnoozelheid en wegstekerij, en hij bewonderde heur macht om heur eigen te beheerschen en heur fijne manier om hem te beteekenen, dat hij weerkeeren mocht.

Dan bleef hij staan en meende - van avond kan ik nog gaan. Maar 't stond hem niet vast meer hoeveel ze hem afgehouden had en onder een lanteern haalde hij voorzichtig zijn geldbeugel uit, na eerst goed rondgekeken te hebben of niemand te zien was.

Hij schudde 't geld rinkelend uit in zijn hand, keek dan nog eens of er niets meer in was en begon stukje voor stukje er weer in te laten vallen. Als 't al was bleef hij roerloos staan met gapende mond, trok dan weer de afdeelingjes open en keek nog eens en telde, maar daar was niets meer noch minder in te vinden.

Een groote vloek ontsnapte zijn mond en zuchtte door de stille straat.

Als 't gedaan was keek hij verschrikt rond of 't soms niemand gehoord had. Hij ging dan voort met snelle stap, zijn hoed op één oor geschoven en zijn kleeren open en flodderend over zijn armen. 't Werd nu een lange reeks vloeken die zich opdrong en ruischten, onuitgesproken, door zijn hersenen. Zijn vuisten hingen gebald nevens hem of gingen soms heen-en-weer en zijn armen sloegen dan telkens zijn kleeren naar vóor. Zijn lippen waren over zijn tanden getrokken en een gesis kwam er doorheen. Wat mocht ze daar gezopen hebben? Hoeveel kostte dat? Daarna werden 't nieuwe vloeken, vermengd met verwenschingen en scheldwoorden - eerst binnensmonds, doch 't werd van-langsom luider en hij stampte met doffe klank op de harde grond.

Twee frank! van zijn groot stuk had hij maar

twee frank en eenige centen meer over! Hij kon 't niet gelooven en bleef staan om nogeens te kijken. 't Kon hem nu niet schelen of 't nog iemand zag, hij dacht aan niemand dan alleen aan zijn arme oortjes. Maar 't was wel juist, geen twijfel was nog mogelijk.

Hij werd triestig en de tranen kwamen uit zijn oogen. 't Was wreed lijk of hij een sukkelaar was en een ander kwam dat alles niet tegen, ze deden hun goeste zooveel ze wilden, zonder een cent, hij was toch een ongelukkige kerel.

Stilletjes ging hij voort in zijn eenigheid, straat in straat uit, kwam op 't zelfde weer uit, gestadig, en werd moe. Tusschen de stomme huizen was geen troost te vinden en de gedaanten, die nog dolende waren, gingen hem onverschillig voorbij. Hij jammerde voort en gedachten aan verlatenheid en verstootenheid kwamen op; hij was toch alleen maar een duts in de wereld, die geen kans had, nieverst. Bij zijn ouders was hij moeten wegloopen, omdat ze met zijn geld heele dagen zat liepen en hem geen eten gaven. Nu was hij bij vreemde lieden in een ongezellige herberg.

Dat alles kwam ineens op, al 't verdriet van heel zijn leven, en de krop bleef gestadig in zijn keel, de jammer in zijn hert. Zijn oogen brandden en zijn hoofd gloeide van koorts. 't Was misschien maar best er een einde aan te maken...

Daar werd op zijn schouder geklopt en een hand greep zijn slingerende vuist.

- Op zoek, Jan?

Hij verschoot en wist geen antwoord te geven. 't Was Cies, de altijd-gewone Cies. Hij beneed Cies nu omdat hij ook een gelukkige was en hij bleef een nors stilzwijgen behouden.

- Ge ziet er triestig uit, Jan.

Een gegrol, zonder beteekenis, kwam uit zijn keel.

- Wat scheelt er toch?

Daar kwam eensklaps een hoop in hem op - Cies was toch een goeie makker - hij zou 't hem eens vertellen en hooren of hij geen middel wist om aan zijn geld weer te geraken.

Hij begon met haperige stem.

- 'k Ben daar bij Mathilde geweest ...

- Ja? 'n geestig wijf!

- Ze heeft mij leelijk bestolen... ze heeft me maar twee frank weergegeven van vijf... voor vijf glazetjes...

Cies ging aan 't lachen.

- Was 't uw laatsten, misschien.

- Ja 't.

- Maar ge hebt daar nog wel meer gedaan!

- Niets... wat aan heur gepulkt...

- Ze heeft zeker een versche flesch ontstopt?

- Ja.

- Wel dan hebt ge ze geheel betaald. Dat gaat zoo bij die wijven, ze zal nu 't overige weer verkoopen. Ge weet dat jongen, als ge begint te trakteeren ... En ge waart daar zoo triestig voor?

- Is 't geen reden dan? Ik en heb toch geen kans. 't Is wreed dat!

Cies schoot weer in een lach terwijl hij hem bekeek met zijn triestig gezicht van krijscher. Hij schudde zijn hoofd en lachte opnieuw, een heele tijd lang, terwijl zijn buik opschokte.

- Ge zegt dat lijk of iemand verplicht ware u die kans te geven! maar daar is een middel voor: trouwen. Ge weet dat dát kwaaddoen is, en nogal met een getrouwd wijf! Als ge kwaad doet valt dit weer op u, ge ziet het, en als ge daaraan begint moogt ge niet ontgoocheld of ontmoedigd zijn, ge hebt daar geen recht toe, want ge doet alles u eigen aan. 'k Vind u 'n rare vogel!

Weer kwam een lange lachbui en schokte zijn heele gestalte. Hij boog onder 't danig lachen en de slippen van zijn overjas trilden over zijn knieën lijk boomblaadjes. Halve woorden kwamen ondertusschen over zijn lippen, die geen zin hadden: die denkt nu... ha! ha! ha! nooit gehoord... en eindelijk scheidde hij uit en, - ge zijt 'n dwaze weerlicht! zei hij met 'n groote ademsnok.

Hij stond Cies aan-te-gapen met een verwezen gezicht en kreeg geen kop aan zijn redeneering. Zijn eigen logiek miek alleen uít dat 't wijf kwaad had gedaan omdat ze hem bestolen had, maar hij begreep niet dat hij misdreven had. 't Was immers iets waar iedereen naar liep en dat de gang van de wereld was!

Ze gingen tegare voort en Cies babbelde luchtig. Soms luisterde Jan, maar meest bleef hij bij zijn slechte kans. 't Werd hem duidelijk dat 't kwaad, lijk ze dat noemden, overal was en iedereen ervan

genoot, behalve hij, die geen geluk had. Cies miek hem opmerkzaam op de juiste uitkomst van zijn leerstelsels, hoe 't kwaad in zichzelf de straf vind en dat het zoo altijd was en iedereen voor zijn vermaak boeten moest. Ze torten binnen in een ruchterige herberg, waar een nevel hing van tabakrook en een geraas van vele stemmen. Ze bedolven zich daar in een hoek en keken toe, in stilzwijgen.

- 'k Moet gesparig zijn nu, zei Jan enkel.

- Ik trakteer, gaf Cies voor antwoord.

Anderen kwamen bij en ze begonnen te babbelen, ze vertelden de gewone gebeurtenissen en Cies plaatste daar zijn oordeelvellingen en zijn machtspreuken op.

Jan zat te luisteren soms. Hij draaide aan zijn knevel en de triestige gedachten gingen langzaam weg. Wraakgedachten waren ook gekomen, doch hij vond eerst niets om zijn wrake te koelen. Naderhand schoot het hem te binnen hoe ze zich steeds liet wachten en altijd ergens van bachten kwam, en hij besloot heur te bestelen. Dat vast gedacht miek hem blij en joeg de stramme treurigheid geheel uit zijn knoken: hij wreef zijn handen overeen van loutere vreugde. Cies mocht beweren dat 't een straffe was, ze zou zij dan ook gestraft worden om te laten aan heur trekken en hem te bestelen!

Nu kwamen nieuwe plannen op tusschen eindjes samenspraak en opmerkingen die ronkten in zijn hersenen. Maar in een herberg zou hij niet meer gaan, 't waren daar te groote dieven!

Rondom hem ging 't gesprek over in kwinkslagen en lachen en hij luisterde meer en meer. 't Zicht van de dingen daarbuiten verging, een lach kwam spelen op zijn flets gezicht, zijn mond rok zich open en zijn knevel; hij ging mee op in hun geestigheid.

't Was de verlangde gezelligheid van vreedzaam gekeuvel, juist even hoorbaar in 't gedroes en 't geroezemoes. Gezapig kuilde de rook daarboven van 't bedarend pijpje, verjaagd soms door een luttel gebaar, en de warmte van al die lijven deed deugd. Daarbinnen kwam geen passie hem kwellen, 't was een gemoedelijk genieten van gezelligheid en vriendschap en niets anders scheen binst te bestaan, geen andere banden bonden de menschen.

Waarom was dat niet altijd zoo, en waarom had hij die domme verlangens?

Hij wist niet juist van waar ze telkens kwamen en hun plotse inbreuk deden in zijn stil-leven. 't Was eigenlijk meest een ongewenschte komst, daar hij er geen weg mee wist, en hij kon ze niet vermijden. Ze moesten sluimeren daarbinnen, sluimeren heel lang, tot hij eens goeste kreeg om te trouwen, doch ze werden telkens wakker geschud en lieten hem dan rust noch duur. 't Was een vuur dat altijd aan 't vlammen was en zijn bloed verhitte.

Meest werd dat opgewekt door 't gepraat van de makkers - 't kwam ook soms van zelfs in uren van nietsdoen als het zinnen op hol ging en 't werd dan een rusteloos draven en zoeken, binst

het gedurig in geweld toenam. 't Werd daarna een dolle jacht die op niets a*n*ders uitliep dan op een redelooze dronkenschap.

Hij dacht aan dat alles en vond het heel dom. Al zijn geld ging daarin op zonder dat hij er genot van had. Liefst zou hij doen lijk Cies die bij geen vrouwvolk liep, maar dat ging niet.

Hij keek naar Cies en vond geen verschil tusschen hem en een ander. Hij was de steunpilaar van de herberg hier, en ging in de kleine uurkens naar huis, juist lijk hij, maar zonder zat zijn. Hij zocht de gezelligheid op. Er kwam een wroeging over hem die zijn knieën tegeneen deed slaan, een wroeging over verloren tijd en verloren vermaken, en vooral over weggerold geld.

Ze babbelden voort in 't rumoer. De jonge Vandamme die even bijkwam, wist nieuws: hij had daar een vrijagie gezien en lei hun doeningen uit en zei wie ze waren.

Ze lachten dat ze schokten en naderhand werd er veel over-en-weer gebabbeld over 't meisje. Iedereen wist er iets over, vertelde dat ze verkeerd had met dezen en genen en gaven nog bijzonderheden toe.

Jan luisterde, maar 't was te vergeefs dat hij zich kalmte oplei, en meende rustig te horken lijk naar een gewone vertelling, zooals ze dat allen opnamen, daar schoot iets in zijn borst en hij kreeg de herteklop.

Dat waren de teekenen dat 't weer wakker was en zijn asem werd dan ook geweldiger. Hij

trachtte zich beschaamd te maken met de anderen te bezien, die rustig-drifteloos luisterden en hij deed, in zijn eigen, uitkomen zijn kleinheid tegenover hen. Maar geen redeneeringen hielpen, 't stond weer al in lichte-laaie, hij voelde de hitte van zijn adem die 't verhemelte van zijn mond verschroeide en hij liet zich ook gezapig overmeesteren, blij naderhand, dat hij in zulk een toestand was omdat zijn opgezweept bloed en zijn ontsteken, wellustige zinnen hem in een roes van vóórsmakige zoetigheid brachten.

Dan besloot hij in zijn eigen dat hij ze nu gevonden had, deze welke hij behoefde en ze wel bemachtigen zou. Vrees voor duurte of voor weigering moest hij niet hebben, hij liep nu niet meer in de blinde, daar was de ondeugd zeker en vast, vermits zoovelen het gezien hadden, en hij zou er stout en bout op los gaan.

't Werd hier tans onhoudbaar, de rustelooze jaging miek zich weer van hem meester en dreef hem voort, dreef hem absoluut voort. Weerhouden of redeneeren en kon niet meer baten, hij ging en 't werd weer de eeuwig-herhaalde jacht.

Lange dagen gingen aldus voorbij van verplicht wachten en deemsteringen van woelende zinnen. Geen stap naderde hij tot zijn doel en 't was alsof hij nazette een vluchtende schim. In de donkerheid onder de boomen, met lichtplekken bezaaid, waarde steeds in de verte dezelfde gedaante - die ook een bedriegelijke schemering van zijn oogen kon zijn - en dat zette hij na met

jagend herte. Soms klopte dat nog feller en hij zonk bijna in de grond als iets dichter naderde, maar 't was nooit dát. Hij kende nu alles: haar wezen, haar namen en haar woonst, 't bleef onophoudelijk schemeren vóor zijn geest, in alles wat hij bezag stond het, 't werd een kwelling en hij kon er 's nachts niet meer van slapen.

Hij begon nog meer zijn bedde te schuwen waarin hij niets deed dan woelen, en na 't rusteloos zoeken en dolen ging hij opnieuw naar de herberg, 't dagelijks zat-zijn zette zich voort. De makkers zagen hem niet meer en als ze hem, bij toeval, ontmoetten en vroegen waar hij bleef, gaf hij ontwijkende antwoorden. Hij zou 't nooit durven zeggen en was beschaamd over zijn eigen, vond zich belachelijk, maar kon niet laten voorts te doen.

Hij zette zich soms op een bank in de laan waar paren kwamen rusten, bezield met een geheime hoop, dat ze hier komen zou, al ware 't nog met een ander, hij zou heur dan volgen en 't oogenblik afspieden dat zij alleen kwam te zijn. Doch zijn tegenwoordigheid had geen ander gevolg dan de vrijers te doen voorbijgaan. Hun zicht miek hem weemoedig tot krijschen toe, zonder dat hem de gedachte opkwam dat hij dat ook kon, indien hij maar ernstig wilde verkeeren!

Neen, trouwen was nutteloos, 't was onder 't bedwang staan van een wijf...

Als ze weg waren en hij hen niet meer zag, kwam de mijmering op, onderbroken en afgewisseld door vage geluiden, de drup van een boom,

't gefladder van een vleermuis of een gezoef in 't riet. Daartusschen kwamen de gedachten aan Cies en aan zijn vreemde leerstelsels over verholen kennissen. Dat joeg hem soms een zindering over 't lijf en hij kreeg schrik, schrik voor leelijke ziekten, schrik voor uittering of verstomping. Hij was nu reeds mager lijk 't hout van de galg, zijn wezen kromp ineen en zijn oogen zonken weg, daar kwam geen lach meer over zijn gezicht en hij werd onuitstaanbaar zwartgallig.

Dat was alles door de schuld van die wijven en over alles deed zich hun geheime invloed gevoelen. Ze werden zoo opgebracht in de kunste van veinzen, in de kunste van zich te bedwingen, in de kunste van zich bevallig te maken en in de kunste van te liegen. De wereld wilde dat zoo en de wereld miek de man ondergeschikt. Hij was verplicht bij haar te schooien, schoon te spreken en te vleien om haar gunst, doch zij gaf om gevoelszin geen zier daar dit heur niet te pas kwam en ze geen vrije keuze had, en zoo heerschte ze.

De man, die door passie leed en leefde, was aan haar als aan een meester onderworpen, omdat zijn meester zijn passie was en zij 't voorwerp ervan, die er niet door beïnvloed werd of ze wist te beheerschen door haar opvoeding en ze, in alle geval, niet liet blijken. Zoo beheerschte ze de wereld en gaf-in alle kwaad.

Cies kon daarover spreken dat zijn haren te berge rezen. Hij voelde dat hij nu ook bezeten

was door een noodlottige, geheime invloed, waarschijnlijk voortkomende van heur-zelf.

't Kon ook zijn dat het was de invloed van een geest, want hij kon niet geheel opgeven aan hun bestaan te gelooven. Vandamme beweerde dat ze zeker bestonden, tegen de redeneeringen van Cies in, die alles hypnotisme heette. Hij, Vandamme had hen zien werken met tafels, hij had hen hooren schrijven en hooren kloppen, en hij beweerde dat de slechtste geesten dicht tegen de menschen aanwreven. Als dat vizioen heel dicht werd, meende hij op zijn eenzame plek schimmen te zien waren, een takje kraakte nutteloos en miek een helder gerucht, een stap weerklonk ergens op de grond, zonder dat iemand daar was, en over 't water ging een groote zucht.

Hij werd vreeselijk beangst en stond met lamme beenen, moeitevol en bevende recht. Zijn oogen glarieden wijd in de donkerte en zijn met zweet doortrokken haren rezen omhoog dat hij 't gevoelde. Als hij met schuwe gebaren daaruit geraakt was en in de naaste herberg een borrel ging pakken, zagen de menschen bibberen zijn kaken, die bleek waren lijk dìe van een lijk en ze vroegen belangstellend of hij ziek was.

Hij dierf daaronder niet meer gaan, de eenzaamheid werd hem overigens een ondragelijke last. Op zijn kamer klopten de zware beddepooten tegen de berden, het uurwerk stelde zich omgekeerd en lutspootig dansten de barsten van de zoldering door elkaar. Als hij dan toch in slaap geraakte

werd hij gewekt door een vreemde zucht en hij zag de twee stoelen een polka dansen over de vloer.

Snel verouderde hij en zijn haren begonnen aan zijn slapen te grijzen.

't Kon toch niet baten en in de ruchterige straat ontvlamde weer zijn gemoed op 't zicht van een dreelende rok. In die oogenblikken vond hij ook alles verbeelding van zijn schrik en zijn zat-zijn of 't werd de invloed van iemand begaafd met de wetenschap van een fakir en waarover hij zich niet bang behoefde te maken.

Hij doolde nu dikwijls rondom heur huis en had daar een herberg gevonden waar hij zich over heur kon bezighouden en heur doeningen leeren kennen. De bazin sprak veel over heur, veel kwaad. Als hij heur aan de klap kreeg was het voor een vol uur, en hij wist nu alles. Eens kwam hij 't meisje toch eindelijk tegen, maar 't was in de volle straat. Zijn hert hamerde dan en zijn bloed sloeg aan tegen zijn hoofd, hij voelde geen grond meer en ging werktuigelijk voort.

Toch vond hij de zelf beheersching om te groeten, 't Scheen hem dat ze verwonderd naar hem opkeek, want hij was ook niet gewoon dat te doen. Daarna loerde hij een paar malen om en hij kon niet gelooven dat ze nu daar toch was en dat zij 't was welke hij hebben moest, 't Scheen hem als ze voorbij was dat ze een droom was, evenals zijn wenschen, zoo vaag, en dat daar nooit iets van komen zou. Hij voelde evenwel een kleine tevredenheid omdat hij heur aandacht had weten te trekken.

Op een avond landde hij bij zijn moeder aan. De botten van de boomen sprongen open en kleine teere blaartjes werden te zien. 't Was dauwig frisch en goed en een aangename geur steeg van de nersche velden. Over de dingen dreelde een lichte nevel zijn grijsvlammende adem, die de planten verkleurde en een vroege nachtegaal gorgelde zijn machtige toonen door de stille avond, lijk een mijmerend ziener.

De deemstering vulde met vage donkerten de woonkamer, waar de oude afgesloofden hun avondbezigheid verrichtten. Ze waren verwonderd over zijn komst en aanstaken 't licht, 't Werd dan seffens de kalme rust en de oude gezelligheid van veel vroeger. Hier was de hartstocht nu uitgedoofd en de zinnen tot ruste gebracht. Misschien sluimerde hij nog, maar 't ontbrak aan middelen om hem te voldoen.

Hij zette zich gemakkelijk en keek rond. Moeder babbelde door en hij verstond er niet veel van, heur stem was lijk 't wiegelied van zijn eindelijke rust. In hun zelfde eenvoud oogden de beelden op de schouw mijmervol over de kleine plek en stonden in eendere bedaardheid met hun kalmkalken gezicht. Hij bekeek ze en stond onder hun invloed, hij dierf zijn gewone denkbeelden daarover niet uithalen. Ze stonden daar als de afbeelding van veel lijden en smart, van een volmaakt leven en een oneindige goedheid, en 't docht hem, waar ze stonden, dat daar alleen kalmte was en rust. Ze hielden hun beschermende blikken ge-

stadig over den huize. Moeder zette zich 's avonds daarvóor op heur knieën, lijk dat de oude gewoonte was, en ze vertelde hen heur vreugd en heur smerten, ze stortte heur herte uit. En daarna begon weer gezapig heur leven met tevredene dagen en wenscheloos stoïsch...

Ze zette hem koffie voor met een klontje kandijsuiker - voor de lange duur - en hij slurpte daaraan langzaam, wijl de doom naar omhoog kronkelde, slierend langsheen zijn gezicht.

Toch had hij honger noch dorst, wroeging had zich in zijn borst neergezet en woelde daar geweldig, zijn heele lijf beefde ervan. 't Waren gedachten aan verdwenen dagen van simpel geloof en de bange onzekerheid van de twijfel, opgewekt door 't zicht van zoovele menschen die geloofden.

Moeder saffelde met een gedrukt blaadje naar hem en reikte 't hem over, ze had het voor hem bewaard. Hij keek erop, 't was een gebed om gedurende de maand Maart te lezen. Op zijn wezen moest nu wel een grijns liggen lijk op dat van een duivel, hij voelde dat, doch hij had geen invloed meer op zijn trekken, schaamte, hoogmoed, wroeging en teederheid streden daarop, doch hij nam het blaadje en stak het weg in zijn zak.

- Ge onderhoudt toch nog uw gebed? vroeg moeder.

Hij wachtte een beetje en vereenigde al zijn macht, zonder beven antwoordde hij dan met toonlooze stem: ja.

Als hij heenging zong de nachtegaal zijn laatste lied in zware slagen, die trilden door de stilte. 't Was zijn avondgebed ... rondom was niets meer te hooren, alles lag in stilte en donker bedolven. De bloemen asemden onvermoeid hun fijne, onzichtbare geuren uit en van de bottende blaartjes gingen de eendere ondeeltjes de wereld in. 't Was alles zoo wonder, de wereld was zoo groot en 't leven zoo onuitlegbaar. Hij kwam thuis in die groote mijmeringen verloren en niet-zat, en als hij in zijn bedde ging dacht hij aan moeder, sloeg zich een groot kruis en sliep gerust in.

's Anderdaags, als hij wakker werd, was 't klaren dag, doch de zonne zat achter een nevelbank bedolven en 't licht in de straten was geteemsd en triestig, de huizen behielden hun sombere kleur van donkere dagen.

Hij bleef nog een tijd op zijn bed liggen met zijn hoofd rustend in zijn hand, loom van 't zatte weer. Hij dacht aan moeder en treurigheid welde op over een afgedaan verleden. De indruk van 't stille huis bleef levendig bij, geholpen door de weemoed die hing over alles, doch de gedachte kwam ook op dat 't nu niet meer gaan zou, de geest die daar heerschte kon niet meer gedeeld worden, noch het geloof, dat was onherroepelijk heen en begraven voor goed. 't Bracht nog alleen een glimlach op zijn lippen, een glimlach van twijfel over alles, ook over eigen geluk, dat hij niet kende. Hij meende: de kans was hem niet voordeelig geweest.

Als hij opstond was hij wars van alles en vond dat hij evengoed zich weer te slapen kon leggen in plaats van naar zijn bezigheid te gaan. Doch de macht der gewoonte hield toch de bovenhand en dreef hem, juist lijk op andere dagen, zonder vreugde of genot, doch alleen uit lijfsbehoud. Toen hij zijn hand in zijn zak stak haalde hij moeder's gebedje daaruit, bezag het nog eens, denkend aan haar met teere weemoed en een nieuwe opgolving van verloren gevoel en vrede die hem de tranen uit de oogen perste.

Hij legde 't blaadje weigerlijk weg in een schof. 't Trilde lijk of 't een gevoelszenuw was die hem en haar verbond en hij bekeek het nog eens welwillend, zonder te spotten, omdat 't van haar kwam en spot jegens haar hem een heiligschennis toescheen. Hij zou 't zelfs wel eens lezen, als de benauwdheid inviel en zinsbegoocheling hem wreede dingen te zien gaf - kon het geen goed 't kon geen kwaad.

Zoo was de helft van de dag gevuld met kleurlooze somberheid, levensmoeheid. Doch na de noen, binst de rust, kwam de welbehaaglijkheid van een over-voldane maag zijn zinnen streelen en de eenzaamheid liet hem wellustige vizioenen zien. Als 't avond werd en alles gedaan was, kwam dat weer op, in de eendere leegheid van alle dagen, bij de groote verveling van 't alleen-zijn, zonder bezigheid, want zijn geest was niet op-te-houden bij eenige studie of lezing, daar hem dit nooit werd ingeplant.

Als hij een tijdje van verveling zitten zuchten had trok hij zijn frak aan en ging voort.

De deemstering zeeg zachtjes neer en een vredige donkerte zou sluiten de zwoele, triestige dag. Ginds zaten de wolken rustig en keken zwijgend neer en luisterden naar 't avondgerucht, hun roode koppen in de hoogte, 't Laatste gedommel en geroezemoes hing dicht over de stede en laag, 't ruischte staag in de ooren en werd in maat gehouden door 't geklep en 't gebemel van klokken en klokjes. Over de, naar de nacht en de donkerte, schrijdende huizengouw hielden de torens rustig de wacht met hun koppen die de wolken weerblekten bleek-waterig, met een weerschijn van koraal.

Hij tort voort in zichzelve gekeerd en besluiteloos. De koelte sloeg vredig en deugddoend in zijn gezicht waar ze niet bezwangerd was met koolrook of keukengeur. De gaspitten stonden te vlammen zonder licht, en in de ruiten speelde 't wolkengeblekker.

't Was de avond van altijd met de op-'t-gemak-gaande menschen, die langs de huizen drimsden, de vorschende nietsdoeners, die aan hun deur stonden en kwamen een luchtje scheppen, de wandelaars zonder doel, de meiden op laatste boodschap, de burgers die gingen op ‘stammenee,’ met de bedaarde gang van gedaagde menschen en de kronkelrook die opging bóven hen in regelmatige dansmaat, de gang regelde van hun trage stappen; van uitgepakte heeren en juffrouwen die zich voor de laatste maal kwamen toonen.

Als hij niet meer wist waar loopen, trok hij een herberg binnen en dronk, en als de donkerte inviel kwam hij weer langs de eendere kant, waar zijn dagelijksche passie hem leidde.

Hij kende goed die hoek. 't Was een huisje dat innewaarts stond en verdoken in de bochtige straat. De hobbelige steenen mieken 't gaan er lastig en de zeldzame lanteerns lieten groote leemten met leege donkerte. De straatgoten stonden dikwijls met vuil water, maar hij wist dat en nam zich in acht daar niet in te loopen, doch 't spreidde een stank door de enge luchttocht nog verergerd door walmende rook en doom die smoorde in de spleten van de half-toeë deuren. Gelukkig dat rechtover 't huisje een blinde muur stond die een hof omsloot.

Die weg wist hij van buiten, wist de donkere plekken, waarin hij, ineengedrongen, voortliep mijdend de nieuwsgierige blikken van oogen die glarieden vóór de donkere deuren. Als hij naderde ging hij trager en dichter en hij keek van onder zijn hoed strak naar het deurgat. 't Stond in een flauwe lichtplek waardoor de grauwe steenen werden te zien, de vuile deur en de vuile blinden, doch 't stond altijd eenzaam en geen mensch scheen daar binnen of buiten te gaan. Iets verder sloeg hij een straat om, miek een ronde en keerde langs dezelfde kant weer, bezag met dezelfde aandacht het huisje en met 't zelfde gevolg.

Zoo ging dit dagelijks. Als hij dat zoo drie, vier keeren herhaald had, volgens de graad van zijn moed, ging hij een herbergje binnen.

Hij deed dat nu weer zoo.

Gewoonlijk was daar niemand te zien op dit uur en hij kon zich gerust zetten te drinken. Hij zette zich altijd op de eendere plek, met boven zijn hoofd de smokige lamp. Eigentlijk zat hij nooit rustig, een gedurige kwelling matte hem af, hij wilde op straat en zien, hier toch had hij geen kans, door de ruiten kijken zou te vreemd aandoen en hij dierf niet, en 't was ook te donker om buiten iets te zien.

Hij zat aldus te wrikkelen op zijn stoel in ingehouden nieuwsgierigheid, zichzelven overtuigend dat het niet baatte en er niet aan geloovend, soms luisterend, zonder aandacht, naar 't gebabbel van de bazin, vóor zich opwekkend mogelijke zichten en oproepend een vloed van vragen, dan, langs een omweg trachtend te weten wanneer ze uitging, op welk uur, enz.

't Slim wijf had hem in de gaten en ze haastte zich hem te voldoen als zij kon, want binst dronk hij altijd maar voort. Maar ze was mis over zijn bedoeling, daar hij nooit anders dan grove schandaaltjes over dat jong vertelde, met ingehouden stem, en 't grootste behagen had als ze er hem van dezelfde deeg bakte, 't Wijf meende dat hij met de deerne eens slecht uitgespeeld was en om hem te troosten vertelde ze van veel anderen - 't wisselde dagelijks af - die er, in heur verbeelding ook zoo mee gevaren hadden.

Dat deed hem zienling deugd, wekte zijn aandacht, verdreef zijn stroeve gejaagdheid en deed hem trakteeren.

Dat deed hem deugd, omdat hij nu klaar wist dat 't wel ondeugd was die daar huisde en dat verjoeg zijn wroeging, de gewetens-angst, een overblijfsel van zijn opvoeding die soms door zijn twijfelen zweven kwam over de woorden: wee de verleiders! dat gaf hem ook een zekerheid, een durven, omdat hij wist dat hij niet mis was.

Hij dronk en dronk altijd voort, de dingen werden onduidelijk en nevelig en stonden niet meer heel vast, en de stem van de bazin ging daarover, dicht tegen zijn ooren, als een eeuwig geraas dat onvermoeibaar aan 't afrollen was.

Zijn elleboog rustte op tafel, en zijn hoofd, dat van haar afgekeerd was, rustte op zijn hand. Zoo kon hij knikken en uitstooten de zeldzame woorden die hij ertusschen te mengelen had. Soms rechtte hij ook zijn kop op om aan zijn knevel te trekken, of te spuigen op de vloer.

Zijn oogen waren met eender starheid vóor hem gericht, daar zag hij in 't halfduister en onvast de tooneelen wemelen welke de vertellingen van de bazin deden opdoemen. Hij keek er gedurig naar, met eendere halsstarrigheid, al schuddend met zijn kop soms, of uitstootend een vaag geronk, zijn eenige antwoorden, ten teeken dat hij verstond.

De baas kwam thuis met luidruchtig geweld, draaide op zijn hielen, liep rond en stak heel de zaal vol gerucht. Hij schudde Jan zijn hand, vroeg hoe hij 't stelde en of hij zich nog vermaken kon. Hij trok al boven zijn hoofd een oogje naar zijn wijf en vezelde naderhand, in een hoek, eenige

woorden met heur. 't Wijf wou wel weten hoe de zaak ineenzat en haar vent ging naar buiten. Toen hij weer binnenkwam zat lan alteen met 't hoofd gebogen over zijn borst, zich afvragend wat hij nu doen zou en of hij naar huis zou gaan. Een vage gedachte kwam op aan spoken en de eenzaamheid ijsde hem tegen, zijn moeder kwam ook vóor zijn blikken, zonder dat hij eenig verband daarin zocht of zonder dat dat alles heel duidelijk was.

De deur ging weer open met moeilijk geknars van de klink, als van een onbeholpene hand, en hij schrikte op. Hij stond seffens recht, met zijn verdwaasde oogen naar de deur gekeerd, met een vaag gedacht aan de nachtwacht, die hem, lijk gewoonte, aan de deur kwam zetten.

- Menschen 't is twaalve!

Maar deze die binnenkwamen zeiden niets, ze hadden ook de gekende gedaante niet van mannen met pet, 't was een vent met een klak die vooraan kwam en scheef sloeg langs zijn rechte kant en verder was 't de rokken-klomp van wijvengestalten.

Hij zette zich weer neer en keek voort, een vage trilling kwam nog van ergens uit een hoekje dat nog niet geheel onderstond of bovenzwom. 't Werd naderhand een sterkere zindering en een gevecht tegen de overrompelende bedwelming, om meerdere klaarte en helderder begrip. 't Zonk dieper en iets kwam in zijn keel steken dat hij wegduwde, er rekte een gekriebel rondom zijn

oogen die verdonkerden; om zijn mond speelde een grijns van onbemeesterd-opkomende en onzekere drift.

't Was deze waar hij zoolang achter liep die daar nu was. Hij volgde heur met zijn blikken wijl ze traagjes ging over de vloer met onzeker gewiegel van heur bovenlijf alsof ze onder de invloed stond van zijn strak gekijk. Ze had maar even opgekeken en murmelde met de andere een zachte groet waarvan 't meeste geronk gesmoord werd achter onmiddelijk geslotene lippen.

Een verlamming lag over heel zijn lijf en hij kon onmogelijk anders doen dan hij deed. Gedachte van houding kwam niet op, noch dat zijn starre blik onbeschaamd was, verbazing en hartstocht hadden hem volkomen beheerscht en mieken van hem een beeld dat hun uitdrukking droeg.

Ze ging tot bij de bazin en 't werd een zacht gefoezel dat verloren ging in 't gesleer en 't gekraak van de stappen. De twee ouden drentelden rond lijk katten die een gemakkelijk plaatsje zoeken om hun lui-leeg lijf uit te strekken. Ze zetten zich eindelijk neer rond de stoof.

De bazin liet zich hooren:

- Stoel-je 'n beetje, Romme.

Jan bekeek heur nog altijd met zijn strakke blik en ze kwam nu nader bij hem, met neergedogene oogvleggers, omdat de dichtst bijzijnde, vrije stoel nevens hem stond.

Als ze zoo heel na bij hem was, wist hij zijn eigen kracht genoeg te geven - daar hij nu toch

niet meer misloopen kon-om heur aan te spreken. Hij zei heel zacht en met stotterende stem: - zet u 'n beetje nevens mij, juffrouw.

Ze glimlachte en zette zich neer half-afgekeerd. De bazin kwam rondflodderen met veel gezoef van heur zwaaiende rokken en bestelde hen. De pinten werden met een gebons op tafel gezet - alles werd stil.

Hij krochte, speekte eens op de grond en zocht. Hij tastte in zijn zak en vond zijn pijp en zijn tabak. Werktuigelijk haalde hij dat uit en stopte gezapig, met zijn éene vinger, terwijl hij daarover keek naar woorden en zinnen die opkwamen en uitkiezend welke hij de beste meende te zijn.

Hij dronk nu zijn glas uit met gemetene traagheid, bestelde een nieuw en roerde dan in de stekjespot, schreepte er een tegen, die brak, nam een ander en herhaalde zijn doening. 't Ging ketsend af, een vlammetje wapperde hel en breidde zich open, hij stak het tegen zijn pijp en trok, de blauwe rook kuilde langzaam uit zijn mond en draaide boven zijn hoofd. 't Was nog altijd stil.

De bazin keerde weer met zijn glas en zette zich vervolgens bij de ouden, eenige woorden vielen eerst schaars, en dan begon een lange vertelling. Hij werd nu stouter en sprak weer tot heur, de zin die hij uitgekozen had, na lange overweging:

- Gij zijt toch niet bang van mij, juffrouw?

- O neen, menheer!

Ze schoof stil wat op zij, zonder gerucht, want

daar vlogen vlokjes schuim in heur gezicht uit zijn mond. Heur neus trok op, doch ze gebaarde van niets en behield een onverschillige houding. Jan nam geen acht.

Hij was nu ineens ook weer t' enden en zocht naar wat anders in lastige woeling. D'andere koutten voort tegare steeds luidruchtiger. Steelsgewijze keek hij soms naar hun koppengewemel, maar niemand gaf op hen acht, hij had de schoonste gelegenheid van de wereld, maar de kunste was om ze te grijpen.

't Was hem zoo aardig te moede en die komst was zoo heel onverwacht dat hij er nog geheel onthutst van was. Als hij zoo aan 't zoeken was vond hij dat hij had moeten ingeleid geweest zijn, en kennis gemaakt bij middel van een derde. Toch zocht hij steeds voort naar woorden, met een zekere angst, die vermeerderde en hem 't koud zweet op zijn lijf joeg. Ze konden vertrekken elk oogenblik, en ze zat daar nu, de gelegenheid was hem gegeven en 't ware vreeselijk ze te laten ontsnappen. Zijn pijpe ging uit daar hij er vergat aan te trekken en hij krabbelde in zijn haar.

Hij meende dat 't niet durven was en hij dronk, dronk heel zijn glas uit en bestelde nog een. Dan vaagde hij met zijn zakneusdoek zijn zweet af en bezag haar schuins. Ze zat daar stille, lijk in mijmering, in 't bereik van zijn hand, ze zat daar te pakken, lijk gereed om zich over te geven, met slappe spieren, gewillig. Ze scheen lijk te treuren, met haar hoofd in heur hand omdat hij niet dierf.

Ze zat daar, eindelijk, eindelijk, een meisje met rokken aan, een echte...!

Hij snoof snel de lucht op en zijn borst ging gejaagd op-en-neer. Uit zijn keel zaagde lijk een smachtende reutel en 't stond nu alles zoo gespannen dat hij niet meer stilzitten kon.

En toch kon hij niets zeggen, niets, niets, hij vond niets...!

Waarom dat toch in woorden moet uitgedrukt worden! Hij liet zich ineenzakken om wat stilte te vinden voor zijn zenuwen, doch zijn knieën knikten tegeneen, en dan plots dronk hij weer zijn glas uit, vroeg nog een en dronk nog.

Daarna begon hij weer te woelen en in zijn eigen te sakkeren, de laatste kans ging ontsnappen, 't was onvermijdelijk. 't Was 't laatste, daarna kon hij zich maar verdrinken.

De zware eenigheid van zijn kamer spookte hem vóor de oogen en tranen welden op, vermeerderden nog de knellende onverdragelijkheid, de mistroostigheid van eeuwige mislukking, de warsheid van 't leven.

Dan kwam plots, als éenig redmiddel, een zonderling gedacht in zijn bol, langzaam lijk de opdoemende nevel in de herfst, en breidde zich uit; 't nam geheel bezit van hem. Cies klapte altijd van trouwen, dan was 't vrij en geoorloofd. Hij zag die dingen in de eenvoud van een doodgewone zaak, en vond nu ook daarmee een uitkomst aan de stilte. Daarboven, in zijn hoofd, waar 't evenwicht verbroken was, sloeg alles in uitersten om,

en niets had nog mate, 't werd alles heel licht.

Hij greep zijn glas en dronk nog een groote teug, vervolgens teekende hij een driehoek, met zijn vinger, op 't bedoomd tafelblad, en:

- Moet ge zoo alleen, zonder vrijer uitgaan, juffrouw?

Ze schoot lijk wakker, rechtte met een plotse beweging haar hoofd op en keek naar hem.

't Werd een blijheid in zijn gemoed over heur zachte blik, een verteedering over heur meisjes-zijn en heur zachte gestalte: de zucht naar 't ruw geweld van drift-plengen verging voor een oogenblik onder een invloed welke hij onderging zonder te voelen, een invloed, die uitging van haar rustig wezen en ook door de omstandigheid dat 't nu niet haastig meer was. 't Was een zachte warmte die, zoo mogelijk, aan zijn gezicht een teederder tint gaf.

Langs die weg was alles ook zeker en vrees voor mislukking bestond niet meer. Hij putte die zekerheid uit de woorden van Cies die zei dat hij maar moest willen trouwen en dat ze gereed stonden. Daarmee gesterkt voelde hij zich zacht wegdobberen op een zee, een schuimzee van lichte gedachten zooals alles in dampen opging uit die plas bier, een groote welbehaaglijkheid voortvloeiend uit zijn verteedering die hem deed kwijlen. Hij voelde niets anders meer van heel zijn lijf dan zijn zachtkloppend hert.

Ze antwoordde op zachten toon:

- Ja menheer, 'k ben toch wel 'n schaap, daar is niemand die van mij weten wil!

Stilletjes ruischten die woorden rond hem met slepende gang, zonder dat ze eenige aandacht verder wekten. De koppen, in de halve kring rond de stoof bleven roerloos naar de andere kant 't gezichte gericht en gaven geen teeken van geluister. De zachte dobbering ging voort daar geen wangeluid kwam en heur stem lijk een wiegelied neurde. Hij voelde hoe hij tegen de tafel, die tusschen hen stond, te drummen begon lijk of langs de andere kant een barnsteen zijn heele lijf aantrok. Langs onder zijn oogschelen keek hij voorzichtig naar haar toe, naar haar leên, haar borst, haar armen en schouders; verder dierf hij niet, 't was lijk of daar hooger, waar haar wezen zijn moest, een zonne was die nu te schetterend blonk en niet was aan te kijken; doch druppels van gloeiend vuur drongen langzaam in zijn aderen door, hij voelde ze loopen, telkens doorschokten ze hem en dat was een gewaarwording zoo deugddoend dat hij in zaligheid wegzonk en 't stilzwijgen bewaarde om 't gezinder vrij zijn zenuwen en spieren en knoken te laten doorruischen.

Hij loerde heur doeningen na, zich inhoudend om haar niet om de hals te vliegen en genot vindend in dien toestand die de dichte spanning nog verhoogde. Hij volgde heur bewegingen terwijl ze haar ronde arm, afteekenend onder de stoffe, aan heur haar bracht om met mollige vingeren een weerspannige krul in 't gelid te dwingen. Binst lei ze heur hoofd op zij, lijk vermoeid en dan kwam uit de spannende kraag 't witte albast te

voorschijn van de vol-ronde nek; heur schouders rondden zoo sierlijk onder heur kleed en heur vol bovenlijf golfde in een bevallige lijn, vol gracie.

Hij voelde zich verlamd en vernietigd, verliezend alle persoonlijkheid, geheel opgaand in etherische teêrheid en slaafschheid onder die groote macht. Doch dat miek nu ook alleen zijn geluk uit, de vóeling van zijn geluk en geen opstand kwam noch tegenstribbeling, alleen een wensch om daarin te blijven.

Hij meende ook dat dit zoo blijven zou en hij zag aan zijn zee geen einder daar hij er niet naar uitkeek; aan scheiden werd niet gedacht. Toch kwam na een lange ruste zijn tong weer los, trillend, lijk al 't overige, onder de invloed van 't gloeiend vuur dat in zijn aderen rondliep. Ze kwam los in een oogenblik van lichte ontspanning, toen een weinig redeneering doordrong met 't gedacht dat hij zijn wenschen moest uiten wilde hij ze doen kennen en deelen.

Heur laatste woorden ruischten nog rond in zijn kop en hij gaf nu traagzaam een antwoord dat bevende voortgolfde.

- Ik ben ook zoo een duts, ik en kan geen lief krijgen. We zouden wij goed bij elkaar passen.

't Was een vage gedachte die toch zijn vaste was, maar ondanks zijn zekerheid voelde hij evenwel vrees en hij wachtte, zoo vóor hem kijkend, langs waar zijn woorden verdwenen.

Ze deed geen beweging, lachte noch gilde 't uit - iets waarvoor hij grootelijks bevreesd was - ze scheen niet verwonderd.

Ze zweeg nogal lang, lijk in gedachten verloren, terwijl ze vóor heur keek, heur blik in de schemer gericht. Dan zei ze eindelijk, zonder opkijken, met trage woorden die langzaam vielen en helder, lijk waterdruppels op een marmerstuk, en van heel verre schenen te komen:

- De mannen zeggen dat allemaal, dat ze niemand hebben!

Hij fluisterde stil, bijkans onhoorbaar:

- En de vrouwen ook!

Met dezelfde stem antwoordde ze:

- Maar ik lieg toch niet.

- Ik ook niet, 'k zeg nog eens: we zouden wij goed tegare zijn; denkt ge dat ook niet?

- 'k Weet niet...

- We zouden wij moeten tegare trouwen.

Zijn gedacht was er nu eindelijk uit en al de angsten die 't gekost had vielen ineens op hem neer en verlamden hem geheel. Hij had de moed niet nog te kijken en plaatste zich in zijn vorige houding terug, zijn hoofd in zijn hand, lijk een stroeve mopperaar, te wachten.

Zij had heur gezicht naar hem gekeerd. In de donkere schaduwkuilen van haar oogen staarden de appels hem aan, verlicht door een verloren straal van de lamp - groot van verwondering en glinsterend, trachtend uit te vorschen of hij ernstig sprak of gekscheerde. Maar van opzij gezien kon ze geen uitdrukking vinden op zijn gezicht.

- Ge gaat gij zeere...

Hij trok lichtjes zijn schouders op en duwde

iets weg in zijn keel, men zag duidelijk het been verschuiven onder zijn kin. Hij antwoordde met onvaste stem.

- 't Is niet noodig daar veel doekjes om te winden, we zijn wij geen kinderen meer. Ik heb een vrouw noodig, en hoe eer ik ze heb hoe liever, vrijen dat dient al tot niet veel...

Hij zweeg en bleef vóor zich uit kijken. Hij voelde dat heur oogen op hem waren gericht, doch hij dierf niet opzien. Aan zijn oogen haperde ook lijk iets en zijn blik zou schemeren, onvast als hij was, en slingerend lijk heel zijn gemoed, tusschen hoop en vrees.

Hij had zijn laatste krachten verspild in die lange volzin en zat nu naar adem te snakken, stil in zijn verlamming. Daarbinnen was alles hoog gespannen, tot krijschens toe, opgewonden door zijn eigen grootmoedigheid die zich wegschonk, door de volheid waarmee hij zijn offer deed, en door de rechtzinnigheid van zijn vraag. Hij zou tans liever alles heel luid willen uitkraaien hebben, al huilen, om te betuigen zijn overbehoefte aan ontboezeming zijns opgehoopten liefdeschats, doch dat ging niet, een hik kwam in zijn keel die de woorden versmachtte, en hij stiet snel-korte zuchten uit om de tranenvloed te weerhouden. De last van zijn eenzaamheid drukte hem machtiger nog en de ijlheid waarmee hij omgeven was, welke hij alleen ontwaardde, daar hij ze zelf schiep door zijn geweldige zucht naar liefde-leven, dat leven, dat daarover lag, zichtbaar, maar niet te grijpen.

Dat alles lag zwaar en onverduwelijk lijk een pletterende hamer op zijn borst, en zou hem platduwen als hij daar niet uitraakte en hulpe vond om er uit te raken. Hij vond dat dit zoo zijn aard was en dat er niets aan te doen was. Op een andere manier kon hij daar niet over denken, hij gaf steeds zijn eigen toe en timmerde zijn eigen groot kruis.

't Gerul duurde voort rond de stoof en wedijverde in stille kalmte met 't lichten van de lamp. Die twee dingen schenen vereenigd en onvernietigbaar, evenals de roerloosheid van 't heele huis. 't Was lijk een gezapig vergaan na machtige levensuiting, een doodbloeding in de stilte en een bedelving in de donkerte. Zóo moest het gaan na gesmaakte voldoening opdat geen nieuwe lusten zouden opkomen die nieuwe smerten aanbrachten, een stille loutering ware 't dan, een voorbereiding tot de eeuwige stap, zonder gevecht van tegenstribbelende levenszucht, onbevredigdheid en gesmacht. Hij voelde dat zoo duidelijk, vooral in zijn vrees dat vele vergeefsche zuchten nog mochten wellen.

Heur stemme klonk weer in dezelfde traaggaande maat zonder verheffing, als beïnvloed en neergedrukt door de machtige stilte. Hij schrok ervan op want ze was nu in zijn gedachte al heel ver, in een verleden dat zich uitwischte langzamerhand tezamen met de ontspanning daarbinnen en de afnemende dichtheid van zijn oververvoering.

- 'k Zal me eens bepeinzen van nacht, en 't u morgen-avond weten te zeggen.

Ze had toch nog de macht, die stem, om een nieuwe trilling te brengen, ergens in zijn borst, waar de gevoeligste plek was en ze herwekte de lust naar tastelijk genot dat nog niet was genoten.

- Hier? vroeg hij.
- Zooals ge wilt.
- 'k Zal aan uw deur komen.
- Goed.

Hij dronk zijn glas uit met haperende weerbots van zijn keelbeen, lijk met tegenzín, stelde met een klop zijn pint weer op tafel en vroeg of ze iets aannam.

Ze zei: ‘ja,’ en hij bestelde twee druppeltjes naar heur keuze.

Ze tikten, 't gele vocht wiegelde met een weerglans van licht in 't enge glaasje.

- Op uw gezondheid!
- Op de uwe.
- Ze dronken, stelden 't glaasje neer en bleven zitten 't gezicht naar elkaar gekeerd, soms loerend van onderop en neerslaand hun vleggers als ze elkanders blikken ontmoetten, heel ernstig, zonder een glimpje en werkend met hun vingeren op tafel.

Ze zwegen en lieten dolen hun gedachten. De tijd nam ze mee en ging voort. Hij ging voort, altijd gelijk, in eindeloos gerek, hij was de verdwijnende, de voorbijgaande, de komende, hij was de onveranderlijke. Maar de uren waarin hij verdeeld was weegden op hen en drongen hen voort: ze waren de veranderlijke in de onveranderlijke tijd.

Ze voelden dat alles leugen was, dat hun wezen veel verholene dingen verborg, dat voelden ze binst ze dachten, ómdat ze dachten en niet uitten 't gene ze dachten. Ze zwegen kort, omdat ze voelden dat alles ál te valsch was en ze geen inleiding vonden om met liegen te beginnen, en dat ze tegen elkaar niets dan leugens hadden te vertellen. Ze voelden dat teederheid enkel de plotse invloed was van een bezondere toestand, doch die seffens verdween om plaats te maken voor de koude berekening van persoonlijk belang, of voor een roes vol lage drift.

Zoo was 't niet meer 't zelfde gevoel die 't zicht van heur gestalte opwekte, 't werd een zinnelijke lust die Jan's oogen ontstak, 't Werd een berekening dat hij nu een meid zou hebben met de herinnering aan 't gene andere daarover meenden. 't Werd een verstokt opgaan daarin, tot de laagste gedachten, zonder eerbied. Doch beheerscht was hij en hij voelde dat hij niet meer weg kon en dat hij haar noodig had.

De andere klapten nog voort over onverschillige dingen, effen luid, zonder stemverheffing. 't Was lijk de begoocheling van een trage dans die weggolfde, in zacht gerythmeerd gewemel, met hen erop; en 't gerul diende tevens tot wiegelied voor hun droomen en hun wenschen, om hen gemakkelijker te doen inslapen op hun begoochelingen, Daar kwam geen stoornis in de tijd, 't heden stierf bij elke sekond, de dingen sleten.

Zoo raakten ze ook t'enden geklapt en hun gerul

staakte zich. De ouden stonden op en torden stijf en zich rekkend naar de deur. Romme stond ook recht, en hij meteen. Ze regelden 't verteer en 't werd een gerammel van klein geld. Dan groetten ze luidruchtig in gegeeuw en hij gaf Romme zwijgend een hand in 't vernepen. Buiten gingen ze elk hun gang, hij hoorde nog een tijdje hun ongelijke stappen weerklinken en als hij omkeek zag hij even hun schaduwen wegglijden. Snel ging hij dan voort en voelde zich luchtiger, doch 't zicht van rost-blikkerende vensters trok hem aan en hij ging zijn tevredenheid versmooren.

Als de tijd, tot slapen bestemd, om was, ging hij weer naar zijn dagelijksche taak. De zonne stak 't geluchte vol gloeiende lansen en paste scherp de schaduwen af, de strepen van zwarten-wit lagen in evenwijdige lijnen over de poerdrooge straat. Doch de menschen wilden niet van de zon, ze kloegen over heur vroeg geweld en vonden heur onaangenaam en lastig. Bedrijvig hun zweet afvagend zochten ze angstig de schaduw.

Hij voelde de zware drukking in zijn hoofd en in zijn beenen en hij ging lusteloos voort. Daar was geen dauw, nieverst, ze was reeds door de zon opgelaaid en daarom ook was zijn gemoed droog en een warsheid van afgebeuld lijf lei een stroeve plooi op zijn wezen.

Als hij de deur van 't kantoor open stak trok hij zijn neus op voor de muffige reuk die ongeduldig achter de deur had líggen wachten tot ze open ging om dan eindelijk smachtend naar buiten te vliegen.

Met tegenzin ging hij aan 't werk, krabbelde iets op een blaadje, futterde een heele tijd aan zijn knevel en sloeg dan een boek open; de bladzijden ervan waren met cijfers bedekt en hij staarde daar wezenloos op. Als hij er een heele tijd op gekeken had greep hij zijn pen, doopte ze in de inktpot en zette ze op 't papier; hij trok een streepje onder een reeks getallen, en dan verging ineens al zijn moed. Hij lei zijn hoofd in zijn linkerhand.

Soms voelde hij wat steken in zijn kop, maar gaf daar weinig acht op; hij keek naar de herinneringen die door zijn hersenen zweefden. Met zijn oogen bleef hij starling staren op de cijfers; eerst onderscheidde hij ze, dan liepen ze langzaam ineen en ze vormden eindelijk één zwarte plek. Op 't papier rustte zijn pen en de punt ging langzaam door 't blad, de inkt vloeide af bij heur aanraking daarmee, breidde zich open en vormde een heele klater. Zijn oogen draaiden zich wat, zijn blik gleed over 't papier voort, naar hooger op, doch hij zag niets. Dat heele tooneel van gisterenavond kwam langzaam op, die plotse kennismaking, en die vreemde stoutheid van heur ten huwelijk te vragen.

Hij zag heur niet, hij gelukte er niet in heur gezicht vóor zijn oogen te tooveren, enkel vage lijnen zag hij, golvende lijnen... de borst die zich ietwat afteekende en de hangende armen. Doch ze was nu ver weg en hij voelde niet dat zij iets voor hem was, de opwekking van de herinnering aan heur zei hem niets bezonders. Hij

had nu ook niemand noodig en niets, de triestige somberheid van zwaar weer zat in zijn kop en daar was niets dat hem ging.

Hij trok zijn pen uit 't papier, en stak ze weer achter zijn oor, zag de kladder en begon er over te wrijven met gom. Plots scheidde hij weer uit en hield de oogen star in de ruimte gericht. Hij schuddebolde en vond alles heel dom, een kwaadheid tegen zijn eigen kwam op, hij vond dat dat alles niet noodig geweest was en nam zich ook voor er geen gevolg aan te geven.

Dat was een onbekend iets waarin hij zich bijna gewaagd had, een doolhof, een gevang waar hij niet meer uitkomen moest. Een vrouw, dat was een onbekend wezen, dat hem nu vrees aanjoeg. Hij had schrik: schrik voor de verandering van leven waar ze hem in brengen zou, schrik voor de onbekendheid van heur eigen persoon en schrik voor de gevolgen. Hij zag dat alles heel klaar en duidelijk, hoewel 't zeer wijdloopend was en hij alles ineens niet kon omvatten.

Hij schoof zijn stoel nader en zette zich neer. Zoó, met zijn hoofd rustend op zijn twee handen kon hij op zijn gemak zitten nadenken. Een heel duidelijk begrip hoe alles gegaan was had hij niet meer, vooral van 't laatste kon hij zich nog weinig herinneren. Doch zijn knieën knikten gestadig tegeneen onder de invloed van de onrust die hij voelde woelen, lijk een knaging, in zijn borst. Zijn ontevredenheid tegen zijn eigen groeide aan en hij verweet zich zijn domme jacht. Bij pozen

schudde hij zijn hoofd, trok aan zijn haar en slaakte groote zuchten.

Hij begon te zoeken of hij iets vinden zou om zich uit de slag te trekken, en hij vond dat 't best was niet meer om te zien. Het stond vast dat hij nu een goede les gehad had en zijn straffe wel verdiend was, hij zou nu wel zien dat die dwaze hartstocht niet meer opkwam en zich mijden nog daarmee in aanraking te komen.

Hij greep zijn pen en begon met geweld te schrijven. Ze liep nijdig knarsend over 't papier en vulde reken, rechte, waar de kleine letters op uitkwamen lijk tusschen evenwijdige lijnen getrokken en de langere staken daaruit, lijk spelbrekers. Doch alles duidde de overprikkeling aan van zijn geest, groote krullen trok hij en strekken, met een rappe zwaai van zijn hand; hij keek er naar toe met zijn wenkbrauwen 't hoope getrokken en zijn lippen over zijn tanden geklemd. Rokken dreelden vóor hem voorbij, tusschen de letters en zijn oogen, en hij deed ongeduldige teekens dat ze heen moesten gaan; hij keek met geweld door hen heen.

Als hij dan weer tot aan zijn cijfers doordrong bemerkte hij dat hij gemist had, greep met gramheid de gom en begon te frotten met razend geweld, blies over 't papier dat 't bloed naar zijn gezicht steeg; 't werd weldra een gat dat zich meer en meer open wreef... Rondom hem kwamen ronde gezichtjes te staan met zacht-blozend vel en veel slutsche krullen die zwierden, ordeloos rond

en waardoor de oogen gluurden, vochtig-stralend in 't lachende wezen met wondere bekoorlijkheid. Hij smeet zijn gom weg dat ze opsprong en op de vloer terecht kwam, een heel eind verder; dan sprong hij van zijn stoel en ging aan 't dansen en luide te vloeken, keerde zich, draaide zich, liep rond zijn lessenaar, versmeet boeken en vellen papier, poogde aandachtig te kijken naar een kobbe die over haar net liep, om dan weer te tempeesten en te verwenschen. Doch ze kwamen overal achter, de lachende meisjeskoppen, hij zag ze overal, hij zag ze op de zwarte omslagen van de boeken, op de witte vellen papier, in 't spinrag, ze zweefden over de ruiten, over de deuren, over de lessenaar, overal zag hij ze; ze staken hun bekoorlijk wezen heel dicht tegen 't zijne, hun lippen vooruit. Onder hun kin rondde zich bevallig de bloote hals af, blank als albast, 't was alles melk en bloed.

Nog een tijd lang worstelde hij tegen de invloed der liefelijke beelden en las op hun wezen niets dan zijn doemenis. Hij was woedend er ooit gezien te hebben, omdat ze over hem heerschten door zijn drift, omdat zij hem zoover hadden gebracht. 't Scheen hem dat hij ergens in ging zinken, in een moerassige grond. De kwade zichten kwamen weer op van onbekende dreigementen...

Doch ze zweefden voort rondom hem, gesteund door de geheime gedachte die ze verwekt had. Even staande met zijn gezicht tegen een muur en niet meer wetend waar heen, keek hij ze aan, heel schuw in 't begin. Ze dreven zacht over't groen

goudgebloemde papier, dat hen een bezondere tint gaf, 't verlokkende vleesch van hun wezen en hals kwam te schetteren daarin en wellustige tintelingen zetten zijn borst in gloed.

Hij liet zich op een stoel vallen, met zijn kop in zijn handen, richtte zich weer op, sloeg zijn hoofd links en rechts, draaide en keerde, stampte met zijn voeten op de vloer.

Doch de vloed steeg....hij voelde dat er niet tegen te worstelen was, maar 't was met bitterheid vermengd, hij zag in 't uiterste oogenblik dat alles ontsnappen, hij zag geene, welke zich geven wilde, en hij werd kwaad op alles, kwaad omdat alles zóo was, hij vond alles huichelend en kende zich de wetenschap niet de draad van die konkelarijen te vinden. Hij voelde zich de speelbal daarvan, voelde zich langzaam doodnijpen tusschen hun klauwen, voelde hun spel zoo valsch en zoo benauwelijk, dat hij er van rilde.

Toch bleef de ontstokene wellust bij, geen weg wetend met heur geweld. Ze stak en bobbelde, joeg de vlam op zijn gezicht en 't verschot in zijn oogen, ze geraakte in hooge spanning. Hij meende zijn eigen te voldoen, al de jammer over zooveel mislukking, over gebrek aan ontferming joeg hem er naar onweerstaanbaar, 't speelde vóor zijn oogen als een zoete wrake, 't zou hem wreken over 't vrouwvolk die van hem eischte dat hij trouwde....

Een korte slag klapte plots met forsch geweld en stak heel de kamer in golvend gedreun. Hij snokte zijn hoofd op met een rilling van schrik,

die zijn bloed versteef en zijn tanden deed klapperen. Dan zag hij dat het 't bovenste venstertje was, dat openstond en plots toegeslagen was. Zijn schrik verminderde, doch zijn aandacht was afgeleid en vergeefs wilden geheime machten hem houden. Hij keek van onder zijn gezwollene oogschelen door 't venster.

Daar rechtover stonden de seringen-struiken met hun luttele blaadjes, lijk groene muizekens, hun openspringende botten en hun rood-purperen trossen van kleine bloempjes half open. Ze brachten hun groeten van passielooze struiken die in gezapige ruste verspreidden hun zuivere geuren. De zonne goot over hen haar schitterende klaarte en ze baadden in licht. Hoe was de omringende lucht van zijn ziele? Ze worstelde in 't donker heur strijd van nooit voldane begeerten, van onzuivere wenschen die genotloos verzwonden.

Hij dacht aan moeder. Tusschen hagen van seringen en haagdoorn doolden heur stappen van afgeleefd mensch, zonder gerucht, op effene grond, over de eender-afgebakende weg. Als de deemstering over 't land kwam en de avond haar ruste kwam spreiden over de moede dingen en de verhitte leden kwam koelen, dan kwamen stille windjes op die dreven als ademtochten van zuchtende zielen door d'opene deur, en smeten pakken met heerlijke geuren in 't huis. 't Was daar zoo stille en goed.

Hij had daar veel rondgedoold. Hij zag nog aan de ver-uitgewekene einden de kimme in vuur,

die de lucht volstak met vage klaarte. Zwarte puntjes ronkten daarin die dreven in 't ijle goud boven grauwe massa's weg die afstompten t' allenkante en van uit 't elzenboschje kwam de heerlijke zang die kweelend de knoken doorruischte tot zinderen toe of losbarst in felle slagen die kletterend wegtrilden op golven van goud.

Die tijd van zuiver genieten was lang reeds voorbij en later versmoorde de stem van de kommer of van de hartstocht de hemelsche stem. 't Speet hem toch dat hij geen oplossing gevonden had, om ginder het wonen verdragelijk te maken, en soms verweet hij zich zijn lafheid, de de eenige oorzaak daarvan, meende hij, die hem belet had zijn wil uit te voeren, uit vrees voor wat gezaag en gezeur.

Nog een heele tijd keek hij buiten, naar de grijze lucht, naar de zwartroode daken, naar de zacht-wuivende boomen. Dezelfde stilte lag altijd over die plek en mijmerende musschen huppelden over de dalende daken, 't was 't eenige leven dat daar te zien was.

Hij keerde zich om, greep een blad papier en begon weer te cijferen, vechtend tegen een geweldige weemoed, een zwartgalligheid die langzamerhand zich meer van hem meester miek en hem alles nutteloos deed schijnen. 't Werd zoo een gestadig gemijmer, een gezucht en nakijking over rijzende klachten die langzaam heentrokken, in de muffige, donkere kamer, klachten over alles, en de met wellust gekoesterde zekerheid dat zijn

ongeluk nooit eindigen zou, dat zijn dagen in droefenis en mislukking zouden slijten; hij voelde ook de moed noch de kracht zich daartegen te verzetten, hij vond dat dit zóo vastgesteld was en zijn gang moest gaan.

Als de noen voorbij was begon hij weer aan heur te denken, doch dat was nu alles veel milder onder de invloed van de voldane maag. Hij had nu alleen nog een hik op heur omdat ze dat offer van hem aanveerd had van met heur te trouwen, hij kon die onverdragelijke zelfzucht niet lijden, dat eeuwige snakken naar vergelding; neen, de wijven hadden geen hart!

Zou hij nog gaan of zou hij nooit meer omzien? Hij wist het niet, in alle geval zou hij zoo dwaas niet meer zijn haar nog ooit over trouwen te spreken. Veinzen ja, met vage beloften! 't Was toch jammer heur te laten ontsnappen vermits hij er nu toch kennis mee gemaakt had! Als hij over zijn cijfers heenkeek, zag hij nog een schaamte opkomen over zijn onverstaanbare kinderachtigheid en hij kon zijn eigen niet voorstellen zoo een sukkelaar te zijn.

Zoo bleef hij dubben de heele dag, af en toe soms een beetje werkend. Toen zijn baas binnenkwam vond hij hem mijmerend staan. Hij schrikte op en voelde zich bleek worden en de andere schudde zijn hoofd.

- Niet veel uitgestoken vandaag?

Geen antwoord kwam.

- Dat kan zóo niet blijven duren, jongen, 'k

geef u nog tijd tot 't enden de maand. Als 't dan niet gebeterd is moet ik u wegzenden.

Hij vond niets om te antwoorden, al duikenekken bereikte hij 't deurgat, lijk een kwajongen, en hij rulde een stille groet die verloren ging in 't gerucht van de deur.

Buiten nam de schettering af en langzaam zeeg de avondrust. Een goedige kalmte hing over de dingen schommelend in de verkoelde lucht. De weinige menschen gingen stil, in schemerkalmte voorbij en de huizen stonden eenzaam te zwijgen, lijk in afwachting. Boven de daken gingen dunne rookwolkjes trage omhoog naar 't geluchte, dat met 't purper van feestelijke dagen getooid was.

Hij voelde de invloed daarvan lijk op iedere avond, hij voelde een zwaarte van zijn schouders vallen: 't werk van de dag dat nu achter hem lag. Doch wijduit stond alles en hij voelde zich in die groote ruimte en in zijn groote vrijheid verdrinken. Dan smachtte hij naar knellende banden die hem binden zouden, naar 't groote rumoer dat hem opnam en hem plette, opdat hij zijn eigen gevoelen zou en uiting kon geven aan zijn groote verlangens die opgekropt lagen, aan de schreeuw van zijn wee dat opgaan zou tusschen 't geschreeuw van al die lijdende zielen.

Maar die gelegenheid deed zich nooit voor en de menschen zwegen, bang, gebukt onder 't juk van eigen bespieding; hij hoorde nooit een zucht opgaan. Hadden ze nooit tegenslagen? ze waren in elk geval sterker dan hij die steeds door zuchten gekweld was.

Zoo ging hij in 't afscheidneigen van de eentonige, vreedzaam zich volgende dagen. Hij ging onder de last van zijn eenzaamheid met zijn kop naar de grond en de verdrietelijkheden van de afgeloopen dag en de avond daarvóor, kwamen allen op. Ze werden uitgeplozen totdat over zijn gemoed de gewenschte wolk daalde van in spanning-zijnde-triestigheid en hij 't leven kon haten en alles, en alleen nog naar sterven verlangde.

De telkens weerkeerende dreigementen van zijn baas speelden een groote rol daarin. Die vent was onrechtveerdig en slecht, hij begreep niet, hij zag niet dat alles hem tegenging, dat hij lijdend was, hij wilde hem niet verstaan. Kon men zoo werken als er niets ging? Neen, hij was vervloekt.

De laatste, beslissende bedreiging speelde nu ook weer almachtig in zijn kop, 't werd daar een razen zonder ophouden, lijk een uurwerk dat afliep, 't was de tijd die verzwond en de grond die wegzonk onder zijn voeten, niets was meer te zien dan de snelle afloop van 't langverwachte - want dat werk miek alleen zijn bestaan mogelijk, daar 't hem toestond te leven - daarna was alles grauw en dood.

Zoo keek hij weer op de avonden die waren vervlogen en hij vond daar geen stonde geluk. De eendere bedreigingen lagen daarover, verbìtterden zijn gemoed, jaagden zijn bloed op in onrust en gaven hem een ongezonde herteklop. Hij voelde hoe hij daardoor langzaamaan meer zenuw-

achtig werd en staag aan beven ten prooi; hoe hij overal schrikbeelden zag, aan spoken geloofde en vreeselijk droomde 's nachts.

Thuis at hij kimzend een boterham en zette zich dan vóor 't opene venster met een weerzin voor alles.

Buiten begon 't avond te luchten en viel langzaam de duisternis, de gedaante der dingen vaagde zich uit, alles werd grauw, nevelig en onherkenbaar. Daar was 't goed: de bloemen en de boomen spreidden hun geuren als balsem door de lucht en streelden aangenaam de reuk. 't Stond alles zoo vredig en stil in een waas van duisternis en geheimnis; daar was niets dat een passie toonde; dat leefde gezapig zijn plantenleven voort, bloeide onopgemerkt en stierf.

Verder was niets meer; 't was alles weggevaagd, in 't niet verzonken, niets bleef er nog van de aarde dan dit hoekje met hem.

Zijn blikken gingen daarover, rustten op onverkennelijkte dingen, hij luisterde naar 't geritsel van de blaren, hij snoof de geur van de bloemen. Ze verbeeldden in hun vaagheid van omtrek de vage beelden van zijn treurig-zijn, door hun gelispel de onduidelijkheid van onuitgesproken gedachten, door hun geur de zoetheid van gewilde, zelfgekoesterde smart. Onder hun bladerentooi werden de beelden van verschrikking gehuisvest die, opgeroepen, hel hielden in zijn ziel door hun pijnigend aanwezen.

't Was hier àl bevatbaar en roerloos en deed

met eendere schokken zijn borst op-en-neer gaan. Buiten dien kring doolden niets dan ongrijpbare schimmen, die zich met hem niet vereenzelvigen wilden. Was 't niet beter zich zoo gezapig te laten vergaan daar er toch niets aan te doen was?

Genot zwendelde ginds in 't groote leven, daar stond 't klare licht, daar krielden de wriemelende scharen. Daar was 't dat de menschen woekerden, wroetten en wrochten, daar was de felle strijd die de uiting van 't leven was, ze wentelden zich daar in de poel van de zonde die de oorzaak van hun ontstaan was.

Hij wilde dat niet meer zien, hij wilde niets meer zien, niets baatte, niets kon hem recht helpen, t'enden de maand lag hij buiten, dan had hij zelfs niets meer te verteren, niets meer te eten, hij zou zich dan ophangen en alles was effen.

Hij snoffelde om te beletten dat snikken in zijn keel zouden dringen en hij stond gejaagd op en wandelde rond. Al zijn slechte kans kwam nogéens voor zijn oogen en hij vond dat hij nu niet meer veranderen kon. Met groote stappen liep hij rond, 't spande erg aan zijn borst en hij voelde 't zweet rijzen; hij kon geen weg meer met zijn geweldige treurigheid, ze stak zijn keel vol en hij stond te verstikken, hij moest weg.

Hij vluchtte de deur uit en kwam op straat, de koelte deed hem goed en 't raadselachtige van de halfverlichte dingen, dat leidde hem af.

Als hij eenige gestalten had zien voorbijgaan en 't kommerloos gerucht gehoord, dat uit de

herbergen opsteeg, dan kwam in hem ook de meening op dat hij maar een zot was en dat hij beter zou doen zijn slechte kans onder vermaken te begraven. 't Werd dan een wille om kwaad te doen, alleen omdat hij die slechte kans had, om zich te wreken daarover.

De menschen liepen weer rond met hun onbekende inzichten, schenen nieverst van daan te komen en nieverst naartoe te gaan. 't Leven waarin hij verloren liep drukte hem nu goedig en deed hem klaar voelen zijn verlangens. Hij begon dan ook sneller te gaan en keek niet naar de omringende dingen, het dweerschen van de straten, het op-en-afstappen van de voetpaden, het uit-de-weggaan voor iets, dat alles gebeurde werktuigelijk, 't verdween lijk in een nevel. Eén ding bemerkte hij: 't was dat alles danig vol leven was en alles leutig en blij en dat ging hooger en hooger; 't giechelde en 't lachte alles tot de verlaten, blinde muren. Daarin stond 't kader dat hij vóor zijn oogen zag, de eindelijke blijheid, de verlossing uit zijn machteloos droomen, 't was een tafereel vol kleuren, vol helle lichtschittering, vol beloften vàn ongekende genuchten; 't was de hemel, de eindelijke hemel, het vergeten van alles in een zaligheid die reeds in zijn borst te blakeren lag. Daarover steeg een machtig gejubel op van zingende meisjes, vogels en onbewerktuigde dingen, alles zong, 't kon alles zingen, 't was een gejubel zonder einde, een gejubel dat hem verdoofde, dat hem zat miek en gevoelloos.

't Glanzende licht bleef weifelloos schitteren waar hij ook ging, geen duisternis was er nog, hij zag wonderklaar, stapte met een volle zekerheid over de breede, effene baan; niemand liep hem in de weg, niemand belemmerde hem, geen zwarte huizen stonden er noch bedelvende raadselachtige dingen, geen huichelende menschen, 't was alles zonneklaar, alles open, alles verwachtte hem, en men scheen veeleer verwonderd dat hij daar nog niet was.

Een welriekende geur steeg op van rozen gezaaid langs 't breede pad; die geur was overal, ze drong door zijn poren, ze drong door heel zijn lijf, ze deed hem rieken als een roos. Hij snoof met wellust die geur op, hij voelde ze langzaam doordringen overal, ze bedwelmde hem, ze miek hem brooddronken. Hij voelde, zag niets dan dat alles, hij liep vooruit met zijn armen open, de glimlach van teederheid op 't gezicht, de liefdedrift tot in de keel, gereed om over te loopen. Eindelijk had hij ze gevonden, eindelijk ging hij er naartoe, zijn smachten had een uiting gevonden, zijn jaren lang smachten. Hij hijgde ervan, om zijn borst kwam zich lijk een ijzeren band schroeven en de spanning werd zóo hoog dat hij steken van smerte in zijn ingewanden voelde. Doch hij ging steeds vooruit, hij naakte geen grond meer, hij was een onstoffelijke geest eender geworden, zijn lijf bestond niet meer, daar was niets meer dan 't etherische verlangen dat vooruitsnelde, dat vooruit zag, dat vooruit smaakte!

Zoo ging hij de vuile straatjes door met hun gooten vol loog en hun verpeste lucht met stinkende walmen bezwangerd. Hij stapte in 't water dat rondspetterde, deefelde in de moere en ging weer op 't droog zonder dat hij iets gewaar werd of voelde. Hij zag de deur vóor zijn oogen, die zwartvlekte, ze was de donkere hemelpoort, die 't licht verborg achter heur, met al de heerlijkheid van zang en geuren; hij stiet die deur open.

Daar was geen felle klaarte die de oogen verblindde, 't was een flauw, rossig licht, die de dingen in vage schemer liet. Doch zij was daar, die hem wachtte, ze zat op heur stoel, gehuld in heur kleeren, versierd met heur strekken en haartooi. Zij was daar en wachtte, zij in vleesch en beenderen, de levende, de echte, de genietbare, 't was een wezenlijk iets dat daar zat, geen bedrog meer of droom, 't was de langgezochte, de eindelijk gevondene.

Ze leefde, hij zag dat ze leefde. Ze keek naar hem met heur oogen die glinsterden, heur levende oogen die vergingen, die de lichtpuntjes deden verroeren, die straalden, gouden stralen uit. Ze zat daar geheel alleen, wetend waarom, zich aanbiedend geheel en gansch, zich ontfermend over hem. Ze zat daar...

Hij trappelde rond haar, haar verslindend met zijn oogen, geen woorden vindend, geen weg wetend met zijn overspannen gevoel, hij wilde haar kussen, haar omhelzen, haar vernietigen, maar hij kon geen hand omhoog krijgen, hij wist niet

hoe beginnen, hij was verlamd, stom en onnoozel, en had 't schuim op zijn lippen.

Zij glimlachte en dat deed van aan zijn haar tot aan zijn teenen een rilling gaan waarin hij meende vernietigd te worden. Als hij naderhand nog dacht te voelen was 't iets als gesmolten lood dat in zijn ingewanden werd gegoten, 't kwam van uit heur mond gevloeid, uit de wellustige, roode lippen, die zich openden als een roze vol honig en geur.

Hij vroeg heur niets, hij had ook heel en al zijn vraag vergeten, woorden noch uitdrukkingen bestonden nog, niets dan rauwe kreten die gesmoord, bijna onhoorbaar uit zijn mond kwamen, die uiting gaven aan de passie die zijn lijf deed ineenkrimpen lijk of hij pijn had, die zeiden zijn machtig genot, die verklaarden de glans van zijn oogen, 't samentrekken van zijn teenen en vingeren in smertelijke krampen, de standvastigheid van zijn beestige lach die op zijn gezicht versteend was.

Hij greep haar vast en kuste haar, beet in haar kaken dat ze schreeuwde, schingelde haar heenen-weer, sleurde haar van de eene kant naar de andere, scheurde haar kleeren. De stoelen vlogen omver met heftig geklater, de tafel grolde eendelijk al voortschuiven, de stoof zuchtte, de kas kraakte, alles was in beroering gekomen.

Hij liet eindelijk los nadat hij ze met geweld in een hoek geduwd had, los om adem te scheppen. Hij stond te hijgen met gloeiende kaken,

zijn asem schoot zwaar-blazend uit zijn borst die op-en-neer schokte, terwijl hij haar bekeek, lachend als hij kon binst 't geweld dat hij deed. Ze stond met de kleeren half-af en open, met loshangend haar, dat vóor haar gezicht hing, eveneens te hijgen, met bloedrood gezicht waar de zweetdruppels op perelden, en ze trachtte ook te lachen.

Nu hij uitgevochten was voelde hij een groote verlichting en 't scheen hem dat zijn borst ruimer werd. Eindelijk was hij wat ontlast van 't geweldige pak dat daarop lag, dat hem versmachtte. Mislukking en triestigheid waren weg voor goed, nu eerst begon hij te leven, nu smaakte hij 't leven.

't Werd plots alsof een band vóor zijn oogen schoof en hij werd duizelig, hij moest zich vasthouden om niet te vallen en hij bracht zijn hand aan zijn hoofd. 't Ruischte alles daar binnen en alles stond in vlammen. Dan dacht hij dat alles misschien een droom was, hij kon 't niet gelooven. Doch neen, als hij de blikken oprichtte stond ze daar, ze stond daar eenig en alleen, zij, de echte! met haar uitnoodigend lijf, en die oogen! O! die oogen vol vuur, vol betoovering, vol zachtheid, die raadselachtige oogen, die oogen zonder bepaalbare kleur. Wat verborgen ze? Welk een hemel bevatten ze? Welk een zee van genietingen?

Hij herbegon, 't nam geen einde totdat alle geweld was gedoofd in een uiterste poging. Daarna was hij uitgeput en doodbedaard, doch hij bleef onder de invloed der genietingen, die soms nog een rilling opjoegen.

Ze zetten zich neer, dicht bijeen en zeiden eerst niets. Ze blikten vaag vóor zich. De lamp wierp haar zelfde rossig twijfellicht over de baaiert op de vloer, verlichtte klaarder de witte muur van de schouw waartegen ze stond. Dat alleen was goed te zien, met de dingen die de aandacht er naar wendden: een reke zwarte spikkeltjes door de vliegen er opgelegd en een bloedplekje van ergens een doodgeslegen diertje.

Hij keek eenigzins verward rond, met zijn vermoeide oogen, in die omgeving die hem heel vreemd was en hij voelde lijk een zekere naargeestigheid; verwonderd was hij ook, nu alles heel klaar werd, over zijn stout binnendringen en zijn stout handelen.

Hij werd beklemd en verschuchterd, daar was geen een voorwerp dat hem bekend was, de tafel, de kast schenen van vreemd maaksel te zijn en een onhuizelijke geur lag daarover, was door alles gedrongen, en deed hem onaangenaam aan. Misschien was 't omdat alles zoo verward stond, de stoelen waren lijk na een dolle dans plots versteend in hun houding gebleven, ze stonden scheef, lagen omver of waren wonderlijk in de hoeken gestooten, de tafel stond ook geheel scheef, met 't eene eind naar 't midden van de kamer, en over de blauwe tichelvloer, iets wat hem ook onheems voorkwam, waren menigvuldige grauwe, blinkende schreven getrokken.

- 't Staat alles overeind! zei ze alsof ze zijn gedachten raadde.

Heur stemme klonk even vreemd als al 't overige, als 't getiktak van 't uurwerk, als de drup van de pomp op de watersteen. 't Was hier ook zoo klein, vernepen en armoedig.

Doch hij voelde haar zachte arm tegen de zijne, dacht aan de vervlogene oogenblikken en werd met de toestand van 't huis verzoend. Ze draaide heur hoofd naar hem, blikte hem teeder in de oogen en:

- Ge zwijgt? vroeg ze.

- Ik vind niets te vertellen, gaf hij voor antwoord.

Ze lachte en daarna viel de stilte weer in. Na een tijdje begon ze weer te klappen.

- 't Is niet noodig dat men veel babbelt, als men malkaar geerne ziet en dicht tegeneen zit dan voelt men 't niet noodig te spreken, ge kunt toch niet uitspreken wat ge voelt.

Ze nam zijn hand vast en lei ze op haar hand die op haar knie rustte, ze duwde zachtjes zijn vingeren tegeneen en lei dan haar zachte handje in de zijne. Hij neep, voorzichtig, lijk werktuigelijk, en voelde zich onder de indruk van een zalige kalmte door haar streelingen voortgebracht; ze lag daar zachtjes in zijn borst te tintelen, die zaligheid, en hij dierf zich niet roeren uit vreeze dat ze van heur dichtheid zou verliezen.

't Was toch een wonder dingen, zoo een leven en de vrouwen waren zoo zoet! Hij voelde dat hij buiten haar liefde niet meer zou kunnen, dat hij haar streelingen niet meer missen kon, hij wist

niet hoe hij hier zou weggeraken zonder heur teerheid te kwetsen en hij verbeeldde zich daarna weer in de donkerheid ploffend en in de eenzaamheid die een koude huivering door zijn knoken joeg.

Maar 't zou nooit van langen duur zijn en zoo gauw zou hij hìer weer heen snellen; hij had nu een toevlucht, en ín haar armen zou hij alles vergeten.

Hij sloeg zijn arm rond haar hals en trok haar hoofd naar zich toe. Ze liet het rusten, bevallig, met ontspannen spieren, tegen zijn borst en hij rustte met zijn kaak op heur zacht haar. In haar handen hield ze zijn andere hand welke ze streelde.

- 't Leven moest altijd zoo blijven! zei ze zacht.
- Ja 't!
- Wat zouden we gelukkig zijn!

Hij antwoordde niet en na een pooze hernam ze:

- We zullen wij altijd bijeenblijven, nietwaar?
- Ja w'!

Ze hief haar hoofd op en keek hem aan met haar glinsterende, groote oogen. Dan stond ze recht, zette zich op zijn knieën en sloeg haar armen rond zijn hals. Hij voelde de zachtheid en de warmte van haar armen, van haar heele lijf, de zachte tint van haar wezen, de frischheid van haar bloote nek en de laaiïng van haar krullen, en haar rozige lippen zochten de zijne, drukten ze vurig.

Binst keek ze in zijn oogen met haar blik vol hartstocht, goot het voelen van haar meesterschap

daarin over en zette zijn herte in vlam. Een nevel kwam vóor zijn oogen en belemmerde zijn blik, een zindering liep door heel zijn lijf die hem versteef, nooit had hij zoo iets gevoeld, 't was of hij opging, naar 't paradijs werd gedragen. Hij zag er uit lijk een doode en al zijn leven had zich rond zijn hert saamgetrokken, daar lag 't geweldig gejuk, gevoeld door de machtige bonsteringen van 't opspringend hert.

Lang bleef hij in die lijdzame zaligheid verzonken. 't Was of ze al de zoetheid die in haar was, langs haar mond en haar oogen in hem overgoot, 't was een durende spanning van golvende vloeistoffen die door hun macht zijn leven vernietigden.

Als ze eindelijk opstond scheen wat leven in hem weer te keeren, hij greep haar terug in zijn armen en overdekte haar gezicht met kussen. Ze glimlachte en vroeg of hij 't ooit gedroomd had? Hij schudde neen, geen woorden vindend. Hij had vóor haar willen kruipen, zich in de vuiligheid wentelen, haar voeten kussen. Ze mocht met hem doen wat ze wilde, hem betrappelen, hem in de goot draaien, ze zou hem uit zijn stomme aanbidding niet kunnen trekken, hij scheen gevoelloos voor alles wat haar niet aangìng, hij had slechts oogen voor haar, hij was dol, razend, in vervoering verloren.

De eenzaamheid hing voortdurend over 't huis en niemand kwam hun uitboezeming storen. Ditmaal was 't geluk met hem geweest en de kans had hem de bevrediging van al zijn wenschen

bezorgd. Als ze niets meer te zeggen hadden ging hij heen, na een laatste omhelzing en een handdruk in 't deurgat. Een eindje verder keek hij nog om, gedwongen door haar strakke blikken die van achter op hem gevestìgd bleven, hij zag haar gestalte in 't blekkerend deurgat, en een laatste straaltje schoot uit de donkerte van haar oogholten; ze wuifde nog met haar hand.

Hij wierp heur een kus toe en ging dan voort. De grond waggelde en hij werd heen-en-weer geslingerd; vurige snaken kronkelden overal rond hem in de donkere ruìmte waar vuurbollen en schichten van wit licht doorheensnoven en zoefden.

Daarin stond zij met heur bleek, ovaal gezicht, heur donkere oogen, en heur lijf vol gracie, waarvan de uiterste deelen verdwenen, uitgedund tot nevelige omtrekken.

Hij zag haar overal waar hij zich wendde en overal zweefde een zucht van genot, zonder einde; hij baadde in dat genot, hij ademde er de zachte geuren van in, hij was ervan doordrongen, hij gaf zelf genot uit, met zijn adem, uit al zijn poren, hij zweette genot.

Hij vroeg naar niets meer dan naar haar, naar haar bijzijn en haar bezit, zij was de bron waar hij zich laven kon, de onuitputtelijke die immer nieuw aanbracht, die nooit verdroogde.

Dit duurde zoo voort heele dagen, hij smachtte naar haar. Seffens als hij kon ging hij, want hij voelde dat ze hem aantrok, onweerstaanbaar, hij kon niet anders doen, haar geest heerschte over

hem, over alles wat hij verrichtte, overal waar hij was. Hij deed alles voor haar, dacht altijd hoe zij dat of dat zou doen, bootste haar handelingen na, haar gang, het trekken van haar gezicht, haar klappen, haar kijken, in alles voelde hij haar invloed.

't Was lijk een vloeistof die hem omringde, waar hij was ingesloten en dat op al zijn daden de stempel van haar aanwezen drukte. Hij voelde die drukking, doch hij trachtte niet om eruit te geraken, hij schuwde zelfs zorgvuldig elke gelegenheid, alle waarheid, alle vermoeden van waarheid, alles wat hij raden kon dat aan haar volkomenheid afbreuk moest doen, vermijdde hij zorgvuldig te zien en te kennen. Hij wilde geen kennissen noch vrienden meer die door hun gebabbel en hun twijfelzucht zijn geluk zouden kunnen storen, hij vluchtte hen lijk de pest en was bang. Liever bleef hij in zijn bedwelmende roes, zóo was hij gelukkig, hij vroeg naar niets anders, hij was gelukkig haar juk te dragen, gelukkig te doen wat ze hem vroeg, gelukkig dat ze de goedheid wilde hebben op hem neer te zien, naar hem een oogenblikje te luisteren als hij iets brabbelde dat hij zelf niet verstond. Hij voelde zich een kind tegenover haar, een machteloos, willoos kind, een nietig zandeken en zij de schetterende zon.

Zoo mocht hij 's avonds met haar wandelen gaan in de donkere lanen, ze stond dit toe. 't Was nu geen wilde aanval meer en de vleeschelijke hartstocht lag weer gekneveld. Ze drimsden voorzichtig weg, mijdend de klaarten, en dat deed wonder aan

zich te voelen door de donker beschut en haar heel dicht, leunend op zijn arm, de regelmatige slag van haar kleed tegen zijn been en. Zoo vingen ze de geheime gedachten op die rond hen zweefden, op hen afgezonden door menschen met loerende blikken, slechte gedachten welke ze inademden, waarin ze behagen schepten. En 't deed hem deugd zich benijd te weten en onbekend, dit gaf nog meer bekoring aan hun avondtochten.

Doch alles ging van haar uit, ze was oppermachtig, en alles wat nieuw was rond hem of in hem, alle nieuwe gedachten en gevoelens, dat had zij alles verwekt. Hij wist ook soms nìet, als die ontzaglijke macht hem verpletterde, hoe hij nog aan haar roeren dierf, hoe hij haar hand of haar arm nog dierf nemen, en hij was veeleer geneigd vóor haar neer te knielen en de grond te kussen waar ze haar voeten gesteld had. Maar steeds had ze erbarming over hem en ze was zoo oneindig goed dat ze zijn hulde van nederige slaaf weigerde. Zóoveel goedheid bracht hem dan telkens van streek en hij moest zijn hartstochtelijke erkentenis uitschreien, want hij werd heel weekhartig als hij dacht aan heur gewillige afdaling tot de laagte waar hij was, in de duisternissen verloren.

Geen hand dierf hij nog uitsteken aan heur gewijd lichaam, hij beschouwde dat als een heiligschennis, doch hij smaakte al de gelukzaligheid van de hoogste hemel, als ze gewaardigde hem een kus te vragen. Zoo bleef hij onder de invloed van de vloeistof die van heur uitging, een eigendom

was van heur scheppende kracht, en zijn lijf doorzinderde. 't Was een voortdurende, eendere rilling van bedwongene hartstocht en vrees, steeds in hooge spanning, zijn spieren, zijn maag, zijn hersenen, dat was daar nu alles naar vervormd en kon dat verdragen, die vervorming was noodzakelijk geweest en hij kon zich niet gelukkiger voelen dan in die toestand van voortdurende bedwelming, die bleef duren omdat hij niet afgebroken werd door eenige zinnelijke voldoening, hij bleef volmaakt in zijn onvolledigheid en hij vroeg niet meer naar iets anders.

Alles dat buiten haar lag had hij nu ook vergeten - zijn ouders, zijn vrienden, de herbergen, zelfs de kamer waar hij nog dagelijks slapen ging. Die dingen lagen nu heel ver, in een nevel bedolven en slechts vage herinneringen kwamen nog op, soms, spoedig verdoofd door de schetterende klaarte van heur aanwezen; hij voelde geen wroeging, dacht er niet aan of iemand hem noodig had, kreeg geen herteklop, dacht aan geen kwaad noch verlangde om iemand te zien; zijn geweten was uitgerukt als een onnuttig iets en hij voelde er geen leemte over in zijn lijf.

Hij ging in een voortdurend zonlicht, in een bedwelming van rozengeur die overal over hing, in een gekir van passievolle vlinders en hij wentelde zich in zijn overdanige genuchte.

Op zekere dag, terwijl ze in de diepte van een laan wandelden, zei ze, dat ze hem naar huis voeren zou. Seffens werd hij bang en beefde,

alsof hij ergens de zwaar-zwarte wolken van een dondervlaag zag opkomen. Alles wat heur aanging was nu zoo ontzaglijk geworden dat hij er niet dierf naar op zien, en heur ouders zouden daar zijn, ze konden hem verpletteren door één woord, zijn adem afsnijden, hem tegen de grond slaan. Schoorvoetend ging hij voort aan heur arm met schrik en vreeze vervuld, maar hij ging toch, onderdanig als hij was aan heur minste wil en gereed alles te doen. Doch de boomen wekten 't schrikbeeld van spoken op en 't geritsel van de blaren deed hem huiveren. De zonne van zijn passie scheen hem nu niet volmaakt meer, ze had lijk van haar glans verloren, omdat hij ze aan de aarde gekluisterd voelde, aan vervelende overeenkomsten onderworpen die hem buiten zijn zalig gemijmer smeten.

Als ze daar aan kwamen was hij nuchter en erkende 't kleine, vuile huis, dat nu veel te eng was en te onwaardig om zijn passìe te bergen. Toch scheen het nog heel groot en dreigend, tot invallen geneigd, omdat hij voelde dat daaronder de almachtige majesteiten woonden die hem met één blik konden verpletteren.

't Docht hem dat hij 't gegrol van hun donders voelde daveren in zijn ooren als hij de drempel overschreed en een bliksemflits scheurde de zoldering vaneen. Ook de grond zakte weg en de vloer waggelde door een aardbeving over-en-weer geschokt. Hij leunde machteloos tegen de deur, zonder dat hij eenige steun voelde, zijn adem

ging in schokken op en zijn borst dreigde uiteen te springen.

Gelukkig dat zijn zonne daar was die door haar tegenwoordigheid zijn geest wat opklaarde en 't alom-vreemde wat meer toegankelijk miek. Ze schoof hem een stoel voor en hij liet zich daarop neervallen, en naderhand zag hij, door een nevel van duizend gewaarwordingen heur vriendelijke glimlach, wanneer ze lachte met zijn verwezen gezicht van bevreesde. Dan hoorde hij ook nog heur stem als in een gedoezel van ronkende dingen, haar woorden die zacht leekten, lijk vallende druppels. Hij hoorde, zonder veel acht te geven: - moeder, 'k breng hem nu mee!

Daarna werd het stil en hij kon wat rusten en tot bedaren komen. De dingen namen langzaam hun gewone kleur en gedaante weer aan, hij erkende ze. Ze stonden op hun plaats, lijk of hij ze vroeger gezien had. Verder vermoedde hij terzijde van hem menschen zitten maar hij dierf langs daar nog niet kijken, de bedwongenheid woog op hem van hun tegenwoordigheid. Hij keek nog even schuw naar de vloer, die onopgebroken, effen lag en naar de zoldering die niet gespleten was.

Daar ze hem gerust lieten zitten en tot bedaren komen, waagde hij eindelijk een oogslag en hij zag hen dan, de gevreesde menschen. 't Waren twee ouden die nevenseen zaten en zwegen, soms terzijde eens loerend naar hem, als waren ze bang en gehinderd in hun gewone uiting.

Hij begon dan stilaan meer op zijn gemak te worden en voelde zich belachelijk in zijn stilzwijgen. Doch hij vond niets om te zeggen, en naderhand viel weer de looden zwaarte van de bedwongenheìd op hem; hij keek tersluiks soms eens naar hun vreemd wezen dat hem zoo aardig en zoo uitheems voorkwam en geen gelijkenis had met die van vader en moeder; hij voelde zìch verward in de schikking van 't huis, in de kleur van de stoelen, in 't zonderling gekijk van de beelden op de schouw, daar was niets eender aan 't gene hij aan herinneringen had meegebracht, en 't scheen hem niet huiselijk, 't stiet hem tegen de borst omdat het er anders uitzag dan 't plekje waar hij vroeger soms ruste genoot en 't docht hem dat hij die hier niet kon vinden.

Was de schikking geen mislukking en was 't venster op zijn plaats? De deur was ook geheel verkeerd en hij zou verkeerd moeten zitten en daar was geen hoekje waar hij op zijn gemak zat. De lamp gaf geen licht, de stoof geen warmte, de spuigbak was waar hij niet zitten zou en 't pijperek hing geheel aan 't ander einde. 't Was alles omgekeerd, hij kon zich niet gewennen aan het uit-een-ander-gewest-komend licht en aan de schouw die op haar plaats niet stond, en vooral aan de vreemde, gerimpelde wezens, die hem vies mieken, met hun tandelooze mond, welke hij niet gewoon was te zien, hun vele rimpels, rost van koffie of tabaksap. Hij kreeg een onweerstaanbare weerzin, en toch bleven zijn oogen op

de bezonderheden van hun gezicht gevestigd, lijk of het zeilsteen ware die ze aantrok: 't was een bubbel met lang haar begroeid op de kaak, of een brandplek, pijnlijk rood en tegentrekkend, of andere dingen, heel onaangenaam en leelijk - uit ongewoonte vooral - waar hij naar keek met een vies gezicht. Ook de geur was iets heel vreemds, wat hij niet bepalen kon, ging hem niet. Hij voelde zich ontstemd, triestig, en wenschte wel weg te zijn, hij werd er ziek van en zijn maag begon te keeren.

Maar zij kwam weer binnen, ze was heengegaan zonder dat hij 't gezien had, en in zijn angst voor alles had hij heur verwijdering niet opgemerkt. Ze had heur schorte vol boterkoeken die ze op tafel gooide. Seffens schaterde heur stem en heur gegiechel en ze stak't dood huis vol leven en gerucht. Ze liep rond, de wind zoefde achter heur en de doode dingen kregen roering en klank. Hij zag heur rokken slaan, heur rappe voetjes zich verzetten, 't gewring van heur romp, 't gezwier van heur armen, 't gewiegel van heur krullen. Dat alles begeleidde heur gesnater en gelach, 't was lijk of zij alleen leefde, leefde voor alle vier, met een leven dat zich geweldig uitte, dat rondspatte in vonken vol gloed. Ze voelden er de invloed van en een warmte kriebelen over hun versteven vel. Ze babbelde altijd voort, vroeg iets aan den een dan aan de ander, zonder hen de tijd te laten te antwoorden, ze antwoordde zelf.

Ze kwam bij hem, streelde hem onder zijn kin, lachte hem toe, en deed hem aan tafel zitten. Hij had zijn stille glimlach van onderworpen verliefde weergekregen, de dwaze, onbedwingbare glimlach van geheel-in-passie-opgaande. Moeder zette zich nevens hem en hij wachtte, schuins toeziend. Als hij zag dat ze een kruis miek, miek hij ook een en dat vulde zijn gemoed met weemoed terwijl hij een oogenblik aan zijn moeder dacht; dat was 't eenige dat eender was.

Binst ze aten ging de tonge wat los. Ze vroegen hem een en ander en hij antwoordde met bevende stem terwijl hij op zijn gezicht een grijns van schaamte voelde liggen die hij er onmogelijk afkrijgen kon.

Hij was ook erg over hun wijze van eten gestoord, vies over de koffie die zich uitbreidde in de rimpels rond hun mond en met een druppeltje biggelde vanonder aan hun kin, vies wanneer hij hun tandelooze mond zag opengaan, die in hun gezicht stak lijk een donker hol, vies omdat ze de broodkruimels uit hun kom haalden met hun vingers. Van Romme alleen was hij niet vies, hij keek niet hoe ze at, hij zag enkel heur bewegingen vol gracie, hij had dat zicht noodig, anders spoog hij zijn eten weer uit.

Na 't eten keuvelden ze en hij nam langzaam meer deel aan 't gesprek. Ze klapten van trouwen, heel voorzichtìg, en vroegen wanneer hij 't aanpakken zou. Hij had eerst wat verlegenheid gevoeld over een plotse kwaadheid die opwelde omdat

hier ook alles baatzuchtigheid was, doch dat duurde niet lang.

- 't Was hem allemaal gelijk, zei hij. Hij voelde dat hij haar noodig had, en dat hij zonder haar niet meer weg kon, hij zag heur lonkjes die hem dol en zat mieken.

Zij besloten zoo gauw mogelijk te trouwen.

Van dan af moesten ze de duistere plekjes niet meer zoeken en ze gingen wandelen in de klaarte van de lange avond.

't Kwam hem vreemd voor zoo plots in 't openbaar te verschijnen met dat meisje die aan zijn arm hing. Hij werd beschaamd voor de menschen hun blikken, hij voelde zich plichtig aan iets, 't scheen hem dat hij daarmee de eerbaarheid schond want de menschen wisten wel waarom een jongen en een meìsje tegare liepen. De eerste keer was 't een erge karwei, en hij zweette eronder, herhaalde keeren poogde hij zijn arm los te rukken, doch dan vroeg ze waarom hij dat deed? en hij wist geen voldoend antwoord te geven; vervolgens dierf hij niet meer herbeginnen, maar 't was een echte marteling. Hij poogde ook nog ergens weg te dringen langs plekken waar niet veel volk kwam, maar hij kon, op haar vraag daarover ook geen uitlegging geven, en eindelijk voerde zij zelf hem naar de groote straat, waar ze traag en deftig aan 't wandelen gingen.

Onderwijl babbelde ze gestadig tegen hem, doch hij verstond niet wat ze zei en gaf slechts vage antwoorden. Onophoudelijk bekeek hij de men-

schen, onderzocht hun gelaatstrekken met loerende oogen om te zien of niet ergens een spotlach daarover zweefde. Hij was heel rood van schaamte omdat hij daar zoo bloot en blank aan iedereen toonde wat hij in 't zin had en wilde wel alles geven wat hij bezat om van daar weg te zijn; hoewel hij geen kwaadaardigheid rond zich voelde, bleef hij toch even bedwongen en stroef.

De volgende dagen werd de oefening hernomen en hij begon zich vrijer te voelen. Doch opeens hoorde hij, toen ze juist voorbij waren, de deur van een herberg open gaan en een spottend gelach weerklinken. Hij kreeg lijk een steek in de rug en 't bloed vloeide naar zijn hert in eén snelheid, dan wist hij niet meer welke houding te nemen, hij zwijnselde en voelde 't rood tot in zijn nek afdalen.

Romme, die nog niet was ontroerd geweest, had het ook gehoord, ze miek zich kwaad en drong dicht tegen hem, terwijl ze in zijn arm neep. Een vloed van scheldwoorden rolde uit haar mond voor die spotters en ze vertelde Jan een heele hoop bizonderheden, ze legde 't leven van die kerels voor hem bloot.

Ze zei - laat ze maar babbelen, Jan, ze zijn jaloersch van ons, maar ze kunnen er toch niets aan doen: we zijn wij toch goed bijeen niet waar?

Ze boog zich voorover en keek in zijn oogen en hij onderging de betoovering van heur blik. 't Werd hem duizelig en al zijn liefde kwam weer op 't eenertijd met een iever, een vast besluit om

daarin te volharden, om niet te wankelen, en een kwaadheid tegen deze die met hen de spot dreven. Die waren nu voortaan zijn vijanden en zijn vuisten balden van zelf als hij aan hen dacht, want als ze spotten kwetsten ze hem rechtstreeks, ze kwetsten zijn onfeilbaarheid, het hoog gedacht van zijn eigen kennen, dat hem had toegelaten zijn keuze te doen lijk of hij ze gedaan had. Ze lachten uit nijd en hij voelde zich trots omdat hij een lief had.

Doch, 's avonds, toen hij naar huis ging, achterhaalde hij twee gedaanten die over hen spraken, ze noemden hem een domkop en heur een straatloopster, en verder, aan een herberg zag hij een bekende, die niet sprak maar 't onmogelijke deed om niet in lachen uit-te-bersten.

Hij keerde woedend naar zijn kamer terug doch vond de slaap niet in zijn bed, draaide en keerde zich en miek allerlei plannen om wraakte nemen: de eerste die hij nog hoorde zou hij rekening vragen, hij zou ze voor 't gerecht brengen!

's Anderdaags stond hij op met een zwaar hoofd en heel slecht geluimd, hij zette 't venster open en plaatste er zich voór om de frissche uchtendlucht, bezwangerd met dauw en bloemengeur, in te ademen. Beneden waren menschen aan 't vezelen en opeens luisterde hij, hij hoorde iemand zeggen: zoo een gemeen jong!

't Bloed steeg hem naar de kop en hij boog zich voorover, doch hij kende die lieden niet. Ze verwijderden zich en hij werd razend van mach-

telooze kwaadheid. Allerlei plannen om wraak te nemen kwamen op in zijn brein: hij zou er door slaan, ze moesten 't maar weten, ze zouden leeren! Hij liep met groote stappen de kamer op-enneer, terwijl hij middelen zocht om hen te verpletteren.

Toen hij beneen ging was hij angstig geworden en hij bekeek de gastvrouw. 't Docht hem, als ze zich omkeerde, dat heur gezicht ook thoopetrok tot een monkellach, en bachten een deur hoorde hij vezelen. Hij liet zijn eten staan en ging voort met de hik in de keel. Buiten rees zijn kwaadheid en hij keek de voorbijgangers aan de oogvleggers half-toegeknepen. 't Docht hem dat ze alle een spottende lach op hun gezicht liggen hadden of dat ze hem bezagen met een medelijdend glimpje. Hij voelde zich weer beschaamd.

Zoo gingen de dagen om en langzamerhand nam alles een spottende uitdrukking aan, een spotlach waarde, geheimzinnig en bedwongen op alle wezens, 't werd een gevezel overal waar hij voorbijging, een rap geschuif van gordijnen, een geloer achter zijn rug, een gebabbel. Hij voelde aller blikken op hem gericht, hij wist zich niet meer hoe houden, hoe draaien of keeren, 't prikte hem langs alle kanten lijk scherpe speldesteken. Hij dierf niet meer opzien en vluchtte de straten uit, ging langs de lanen rond. Daar dreigde en vloekte hij, zwierde met zijn stok rond en braakte tegen de voorbijgangers verwenschingen uit. Eens kon hij eindelijk eén kerel alleen aantreffen, 't was een jong

heerken, en hij begon erop te derschen dat zijn wandelstok in stukken vloog.

Daarna ging zijn kwaadheid voor een oogenblik over, ze was gebroken, doch weldra werd 't een nieuw geglimlach, een nieuw gefluister, hij zag niets meer dan hoongemonkel, hoorde niets meer dan zinspelingen uit de mond van de voorbijgangers; de vrouwen scherpten hun tong toen hij naderde, 't was lijk of alles afgesproken was, uit iedere mond die openging hoorde hij ‘mistrouw,’ ‘beneên zijn stand,’ ‘domkop,’ ‘hij is er weer bij geweest,’ en veel andere dingen, iedereen moeide zich, iedereen spotte met hem.

't Werd weldra een luidruchtige, algemeene schaterlach. Alles lachtte, alles giechelde, de boomen schudden van 't lachen, de muren trokken verbaasde gezichten, deuren en vensters, kerken en torens, alles lachte, alles schaterde, 't werd een gelach zonder einde, de dag door, de nacht door. 's Avonds waren de straten enkele, breede monden, onmatig wijd uitgerokken, met de gaspitten als tanden, en daaruit klaterde één breed, dreunend, geweldig gelach, de heele stad schokte van 't lachen, zijn eigen kamer dreunde ervan; uit de lucht kwamen galmen van spottend muziekgeschetter, de grond daverde onder 't gelach.

Hij voelde zich verpletterd onder die geweldige uitbarsting van algemeene spot. Hij dierf zich niet meer laten zien en ging dievelinge naar zijn werk en naar heur huis.

Als hij er weer afkwam ging achter hem een

oorverdoovend rumoer op, waaruit een geweldig geschater klom dat door de weergalmen herhaald werd, 't volgde hem overal, 't ging rapper of trager, al naarvolgens hij-zelf ging. 't Liep vooruit, vermengde zich met 't gegiechel van wijven, die onzichtbaar overal schetterden. Deuren en vensters reutelden onder 't gelach, alles proestte, de daken dropen, ze weenden van 't lachen.

Hij was kletsnat van 't zweet en zonder asem als hij weer thuis kwam. Daar liet hij zich op een stoel vallen en hijgde een heele tijd, in zijn ooren klonk voortdurend 't lawaai, de galm van de heele stad die lachte, in een machtig geraas dat steeg.

Als hij een weinig tot bezinning kwam weende hij van spijt, schaamte en kwaadheid. Hij weende lang, soms wrong hij verwenschingen uit zijn mond, tusschen twee snikken door, en eindelijk bedaarde hij; zijn heele zakneusdoek was nat.

Nu bleef hij stil zitten met zijn kop op zijn hand en gezwollen gezicht, soms nog opsnokkend wanneer de achtergeblevene snikken opwelden. Doch zijn oogen fonkelden, hij was woedend, de heele stad lachte hem uit, hield de zot met hem, maar al de menschen waren nu zijn vijanden en hij zou ze wel vinden. Waarom lachten ze? Waren zíj in de juiste maat? hij zou 't hen wel leeren, als hun lachbui over was, hij zou hun met hun neus in hun eigen vuiligheid wrijven, al de schandaaltjes aan 't klokzeel hangen, waarvan hij er zóoveel wist, dank aan haar, want zíj kende die stad, zíj kon er over vertellen!

Maar laten van trouwen? Dat nooit! Alleman was er tegen, zijn ouders waren er tegen, maar ze mochten er al tegen zijn die wilden, hij zou met haar trouwen, de andere ging dat niet aan, 't was hij die met haar moest leven en niemand anders.

Zoo stond hij zijn eigen op te maken, doch in twee dagen dierf hij niet uitgaan. Dan werd hij eindelijk wel verplicht. Ze moesten overal beginnen rondloopen voor hun trouw, en ook hij snakte om haar te zien, ze zou hem troosten en opbeuren, ze kon dat zoo goed; 't was ook voor haar dat hij alles leed.

Hij kleedde zich als hij van zijn kantoor kwam. Dáar kon hij gemakkelijk naartoe schuiven, 't was maar één straatje door, langs beide kanten met blinde muren bezet. Binst hij zich kleedde zocht hij in zijn geheugen nog zoo'n straatjes uit en hij vond eindelijk een goede weg. Doch hij miek zich sterk, ze mochten lachen zooveel ze wilden, hij zou er niet naar omzien.

Hij ging; maar nauwelijks buiten werd 't een angstig kijken en rondzien, hij dweerschte rap de volkrijke straten en droop dan voorzichtig af langs een eenzaam straatje bezet met een klooster en een blinde muur. Toch was daar ook volk, twee juffrouwen vendelden er met hun heen-en-weer slaande rokken. Doch die mooie gedaanten hadden voor hem geen aantrek meer, hij keek alleen naar hun wezen of daar soms geen spotlach op zweefde, en hij zag hun geheime monkellach, hij hoorde

iets van ‘gaan’ en seffens voelde hij een kokende razernij opkomen. Hij bleef vóor hen staan, hief zijn stok op en dreigde te slaan terwijl een vloed scheldwoorden over zijn lippen kwam en hij gebaren maakte als een bezetene.

Ze keken verwonderd naar hem met verschrikte oogen en zeide dat ze hem niet kenden, dat ze over hem niet spraken, doch hij raasde voort, hij keerde weer mee met hen, schold en vloekte en uitte doodsbedreigingen; zijn stok zwaaide voortdurend zoevend en klagend door de lucht.

- 'k Zal ze wel hun bek doen houden, 'k Zal ze radbraken allemaal, doodschieten, vermoorden!

Eindelijk, aan de ingang van de groote straat, bleef hij staan, bedacht zich en keerde weer; steeds ontsnapte hem een dreigend gevloek, en hij zwaaide nog zijn wandelstok rond hem. Hij was nu kwaad op zijn eigen omdat hij die vuiltongen had laten gaan zonder ze af-te-ranselen en hij stampte van nijdigheid op de grond dat 't hol weerklonk in 't doode straatje, toen hij plots twee kleine jongens zag staan, die lachten. Hij vloog op hen toe, greep hen vast en sloeg hen tegeneen, schudde hen geweldig, en vervolgens beurelde hij tegen hen lijk een stier:

- Wel! 't Zal u leeren, hee! te lachen met de menschen, maar wacht 't is nog niet gedaan!

De jongens waren aan 't krijschen gegaan, hun traantjes liepen langs hun kaakjes en ze huilden erbarmelijk.

- We...we...lachen - wij...niet met u.

- O, ge lacht niet!

- 't Is...met datte!

Een van de mannekens wees op de witte muur, waar er een groote manskop op stond geteekend met roode verf. Zijn roode oogen, eenbaarlijk groot, en zijn machtig lange knevels gaven hem een ijselijk gezicht.

't Overtuigde hem niet, maar hun tranen schenen hem iets te doen en hij ging voort na een laatste bedreiging.

Als hij weg was, was hij zeker dat die kleine kerels met hem lachten, maar de menschen zaten vol huichelarij, tot de kinders toe.

Verder kwam hij niet veel menschen meer tegen: een paar meiden die hem loens bezagen en rood waren van zich in te houden, en twee mannen die veel geweld hadden aan hun knevels, ook om zich te bedwingen. Maar zijn moed en zijn razernij waren nu al ver over en hij dacht er niet aan hun rekenschap te vragen. Er was toch ook niets aan te doen, aan die heele hoop, hij zou ze moeten laten schateren en schimpen tot dat het uit was.

Bij dat gedacht voelde hij zich moedeloos worden en liet de kop naar de grond hangen. 't Docht hem dat het boven zijn krachten begon te worden en dat hij tegen de algemeene spot niet zou kunnen blijven worstelen. Wat wilden ze toch? Omdat zij een gewoon meisje was en geen juffrouw? Maar wie ging dat aan?

Hij ging langs de zwijgende huizen voort zonder iets te zien. Ja, hij had beter gedaan van 't

zoover niet te laten komen, en indien hij er nu nog van onder trok? - 't was toch eigentlijk maar een gewoon meisje, bij vergelijking zag hij dat en zijn zon verbleekte. Maar ze zag hem zoo geerne en haar herte zou breken.

Hij kwam bij heur binnen met overwolkt gezicht en bitter gemoed. Doch dat ging aanstonds over als hij heur zag en hoorde. Ze beurde hem op, zei hem dat de andere maar trouwden voor wat geld en deed zich naderhand uitleggen hoe en welke personen hem beleedigd hadden. Hij lei dat uit, beschreef hun kleeren en hun gezicht en zij erkende ze aanstonds. Ze werden dan seffens heel klein en licht want ze moesten op heur tonge rijden en over heur lippen gaan. En als ze gedaan had kwam daarachter 't noodzakelijk besluit: Ziet ge nu wat ze zijn? en dat spuwt op 'n eerlijk, treffelijk meisje, maar 't is al geen goud dat blinkt! dat is zoo de gewente, 't is hun kwaadheid omdat zij het niet zijn

Hij zweeg langen tijd en keek naar de schromelijke dingen welke hij kwam te vernemen. Naderhand voelde hij zich weer gesterkt en opgebeurd, vastbesloten. 't Waren nu ook weeral zooveel nieuwe schandaaltjes die hij wist en welke hij, bij de eerste gelegenheid, op die gasten hun neus zou flonken. 's Anderdaags begon hij komaf te maken, hij ging bij zijn moeder. Hij voelde zich niet op zijn gemak en ging slechts schoorvoetend, al bevend en toeterend. Daar was niets dat zijn aandacht wekte, die gansch gevestigd was op 't gene hij zeggen zou.

Als hij binnenkwam bleef hij heel bedeesd midden in de vloer staan, lijk een jongen die kwaad gedaan heeft en hij voelde alles vreemd, hij was niet meer thuis.

Moeder zat daar, had gegroet, doch zei nu niets meer. Haar stilzwijgendheid woog lijk een looden zwaarte over 't huis en hij kreeg de herteklop. Blijkbaar bleef ze koppig en wilde niets doen, hem niet helpen, toch raapte hij al zijn moed bijeen en begon over zijn huwelijk.

Moeder sprak niet over 't meisje haar armoe, ze waren zij ook arm; doch ze sprak over haar gemeenheid, haar slecht gedrag, en 't gene de menschen over haar zeiden en ongelooflijk was. Hij miek zich verontwaardigd en zwoer bij hoog en bij laag dat 't niet waar was. Hij sprak met volle overtuiging omdat hij wist dat 't niet waar was; hij wist het zoo waar!

Moeder liet dat vallen en begon over andere dingen, bewijzen. Ze vertelde veel grappen van heur; doch hij was nu kwaad en koppig en geloofde niets meer, hij was zeker dat ze loog uit belang. Als ze zag dat hij heur niet geloofde begon ze te krijschen en hij kreesch ook. Hij bekloeg het zich dat ze nu daárvoor in ruzie moesten komen, doch er was niets aan te doen, 't was zijn goeste en hij zou trouwen, dat zijn moeder eens wist welk een braaf jong het was...!

Ze liet zich niet beklappen, en als hij vroeg of hij eens met heur wilde komen, zei ze: neen! Ze wilde heur niet zien. - Ga voort in uw boos-

heid! zei ze. Hij ging heen met opgekropt gemoed, overtuigd dat hij nu geheel alleen stond, en geen hoekje meer had waar hij thuis was. En ondanks zijn vast voornemen voelde hij een vrees opkomen die om zijn hert sloeg, de sluier die de toekomst verborg lichtte een tipje op en hij loerde daaronder door. Hij zag zich vereenzaamd onder dat vreemd volk, levend onder hen, zonder hun levensopvatting te kunnen deelen of te begrijpen, met gestadig gezichten voor hem die hem walgden en dingen die hem tegenstaken. En toch kon hij niet verder of hij moest bij hen introuwen, hij had geen geld om meubels te koopen en heur ouders konden heur geen meegeven. Hij was geheel moedeloos als hij bij heur kwam, maar 't beterde een weinig als hij heur vertroostingen hoorde: Moeders zijn alle gelijk, ze zouden hun kinders rijke getrouwd willen zien en vragen niet of 't met hun goeste is, of als ze gelukkig zullen zijn; maar wij moeten met onze ouders niet leven. 't Is met elkaar. We moeten elkaar verstaan.

Dat was alles waar, maar er bleef niettemin een beklemdheid om zijn borst liggen en een wroeging wier knaging onverdragelijk was, omdat hij zijn moeder had weerstaan en heur zonder troost had moeten achterlaten. Toen hij alleen in de duisternis voortstapte kon hij dat gedacht niet verdragen, noch dat zicht dat immer vóor zijn oogen zweefde, heur dierbaar oud-menschenzicht dat door verdriet was saamgetrokken, met heur natte oogen waarin de tranen welden die zijpelden over heur kaken

langs de rimpels heen, waarin ze lagen te glinsteren.

Neen, zoo'n geweldig verdriet had hij nog nooit gehad en hij kon 't niet verduwen, hij moest het versmachten, verzuipen in de drank. Hij trok een herberg binnen en pakte vier groote druppels achtereen, terwijl hij wezenloos te kijken stond naar de immer vóor hem spokende gedaante van smert.

Daarna ziggerde hij verder, trad overal binnen en nam zijn lading in. Soms kwam een lachend gezicht hem tergen of eenig gemompel aan een verre tafel, dan werd hij nog mistroostiger en hij begon Romme te verwenschen. Hij werd eindelijk geheel zat en zette zich in de laatste herberg te huilen dat het door de muren drong. Menschen van goeie wil leidden hem naar huis.

Dagen lang bleef hij droef en neerslachtig, hoewel de hevige lachbui, die de stad had aangegrepen, nu aan 't verminderen was. Ze begonnen zich in te houden; wel hoorde hij nog veel toespelingen, maar hij miek zich niet meer kwaad en was er veeleer triestig over, triestig omdat hij nu in die algemeene afkeer verloren liep en niemand vond om zijn herte uit te storten of raad te vragen. Hij mistrouwde iedereen, op ìeders gezicht toch merkte hij nog de kwalijk bedwongen spot, in ieders mond lagen nog de woorden ‘gaan’. ‘komen’, ‘naartoe’, en zoo vele andere waar hij zinspelingen in vond. Hij moest nochtans getuigen gaan zoeken.

Na lang overwegen. besloot hij eerst bij Cies

aan te kloppen. Hij dacht niet eens aan zijn vreemde leerstelsels, maar toch klopte zijn herte van benauwdheid en hij voelde zich rood van schaamte langs de heele weg, als hij er heen trok. Aan de deur beefde hij zóó, dat hij tweemaal naar de bel moest grijpen en met zijn rug tegen de muur leunen.

't Was Cies zijn moeder die opendeed en hij bemerkte geen spotlach op haar ernstig gezicht, ze leidde hem in 't wachtkamertje en zei dat haar zoon aanstonds ging komen.

Hij liet zich op een stoel vallen en slaakte een groote zucht. 't Gaf hem een weinig moed, dat hij hier niet uitgelachen werd en hij leverde zich een tijdje over aan 't behaaglijk rusten met de rug tegen de leuning. Hij voelde zich gebroken, moe en ziekelijk, koortsachtig. Dan dacht hij na hoe hij beginnen ging en binst schemerden de dingen die daar stonden, hingen in zijn oogen en weerschenen in zijn gedachten met een fletse straal. Hij kon eindelijk zijn aandacht laten rusten op de figuren van een groote Japansche vaas.

Dan hoorde hij de stappen van Cies in de gang en verschoot. De bangheid kwam weer op. Hij stond recht, juist als de deur piepte en 't werd dadelijk een vriendelijke uitroep vanwege Cies en een gulle handdruk. Dan volgde een haastige vraag waar hij zoolang gezeten had en of hij ziek was.

Jan voelde dat zijn gezicht een gedwongene plooi had lijk een grijnslach, hij trachtte dat eerst

te verhelpen en gelukte daar niet in, daar zijn hert voorts hard klopte. Dan antwoordde hij stil:

- Neen, maar ge weet met dat vrijen, en dat op-trouwen-staan, dat brengt veel last bij. Ik kom u eens vragen, ge zijt toch mijn beste vriend, als ge de goedheid zoudt willen hebben, indien ge tijd hebt, om... mijn getuige te willen zijn.

Cies sloeg met een gebaar van wanhoop zijn opene handen tegen zijn beenen:

- Sapristi! welk ongelukkig gedacht toch van om mij te komen, 't is de eerste maal dat ik u iets moet weigeren en dat spijt mij geweldig. Maar ge zult het niet kwalijk nemen, niet waar? ge kent mijn gedachten daarover: ik kan anders geen huwelijk goedkeuren of het moet door de vrouw zelf aangevraagd worden. Zoo een vraag vernedert de man in de oogen van de vrouw, hij wordt een bedelaar bij haar en aan haar onderworpen. Ik kan niemand tot slaaf helpen ketenen, dat strijdt rechtstreeks tegen mijn grondbeginselen.

Jan voelde zich geheel uit zijn lood geslagen, maar hij twijfelde niet aan de goede trouw van Cies en evenmin aan de onwankelbaarheid van 't gene hij zijn grondbeginselen noemde. Hij drong niet aan daar hij wist dat 't onnoodig was en hij verduwde de zuchten van radeloosheid die opkwamen.

Ze klapten nog een beetje over-en-weer en Jan bracht het gesprek op 't spotten van de menschen, doch Cies zei dat er enkel een stuk of vier daarmee gelachen hadden, maar dat iedereen overigens vrij was te doen wat hij wilde.

Dan nam hij afscheid van Cies.

Buiten stapte hij haastig rechtdoor om zijn spijtig gezicht en zijn mislukking in andere straten te gaan verbergen. Daartoe voelde hij nog de kracht, anders was hij geheel terneergeslagen. 't Was werkelijk een slecht begin, heel slecht, nóg zoo een mislukking en hij kreeg zijn twee getuigen niet. En toch moest hij gaan bij de ernstigste lieden, want, aan de verzekering van Cies geloofde hij geen zier. Hij had het gezien en gehoord: allen spotten, allen lachten met hem, zelfs had hij eens 't woord ‘onnoozelaar’ gehoord en ‘vent-zonder-wil’, doch nu zou iedereen wel zien dat hij een wil had, hij zou trouwen al moest hij de duivels uit de helle tot getuigen nemen, indien er een helle was... Zijn gezicht verwrong zich langzamerhand tot een kwade grijns onder die gedachten en zijn stappen werden vaster. Onder de vloed van bedenkingen ging hij de straten door zonder iets of iemand te zien en hij bekommerde zich niet meer om de uitdrukking van zijn gezicht.

Hij ging recht naar Zuul's. Hij kon maar bij dien meer gaan en bij de jonge Vandamme. 't Waren drie ernstige jongens maar zonderlingen, en naarmate hij hun doeningen vóor zijn oogen zich ontwikkelen zag en hun machtspreuken overwoog, kon hij niet nalaten weer te sidderen, en daar hij naderde vertraagde hij zijn stap om zich een redelijke houding te geven. Doch zijn bezoek scheen hem plots op voorhand overbodig en hij had geen hoop meer.

Hij belde toch.

De meid opende en op heur vragend kijken vond hij de kracht niet om iets uit zijn keel te wringen; hij voelde heur verwonderde blikken op hem rusten, maar 't gelukte hem niet de stroom van wanhoop te weerhouden die zijn lijf doorschokte.

Ze vroeg eindelijk zelf of 't voor mijnheer Zuul was? en hij knikte werktuigelijk met zijn hoofd.

Ze leidde hem een klein kamertje binnen en daar kwam wat bewustzijn terug; hij zag in een spiegel dat hij nog zijn hoed op zijn kop had.

Hij nam hem af en meende zich neer-te-zetten daar hij zich uitgeput voelde, doch dadelijk hoorde hij stappen in de gang en hij voelde een nieuwe stroom van angst hem doorrillen.

Zuul kwam binnen en deed seffens de kamer klateren onder 't luidruchtig gegroet van zijn zware stem. Hij greep Jan's hand vast en schudde ze herhaaldelijk, duwde ze met kracht. In zijn andere hand zwierde over-en-weer, in de maat van zijn bewegingen, een grijs punt waar een blauw rookje uitdunde dat in zwalpjes naar omhoog kronkelen kwam en straks de neus van Jan streelde met zijn fijne geur.

Zuul bemerkte de ontdaanheid van Jan's gezicht en hij deed hem zitten:

- Zet u, we zullen wat kouten. Vindt ge geur in mijn manilla's? Ja? 'k ga er een halen.

Hij trok de deur open en ging. Jan liet zich ploffen op 't lederen kussen van een stoel en hij

voelde een machtige deugd over zijn moede beenen zakken, hij verhemde.

Zuul kwam terug, reikte hem een sigaar over en de stekjesdoos, en Jan lokte met welbehagen aan 't aangenaam rookrolletje. Hij kreeg een weinig zijn moed terug, doch vond geen woorden om te beginnen. Een oogenblik heerschte stilte waarin ze schenen te luisteren naar 't geweldig geklikker, buiten, van een voorthollende blikken doos door een kwajongen verschopt en dat heel de straat in geruchte stak. 't Stierf verder uit in een gerommel van blikkrekken dat door zijn fijnheid 't gehoor priegelde, en daarna was alles weer stil.

- We hebben u in lang niet gezien, zei Zuul.
- 't Is met dat trouwen, zei Jan stil.
- Ge trouwt nu toch?
- Ja.

Ze zwegen weer, bliezen de rook vóor zich uit en zagen hem na, verlegen. Jan dierf aan zijn vraag niet beginnen daar hij een weigering zeker was op voorhand. Hij zag nog niet duidelijk welke redens Zuul ging aanhalen doch weigeren ging hij, hij vond dat reeds in de manier van Zuul die gebaarde niet te weten dat hij trouwde.

Zuul begon eindelijk zelf weer 't gesprek.

- Ja, ja, trouwen, 't is 'n heel aardig spel! daar moet veel overwegen aan vast zijn. Men trouwt tegenwoordig meest voor 't geld, 't bezit daarvan is alles en laat toe aan de bedrogenen elk zijn gang te gaan.

Jan antwoordde haastig: ik trouw niet voor 't geld!

- Doet uw aanstaande een stiel? vroeg Zuul.

- Ze doet niets!

- En bezit ze...?

- Niets.

- Wel zie, dan is heur keuze ook niet vrij, ze trouwt om uit de nood te geraken. 't Is waar dat de vrije keuze belemmerd wordt door overreding en 't aanvuren van de geslachtsdrift. Maar in 't algemeen is voor een vrouw de keuze niet vrij en ze moet nemen wie zich aanbiedt. Daartoe is ze verplicht te behagen: dat is onzedelijk. De rol van de vrouw is onzedelijk en voor ons vol putten en afgronden. Daarom kan ik niet goedkeuren dat er onder de huidige omstandigheden iemand trouwt; 't bestaan is een gedurige leugen. Toen mijn broeder trouwde - hij is nu al gescheiden - ben ik op zijn bruiloft niet willen zijn ten teeken van protest en ik wil ook op geene verschijnen. Ik wacht zelf om te trouwen totdat de vrouwen hun vrije keuze hebben en niet verplicht zijn te bedriegen.

Jan lachte gedwongen.

- Dan zult ge moeten blijven wachten, zei hij, maar ik moet opmerken dat 't bedrog van de meisjes alleen niet komt, dat de jongens ook bedriegen.

- Dat is waar, doch 't is niet met 't zelfde doel. Als een man een vrouw misleid is dat om zijn slechte driften te kunnen voldoen, of, als hij liegt, doet hij dat gewoonlijk maar bij een meisje, welke hij weet meer dan éen keuze te

hebben, of uit vrees dat ze hem zal ontsnappen. Daarentegen moet ik aanbrengen dat de meeste vrouwen alle gelegenheden uitzoeken om de man in verzoeking te brengen, omdat ze denken eens zóover, is de zaak in orde alsof de geestelijke liefde niet veel duurzamer ware dan de lichamelijke...

- Maar de mannen zijn alleen nog op genieten uit.

- Omdat de vrouwen hun alle gelegenheid geven!

Jan haalde zijn schouders op.

- 't Is de gang van de wereld! zei hij.

Hij voelde zich kwaad worden omdat hij zag dat toch alles vruchteloos was en hij wilde weg, daar hij vreesde zich niet te kunnen bedwingen. Hij vroeg dan kort, moeite doende om een onverschillige toon aan zijn stemme te geven:

- 't Is dus onnoodig dat ik u vraag als getuige?

Zuul scheen lijk uit de lucht te vallen, hij sprong recht en stak zijn armen omhoog.

- O, mijn goeie jongen! ge hebt u daar toch geen begoochelingen over gemaakt? 't Is onmogelijk, geheel onmogelijk. 't Is spijtig, maar ge begrijpt, ik ben recht voor de vuist, leugens en konkelfoes kan ik niet zien en aan een bruiloftstafel, waar de schoonmoeder, het zinnebeeld van valschheid, de septer zwaait, is alles lage kuiperij, platbroekerij en lafhartig vleien. Ik kan dat niet zien.

- Nu, dan kan ik er ook niets aan doen, zei Jan, en daar ik niets anders te vragen had, trek ik er maar van door.

- Zonder wrok, hee?
- Natuurlijk!
- Wanneer zien we u weer onder ons?
- Als alles afgeloopen is.
- Veel geluk!
- Dank u.

Zuul deed hem uitgeleide tot aan de deur en schudde hem herhaaldelijk met kracht zijn hand, Jan's vingers plakten ervan tegeneen.

Buiten stond Jan een oogenblik te dubben langs waar hij gaan zou en dan nam hij de kortste weg. Een vredige kalmte kwam over hem van stille berusting en hij hechtte geen belang meer aan zijn laatste bezoek. In zijn geest deed hij dat nu enkel nog om zeker te zijn dat hij niemand vinden zou en zijn eigen later geen verwijten te moeten doen. Hij was zeker te mislukken en hij bedacht, als hij nog niemand gevonden had vóor hij naar 't stadhuis moest gaan, dat hij dan líever twee straatloopers zou meepakken.

Als hij aan Vandamme's logement naar hem deed vragen, zeiden ze dat hij verhuisd was en ze gaven hem 't adres.

Eerst meende hij niet verder meer te loopen, maar naderhand bedacht hij zich en ging toch. Hij koesterde in stilte veel ontzag voor die vriend van de geesten, die een heel gezelschap door zijn verhalen kon doen rillen, en de wijven voor acht dagen lang vreeze en vare op 't lijf joeg.

't Was een gesloten huis waar hij aanbelde en ze leidden hem op 't eerste. Hij klopte daar aan

de eerste deur en seffens werd ze open gedaan.

De jonge Vandamme stond vóor hem met een bleek, vermagerd gezicht, en vergrootte oogen.

- Ha, ge zijt gij het, zei hij, kom binnen!

Jan keek met wijde oogen in die kamer. Ze was groot, koud en ledig. Er stond niets dan een tafel met een brood erop, een aarden kruikje met water en een tas; langs de andere kant was nog een soort lang-ovaal verhoog in berden aangebracht, niet te hoog en op schragen rustend. Op de vensterbank lagen eenige boeken, en aan de muur hingen twee printen: eene stervende Jezus-aan-'t-kruis en daar tegenover een afbeelding van Boeddha.

- Ik ontvang niemand veel, zei Vandamme, en leef hier in de eenzaamheid. Kan ik u van dienst zijn broeder?

Jan vond van verstomming geen woord en voelde reeds een huivering van kou die langs zijn vel heenliep. Doch hij vermande zich en sprak snel, om er gedaan mee te maken:

- Ge weet dat ik trouw? Ik kwam u vragen of ge soms niet wenschte getuige te zijn.

Vandamme's oogen openden zich nog wijder en zijn gelaat werd begeesterd, hij opende zijn armen met een breed gebaar als wilde hij Jan omhelzen, en dan zei hij:

- Ik op een bruiloft? O neen trouw niet, vriend, trouw nooit, de zuiverheid en de versterving dat is 't 't gene de wereld beheerscht, langs die weg ontwikkelt men de vijfde zin die de mensch

oppermachtig maakt. Ziet ge dit alles? Dat brood is mijn dagelijksche kost, dat water mijn drank; dat berdelen verhoog is mijn bed, en uit de boeken put ik de ware wijsheid. Kent gij de geschiedenis van Jezus van Nazareth? Niet? 't is spijtig! - Welnu, ik wil Hem gelijk worden. Ik oefen mij nu in 't ophouden van mijn adem en knip binst, met kleine eindjes, mijn tongvlies los.

- Later zal ik mij levend laten begraven lijk een Yoghi en mijn ziel zal tot Hem gaan. Waaneer ik verrijzen zal, zal ik de macht van een fakir hebben en wonderen doen.

Jan keek al die tijd naar Vandamme's gelaat [,] dat reeds 't uitzicht van een verrezene had, [en] naar zijn vreemde gebaren. Hij naderde stilletjes de deur, en voelde zich zóo beklemd dat zijn tanden klapperden.

- Ik zal u .... aan uw .... oefeningen overlaten, stamelde hij met zachte stem.

- Ik kan u ineens niet bekeeren, zei Vandamme verder terwijl hij nader kwam, maar kom nog eens terug, geesten waren hier rond en ge zult hier wonderen zien. Ge zult die opofferíng doen en de zuiverheid beoefenen!

Jan was reeds op de trap. 't Koud zweet stond op zijn wezen en wijd glarieden zijn oogen rond. Met bevende hand tastte hij naar de leuning en zijn knikkende knieën konden hem bijna niet meer dragen. De trap kraakte met geheimzinnige diepdoffe geluiden en een zonderling geklop werd gehoord. Schaduwen zweefden tallenkant met

berekende traagheid en 't geblaas van ademhalingen streelde zijn nek. Zijn haren rezen te berge en zijn keel wrong toe alsof een onzichtbare hand erop duwde.

Toen hij beneen kwam was hij verplicht zich op een dorpel neer te zetten, hij kon niet meer voort, zijn keel pijnde hem hevig en liet de adem niet door, en zijn beenen waren lam. 't Bleek gezicht van de jonge Vandamme spookte vóor hem lijk een dreigende geest.

Naderhand kwam de zoelte slaan tegen zijn ontdaan wezen en 't verbeterde wat. Hij begon nu te vinden dat alles maar inbeelding was van een zot, daar er volstrekt niets bestond en hij vond het onbegrijpelijk dat hem dat zoo kon pakken.

- Die dwaze vertellingen van toen we klein waren! rulde hij.

Hij stond op en ging voort, maar hij liep heel sukkelachtig lijk een oud man en vaak kwamen rillingen over hem van onbestemde gevaren.

Later kwamen al de ontgoochelingen van de laatste dagen op en hij voelde een vermoeidheid in zich, hij wenschte zich levend te begraven. 't Genot dat vóor zijn oogen zweefde lijk een bondel hooi, aan 't einde van een lange stok, vóor een hongerige ezel, scheen hem even onbereikbaar. 't Was een lange lijdensweg daar heen, een weg vol vernederingen en schaamte, die hem de rug deden buigen onder hun gewicht. 't Scheen hem dat hij een stramme grijsaard zou zijn eer hij er ooit aankwam en dat hij er niet meer van

zou kunnen genieten. Dra werd ook 't sop de koolen niet weerd, alle verlangen was geweken uit zijn hert en 't werd een dwaas, werktuigelijk geloop en gedril omdat hij nu eenmaal op die weg was en niet meer wilde weerkeeren.

De huizen stieten de zon weg die hen verveelde, en ze lag daarachter ieverst vergeten. Doch 't geluchte streelde ze nog met een zoele laaiïng en ze roosterde de vriendelijke wolkjes die bloosden van 't lachen. Wat was er daarboven, wat was er buiten de eeuwige einder, en hoever strekte zich 't oneindige uit? Hij voelde zich onder 't gewichte van al die grootheden verpletterd en tot gruis gestampt en opgaan in 't oneindige niet. Waar was de hemel, en waar waren de geesten? Neen, 't was nutteloos te leven, daar was niets.

Hij kreeg een afkeer voor alles en wilde bij haar niet meer gaan. Later zou hij zien hoe hij 't raderwerk in zijn lichaam voor altijd kon stil leggen, 't was nu nog te klaar. Hij trok een herberg binnen.

Een kennis zat daar: Verbusse. Maar hij werd nu niet verlegen voor spot, hij dacht er niet aan, daar de reden ervoor niet meer bestond. Hij groette en ging aan de toog staan.

- Ge gaat u dus versmooren? vroeg Verbusse.

Hij keek vreemd op alsof hij 't niet begreep; dan bedacht hij dat 't maar best was de menschen in hun geloof te laten; hij zei:

- Ja.

- Dan is 't gedaan met bobijntjes te pakken!

- Ik kan daarvan doen dat ik wil.
- Zeker, maar dan zegt ge niet hoe uw leven zal zijn.
- Ik ben baas....
- Dat weet ik, ze zeggen 't allemaal.

Jan gaf geen antwoord. Hij keek vóor zich en droomde lijk of hij werkelijk trouwen ging en aan geen stilstand van zijn raderwerk meer dacht. 't Was waarachtig lijk of dat alles veranderen ging: hij voelde een juk op zijn schouders wegen dat hem terneerdrukte. De dingen herschiepen zich reeds. Hij was hier dikwijls geweest in 't gezelschap van lustige vrienden, doch nú vond hij hen niet meer, hij werd altijd gevoerd naar de eendere plek lijk in een zuiling, een verdooving van zijn zinnen. Als hij daaruit ontwaakte voelde hij een koude die zijn leden versteef, een gedwongenheid overal of een gapende verlatenheid. Hij zou daar voortaan niet meer bij passen, zij bleven jong en vrij, maar hij zou gebonden zijn. Hij kon naar hier komen en de zijnen te kort doen, maar dan zouden ze 't hem schande spreken, en hij zou niet meer in een herberg mogen gaan waar een jong meisje was en voortdoen in zijn vrijheid van handelen, ze zou zeggen: ‘Ga naar uw vrouw!’ en ze zou met hem schimpen. Hij, de rijklevende, zou als op krukken door de wereld moeten springen.

Hij vroeg zich nogeens af wat hij doen zou. Hij behoefde zich niet van kant te maken, 't was zoo goed hier en 't waren ál bekende dingen.

Die beeldjes van plaaster die daar stonden op de schouw en die groote spiegel daarachter; 't buffet, in bolletjes gesneden, met de blikkerende glazen en de witte toog met de hoop sigaarkistjes die een rechte, omhooggaande reke wijvenkoppen uitbeeldden; hij kende dat alles. Hij had zoo dikwijls op die toog geleund lijk nu, klappend en lachend en rondziend. Aan de muur daarover hingen de bekende figuren waar de blikken naar gingen als de gedachte niet bezig was. Ze waren verzwart, berookt en besmookt in de duur van de tijd; ze waren met de kleur en 't uitzicht van de herberg vereenzelvigd geworden. Hun zwartworden ging voort en merkte de oudheid van hun wezen wier stonden door de koekoek daarboven werden geteld, die d' uren afriep van de dagen die gingen.

Dat zou alles verdwijnen als hij trouwde. 't Zou verdwijnen met 't vrije bewegen, verdwijnen met het op-zoek-gaan, op zoek in 't alom-onbekende, in 't onbekende vol verwachting en hoop en onvoldane begeerten. Verwachting en hoop zouden voor hem niet meer zijn noch onvoldane begeerten, ze zouden tot één versmelten of beter vergaan, omgezet in een tastbare zaak, altijd dezelfde, die leed en sleet en de levensgang ging, en zich aan 't einde der dagen vernietigen zou.

Hij schudde zijn kop.

't Was 't lot van alles om te vergaan, doch die zaak was tastbaar, voelbaar, genietbaar. Zijn wenschen waren een onvoldoenbaar niets en zijn lusten gingen op in onzichtbare zuchten. Ginder merkte

een stip voldoening de dag, schier verloren in die dag zoolang maar 't was voldoening en hij had ze gesmaakt; nu vergingen de dagen zonder vlek, doch ze waren troebel, bezoedeld door wenschen.

Hij miek een gebaar alsof hij een vlieg wegjoeg, omdat Romme vóor hem kwam, maar haar beeld werd toch duidelijker en teekende zich af met zijn lijnen vol gracie. Zij was 't zinnebeeld van 't genot; waarom wilde hij weg van haar? Wie kon hem dezelfde gevoelens geven en wat had hij aan deze koude herberg?

Misschien was Verbusse zelf een van zijn bespotters. Hij bekeek hem heimelijk van terzijds en 't docht hem, dat hij teekens deed met de bazin. Hij voelde een kokende woede opbruischen en ging voort. Wat had hij aan al die mannen? 't Waren allen afgunstigaards, die niet beter zouden vragen dan om hem van haar af te zien. Doch waar zou hij dan zijn leed gaan klagen, waar uitstorten de dagelijksche verdrietelijkheden? Ze hadden hem altijd bespot, doch nu gingen zijn oogen maar open en hij was blij. De drie andere, zijn beste vrienden, dat waren zotten die hem maar zochten omdat hij een goed luisteraar was, die niet veel zei, om hem hun leerstelsels op-te-draaien.

Neen, hij ging nu recht bij haar, daar was alleen nog vrede te vinden en ze kon hem zoo goed troosten. Ze zou geen blijken van ongeduld geven als hij haar vertellen zou dat hij geen getuigen vond, ze zou zeggen: ín God's naam! en raad schaffen.

't Scheen hem lijk of er bij dat gedacht een pak viel van zijn herte en hij tort nu veel lichter en gaf niet meer om gelach. Hij tartte de lachers uit en zag hen recht in de oogen, hij trok met minachting de schouders op voor een schimpend woord.

Hij ging om 't genietbare te nemen, om te zoeken te dempen, in oogenblikken van voldaanheid de onvoldoenbare lusten.

Terwijl hij, naar de grond kijkend, de straten doorstapte, stond ze plots vóor hem en hij verschoot.

- Ge zijt lang weg geweest, zei ze.

Hij gaf geen antwoord, hij bezag haar, hij voelde daar behoefte aan om zich voor de zooveelste maal te overtuigen dat ze hem wel aanstond, dat hij 't zich nooit beklagen zou, dat ze zich goed voordeed, de mevrouw zou kunnen spelen, en niets armoedigs of laags om 't lijf had. Hij zocht en herzocht of men 't gemeene van haar af komst ook raden kon. Doch hij vond niets dan dat ze met de dag mooier en begeerlijker werd. Haar vormen rondden zich af en ze had een manier om zich te kleeden die hem het hoofd op hol bracht. Haar familie was wel heel gemeen, maar dat zou hij zich niet aantrekken, hij zou later ieverst met haar alleen gaan wonen waar ze op hun gemak hun liefderoes konden uitslapen zonder gestoord te worden door vernederend bezoek.

- We moeten zeggen aan mijn ouders dat we trouwen, begon ze weer.

Ja, 't is waar, die twee ouden zagen er maar

suffige dutsen uit die alles zijn gang lieten gaan, maar ze moesten algelijk teekenen en hun toestemming geven. Toch twijfelde hij wel of dat noodig was.

- Ze zullen zij wel meekomen zonder dat wij hen dat vragen, zei hij,

- Ja maar 't moet toch gevraagd worden! ten andere, we moeten wij dat zoo dievelinge niet doen, ze zullen zij niet weigeren.

- Wel 'k zal 't vragen, zei hij.

- Goed, komt gij achter ik ga wat vóor.

Ze verwijderde zich en hij zag een oogenblik 't gewiegel na van haar heupen totdat ze wemelend verdween in de schemer.

De duisternis viel gezapig in, ginder ver stond een gaslicht te branden, daarboven stonden de wolken in vuur en een wit gebouw stond wijder te blekkeren. 't Was hier eenzaam; wat verder was de straat vol gewoel, daar liepen veel kinderen rond en morsige wijven stonden in hun deur te klappijen. Hij voelde zich kwaad worden omdat hij dat moest vragen en beproefde een opkomend zicht te verduwen. Hij bleef staan en keek naar omhoog. Boven de huizen kuilde de rook in kalme drendels, lijk verzuchtingen die opgingen. Over de blinde muur staken de vruchtboomen hun takken uit en gaven een hoekje frischheid aan de stinkende straat.

Doch zijn gedachten volgden zijn blikken niet, iets dwong hem naar de straat te zien.

In de schemer zag hij de goten vol stinkend

water blekkeren en daarin pletsten kinderen die barvoets liepen, met gescheurde kleeren, hun wezen vol vuil, stinkend. En tegen hun deur stonden de groote wijven. Hun rokken van rood vlekten donker, de kleur was uitgewischt, doch hij meende de smerige plekken te zien, hij zag de scheuren en de spleten, hij zag hun magere, zwarte armen, hun gezicht en hun nek vol vuile barsten, het haar in de tanden.

In zoo'n midden was hij versukkeld, aan zoo'n lieden moest hij schoon spreken. 't Woog nu plots alles met een geweldige zwaarte op hem: 't vuile huis dat daar grauwvlekte, de goot vol vuil, de morsige deurklink die hij in zijn handen moest nemen, de stinkende kamer schreeuwend van armoe, de vent met 't kwijl dat liep langs zijn kin en langs zijn pijpsteel en dat vet-blinkende plaasters vormde overal op zijn kleeren, dat vreemde wijf met heur onheemsche doening, heur onheemsche kleedij, die smerige roode rok, die van rood bijna niets meer had, haar vettige jak vol scheuren, waar 't grauwe hemd doorbarstte gevuld met papachtig-uitzwakkend vleesch... Hij walgde ervan en hij spoog met een vies gezicht op de grond.

De macht ontbrak hem om voort te gaan, hij kon zich niet vereenzelvigen met de gedachte dat hij aan dat wijf iets vragen moest en onwillekeurig keek hij naar zijn kleeren alsof hij vreesde dat hij zich vuil miek alleen maar met eraan te denken. Hij voelde zich beschaamd over zijn eigen, beschaamd omdat hij daar was, zich zoover vergeten

had; al de schaamte over 't spotgelach van heel de stad kwam nu bij hem op, ruischte verdoovend in zijn ooren. Ze hadden wel gelijk dat ze lachten, hij was een ezel en hij begreep niet hoe hij zich daar ooit had laten binnentrekken. Doch, 't is waar, de eerste keer waren ze netter en hij had ook zoo goed niet gekeken, langzamerhand hadden ze zich min voor hem ingehouden, waren ze weer hun gemak aan 't zoeken geraakt en vergingen ze in hun vuil. Hij voelde nu geen hartstocht meer maar een geweldige beklemdheid, een wroeging die hem knikkend deed gaan, een vrees voor onbekende dingen; hij zou nu zoo 't land uitgeloopen hebben om er van af te zijn, doch hij geraakte niet weg.

Romme kwam plots vóor hem staan zonder dat hij haar zien komen had en hij voelde zich wit worden van verschieten.

- Komt ge niet? vroeg ze.

Jan sprak geen woord en ging mee, 't docht hem dat er niets meer aan te doen was en de hik kwam in zijn keel, somber en bang als hij was voor opdoemende schrikbeelden.

Binnen zette hij zich neer en sprak geen woord. Hij kon de geur niet meer verdragen die daar heerschte, en hij ademde met korte snokjes lijk een borstlijder. De twee ouden zaten op hun gewone plaats, in hun gewone doening en hij vond dat alles heel walgelijk en onuitstaanbaar. Romme draaide rond hem, maar hij vermeed haar te bezien, hij voelde dat ze hem soms starling

beglariede en de uitdrukking van zijn wezen bespiedde waar nu hopeloosheid en verachting op lag vereenigd in één sombere trek. Hij voelde zich bedwongen onder haar kijken, maar dat lag nu daar vast op en hij kon 't niet veranderen.

Eindelijk begon ze te klappen tegen hem met zachte stem over onverschillige dingen. Hij trachtte zijn kwaadheid bij te houden en te blijven stuur zien, doch dit ging niet. Waarom was hij slecht gezind? Was zij veranderd? Neen, hij begreep het zelf niet, 'n mensch draagt in zijn huis wat hij wil, hoe gemakkelijker, hoe beter; maar waarom moest ze hem ook die belachelijke vraag laten doen? ze wisten toch wel waarom hij kwam: dat ze de dag bepaalden waarop ze gingen trouwen en daarmee al!

Als Romme zag dat hij beter gezind werd deed ze hem teekens maar hij schudhoofde krachtig en wees op haar. Ze barst eindelijk in een schaterlach uit.

- Moeder, Jan zou geerne vragen om te trouwen, maar hij durft niet!

't Wijf vond dat ook geweldig geestig en ze giechelde 't uit; haar lijf zwabberde met schokken op-en-neer en ze lei zich achterover van 't danig lachen.

Eindelijk kon ze klappen:

- Meent hij misschien dat we hem zullen opeten? Dan ging ze weer aan 't lachen.

Jan poogde mee te lachen maar hij was beschaamd. Hij vond zijn eigen dwaas, hij moest dat

wijf zijn wil opgeleid hebben, dan had hij haar meester geweest zooals het zijn moest, daar zij beneden hem was; nu voelde hij zich haar dweil, nog lager dan zij.

Romme haalde brandewijn en ze tikten gestadig op de aanstaande bruiloft, de eene druppel achter de andere. Ze dommelden weg in een zachte roes en door de nevel van de drank heen werd alles wijd broederlijk, heel menschelijk, gebreken waren des menschen eigendom en niemand die in dat opzicht misdeeld was. Maar een groote liefde ontstond tot elkaar, een verachting van hun eigen voelen om de gebreken van anderen te kunnen verdragen. 't Werd een groote begeestering en de oogen zwommen in tranen; neen, alles was heel mooi en goed en alles heel wel verdragelijk, alles was menschelijk.

Meteen vertelde Jan ook dat hij geen getuigen kon krijgen en daar wisten ze seffens raad mee: twee kozijns moesten juist komen, nog deze avond, om hen een bezoek te brengen, 't waren geestige jongens.

Ze kwamen die kozijns. Ze hadden elk een breedgerande hoed op en wilde lichten glommen in hun oogen. Ze schupten onhandig tegen een een stoel en lieten zich zwaar vallen. Dan pakten ze een dreupel mee, kittelden Romme onder haar oksels en staken heel de kamer vol gerucht. Dan eerst zagen ze Jan. Romme zei dat hij in de familie kwam en ze lachten luidruchtig. Ze boften naderhand dat hij goed zijn stiel kende, mieken allerlei

dubbelzinnige opmerkingen welke hij niet verstond, noemden wel honderd keeren zijn naam, Jan, blij als ze waren gemeenzaam te zijn met een ‘meneer’ en zich overtuigend dat ze dat werkelijk waren. Ze deukten zijn hoed in die op tafel lag, stampten op zijn voeten, bekletsten zijn broek en veegden achter hem hun handen af aan zijn jas. Een goeie vent die Jan en niet trots, hij mocht er wel wezen, hij hield daarbij ook van de leute, de uitslag bewees dat. Ze dronken een borreltje op dien uitslag, doch de huisgenoten konden 't vocht over hun mond niet krijgen, ze waren bleek van schrik en beefden zoodanig dat heel de inhoud op de grond kletste. De Kozijns lachten daarmee dat ze schokten en Jan lachte ook, zij, tenminste, lieten dat kostelijke vocht niet verloren loopen! Jan ging heel en al op in een teeder, hoogmenschelijk gevoel, hij zou die kerels omarmd hebben, brave jongens waren 't, ze hadden wat gebreken, stonken naar de drank en hadden leelijke manieren, maar alle menschen waren nu zijn broeders; liever had hij gezien dat het echte wilden waren om nog meer in zijn weeke barmhartigheid te verdoezelen.

Hij praatte veel met hen, zette een vriendelijk gezicht als ze op zijn teenen torden of hem begoten, zoo véel avonden moest hij hebben waarop hij zijn gemoed kon uitstorten dat zóo vol genegenheid zat. Hij miek hen opmerkzaam op de snelle wijze van Romme's bedijging: uit louter tevredenheid, zei hij, terwijl ze lachten met een veel-

beteekenend oogknippen en iets raaks wilden zeggen, maar plots zwegen toen ze Romme zagen die achter Jan's rug wanhopige teekens deed.

Ze aanstaken hun pijpen en trokken geweldig. De rook die voor hen uit kuilde in dikke dampdrendels, verborg hun gezicht dat verkrampt was door een bedwongen spotlach. Dan werden ze door Romme gevraagd als getuige voor hem en ze namen dadelijk aan, zeker zouden ze niemand in nood laten! De glazen werden weer tegeneen gestooten en ze vonden dat alles buitengewoon geestig, ze lachten aanhoudend. Als hun bui wat over was klopten ze op zijn schouders, - 't ware erg dat ze hem moesten in nood laten, hee? Daar zouden aardige dingen uit voortkomen, maar ze waren zij bereid, altijd, om alle menschen te helpen. Ze lachten weer overluid, schoven hun vilten hoeden, die nog op hun hoofd stonden in hun nek, speekten in zijn gezicht en klopten de asch van hun pijp uit op zijn ondervest.

Hij verdroeg alles gelaten, aangedaan door hun vriendschap, verteederd door hun vele bewijzen van genegenheid, hoewel toch een beetje bang dat ze hem geheel zouden bemorsen. Ze namen eindelijk afscheid met een stevige handdruk, vaagden nog een laatste maal hun moortelschoenen af aan zijn broek, uit broederlijkheid, riepen een tiental keeren Jan en trokken eruit. 't Huis was lijk plat gevallen als ze weg waren.

't Duurde een heele tijd eer dat ze weer aan 't klappen geraakten en eindelijk begonnen ze hun

schikkingen te maken. Ze zouden morgen bij de pastoor gaan. Ze kwamen ook overeen dat hij voort zijn ouders zou helpen en hun vroegere schulden afkorten.

Jan had in de ochtend verlof gevraagd, doch toen hij op zijn kamer bezig stond zich te kleeden voelde hij zich bang worden voor de heele hoop onbekende dingen die nu gingen komen. Hij zou weer met haar gearmd loopen over de straat, in 't zicht van de spottende menschen, hij zou zijn drift blootstellen, iedereen laten zien wat hij ging doen, zijn slechte begeerten openlijk belijden. Hij vond dat heel beschamelijk, hoewel iedereen het deed, en hij voelde weer de kitteling van spottende blikken overal op zijn vel priegelen. Dan was ook nog dat bezoek bij de pastoor een heel onnoodig ding, 't zou op een dwaze preek uitloopen die hij best kon missen, hij hield daar niet van.

Hij kleedde zich heel langzaam, tjoolde met zijn gedachten rond en vond niets van zijn kleedingstukken. Toen hij eindelijk op straat kwam voelde hij nog zijn moed verflauwen. De twee dochters van de kruidenier rechtover keken hem strak aan en hij voelde zich rood worden. 't Docht hem dat hij nooit met Romme nog over straat zou durven gaan. Welk kleed zou ze nu aan hebben? De laatste maal, toen ze een wandeling deden, was ze oprecht vuil gekleed en hij voelde nog de vernederingen die hij alsdan verduurd had. 't Docht hem dat de herinnering daaraan zich ook nog in de stad voortzette want al de gezichten

waren weer dubbelzinnig gevouwen en menige schaterlach klaterde achter zijn rug in de straat. Ja, ja, ze raadden wel wat hij doen ging, 't was ook stom-onnoozel al dat geloop, alsof het daar zonder niet gebeuren kon!

In 't straatje, waar ze woonde, stonden al de wijven aan hun deur en wat moeite hij ook deed, hij was niet meester over zijn gang en kon niet beletten rood te worden. Hij kwam bij haar met een wrevelig gezicht, doch gelukkig was ze mooi opgezet en dat bevredigde hem halveling. Nogtans moest hij het gedacht uiten, dat bij hem opgekomen was en hij deed dat heel stil in een hoek, verlegen dat ze 't uitkletteren zou, waardoor ze hem misschien belachelijk zou maken.

't Was immers niet noodig al die plichtplegingen? Zou dat niet overeen uitkomen als ze zóo tegare gingen leven? Doch ze schudhoofde. Wat zouden de menschen wel zeggen? Ze zouden hen steenigen.

Hij trok de schouders op en liet zich gezeggen. Romme had een oogenblik vrees gevoeld, maar nu was dat over; ze wist zij best wie er met de last zat en wie er van onder kon trekken, doch daarover sprak ze niet.

Ze gingen gearmd voort en Jan dierf niet opzien. Enkel loerde hij eens van terzijde om te kijken welk uitwerksel ze miek, en hij vond nu ineens dat haar gezicht heel gemeen was, dat 't een onbebeschofte uitdrukking had, haar neus scheen hem bezonder plat en haar lippen vooruitstekend. Haar lijf was ook bijlangs niet mooi, hij wist niet waaraan

het lag, maar ze scheen hem geheel misvormd toe.

Hij snokte zijn hoofd op voor iets dat hem in de keel schoot, keek vóor zich en voelde de gedempte lach die stil giechelde achter de verschuivende gordijntjes, die vooruit liep en achter bleef en hen omsloot in een kring van tergend-spottende wezens. Die lach doortintelde hem, miek hem zenuwachtig en rood tot achter zijn ooren, zijn gang was onvast en hij wist niet waar met zijn eigen belenden.

Indien hij ooit geweten had dat trouwen zoo'n erge zaak was! Daarbij kwam nog een geheime vrees voor die pastoor, vrees voor een opentlijke toespeling op hun verhouding, waarvan 't gedacht alleen hem razend miek. Dan nog een zekere wroeging, de twijfel van sombere dagen met de eeuwig-zich-herhalende gedachte: 't moest alles eens waar zijn! Hij kon 't niet helpen dat hij zweette, want hij sleepte zijn beenen met moeite voort en zijn ademhalen werd belemmerd door een band die zijn borst indrukte.

Romme babbelde veel, keek overal rond met vittende blikken, en dan werd het een aftelling over degene die in haar oog vielen, van alle denkelijk kwaad. Doch hij luisterde niet: hij trok haar haastig voort, lijk een looden gewicht dat aan hem hing, om er te vroeger van af te zijn. Hij woog haar deugden en gebreken en bevond ze te licht, alles wat hij scheef aan haar gezien had kwam nu op en zijn radeloosheid vermeerderde nog.

Ze stonden eindelijk vóor 't gevreesde huis. 't Stond eenzaam en levenloos, lijk verlaten en gaf de maat voor de stilte van de doodsche straat. Een opperste afkeer miek zich van hem meester en hij wrong zijn arm, die afbrandde, om hem uit de hare te krijgen, zijn wezen was één vreeselijke grijns. Hij kon wegvluchten, verre weg, de vrije baan op, ver van dwang, spottende wezens en verleden-opwekkende pastoors; hij wilde weg.

Doch ze hield zich vast aan hem geklemd en haar andere hand bereikte de bel. Een helder geklingel weerklonk, dat hem deed sidderen en hij leunde hijgend en uitgeput tegen de ruw-grauwe muur.

De meid opende en leidde hen in een klein kamertje. De geur van gewijde dingen beving hem met de groote stilte en de gezapige koelte; een luttele vrede daalde in zijn hert. De stappen van de meid verwijderden zich, eentoonig, in de lange gang en aanstonds begon Romme sissend te vezelen.

Had hij ze opgemerkt dat wijf met al heur kanten aan? 't Was de dochter van de beenhouwer uit 't straatje, Ze was nog niet weinig jaloers! neen, ze kon 't waarachtig niet verkroppen en liet het zien. Ze heeft wel vijf minuten lang achter ons staan gapen. En weet ge wat ze gisteren uitgesteken heeft? dat was ne grap, de heele stad loopt er vol van....

Maar hij stiet een vloek uit en keerde haar wrevelig de rug toe, ging vòor 't venster staan, doch zag daar niets dan al haar ondeugden, de

ellende van hun smerig kot en haar verwanten zonder opvoeding of manieren. De zwarte huizen van de sombere straat met hun vettige deuren en blinden, de volle, morsig-blekkende goten en de roetige straatsteenen, dansten een ronde rond hen, omsloten hen in hun welbekend kader. Hij duizelde, deed zijn oogen toe om 't niet meer te zien, en een hik kwam in zijn keel. Neen, haar lasterpraatjes gaven geen troost meer, ze openden nog alleen voor hem de deur waardoorheen hij in de afgrond kijken kon van haar vergald wezen, en 't had voor hem 't aanzien alsof alles wat ze over een ander vertelde door haar eigen bedreven werd.

Hij keerde zich naar haar toe en bezag haar. Hij vond er pleizier in zijn hert op-te-vreten met haar te bekijken, haar te doorgronden. Ze stond met haar leelijk gezicht naar 't venster gekeerd, met heur scherpe blik de straat doorloerend om te vallen op eenig wezen dat 't ongeluk had voorbijte-gaan, en het te ontkleeden geheel en gansch, het te vernietigen, naderhand, onder haar sluwe, hatelijke toespelingen en vermoedens, die slechts woekeren kunnen in 't herte van galgenaas.... hij wist er nu alles van.

De pastoor kwam. Jan groette hem met de geheime eerbied die schuilde onder de ruchterige spotnamen, welke hij die mannen gaf in 't aanwezen van zijn vrienden: Kooldrager, schooier, zwartrok.... Zooveel te luidruchtiger uitgesproken naarmate de herinneringen hem meer verpletterden. Maar hier was niemand die hem beluisteren kon.

De pastoor kwam tot hen met een welwillend gezicht en dat stelde Jan een weinig gerust, doch hij vond zich niet in staat een woord te spreken; 't was Romme die uiteendeed waarom ze kwamen.

Hij luisterde ernstig en zwijgend, dan gaf hij een hoofdknikje en deed hen neerzitten. Naderhand nam hij plaats tegenover hen en Jan voelde zijn herte opnieuw kloppen, hij dacht dat de gevreesde toespelingen nu komen zouden....

Ze kwamen niet. De pastoor roemde dezen die hun misstap wilden tegoed-doen en daarom kon hij hem niet te veel berispen over zijn onzedig gedrag, de mensch is faalbaar. Dan sprak hij verder over de schoone deugd van zuiverheid, waarin hij een groote kracht vond, doch omdat de mensch aan slechte neigingen ten prooi is, moeten de echtgenooten zorgen elkaar te voldoen, de zedigheid in acht genomen.

Jan zat op de boord van de stoel, recht en stijf te luisteren en keek vóor hem. Hij dierf de pastoor in de oogen niet zien uit vrees dat deze doorgronden zou de put van valschheid, die zijn deemoedig gezicht, dat de uitdrukking droeg van een beïnvloedend midden, verborg. Toch loog zijn wezen nu niet daar het de indruk weergaf die neerzeeg op zijn gemoed lijk een verkwikkende dauw: 't werd daar volkomen vredig - hoewel die vrede niet uitsloot de wetenschap van zijn groote twijfel die hem belette rechtzinnig te zijn - alle hartstocht was uitgedoofd.

't Was hier ook stil en goed, geen gerucht werd

te hooren en al de schettering van buiten drong slechts heel gematigd hier binnen. Daarin ging de stem van de pastoor, kalm en vol zalving, hij bezat de rustige kalmte van dit vertrek; mensch, de kalmte van doode dingen.

Als Jan de blik wat hooger richtte zag hij een ander beeld, waar hij sinds lang de oogen van afwendde omdat dat alles nooit had bestaan, zelfs als zinnebeeld had het hem nooit kunnen boeien omdat zijn oppervlakkig denken daarover heen gleed: 't was de lijdende Kristus aan 't kruis. Doch hier, waar de stem van 't vleesch verdoofd werd had dat aanschijn een bezondere kracht, 't kreeg een beteekenis, deze: dat een droombeeld een leven weerd is, dat het vernietigen in zich van alle hartstocht tot groote kracht voert en dat het geloof in eigen kracht zoo veroverd, geen wanhoop kent, doch zegepraalt over de dood. Hij dacht aan Vandamme. Kristus hing daar met bleek gezicht, verwrongen door smert, bloedend uit de talrijke wonden, doch hij wierp maar even een schuwe blik op Hem, vol pijn die vlijmde door zijn vleesch, omdat hij de macht tot zelfkastijding miste, en zich voelde wegzinken in geniepige schrik voor de smert welke een opoffering vergde; daarin versmoorde de groote gedachte.

De pastoor sprak over hun plichten als ouders en dit alles scheen hem plots heel zwaar om te torsen, hij luisterde huiverig met 't spookbeeld voor oogen van de bleeke dood voor wier daarna, waaraan hij nìet geloofde, zooveel menschen zich

offerden. Eindelijk was hij blij dat hij wegkwam en de heele avond had hij nare gedachten.

De dag van de bruiloft kwam aan. Door de straten waarin 't aanhoudend gegiechel van spotgelach weergalmen bleef, stapte hij ineengedrongen, beurtelings beschaamd of woedend: hij moest nog een laatste maal bij zijn moeder, daar ze niet wilde komen.

Hij was heel gelaten geworden - behalve voor de spot - en beschouwde nu zijn huwelijk als iets onvermijdelijks omdat het te ver gekomen was: ze had hem verteld, met veel schaamte en aarzeling, dat ze zoover was van dien avond waar hij wel van wist. Doch zóo of zoo niet 't was toch aan de gang - 't is een waagspel, herhaalde hij telkens in zijn eigen. En als hij in lang door de straten niet geweest was, geen bezoek had gebracht in betrek tot die vervelende rechtsplegingen, dan daalde een zachte welligheid over hem, een teerheid die zich weldra overzette in laaiende drift bij 't gedacht dat hij nu, voor zijn eigen een wijf ging hebben.

Als hij bij zijn moeder kwam krees ze weer, doch ze beloofde van toch te komen ter wille van dat kind, ze gingen komen teekenen en daarmee al. Ze moest bekennen dat hij rechtveerdig handelde indien het van hem was, doch ze kon zich niet troosten omdat hij zich met zoo'n deerne vergeten had. - Wat hebt ge toch gedaan! wat hebt ge toch gedaan! herhaalde ze telkens snikkend.

Hij zat daar zenuwachtig over heur troosteloos-

heid en over de eeuwig-zich-herhalende verwijten, niet wetend wat zeggen om zich te verschoonen, soms ruilend, iets, waarin hij zelf niet meer geloofde: dat hij gelukkig zou zijn. Eindelijk ging hij heen met een zucht van ontlasting, blij dat ze nu toch kwam en innerlijk zich sterkend met de hoop dat ze wel de bruiloft meevieren zou; dan weer triestig omdat hij nu nieverst geen hoekje meer had om te rusten.

Weer t'huis gekomen voelde hij de moed niet om te biechte te gaan, hij zond een boodschapper en beloofde hem een fooi. Hij ging in afwachting een drankhuis binnen, doch Verbusse zat daar, en op 't zicht van die kerel voelde hij zich vernepen.

- 't Is dus morgen te doen? vroeg Verbusse.
- Ja.
- 't Is rap, 't is nog maar gewillig een maand dat ge verkeert!
- 't Is niet noodig dat langer te trekken!

Hij ging kwaad voort en smakte hard de deur achter zich toe. Nog een tijdje, dat hem honderd jaar scheen, liep hij heen-en-weer. Hij vloekte tegen twee jongens die hem van terzijde bezagen en braakte verwenschingen uit tegen de vuiltongen in 't algemeen.

Eindelijk kwam de boodschapper af met zijn briefje. Hij gaf de vent een goed drinkgeld, tevreden als hij was dat die zaak was afgedaan, zonder dat hij er gegaan was, iets waarvoor hij zoo een schrik had.

De heele avond was hij zenuwachtiger en onrustiger dan ooit, in niets vond hij eenige verstrooiïng. Bij zijn aanstaande schoonouders was alles in de weer in koortsig bedrijf, een geloop naar allerhande winkels, een gestadig thuisbrengen. Heel 't huis stond overhoop, daar was geen stoel die nog op zijn plaats stond, en hij wist niet waar belenden met zijn eigen, daar hij overal in de weg liep. Geleende petrolvuren werden geplaatst, de grootte van de kamer uitgemeten om de tafel te stellen. 't Was een gesleer en gekrijsch van stoelen en tafels, een ijzergerommel van potten en hullen, geklop, gezaag en geruttel. Daarin dretsten de wijven bedrijvig over-en-weer, werden 't oneens over de vouw van een hammelaken die wat scheef liep, over het stellen van een telloor of over de kleur van 't haar van een genoodigde. Dan vielen hooge woorden en 't gekijf sloeg wijd-uit door d'opene deur en beggelde in de straat, 't werden dreigende gebaren van handen gewapend met tafeldoeken, lepels en schuimspaans, totdat 't gleiergetik van tellooren de laatste barsche woorden onder 't geruchte versmachtte.

Eerst veel later oordeel en ze alles afgedaan en zetten zich te rusten op een heel ongewone plek en alles was nu zoo vreemd alsof 't een ander huis was. Dan kon hij ook wat zitten; schoonvader stond nog achter bezig met een konijn te vladen.

Als ze hun adem weer gekregen hadden en hun gezucht een einde nam, begonnen ze te klappen tegen elkaar terwijl ze recht-overeenzaten, ze

deelden hun bevindingen mee over de eindigende dag alsof 't buitengewoon nieuws ware.

't Was over de geburen, over 't gene ze aan-temerken hadden, over hun geloer en gebabbel, hun meer-of-mindere hulpvaardigheid en veronderstelde jaloerschheid. Dit was 't laatste, maar ook verre 't belangrijkste, want alles barstte van jaloerschheid, de gezichten deden niets meer dan grinnieken, de oogen hadden een andere kleur, plots verschoten ze en werden wit lijk van een doode, of ze gebaarden dat ze hen niet zagen, of keerden zich om achter hen om hen na te zien, of ze weigerden zelfs een groet.

Maar zij wreven in hun handen daarover.

- Zóo kent ge best de gedachten van de menschen, zei de moeder.

- Laat ze maar jaloers zijn en groen-lachen, ze moeten het toch zien, meende Romme.

- Dat ze alle naar hun eigen keken, ze zouden niet weten hoewel dat ze doen.

- De we hun niet en kenden!

Dan begon weer de opsomming van 't gene al die kerels en die wijven waren, wat ze droegen en wat ze aten en wat hun verwanten droegen of aten, hoe ze eruit zagen. Jan luisterde met veel belang, schepte behagen in dat uitpluizen van vuil om zijn geweten gerust te stellen en zich te overtuigen dat hij niet alleen van de schreef liep; hij herhaalde innerlijk de aantijgingen in zijn eigen, overwoog ze, vergeleek ze met de zijne en vond dat hij wonder deugdzaam was.

Als ze vertelden van overspel of andere, eendere dingen, dan printte hij al de bezonderheden zich in de geest, zag de tafereelen vóor zijn blikken voorbijtrekken, vol innig genot en wellust. Hij draaide zích in een roes van smachtende verlangens, wentelde zich tusschen wulpsche beelden en beloofde zich uit de inlichtingen nut-te-trekken, indien ooit de tijd aanbrak dat het niet meer gaan zou. Dan vond hij dat hij werkelijk een heilige was en hij beklaagde zich bitter zijn voorbijgegaan leven, zonder genot.

Als 't heel laat was, sprak hij van voortgaan en Romme ging mee tot buiten. De stede lag in diepe ruste verzonken en van weerskanten stonden de grauwe klompen, lijk dood; de gasvlammen wierpen vage schijnsels in de schemer.

Onder de indruk van de gehoorde vertellingen voelde hij de behoefte haar te omhelzen, in zijn armen te prangen haar lijf van vrouw, vol belofte en geheimzinnig genot. Dan werd ineens de eentonige stem van moeder te hooren achter de deur:

- Romme ge moet u in acht nemen, ge zijt te biechte geweest!

Hij gaf haar nog een laatste zoen en trok op door de eenzame straten, naar zijn bed waar hij te woelen lag, gekweld door wellustige vizioenen.

't Was reeds klaar dag toen hij wakker werd, want de zon rees heel vroeg boven de dompige nevellucht van de stad.

Hij voelde seffens een onrust in zijn borst als voor een nakend gevaar en hij kreeg zonder over-

gang 't besef van de werkelijkheid, de wetenschap dat 't voor vandaag was.

Hij stond op en keek op zijn zakuurwerk, dat op de waschtafel lag, hoe laat het mocht zijn, en vond het veel te vroeg. Hij beende dadelijk terug in zijn bed, keerde zich naar de muur en beproefde weer in-te-slapen, zijn geest af-te-dwingen van alle gedachte.

Doch 't ging niet, 't priegelde steeds sterker en sterker in zijn borst en hij begon te woelen, 't deksel golfde op-en-neer in 't volgen van zijn bewegingen; dan, geheel verlamd, inziende de nuttelоosheid zijner pogingen om nog in slaap te geraken, legde hij zich op zijn rug met de oogen open te dubben.

't Was alles nog heel stil, zóo stil scheen het nooit geweest, noch rondom, noch in de kamer; hij voelde die stilte zwaar op hem drukken met een gewaarwording alsof hij ergens bedolven lag en tot de levende niet meer behoorde.

Ja dat drukte heel zwaar. Heel 't verleden was hier, al de begane domme streken, ze trokken voorbij langs weegen en zoldering, met de hun eigene grijnzen; de spottende menschen persten hun koppen dicht tegeneen om hem te belachen en ten laatste kwam haar misvormde gestalte tronen daarboven als kroon op 't werk.

't Scheen hem dat hij geleidelijk daar naartoe gedreven werd van in het begin, langs domme kieken-weg en dat hij op heel zijn verleden van domheid, op heel dat belachelijk verleden vandaag

de kroon zou zetten met een misslag te begaan die onherstelbaar was, zijn uiterste dwaasheid.

Hij spartelde een poos heen-en-weer onder de zenuwprikkelende indruk van zijn gedachten, dan begon hij na-te-gaan waarom hij eigentlijk trouwde en hij vond geen reden daarvoor. Dat kind kon toch aan de zaak niets doen, er waren er zooveel die meisjes met kinderen lieten vlotten! Een geweldige triestigheid overviel hem terwijl hij bitter zijn leven van vroeger bekloeg, en hij stampte razend rond.

Doch na die bui bedaarde hij en hij nam alles gelaten aan als de uitslag van een noodlot. Eén troost bleef hem dan nog in zijn gedachte over: 't was dat hij gaan kon waar hij wilde. Maar hij bleef 't gevoel behouden alsof hij uit een roes opstond en nu eerst de ongehoorde belachelijkheid van zijn gedrag opmerkte. Dit zicht prikkelde hem zoo zeer dat hij niet meer kon blijven liggen.

Hij stapte de kamer rond en bleef dan geplakt tegen zijn bed, bezig met in overzicht te nemen alles wat er gebeurd was, 't uiterlijke van de gezichten, de woorden die gesproken werden. Hij voelde zich vooral vernederd over de opgeloopen weigeringen bij Cies, Zuul en Vandamme. Hij was woedend op die kerels en zou hen toch in hun gezicht niet meer durven toonen omdat hij al zijn daden belachelijk vond.

Traag trok hij zijn broek aan en draaide dan weer rond, de oogen geniepíg klein, gezwollen door de vaak, mijmerend vóor zich uit starend;

daar kwamen niets dan verpletterende herinneringen op die hem razend mieken.

Hij trok 't venster open en keek buiten. Daar stonden zij aan zij de huizen, tegeneengedrongen en slapend in de zoelte van de grauwe schaduw. Daar woonden ook jonge meisjes, bevallig en lief, en meteen kwam de gedachte dat ze ook door Romme bezwadderd werden. Hij voelde een haat wellen tegen haar venijnige tong, en treffender kwam hun beeld vóor zijn oogen. Waren ze afgunstig? Hadden ze gelachen met hem? Och, hij vergaf het hen, wat kon ernstig zijn aan hun jeugd?

Droomend keek hij voort op de zwijgende huizen. Ze hadden daar altijd zwijgend gestaan, besloten en verholen. Ze bedolven onder hun grauwe klompen de gedachten van deze die onder hen schuilden. Wie weet had iemand hem daar niet lief? Waarom toch waren de gevoelens zoo ondoorgrondelijk diep, en waarom mochten zij eraan geen uiting geven? O! had er eene éen woord gesproken, dan had hij een vrouw gehad vol jeugd en bevalligheid, een waarin hij opgaan zou, in wier wezen 't zijne zou oplossen, dat voelde hij aan de kracht van zijn verzuchtingen; doch ze waren voorbijgegaan, zwijgend en trots, misschien hun treurnis verbergend onder een stomme stroefheid omdat hij hen niets vroeg.

Doch de huizen bleven hun geheimen bedekken en aan hen was geen spoor te zien van komende of stervende hartstocht. Hij bleef evenwel nog

glarîen naar die vensters, waardoorheen iets van 't innerlijke te zien was, hopend daar een verschijning te zien die hem beroeren zou en hem troosten door hem te hullen in een zacht gedoezel van weemoed.

Maar niets kwam. Een blauwendig rookwolkje kronkelde gezapig omhoog ten teeken dat ze op waren, dat ze leefden en voelden. Wie was het? Waaraan dachten ze? In 't onraadbaar onbekende gingen de zuchten verloren en kwam aan de wenschen geen einde.

Jan wendde eindelijk de aandacht af en begon zich heel traag, werktuigelijk te wasschen; 't koud water werkte verfrisschend op zijn hoofd en hij werd weer de gelatene noodlot-drager.

Alles volgde nu in dezelfde traagheid en hij stond eindelijk gekleed, stijf in zijn zwarte frak, 't hoofd omhoog geschoord door zijn rechtstaand boordje, en met zijn glimmende hooge hoed op. Dan begon hij weer rond te draaien en zijn schoenen kraakten bij iedere terd, zijn hert, dat sinds zijn ontwaken onverminderd-heftig klopte, deelde een ongemakkelijkheid mee aan zijn maag, hij voelde zich ziek, terneergeslagen en gejaagd. Hij wilde weg, doch keerde weer en scheen zijn kamer niet te kunnen verlaten, hij nam alles nog eens goed op en ging dan weer voor 't venster staan met een blik overziend de heele reek zwijgende steenhoopen, die hem zoo eigen waren, dat soms een geheim verlangen hem ze met een bezondere aandacht had doen beschouwen.

't Was alles uit! Hij loosde een diepe zucht en ging voort.

Op straat stapte hij heel haastig want hij vreesde ergens een uitbersting van gelach; hij verwenschte zijn nieuw pak en vond er zich uiterst dwaas mee, de dwaasheid van iemand die zich vrijwillig laat ophangen.

Hij vond de kerk open toen hij daar kwam maar dan werd hij plots een groote wroeging gewaar: hij schrikte voor hetgene hij ging doen en dierf bijna over de dorpel niet terten. Zóover had hij zich nooit begeven. Maar, ba! hij was toch maar een ongelukkige, een verdoemde door Onzen Heere verlaten, en hij zou Hem maar gaan ontvangen. Beliefde 't Hem, hem op staande voet dood te bliksemen, zooveel te beter!

Een mis was aan de gang en gebogen gedaanten knielden overal neer. Hij verschool zich ergens in een hoek en voelde de gal opkomen die hem alles deed haten. Na de mis keerde de priester 't heiligdom om en vrouwen, in kapmantels bedolven, zonder tooi, naderden met gevouwen handen, deden een knieval voor 't Hoogweerdige en knielden vervolgens op de Kommuniebank met de koppen gebogen.

Hij deed evenzoo en vond zich sterk genoeg om te huichelen. Hij ontving de Hostie en de grond scheurde niet open. Met een deemoedig gezicht trok hij naar zijn stoel, de handen gevouwen en binst hij naar 't voorbeeld van d'andere zijn gezicht in zijn handen verborg, haalde hij de schouders op en lachte om zijn schrik. Was er

een klaarder bewijs dat er niets bestond? Had er iets bestaan dan zou God zijn ongeluk niet gewild hebben, Hij had alles anders geregeld!!

Toen hij buiten ging kwam Romme bij hem van ergens uit een hoek en leidde hem mee. Thuis wachtten sjokolade en koekestuiten.

Hij zette zich neer bij de tafel in een verloren hoek en zei niet veel. 't Regelmatig geslobber van zijn drank verdeelde 't gesmak van zijn eten dat moeilijk binnenging omdat inwendige knaging hem ziek miek en alle lust benam. Hij voelde zich hier ook vreemder dan ooit in die omgeving, alles was anders geschikt, stond vol en door alle kleine gangetjes was dretsend geweld van de heen-en-weer loopende wijven; in dat hoekje alleen vond hij wat rust doch hij zat daar verstoken en eenzaam en niemand bemoeide zich om hem of sprak tot hem een genegen woord, ze waren te druk in de weer om 't feest op te luisteren, opdat over hen zou geklapt worden, dagen lang: de tafel moest daar 't sieraad van zijn, doch niet hij.

Hij keek hun een wijle na in hun sloffig gevendel, schoonvader drimsde daar telkens achteraan lijk een onhandige duts en ving de verwijten en scheldwoorden op van moeder en dochter. Ze stoorden zich niet om hem, ze plakten al de venten, daar, van achter! een vent, waartoe was dat goed? 't was een dom, grof wezen dat naar hun pijpen danste, zich heel klein miek voor hen, allerlei smoelen trok om hen aangenaam te zijn en voor hun zot diende als hij niet te lomp was.

Het oude wijf was een leelijke misbakte en ze had een eendegang, niets was nog bevalligs aan heur gewiegel. Doch de jongere, dat was heel wat anders, hij voelde dat nu zijn blikken zich op haar richtten en hij zijn zinnen verloor in haar te beschouwen, er schoot iets los in zijn borst dat hem een onzeggelijk genot gaf. Op zoo'n oogenblik zou hij zich werkelijk voor haar op de vloer gewenteld hebben en de laagste dingen bedreven, hij voelde heel duidelijk dat ze gelijk hadden, dat ze zijn meester was, vooral toen hij haar voorbij zag draven zonder aandacht voor hem, zonder gevoel, koud als ijs. Ja, ze kon doen met hem wat ze wilde. Ze bezaten een geheimzinnige macht, die wijven, zonder dat de oorzaak daarvan na-te-speuren was, doch bij hen was het goed, bij hen ging de hemel open, en wat gaven alle vernederingen als men genieten mocht? Nieverst kon men zulk een genot smaken, 't was een genot dat eindeloos was, zich telkens herhaalde, 't was een roes van wellust zonder einde.

Neen, hij bekloeg zich nu niets. Enkel voelde hij een knagende wroeging omdat hij aan zijn ouders 't genot van dat paradijs niet kon uitleggen, dat hij zijn geluk en het hunne niet kon vereenigen.

Dra kwamen de gasten op en heel 't huis stak vol geruchte, al de luttele gangetjes werden bezet met draaiende en keerende mannen en wijven. 't Waren al onbekende zichten, buiten de twee kerels met hun breedrandige hoeden op. Die hadden het heel druk, spogen op de heete stoof hun

tabakssop dat het gesiest de kamer-door drong en een walgelijke stank verspreidde. Ze gaven Romme stootjes in de zijde en kwamen naderhand naar de tafel al dansend. De andere bezagen Jan van kop tot teen, langs achter en vóor zooveel ze konden, zonder spreken, hun oogen waren rusteloos en hun mond gaapte ervan. De glazen werden rondgedeeld en brandewijn uitgeschonken. De twee neven tikten met Jan, sloegen op zijn schouder: een goede kerel Jan! en ze lachten heel sympatiek. De andere raakten uit hun verdoovende beschouwing, kwamen wat nader, stieten met hem aan, dronken zonder hun oogen van hem af te wenden; hij voelde zich lang niet op zijn gemak.

Dan begonnen de twee neven Lowie en Stant een flikker te slaan, draaiden hun hoed op de top van hun vinger, stieten tegen de tafel. En de glazetjes vielen omver, rolden rond, enkele kwamen op de vloer terecht waar zij, met luidruchtig gerinkel, in duizend schetterende stukjes uiteenspatten.

Ze rulden dat ze 't niet helpen konden, dat 't hier ook zoo bedroefd klein was en stelden zich eenigszins onthutst in 't deurgat. Moeder sprak tegen dat 't niets was en begon bijeen te vagen. De andere mannen lachten hen uit en 't vrouwvolk raapte haar rokken op en schoof achteruit.

Ze schupten vader uit de weg en deze kwam bij Jan achter de tafel staan. Hij noemde om iets te doen de verwanten. Dat oud-gebogen wijveken

met haar blommen van levendig rood op haar muts was moeie Thekla, 't mensch werd nog moeie getiteld naar de oude zin omdat ze van ver buiten was en nog niet vernieuwerwetst; de andere waren tanten, zusters van moeder, tante Wanne, een dik wijf met groote oogen en een onbeschaamd gezicht dat rood was en veel scheen te zweeten, tante Triene die wat magerder was, nichtje Angela een opgedroogde jonge dochter van t'enden de veertig met een kwaad gezicht en ten-hemel-slaande oogen, nichtje Milnie, de dochter van een afgestorven zuster, een mager springstertje van midden in de twintig. Dan was 't oom - oom geheeten om dezelfde reden als men heette moei moei - oom Dikten, een goedig oud ventje met een kaal hoofd, de broer van vader zaliger; de nonkels Cyprianus en Servatius, twee gebroers van hem met groote neuzen, die zich terughoudend hielden en opgeblazen en van verre de nieuwe verwant bezagen, maar toch heel sempatiek en wachtend naar een gelegenheid om kennis te maken.

Oom bewoonde nog de bakermat van de familie ginder heel ver buiten - ze zouden er wel eens naartoe gaan - hij droeg nog een hooge, zijden klak - een gazesteker. De twee nonkels waren stedelingen met hooge hoeden op en in zwarte frak gedraaid, hadden veel minachting voor oom, die spek vrat en zure melk terwijl zij droog brood knuwelden.

Ze waren er nog niet al, doch de overige zouden later komen.

De oudere wijven gingen aan 't babbelen, sloegen hun rokken om en staken een handje toe; de twee jongere hadden evenwel nieuwe kleeren aan, schudden ze en wreven onophoudelijk er over, naar 't minste stofje, stijf in hun witte kraag die hun kop wat voorover deed buigen; of ze streken over hun haar, voelden of hun bol nog in zijn fatsoen was, trokken aan hun oorslingertjes en keken dievelinge in de spiegel. Dan loerden ze eerst weer heimelijk naar Jan met een vijandelijke uitdrukking op hun gezicht, namen hem voor de zooveelste maal op van hoofd-tot-de-voeten en werden eindelijk zóo onbeschaamd dat hij er zich rood voelde onder worden. Hij stond op en ging in 't deurgat staan.

De nonkels Cyprianus en Servatius - de eerste meester-schoenmaker zonder knechten en de tweede ‘English taylor’ - voegden zich deftig bij hem en snoven met wellust de stinkende lucht op van 't straatje. Ze zeiden dat het 'n mooie dag was, en terzelfder tijd - zonder overgang - dat hij zich niet moest beschaamd voelen over dat boeregelul, hun broeder had werkelijk aardige gedachten. Hadden ze 't zeker geweten ze zouden niet gekomen zijn, ze zagen wel aan Jan's manieren dat 't hem niet aanstond, en dat hij 't daar niet meer kon uithouden. Dat volkje brengt geuren mee van de koeistal en 't zwijnskor, ge zoudt er van stikken.

Ze deden opnieuw heftig hun longen werken.

- Ge zult ze straks hooren praten over hun zeugen en veerzen.

Ze lachten alle twee met gemeten geha, dat hun buik deed opgaan in regelmatige schokjes, heel deftig.

Jan zei niet veel, hij keek onophoudelijk de straat op, ongerust. De tijd naderde snel en niemand kwam af.

De nonkels keken de lucht in, voorspelden goê weer en bespraken 't laatste nieuws over de oorlog in 't verre Oosten. Cyprianus vroeg aan Jan zijn meening over de uitslag. Deze wist zelfs niet dat er oorlog was, maar wilde niet gebaren en geloofde dat de Japanners gingen overwinnen.

Cyprianus hief zijn handen ten hemel: God beware ons, dan is Europa om zeep, ze zullen hier komen meester maken, ons zoons doodschieten en ons dochters verkrachten, ik beef voor Angela. Ja dan waren we allen om zeep.

- Ik zou in tij ds naar Amerika vluchten, zei Servatius.

Jan hoorde hen niet meer, hij was eén schrik: niemand kwam af.

De brandewijn werd opnieuw uitgeschonken en men klonk en dronk weer. De tongen gingen ondereen aan 't ratelen en 't vrouwvolk werd minder vijandig, de jongste had zelfs een glimlach voor hem.

- Dat zijn fabrieksschoenen, meneer - we zullen maar Kozijn zeggen hee - Fabrieksschoenen vroeg Cyprianus.

- 'k Weet niet, zei Jan, 'k heb ze in een winkel gekocht.

- Ja, 't is fabriekbucht, slechte waar en slecht werk. Ge moet me eens komen bezoeken, ik heb wat anders staan, die kunnen tegen een duwtje.

- Die naad is niet recht van uw frak, zei Servatius, 't is recht smerig afgewerkt. Ge ziet wel die groote winkels, de menschen winnen niets die daarvoor werken! Als ge te mijnent komt zal ik dat veranderen, gratis, voor niets. Ge zult het wel vinden, hee, in de Klopstraat, 'n groot uithangberd: Cleenwerck, English taylor.

Jan knikte, met zijn gedachten weg.

- 't Is tijd om te gaan, riep moeder.

Lowie en Stant begonnen weer een danig rumoer te maken. Ze stieten de nichten tegeneen die 't uitgilden en angstig naar hun rokken grabbelden en vluchten al voelend over hun haarbol. Verder gingen ze in een hoek, hun gezicht aan 't draaien op hun toegesnoerde hals, zoekend naar ievers een plekje waar ze veilig tegen 't vet waren. Doch ze werden weer nagezet en 't werd een helsch kadijl, ze vluchtten de straat op en Angela rolde leelijke oogen. In een hoekje zaten oom en moeie te lachen.

Een gedaver ronkte door de straat, begeleid van hoefgetrappel. De nichten spoeterden weer binnen en 't werd een algemeen gegrabbel naar hoeden en spelden. Dan plaatsten ze zich vóor de spiegel met hun hand aan hun hoofd, stonden in malkaars weg, bogen links en rechts over hun heupen alsof ze een dans uitvoerden, glurend door de gaten die de armen lieten en de hoofden

om een stukje zicht te hebben op 't weerkaatsende glas; de tanten lieten hun rokken neer, streken met de handen over de vouwen en de twee nonkels stelden zich aan de deur met een voornaam gezicht.

Een rijtuig hield stil voor de deur.

Binnen gingen ze aan 't springen en 't flikkeren en draaiden dooreen; 't werd daar een oorverdoovende verwarring, de stoelen grolden en kletsten, de glazen rinkelden en de rokken van de wijven zoefden: ze waren uitgelaten van pret als ze die mooie rijtuigen zagen.

- O, hoe schoone dat is van binnen, zei Milnie, 'k zal mij daar nooit durven op zetten.

Andere rijtuigen kwamen.

Stant greep de bruid vast, slingerde haar een paar keeren rond dat ze zat in 't hoofd werd, en:

- Kom, Romme, we gaan wij hier maar tegare inkruipen!

Hij sleepte heur mee en was tewege in 't rijtuig, maar Nonkel Servatius greep hem bij de kraag. - Wordt ge zot? vroeg hij, dat rijtuig is voor u niet!

- Waarom niet?

- Ge moet van achter zitten.

- We gaan wij hier in, zei Romme, kom Stant en Lowie en Milnie, we gaan rijen dat 't geen haar en scheelt!

De andere kwamen toegeloopen al dansend en kletsend in hun handen en bestormden 't rijtuíg. In een oogwenk waren ze erin en de deur toe. Angela wilde ook meeloopen, maar haar vader

hield haar tegen: - Zijt ge niet beschaamd voor zoo een groot en welopgevoed jong?

De koetsiers zaten te lachen dat ze schokten en deden teekens naar malkander boven de kappen van de rijtuigen. Nonkel Servatius stond rood van woede, verbluft te gapen een wijle, dan trok hij binnen en schreeuwde luid met bevende stem tegen zijn broer:

- Anselmus, op zoo'n bruiloft wil ik niet zijn, 't is 'n schande voor heel de familie, heel de stad zal ons uitlachen. Salut! ik ga naar huis!

- Wij ook, zei Cyprianus, kom Angela.

Maar seffens kwam Romme's moeder bijgesprongen: toe, toe, wat scheelt er? wat is er? waarom zijt ge kwaad?

- Dat is daar de plaats niet voor Romme. Ge moet ze er doen uitkomen of ik ga niet mee, 'k wil me niet belachelijk maken.

Moeder ging bij 't rijtuig en riep Romme dat ze er uit moest komen.

- Ge hebt tien sekonden, zei nonkel Servatius, langer wacht ik niet, ik ga naar huis.

Romme stak heur kop buiten.

- Waarom moet ik hier uitkomen? Ik zit waar ik wíl, ge kunt gijlie maar zien dat ge plaats vindt.

- Dat is zóo de regel níet, de menschen zullen ons uitlachen.

- Ik vaag aan de menschen.

- 't Is goed.

Met groote stappen gingen de nonkels en Angela de straat op, al rullend tegen elkaar. Moeder

en vader grepen hen vast, doch ze bleven volharden in hun koppigheid en de andere lieten zich meeslepen. Oom onderhandelde met Romme, zonder dat 't baatte. Doch de stijfhoofdigheid van de nonkels deed eensklaps zijn uitwerksel; ze werd bang dat ze niet zou getrouwd raken en sprong haastig uit het rijtuig. Oom schreeuwde naar de bende, die al een heel eind ver was; ze stonden stil, keken eerst nog een wijle naar hen toe en kwamen dan terug.

Jan liep heel die tijd doelloos en onrustig rond, zonder dat hij van al 't lawijd en getwist iets gewaar werd. Hij was in zich zelve gekeerd en stroef, 't Krijschen stond hem nader dan 't lachen. Bij pozen keek hij langs weerskanten de straat op, doch niemand kwam af. Hij verwenschte heel de boel. Dan kwam ineens het denkbeeld in hem op om weg te loopen, hij moest het allang gedaan hebben, doch oom sprak hem nu aan.

- Die straten stinken toch, hee? en de menschen dragen die stank mee, ze hebben hier allemaal die gotestank, tot die twee nonkels toe.

Jan knikte en keek voort rond met dezelfde onrust.

- Achter hem vroeg Anselmus: Hoe moet het nu zijn?
- Waar zijn zijn ouders? vroeg Cyprianus.
- Ze zijn hier niet.
- Seldermenten! en 't is hoog tijd.

Jan keerde zich om, zijn schoonmoeder hield

haar lippen opeen en bezag hem met een nijdige blik, doch hij stond geheel wezenloos.

- Ze zullen misschien aan 't stadhuis komen? vroeg Servatius.

- 't Is wel mogelijk, zei ze, hee Jan?

Hij knikte van ja.

- Dan moeten wij hen niet rekenen, zei Servatius. Kijk: oom en moeie, Stant en Lowie, en de tanten Triene en Wanne in 't eerste.

Moeie en oom gingen er seffens naartoe en de neven hielpen ze omhoogtrekken. Als ze erin zaten deed Servatius teeken met zijn hoofd naar Jan, dan met zijn vinger naar oom en hij bracht hem dan even aan zijn neus en snoof.

- De koestal! zei hij.

Nichtje Milnie sprong er nu ook uit en de twee tantes werden erin gestampt met voorzichtige duwtjes van achter.

- Nu in 't tweede, zei nonkel Servatius, de twee nichtjes, Cyprianus en ik en de bruidegom. Ik ga erin, kijk! en hij tort met deftige stap op de voettreden. - In de laatste 't overschot, zei hij nog en zette zich stijf neer.

- Hee! Selmus! schreeuwde moeder. Ge hebt nog uw klak aan, waar is uw hoed?

Anselmus ging zijn hoed halen. Een heele bende volk stond er reeds rond de rijtuigen en de deur, wijven met vuile blauwe schorten aan en in roode vodden gehuld, morsig in hun vet; havelooze kinderen met zwart wezen, gescheurde kleeren en barvoets. Ze babbelden heel luid en kakelden ondereen,

bespraken de kleeding van degenoodigden en lachten de oude oom uit. Iets verder stonden er met kinderen op hun arm, die een helsch lawijd mieken, zuigelingen die ze de borst gaven; wat oude wijven stonden achteraangestooten, loerend met hun fletse, wijde oogen en op hun teenen staand. Uit de vensters van de huizen lagen er te zien, jong vrouwvolk, met ongekamd haar, dat in hun tanden hing, zwarte gezichten, gescheurde jakken waardoor 't vuil ondergoed kijken kwam en plekken grauw vleesch.

Selmus kwam weer buiten en zijn wijf sloot de deur. Dan trokken zij met Romme in 't laatste rijtuig, 't Venster werd neergelaten en al de wijven begonnen te roepen en te wuiven met hun vuile handen, toonden hen aan hun morsige kinderen die ze deden lachen. De rijtuigen zetten zich in beween de straat daverde in helsch geruttel waar ze niet aan gewoon was.

Achter hen stak 't vrouwvolk de koppen bijeen met geheimzinnige gebaren en wijde oogen. Ze konden hen in 't wegrijden nog even zien fluisteren in elkanders oor, terwijl de kinderen kwamen achtergedretst met hun bloote voeten pletsend in de slijkerige goot.

- Mijn broeder, zei Servatius stil tegen Jan, heeft het slecht getroffen in zijn huwelijk, hij is de slechtste van ons allen, hij heeft het ongeluk gehad een wijf te trouwen dat alles vermooscht, 't is ongelukkig.

Jan gaf geen antwoord en ze keken een wijle

door 't venster. Menschen stonden aan hun deur of op 't voetpad en keken de rijtuigen loopen. 't Docht Jan dat ze allen lachten en spottende opmerkingen mieken of met de vingeren wezen, 't Rood van schaamte kleurde zijn kaken.

- En al dat rieftjeraftje, zei nonkel, die gemeene bucht, lijk die schuwe tuite van een Milnie en die twee baanliggers Stant en Lowie. En dan die half-onnoozele zeeveraar die naar de koemest stinkt .... Jamaar, en als ze van d'achternoen zat zijn, zullen ze op die Milnie letten? en dat er iets moest gebeuren met die knechtebrakke, als ze een maand moet doen, wiens schuld zal 't zijn? De mijne toch niet, ik wasch er mijn handen over, maar ik zal er niet op letten, ge krijgt stank voor dank .... Ala, toe, toe! dat is geen gezelschap voor menschen lijk wij.

- Neen't zei Jan.

De rijtuigen stonden stil vóor een brug entalrijke menschen kwamen nader om door de ruiten te gluren. Jan zag hen lachen, hij zag hen geheimzinnige teekens doen, hun lippen verroeren die fluisterende woorden spraken. De lach breidde zich steeds verder en verder uit en die hem niet konden zien, lachten ook al. 't Werd een onophoudelijk heen-en-weer gaan, een vertrekken van lachende gezichten die hun geestigheden verder gingen dragen. Ze reden weer weg, doch de lach was hen vóor, hij was ook achter. Ze hadden reden tot spotten, hij gaf hen gelijk doch hij voelde er niet te minder de steken om en hij wenschte

wel ver weg te zijn om nooit weer te keeren.

Ze kwamen aan 't stadhuis en niemand was daar. Ze stapten uit, rondkijkend, bedremmeld en verlegen of kwaad. Ze gingen de gang binnen doch kwamen weer buiten om in de straat te zien. Wijven en kinderen drentelden toe, vooral jonge meisjes, en al de koppen bogen uit de halve ronde om hen te zien, de oogen keken verwonderd dat ze in de trouwzaal niet gingen en 't werd weldra een luidruchtig gegiechel dat hen razend miek. Overal waren de spottende gezichten weer. Jan zag ze, 't waren lijk grijnzende saters, ze stonden overal, gingen en kwamen, en t'allenkante steeg een schaterlach op. In de verte wemelden de huizen van 't lachen, 't was een ongehoord geklater dat zijn ooren verscheurde.

Hij dook zich weg achter de deur en dierf niet meer buiten kijken. Daar bachten stelde hij zich tegen de muur geleund, met de oogen neerwaarts. Niettemin kwam de storm duidelijk op vóor zijn oogen, de genoodigden liepen rond, verwonderd, hij zag hun loensche gebaren, hoorde hun stil gevezel. De bruid had zich ook ergens weggedoken en ze keken naar heur met kwalijk verborgen vreugde, met verholen spotgelach.

Intusschen werd het niet meer uit-te-houden, de lucht werd er benauwelijk en eng, hij voelde zich heel bleek, 't koud zweet stond op zijn slapen. 't Gelach vermeerderde nog, 't was eén geweldig geschater waarmee de lucht zich vulde, dat omhoog steeg in een aanhoudend gedruisch, de

straten verwrongen zich stuiptrekkend van 't lachen. 't Was de laatste, openbare, razende lach, die de kroon op alles kwam stellen, op zijn wekenlange vernedering en beschimping. De moed ontzonk hem geheel en hij wenschte zich dood want nooit zou hem kunnen vergoed worden 't gene hij afgezien had; hij stond zelf versteld over zijn taaiheid; doch nu was alle moed weg en levend, zich-zelf-bewust, zou hij van tegen de wand niet meer gaan, hij zou niet meer durven, hij dierf de stad niet meer aanschouwen.

Ze spraken van heengaan, doch Romme verroerde zich niet, ze hield zich even wanhopig als hij aan haar plekje en ze zouden moeten een koppel peerden aan haar leggen om haar daar weg te kunnen trekken.

Plots kwamen zijn ouders binnen. Ze hadden hun weekdaagsche kleeren aan en waren op hun sluffers, doch ze waren daar toch. Ze kregen geen woord aanspraak want niemand kon zich verroeren, allen waren zoodanig verbijsterd dat ze meenden spoken te zien en de werkelijkheid niet konden gelooven.

Eindelijk kwam Jan naar hen toe en drukte zwijgend hun hand, zijn lippen bewogen doch hij kon geen woord uitbrengen; hij voelde zich beschaamd en vernederd en zonder kracht om wraak-gedachten te koesteren omdat ze zijn ouders waren.

De plechtigheid liep nu snel af en ze gingen van daar naar de kerk. Een oogenblik werd buiten nog onderhandeld met Jan's ouders, doch op

hun standvastige weigering reden ze voort. Jan zag hen van uit 't venster naar huis gaan, op hun gemak, het hoofd recht, omwolkt door hun stijfhoofdige koppigheid. Een traan kwam in zijn oogen wij] hij zich alleen en verlaten voelde op de drempel van 't onbekende.

De plechtigheid liep snel af in stroeve somberheid. De zang wekte met een machtige drang 't verleden op, 't gaan naar de hoogmis en al de gelukkige of teeder-triestige dingen daaraan verbonden, al de godsvrucht, de zuchten en wenschen van een kinderhert met de zonnigheid van simpele dagen, de goede huizelijkheid van moeder's keuken en de eeuwige zuiverheid van een eerste genegenheid, een schimmig ding dat zich hier telkens verliezen kwam, opgezocht werd en weer verdween, terwijl de zangen de triestig-smachtende gewaarwordingen van ieder oogenblik vertolkten.

Na de mis plaatste nonkel Servatius hen weer in hun rijtuigen, zonder dat ze tegenstribbelden, gebroken als hun tegenstand was door de onderstane angsten. In 't eerste rijtuig zaten Jan en zijn vrouw alleen.

Ze ondervonden nu weer dezelfde gewaarwordingen van de eerste avond. Ze bezagen zich dieveling, lijk verwonderd en hadden elkaar niets te zeggen, omdat ze niets dan leugens wisten, 't Was lijk of ze elkaar die gedachten overplantten en zeiden, zonder spreken, dat 't onnoodig was elkaar met woorden te bedriegen, dat ze er alles van wisten.

Die gedwongenheid hield aan heel de rit. 't Was lijk of ze van elkaar bang waren en schrik-beelden zagen, zeker gingen ze diepe vooruit, zochten te raden elkaars onbekend wezen, hun verholene gedachten en bedoelingen en vonden het vreemd en verschrikkelijk aan elkander voor altijd geketend te zijn. Hun blikken werden op den duur vijandig en ze zetten zich elk in een tegenovergestelde hoek: ze hadden kop of munte geworpen en wachtten de val van de penningen af met de angst van een speler.

't Rijtuig rolde een heele tijd tamelijk zacht over effene steenen, doch dan kwam de doolhof van smerige straatjes met voet-diepe putten in de grond en 't ging geweldig aan 't schokken. Ze werden dooreengeslingerd, botsten tegen malkaar aan en Romme keek hem aan en lachte, 't IJs dat zijn herte omsloot schoot los bij die lach, hij voelde 't smelten met een zoete verplaatsing. Haar oogen zwommen zacht-kwijnend in een bad met zwarte randen en ze was toch een vrouw en nu heel-en-al aan hem. Hij sloot haar in zijn armen en kuste haar driftig.

't Rijtuig hield stil, de koetsier opende de deur en ze stapten deftig af zonder te pinken. De andere kwamen achter, beurtelings werden ze afgeladen; moeder ontsloot de deur en ze trokken binnen. Seffens werden de koetsiers elk wat dreupels gebracht, daarna reden ze weg.

't Slameur zou hier beginnen. Moeder moest het noenmaal gereed doen en tante Wanne zou

helpen; moei ging ook thuisblijven. De andere trokken op om een wandeling te doen. Tante Triene ging met oom.

Jan en Romme liepen nevens malkaar al rondkijkend, vreemd in hun beste pak op een weekdag. Romme bekeek uitdagend de menschen en Jan ook; wat zouden ze nu nog te lachen hebben? - ze spraken niet.

Ze liepen niet lang, ze kregen weldra dorst. Ze stapten een herberg binnen en dronken een paar rondetjes. Servatius lei uit van zijn engelsche klanten en Cyprianus kloeg dat de stiel niet meer docht. - De gouden, oude tijd is verre!

De twee neven jokten met Milnie, terwijl Angela stijf op de boord van haar stoel zat met een kwaad gezicht. Romme en Jan zaten te pruilen met hun hoofd in hun hand, ze waren 't nog niet gewoon.

Eenige kerels kwamen binnen met zwart gezicht waar 't wit van de oogen zonderling op uit kwam; andere, witte, in plaaster en kalk, nog andere, beslijkt tot aan hun nek. Ze kwamen seffens met hun vuile handen naar hen toe, nepen Romme haar vuisten dat ze schreeuwde en grepen dan Jan's handen vast, noemden hem bij zijn voornaam. Daarna gingen ze naar oom die lachte met een gerochel, naar Cyprianus, de tanten en de nichten. Servatius had de behoefte gevoeld om een luchtje te scheppen.

De pinten werden leeggedronken en de nieuwe aangebracht. De kerels liepen met hun zwaarvernagelde schoenen over de met-zand-bestrooide

vloer die vieste en zaagde met gestadig gekraak, hun stemmen mengden zich dooreen, ze riepen en tierden met de neven mee, hielden hoog hun pint. Dan kwamen ze bij, tikten, bliezen de stank van hun tabakssop vóor zich uit en schreeuwden: op de gezondheid van de jong-getrouwden!

- Wat luifers zijn dat? vroeg Jan aan zijn wijf.

- 't Zijn al kozijns, betaal maar de ronde. Hij miek geen aanmerkingen en smeet het geld op tafel. Dan keek hij schuw op naar de vuile gezichten met wilde knevels begroeid, naar de geweldige gebaren van die sterke armen, naar hun oogen die schitterden onder hun vooien en hun vuile kleeren.

Een nieuwe ronde werd besteld. Ze begonnen hun vreugde te uiten in krachtig gevloek en dubbelzinnige gezegden. Romme had veel leute, Angela wist niet welke houding nemen en Milnie beet op heur lippen. De mannen draaiden rond hen, gaven hen duwen en nepen in hun nek. De twee neven stonden ook op en nu begonnen ze flikkers te slaan, 't koolstof en de moortel vlogen wijd uit en ze mieken dolle bewegingen met hun handen, terwijl ze ondertusschen groote plamakken spogen op de vloer, hun pruim uit de mond haalden en smeten naar de bazin, of de rol koord uit hun zak trokken en een eind afbeten. De eene pint achter d'andere werd binnen gegoten in hun drooge keel van knuwen. Ze sprongen nu, hieven zich hoog op en kwamen met kritsend ijzergeplof op de vloer weer terecht. Jan, de

nonkels en Angela waren achteruit geschoven en keken toe vol schrik, meden zich voor een slag, een stomp of eenige wreef die hen zwart of wit zoe maken.

Zoo kregen ze de plaats vrij. Ze grepen Romme vast, Milnie, tante Triene en de bazin, de overigen hadden elk een tafel en zoo begonnen ze een wals.

Daarbij mieken ze een helsch kadijl, zongen er een leidje bij waarin de fijne stemmen van de wijven zich vermengden met de schorre mansstemmen; 't was een dubblezinnig vooizeken draaiden met geweldige snelheid, 't zand siste en spokte de rokken van de wijven vlogen wijd uit en ze trokken ijzelijke gezichten. 't Stof vloog hoog op, beet in de neus, viel in frjne regen op de kleeren, die wit werden en richtte zich vervolgens in een schuine balk naar 't venster.

- Wat gemeene schoelies, hee? zei Servatius tegen Jan, en dat is gevraagd op de bruiloft. En ge ziet wat verstand dat mijn broer Anselmus heeft van kinders op te voeden. Bezie, hoe dat daar staat te dansen en in zoo'n toestand.

Jan knikte, hij kon zijn minachting niet wegsteken, de walging die hij voelde gaf een vieze plooi aan zijn wezen waaraan hij niet verhelpen kon.

Ze scheidden eidelijk uit. Als ze hun dans staakten, draaiden ze lijk een top en moesten zich aan malkaar vasthouden om niet te vallen. Hun lachende wezens waren hoogrood en 't zweet stond

er in dichte perels op. Ze dronken hun bier uit en gingen voort.

De nonkels en Jan gingen achter en trokken hun mondhoeken neer van kwaadheid en verachting. Al slingerend en zingend ging de bende vóor hen, ze mieken treurspel-gebaren en de mannen pakten de wijven vast als de zang overging in een gemoorel lijk van stervende stieren, 't Was aandoenlijk; de zwarte kleeren van 't vrouwvolk waren nu net bespikkeld en met witte handen overdekt. De nonkels begonnen er eindelijk mee te lachen: nooit was zoo'n goed van dracht geweest! En hun hoeden! die stonden lijk zotskappen op zij met afhangende drendels en blekkende bloedkleurrozen.

Ze gingen een ander bakje binnen.

- Angela, ge moogt niet luisteren als ze iets slechts zingen, zei Cyprianus tegen zijn dochter.

- Neen-ik, vader.

't Werd daar een nieuw gedans en gewemel. Dan trokken ze er van door, een smal straatje binnen. De nonkels en Jan gingen voort achter. Vóor hen gingen ze in een reke en stroopten de straat af in heel haar breedte, kletsten en plasten in de goten en de wijven dreelden er hun rokken door. Verderop kwam alles buitengeloopen, dikke wijven, met wijdhangende jakken en lagen vet op hun schorte, andere in onderrok, de hals ontbloot, met hun mager stresje haar in hun handen, lijk een zwijnssteertje; of een waschvodde. De kinders kwamen buiten gesprongen, barvoets en bloots-

hoofds, met zwarte smoelen en gescheurde kleeren en deden de dansers na.

Ze schoten binnen in een vernepen kotje waar alles overeinde stond. De tafel was met zeepsop bekleisterd en 't wijf, die half gekleed was, sprong haastig weg.

Ze haalden heur af en sprongen met heur 't kot om. Dan kon ze eindelijk weer ontsnappen. Als ze gekleed was kwam ze beneen. Ze stak heur hoed met groote zwarte pluimen en een molen versierd op en vroeg aan Romme als hij rechte stond.

De nonkels en Jan torten weer buiten met Angela en ze gingen 't straatje af. Jan ging nevens Angela en voelde zich week worden toen haar rokken tegen zijn beenen sloegen. Hij keek van terzijde naar haar, haar wit vel en waaiende krullen. Zijn wijf, daar was hij onverschillig voor omdat hij nu een andere had: een wijf was een wijf en zijn wenkbrauwen fronsten onder de drang van 't denkbeeld dat hij een dwaasheid begaan had met te trouwen.

't Straatje was achter hen ineens geruimd geworden, ze hoorden geen lawijd meer.

- We kunnen hier eens binnen gaan zei nonkel Cyprianus.

Ze vroegen een pintje en slurpten gezapig. Angela behoefde geen drank, ze dronk uit vader's pint een slokje.

Ze vroegen Jan wat hij deed en hoe hij 't stelde, hoeveel hij won en waar hij gewoond had, en

binst hij sprak vond Servatius nog een driegdraad in de rug van zijn jas. - Bij mij is alles zorgvuldiger afgewerkt, zei hij.

Daarna begonnen ze hem weer te ondervragen. Hoe hij aan zoo'n straatdweil geraakt was, een knechtebrakke, en die dan nog bij al dat rieftjeraftje woonde, een moordenaarskuil.

- Ja, ja, zuchte Cyprianus, en dochters van treffelijke ouders krijgen geen man, de jonkheid is toch dom.

- 't Is juist daarom, omdat ze treffelijk zijn opgebracht, meende Servatius, de andere lokken de mannen in de val en als ze eraan zijn, 't is gepast!

- Ja, maar als ze verlaten worden, is 't nog beter gepast!

't Werd nu een oorverdoovend getier in de straat en heel de bende kwam afgezakt. De mannen waren wat gewasschen en verschoond, ze hadden hun witte-en-zwarte kleeren afgelegd en hadden breedgerande hoeden of klakken met groote kleppen. Allen gingen al zwaaiend in één reke, met een heele hoop wijven bij, doch de éerste bruiloftwijven waren nog gemerkt en droegen even zuiver de witte handmerken in hun ruggen.

- Zouden wij nog gaan? vroeg Servatius.

Jan die heel dicht bij Angela zat, zei dat 't hem onverschillig was, maar Cyprianus meende dat ze maar moesten. Angela was er zoo op verlekkerd, zei hij, maar ze moet zich in acht nemen voor de slechte klap.

Jan betaalde en ze gingen voort. Onder weg pakten ze nog eentje en de nonkels voelden kriebelingen boven hun neus; ze begonnen bovenmate Jan te roemen, sloegen vertrouwelijk op zijn rugge, en noemden hem 'n goeie makker, 't Scheelde niet veel of ze begonnen ook te zingen, doch 't zicht van Angela deed Cyprianus stil zijn. Ze gingen weer voort, doch hun woorden werden van langsom luider en vertrouwelijker. Ze vertelden Jan van zijn wijf, met wie ze al geloopen had en wat ze al gedaan had...,

Toen ze aan de deur kwamen, drong er een luid geronk uit van verward gebabbel, doortinteld met gleiergetik. 't Bruiloftsvolk zat overal bedeeld in de smalle gangetjes rond de tafel en Jan zag zijn wijf hand in hand met Stant heel dicht bij hem. Er drong lijk een vliem in zijn borst van nijd of afgunst, maar 't was dra over. In 't opschuiven werd hij gedrumd tegen Milnie en achter hem kwam Angela, hij zat tusschen twee wijven, zag met zijn ooghoeken 't zachte dons van hun kaken, 't gezwier van hun krullen, de glans van hun oogen. Hij keek dan eens naar zijn vrouw met koude blik; ja, ze was hem geheel onverschillige. Hij voelde voor haar geen genegenheid, niets. Ze was hier ook de schoonste niet, ze had niet de buigzaamste leen, 't blankste vel noch rozerood. Hij begreep dat er tusschen hen alleen een dierlijke band bestond, een geslachtsband, die verteedering wekte in oogenblikken van drift, om seffens daarna in een ijzige koude over-te-gaan. Doch

hij voelde diezelfde aantrekking tot alle vrouwen, ze was met die enkele plechtigheid niet veranderd en ze zou ook nooit veranderen. Neen, tusschen hen bestond niets .... dan de vóorsmakige walging voor 't altijd eendere.

Hij keerde zijn gedachten van haar af en dubde welke van deze twee hij, zoo mogelijk, verleiden zou. Hij voelde iets zwaars wegen op zijn maag: 't was die maand-lange verzuchting naar die enkele éene, en hij kon dat nu plots niet verduwen, hij werd beschaamd als hij over zijn handelen dacht, dat hij kalverachtig noemde. Waren er niet veel schooner en beter wijven dan zij? Neen, die liefderoes, die dik-en-dun klieverij kon hij niet meer begrijpen nu hij zag dat er toch zooveel vrouwen waren.

't Geklets van tellooren werd voortgezet, ze stapelden zich langzaam opeen en hier en daar begon men ze te tellen om te berekenen hoeveel gerechten er waren. Daar verder kiste en siste het aanhoudend, 't was een duizelig gesleer en over-en-weer geloop en de rokken van de vrouwen brachten stinkende steenoliedampen mee. De soep werd opgediend.

't Werd stil, men hoorde enkel de slag en 't geschreep van de lepel, daarna 't geklets van de soep. De dampen stegen op t'allenkant in lichtgrijze wolken en benevelden de gezichten. Jan nam werktuigelijk wat soep en keek dan bevreemd rond. 't Docht hem dat alles een droom was, hij kon aan de werkelijkheid niet ge-looven, niet ge-

looven dat hij voor zijn leven gebonden was voor d'enkele lolle, de spot van de menschen getart, te hebben.

Want 't was eigentlijk dáarom dat hij getrouwd was, en ook omdat hij geen andere kende, alsdan. Doch vermits het nu toch werkelijkheid was hield dat niets in: hij zou bij haar blijven als hij geen geld had en elders gaan als hij er had.

't Geblaas begon en 't geslorp, heel alonder: de reke lag met gebogen koppen tegen de weeg aangeleund, de weeg van doom die met snelle jacht en altijd even dik naar omhoog kronkelde.

Een klucht viel ergens, ze gingen aan 't lachen en Jan werd uit zijn droom geschud. Hij keek eerst rechts en dan links, trachtte te lachen, zei een woordje tegen elk van de meisjes nevens hem.

Als de soep op was werd het een nieuw geklets van tellooren en lepels. In afwachting dat 't eerste gerecht opgediend werd gingen ze bier uitschenken. Oom stond ineens recht.

- Horkt eens, ik moet spreken.

Ze keken allen naar hem, naar zijn oud gezicht en kromme rug; hij had nog goed meegesprongen en zag er verwarmd uit.

- Kunt ge geen wijn halen? 't is zoo armtierig! haal er maar eenige flesschen, goeien, ik zal betalen.

Ze gaapten verwonderd naar elkaar en keken dan naar hem. Dan barstten ze in handgeklap los en schreeuwden luidruchtig bravo!

- Ge zijt ook 'n arme bruidegom, zei Angela,

die stout werd, tegen Jan, nog geen fleschje wijn kunnen betalen en ne meneer zijn.

- Ik? ik bezit niets, gaf Jan voor antwoord, 'k heb al mijn geld verdronken. Wat wilt ge er aandoen? 't mannevolk heeft altijd 'n drooge keel.

- Ja, ne vent en ne zwijn dat is net gelijk.

Ze zwegen en keken weer vóor zich. Jan voelde een aangename kriebeling zijn binnenste streelen en hij lachte van genoegen in zijn eigen: hij deed vooruitgang. Zijn geest was in een roes van zoete bedwelming waarin hij opging zonder dat zijn lijf hem volgen kon: hij was gewaar dat hij daar versuft zat en dwaas, doch hij vond de kracht niet zijn eigen uit de verdooving te wekken.

De dampende aardappelen werden opgediend en rostbief met groensel. De wijn werd in donkerroode flesschen binnengebracht, Men begon er te ontstoppen. De kerels gebruikten hun macht en brachten ploffende uitwerkselen voort; de glazen vulden zich met rood vocht. Daarna werd het een algemeen getik en geroep: op de gezondheid van oom! De vorken stelden zich in werking en de slikspieren, men hoorde niets meer dan gestek, geblaas en gesmek. De gerechten volgden elkander op en niemand die veel sprak. Enkel boog Servatius zich over Angela en fluisterde in Jan's oor: ziet ge die vult-de-balgen daar slokken en grijpen? we krijgen wij al de overschot, 't vet en de spieren. Jan knikte met zijn mond vol.

De konijnen werden opgediend, dat was 't laatste. Servatius die woedend was, schreeuwde dat ze

de schotel eerst langs zijn kant moesten geven, dat ze daar nog met honger zaten en de ronde begon langs die kant. Jan lei een achterbil op Angela's telloor. Stant zocht de koppen, hij moest de koppen hebben en zou ze alle opeten om zich te overtuigen dat het wel konijn was. De andere gaven er niets om.

- Miauw! miauw! riep er een.

- 'k Heb gisteren die katers helpen vladen, zei Kaarle, een kozijn.

Angela lei heur vork neer en trok een vies gezicht.

- Wat scheelt er? vroeg Jan, eet maar voort. Katten zijn gezonde beestjes, g'hebt nu al 'n halve bil opgeëten ....

Maar ze stond op van haar stoel. Och! zei ze, al mijn eten zal weerkeeren.

Ze begonnen te lachen en riepen: toe, 't zijn geen katten, trunte, eet maar voort!

't Duurde een heele tijd eer ze overtuigd was en besloot voort te eten, en 't scheen nog met lange tanden te zijn.

Als alles opgeëten was leek de tafel een heel beenderhuis, overal lagen hoopjes knoken, vooral de hoop van Stant was hoog: daar lagen al de kaakbeenderen van de konijnen.

De glazen werden wêer geledigd en gevuld en 't nagerecht kwam op: 't waren taartjes.

Ze werden zoetjes binnengesmekt, met profijtige stukjes om lang te duren. Binst werd er heel wat gedronken om ze in te spoelen, want de maag

was hoog opgevuld. Al de kozijns stonden op om een asempje te scheppen en in 't opstaan trokken ze aan hun broeken. Dan bemerkte men dat ze ze stilletjes hadden opengezet. Ze rekten zich nu eens uit, blaasden, met hun rood gezicht, alsof ze gingen versmachten en lieten zich dan behaaglijk op hun stoel weer neervallen. Daar leunde er een achteruit met zijn stoel, al rekkend, doch hij verloor bijna 't evenwicht en pakte 't tafellaken vast in de haast om niet te vallen. Alles verschoof, de glazen begonnen te wiegelen, sommige werden haastig vastgepakt maar andere vielen glad om, de roode wijn spreidde zich uit op 't witte goed, de telloren rinkelden tegeneen en alles schoof vooruit lijk of 't een waterval ware. Allen begonnen te grabbelen naar verzakkend gleierwerk, toch stortte er een hoop op de grond; 't werd een helsch gerinkel en geklater, vergezeld door 't gegil van de wijven en 't grollen van verschuivende stoelen. Daarna werd 't laken afgetrokken, 't droop van de wijn die er op gesturt was. Nieuwe werd geschonken en de mannen aanstaken sigaren. Eenige kluchten werden uitgedeeld en ze hielden lolle met 't vrouwvolk, bonden ze aan de stoelen en deden ze dan opstaan. De andere lachten luidruchtig om de aardigheid, maar 't vrouwvolk nam zich in acht. Eindelijk moegetergd en geplaagd stonden ze alle op en rekten zich uit, ploeterden wat rond, gingen naar achter en kwamen terug. Ze waren ten laatste alle op de been, krielden dooreen, gaven elkander stooten en kittelingen.

De wijven wrongen en krulden zich en giechelden 't uit. Jan, die de laatste ging, was alleen achter en toen hij weerkwam botste hij plots op Milnie, die buitentort. Hij voelde ineens een drift opkomen en greep haar vast in zijn armen, kuste haar geweldig en sleepte ze naar een houten kotje dat daar stond; ze bood geen tegenstand.

Als hij daar weer uitkwam zag hij een vluchtige schaduw verdwijnen in 't deurgat, doch dat was hem heel onverschillig, 't vlood heen met de nevelen die daar ronddreelden in zijn hoofd en verder naar omhoog trokken door zijn hersenkas heen. Hij was nu dolblij: nooit had hij zoo'n kans gehad, hij moest maar trouwen om geluk te hebben in de liefde, de wijven openden alle hun armen en hij bedacht bij welke hij naderhand eerst zou gaan voor een verandering.

Milnie keerde een tijd nadien ook weer, niemand had op hen gelet, hun volle buik dwong ze tot rust en ze waren bevangen door een algemeene slaperigheid. De nonkels knikten reeds en d'andere zaten met de oogen toe. Jan keek Milnie gluiperig zich wringen tusschen de gasten en zoo op heur plaats geraken. Haar wezen was rood doch de neergedogene oogvleggers, die ze niet opsloeg, gaven haar 't aanzien van een biddende maagd. Hij deed zijn oogen toe en onder de indruk van de warme bevangenheid, met lachende droomen in 't zicht, sliep hij ook in.

Weldra werd het een algemeen gegrol en gesnork, moeder was bij haar vuur eveneens in slaap gevallen

en nu was niemand nog wakker. Gezapig snokte de wijzer voort over de plaat en 't getik bleef voortzetten zijn eeuwigdurende gang. In de hoeken kwam langzaam de schaduw geslopen, bereikte de vloer, lei zich onder de tafel, klom naderhand langs de voegen; 't werd alles vaag-grijs, de buiten zond door 't venster nieuwe golven van die kleur, die zich ophoopte, en dra was niets meer erkennelijk. Lichtende puntjes glommen hier en daar lijk sterretjes met korte, flauwe straaltjes die uitschoten; 't geronk duurde voort lijk of een heele bende zagers aan 't werk was.

Aan de schouw, nevens de stoof, zat de huisvrouw ook nog altijd, met haar hoofd gevouwen op haar op-en-neer gaande borst. Haar beste muts, die voorovergezakt was, was nu een vormelooze klomp en haar gezicht witvlekte even omdat ze't venster vóor zich had en 't geblekker binnen viel van een smal streepje lucht dat daar grijsde boven de enggapende straat.

Plots gaf ze een zware zucht en ze sjokte zóóver voorover dat ze er van wakker schoot. Haar stoel kriepte over de vloer, dan geeuwde ze nogeens en wreef in haar oogen. Ze stond op en rekte zich.

Tastbeenend tort ze wat verder al geeuwend en gapend en wroetelde met haar handen in de dingen op de schouw om de stekjesdoos te vinden. Ze kreeg ze vast, 't ruttelde even wijl ze er een stekje uitnam, dat ze tegen de zijde schreepte. Een vlammetje blonk knetterend, vlamde wijder uit en verblankte: 't spreidde een bleek gulpje klaarte

over 't wijf en gaf haar een spookachtig aanzien; ze vond een lamp en aanstak ze.

Dan keek ze rond.

Op een stoel tegen de spinde zat haar man en daar overal rond bedeeld lagen d'andere te grollen. De tafel stond nog geheel vol: tellooren, sauspannen, schotels, kannen, glazen, 't Licht lei er zijn beeltenis op en glimmende sterretjes stonden op alle randen. Daarrond lag overschot van eten: brood, petatten, beentjes, er lag er ook nog op enkele tellooren, en glazen waren nog met klutsjes drank gevuld. De zwarte flesschen stonden daartusschen, keken er boven als pralende steenen boven graven op 't kerkhof. Ja, 't leek een kerkhof bij maanlicht, zoo vormeloos was het. In 't midden stond nog een wijd ding, als ze nader keek zag ze dat het een kom met aardappels was en daartegen aan leunde, met scherper-schichtende lichtpuntjes, 't gebroken zout- en pepervat. Daar overal rond waren stroomen van drank, nu lijk gestolten en in rust, latende bewonderen, heel in hun diepten, een goudene grond.

Ze saffelde een wijle rond, zocht de koffieboonen en 't molentje en deefelde met haar voeten in 't vergruizeld gleiertuig dat kraakte. Ze schopte en wreef kwaad erover; daar, tegen de tafelpoot lag alles op een hoopje vergaard en ze duchtte eraan te komen uit vrees van 't lawijd dat dat miek.

Ze vond eindelijk de noodige dingen, aanstak een petrolvuur, ruttelde boontjes in de trechter van 't molentje, zette de moor op met water en begon te malen.

Ze was nu geheel wakker en dacht aan de dingen die voorbij waren, aan die lang verwachte dag die ze gevreesd had niet te zullen zien komen. Hoe dat Romme die kerel had weten te vangen, daaraan verstond ze zich nog niet, en juist op zoo'n oogenblik! Ze hield op van malen om op haar gemak te kunnen gapen naar die verbazende gebeurtenis.

Naderhand begon ze weer stilletjes te draaien, doch zijn gezicht bleef vóor haar oogen zooals hij daar alle dagen kwam. Hij was een stille vrijer die niet veel sprak, zijn oogen neerdwong al ze naar hem keken en aan zijn knevels trok; alles was voor hem goed.

Doch daarachter zaten zijn verholene gedachten welke hij nooit uitte, alles wat hij deed was klagen over ingebeeld lijden en vervolgers, de gewone bezighouding van iedere mensch; maar hij zei niets van wat hij meende, hij liet geen neigingen blijken, hij verstond geen scherts ... Hij was een vreemde die binnenbracht, als eenig erfgoed, zijn verdokene gedachten en de onbekendheid van zijn levenswijze. Ze voelde reeds een bedwongenheid haar borst beklemmen omdat hij hier wonen moest daar zij geen meubels konden meegeven. Hij zou de gewone gang storen van de dingen omdat men steeds op de onbekendheid van zijn wenschen zou stuiten, omdat hij niet lachen kon met 't gene waarmee zij leute hadden. En de toekomst was daarbij vol onbekende dreigementen die voortsproten uit de toestand van Romme.

Zeker zou hij dat moeten aannemen als een afgedane zaak waaraan niets te veranderen was; maar hoe?

Ze kon 't niet helpen, doch ondanks de onverwachte redding en nu vooral deze volbracht en niets meer te vreezen was, voelde ze een haat tegen hem opkomen. Ja, hij was dom, hij was leelijk en ze deed hem voor haar oogen opdoemen om zijn dom-leelijk gezicht te zien, om hem bedrogen te weten met al zijn wind en beslag van meneer; haar dochter was hem te slim geweest. Ze verheugde zich zoo in 't voeden van haar haat, in de wetenschap dat hij dom was, hij, met zijn hoed op, en zij slim. Dat waren nu die groote meneeren! Zóo moesten ze alle varen met al hun hoogmoed! Ze troostte zich dat hij zoo was over de ontgoocheling van haar herte, ontgoocheld omdat ze gemist was over zijn hoedanigheden: ze had hem slim gedacht en vol geest, doch ze vond in hem slechts een uil, waarmee ze niet overweg kon om mee te praten daar hij geen halve dingen verstond.

Ze grijnsde: hij zat daar met zijn apengezicht en de wereld bestond tegen zijn goeste. Meteen dacht ze aan zijn redeneeringen, aan zijn gebaren en ze voelde 't rood van schaamte haar kaken warmen in zijn plaats over zijn onnoozel gebabbel. De eenigste deugd die hij had was dat hij veel geld zou binnenbrengen.

Wat heur verbittering nog 't meest gaande miek was de vernedering en de schande waarin ze was

verloren geloopen, heel de voornoen, door 't gedrag van zijn ouders. Ze kon dat niet verkroppen, ze zou nooit kunnen; zoo belachen geweest, en dat door zíjn schuld, ze zou het heel heur leven onthouden.

Ze werd eindelijk gewaar dat de molen heel effen draaide, zonder wrijving noch gespok, 't laatste boontje was allang vergruisd. Ze hield op, schudde de koffiezak uit in de koolbak en deed er de versche koffie in met wat suikerij. Op 't vuur zood 't water met ongeduldig geblaas en hief viestend de scheel op; ze nam 't af en goot eens de zak vol, dan haalde ze een kom uit de spinde en de suikerpot na eerst een voorzichtig geloer langs de kant van de gasten. Monkelend goot ze dan een kom vol, keek er met begeerig oog heen, en stak op voorhand de lippen vooruit. Eerst nam ze nog een klontje suiker die ze in 't zwarte vocht dopte en daarna in haar mond stak en vervolgens goot ze wat melk in de koffie.

Ze begon nu te blazen en te slorpen, dronk naderhand een klein zwelgje; ze verstak met haar tong 't stukje suiker dat langzaam smolt, smekte, blies nog eens en dronk weer. Dan was de suiker op, ze nam een nieuw klontje en deed zoo voort tot heel de kom leeg was. Toen bleef ze, een weinig voorovergebogen, een tijdje mijmerend staan met de kom in heur hand om niets van de deugd te verliezen van het te voelen zinken.

Dan goot ze weer op. De andere zouden wel tevreden zijn met de tweede geute, die luifers

waren niet meer weerd, 't was spijtig voor haar dochter, doch die moest maar wakker geworden zijn.

Rondom haar steeg de damp als wierook omhoog in krullende drendels, openwalmend als een tuil van doom naar de zoldering toe. Ze was er in gehuld als in een waas en de geur doordrong haar, vervulde haar. 't Glas van de lamp werd bedoomd en matigde 't licht dat die koffiedampkring bestraalde. Ze goot geduldig voort, heur verrimpeld gezichte, gebogen over de kan, liet ze gezapig streelen, vertrokken in een plooi van genot; ze leverde zich over aan dat gevoel.

Daar kwam ook een spijtig einde aan als de moor leeg was. Ze rukte zich los van de vochtige streelingen en ging de tassen halen welke ze op een leeg hoekje van de tafel plaatste. Daarna ruimde ze de tellooren weg, stelde ze ineen met veel geklits en geklets en droeg ze in de pompbak. Vervolgens rammelden messen, vorken en lepels en ze liep nog eenige malen over-en-weer met potten en pannen. Nu bleef ze staan, keek met jammerend hoofdgeschud naar al 't gebrokene dat daar lag, naar het om zeep geholpen hammelaken, en dan naar Jan alsof ze zijn weerde wilde schatten en berekenen of hij wel zooveel weerd was. Zooals hij daar telkens al schuddend voorover neeg of achteruit leunde, met zijn onnoozel gezicht van slaper en soms met zijn mond open, scheen hij haar alleen 't wegstampen-in-een-vuilbak weerd: zoo een dom kalf!

Ze begon aan de stoelen te schudden en de kerels trokken verdwaasd hun oogen open, wreven erover, rekten zich uit en geeuwden. Al geeuwend praatten ze zoodat hen niemand verstond en eindelijk werden ze geheel wakker en zetten zich dichter de tafel. Weldra slurpten ze aan hun koffie.

Daarmee kwamen ze tot hun zelf, en ondanks hun hoofd dat heel zwaar was, begonnen ze weer luidruchtig te babbelen. Ze verwonderden zich dat 't al donker was en waren woedend over de verloren tijd. Jan en Milnie wisselden soms verdokene blikken.

Ze moesten dansen. Kozijn Kaarle liep om zijn trekorgel en oom wilde de overige flesschen leegschenken. De tafels werden grollend weggeschoven en de stoelen er bovenop gekletst. Ze dronken de wijn uit en ze gingen aan 't flikkeren. Lowie pakte Milnie en Jan Angela - oom had ergens een nicht gepakt en draaide ook rond. 't Ging heel ernstig en de mannengezichten staken zonder glimmen boven de schouders van de wijven. Ze dansten statig en op maat, zonder gewilde missing in eender gedraai en evenwijdig, de kamer rond.

Als 't uit was dronken ze bier om zich te ververschen en hun kelen werden van langsom drooger. De dans ging rapper, 't werden snelle walsen, de mannen sleurden 't vrouwvolk rond dat ze bijna geen grond naakten, hun rokken sloegen wijd-uit tegen de beenen van d'andere paren, 't stof vloog hoog op, vermengde zich met de geuren van zweetend vleesch, tot een onaangename reuk.

't Werd heel heet, de wezens van de dansers waren bloedrood en glimmend, 't zweet leekte hen af met heele druppels, doch onvermoeibaar ging 't piepend gekraak van het trekorgel in nooit-uitscheidend gezaag, ' joeg de paren aan, verhitte hen dat de kleeren aan hun lijf klisten en hen belemmerden, dat ze bliezen lijk genters. Telkens als ze uitscheidden vielen ze bijna omver, bleven een heele tijd staan ademsnakken.

Jan was weer heel in vuur, hij sloot Angela tegen zich dat ze bijna stikte. Gemakkelijk kon hij haar in zijn armen verbergen, haar heel lang, berd-effen lijf. Ze was juist even hoog als hij en hun gezichten kwamen tegen elkaar. Zienlijk had ze er deugd van, haar oogen gloeiden en een stadige glimlach zweefde op haar lippen. Ze had zich nooit zoowel vermaakt, daar ze anders nieverst mocht gaan, ze was maar gelukkig als ze uitgeput t'enden adem, tegen hem mocht leunen met heel de zwaarte van haar lijf. Hij liet ze gewillig doen, onderging de welligheid van die drukking en meende dat zij mede zoo opging in een wellustig verlangen door de vrijheid van hun omgang en de natuurlijke aantrekking tusschen lieden van een verschillend geslacht. Doch ze zou zeker niet durven. Daarom moest ze drinken, veel drinken; hij gaf haar veel te drinken. De andere dronken ook veel, de glazen werden onophoudelijk gevuld, de hoofden draaiden door de dans en de drank. Dra mieken de paren zonderlinge bewegingen, sloegen voorover, zijwaarts weg, rommelden tegen

de tafel, deden de stoelen omvallen, vielen zelf soms; het trekorgel kraakte meer dan ooit, 't werd een onophoudelijk gekraak, waarin alles opging; 't veranderde in dolle kraakmuziek.

't Gíng over tot een kwelling, 't ronkte in hun zat hoofd, nam geheel bezit van hen, 't dwong hen te dansen en te draaien, altijd voort, onbermhertig, met hun zware kop, hun lamme beenen, hun zieke maag, hun uitgezweet lijf. Ze draaiden lijk leege zakken, zonder bewustzijn, zonder gevoel, zonder wil tot dat er eindelijk een viel. Dan vielen de andere over hem, ze draaiden rond, wentelden, snakten en stieten, trachtten uit de werrieboel te geraken. Na veel zwoegen stonden er eindelijk weer op hun beenen, doch ze gingen niet ver, ze waggelden heen-en-weer en alles draaide rond hen. Ze hielden zich vast aan iets, leunden ertegen, terwijl hun bovenlijf slingerde langs alle kanten, 't Luid gerucht van walgen werd gehoord, dan volgde kleisterend geplets. Enkele hadden de moed nog naarachter te gaan, terwijl Kaarle, Lowie en Romme nog dronken. De glazen waggelden in hun handen en ze bralden een smerig lied; Stant lag vóor hen op de grond te spartelen. De muziek was eindelijk uit.

Bachten schoven gedaanten weg en gekus en gelek werd gehoord. Jan kwam ook buiten met Angela. Ze waggelden tegare de deur uit, dicht tegeneen-geschoord. Als Jan niets meer zag duwde hij Angela tegen de muur en kuste haar dat 't belde.

- Kom, zei hij.

- Wat?

- Kom!

Ze liet zich meesleepen, ze schupten tegen iets en vielen bijkans. Dan kwamen ze verder waar ze plonsten in een goot en daarover scheen er ruimte te zijn. Jan stak zijn handen uit, doch plots sprong ze weg.

- Wat is er? Wat gaat ge doen? zei ze toonloos.

- Kom, ge weet gij dat wel, wat doet een ander? Hij struikelde op zij en stiet tegen een muur aan doch geraakte weer bij haar. Hij greep naar haar.

- Wat moet ge hebben? vroeg ze heel zacht en hijgend, laat maar uw manieren. We gaan binnen.

- Hebt gij geen gevoel? vroeg hij stamerend.

- Waarom? gij zijt met mij niet getrouwd, ge moet bij uw vrouw gaan.

- Dat is 't zelfde.

- Dat is 't zelfde niet. Als ge geen gedacht naar haar hebt waarom zijt ge met haar getrouwd?

- Men moet toch met iemand trouwen, maar dat belet niet dat men de andere meisjes mag geerne zien. Kom, toe!

Hij greep haar hand vast maar ze trok zich weer los. Ze werd bang en haar oogen openden zich wijd in de fletse klaarte die tot daar reikte; haar borst begon heftig op-en-neer te gaan.

- Als ge een vrouw hebt moet ge met haar tevreden zijn, anders bedrijft ge doodzonde. Ge

moet weten dat er u altijd iemand ziet. Ik weet wel wat ge al uitgesteken hebt vandaag, maar 't zal met mij niet waar zijn. Ik zou niet geerne sterven met een doodzonde op mijn geweten, en niemand weet wat er kan gebeuren.

- Ge zijt zot, zonde bestaat niet!

Hij greep haar weer vast, maar ze schoof weer achteruit.

- 'k Zal schreeuwen! zei ze.

't Gelukte hem haar tegen de muur te duwen. Doch ze verweerde zich wanhopig, haar wezen was leelijk en haar oogen puilden uit van schrik. Een oogenblik duurde de stomme worsteling, dan geraakte ze weer los. Ze gaf een geweldige slag met haar vuist in zijn gezicht en hij viel zwaar achterover, zoolang als hij was op de grond. Dan vluchtte ze weer binnen.

Als Jan weer ín de kamer kwam zaten ze overal rond bedeeld. De vuiligheid was min-of-meer opgekuischt en ze keken alle verwezen en ontdaan. De nonkels kwamen weer bij hem, half-waggelend, ze brabbelden van naar huis te gaan. Hij voelde zich ook doodmoe en afgemat en vond bijkans de kracht niet om hen te woord te staan.

Nonkel Cyprianus voelde evenwel nog de behoefte te babbelen.

- Weet ge 't al van Milnie? Ze hebben ze betrapt met een zekere Jan, die ginder zit, zie. Zijn eigen wijf nogal. Ze hebben daar wat van gekweekt!

- Waarom sluiten ze haar niet op in de weezenschool? vroeg Jan.

- Ze is er reeds uit.

Ze gingen. Jan wilde nog even tegen Angela spreken doch ze bezag hem niet. Aan de deur kreeg hij evenwel nog de stoutheid aan haar te trekken: Dat was toch alles maar heel licht, zooals alles was, verdampend in vluchtige nevelen. Doch ze keerde zich om en zei met scherpe stem:

- 't Is de laatste maal dat ik tegen u spreek, en 't is om u te zeggen als ge nog aan mij komt dat ik het heel de stad door zal uitschreeuwen, 't Is schande! Maar als ge dood zijt zult ge 't wel gewaar worden!

De nonkels hoorden er gelukkiglijk niets van; ze namen afscheid met een handdruk, van Jan, die alleen was buiten gekomen, en deden hem beloven zoohaast mogelijk hen te bezoeken. Hun zwarte kleeren, net afgewerkt en hun glimmende hooge hoeden werden nog eenmaal te zien, lijk met een weerschijn, in 't licht van een lanteern; dan verdwenen ze in de duisternis.

Toen Jan de deur weer openstak kwam een walgelijke geur hem tegen van 't overgegeven eten en drinken. De gasten swatelden rond, hun kleeren bevuild, hun hoeden en klakken over hun kop getrokken en 't vrouwvolk daartusschen in bonte mengeling. Nu dat hij een weinig vernuchterd was kon hij ze weer beoordeelen. 't Was alles even gemeen, hun kleeren, hun daden, hun woorden; ze braakten grove kwinkslagen uit of deden buitengewoon ongemanierde dingen. Hij vond dat nu alles heel walgelijk. Zij, ze lachten overluid met

hun eigen, boften en spogen; hun wijven waren met pommade beklad, droegen roode dweilen voor onderrokken, hadden oorslingers in lijk orgeldraaisters. Als ze een kwinkslag uithaalden en alles in lachen uitbarstte, dan keken ze naar hem, doch 't was onmogelijk een glimlach te wekken op zijn flets gezicht. Zijn wijf zat in een gemeene houding recht vóor hem: haar jak stond open en liet een vuil-roode baai zien en een vuil wit hemd; overal waar hij blikte, overal waar zijn oogen op vielen 't was alles rost-zwarte, versletene pane, vuil-rood baaigoed, zwarte linten en strekken, 't was de snit en de dracht van orgelmannen en wijven, hopeloos eentonig en laag, hij voelde zijn eigen ermee besmet omdat zijn wijf het droeg.

Hij was een weinig ontdaan, zijn maag was lijk geheel omgekeerd en alles hielp om hem slecht gezind te maken. Doch 't verwonderde hem dat hij dat alles niet reeds gezien had, en waar hij ook zocht, hij vond slechts één oorzaak voor zijn scherpzinnigheid die tevens ook de oorzaak was van zijn radelooze weemoed: dat was de weigering van Angela. Daardoor was alles weer zwart geworden en de herinnering aan Milnie kon daar niets aan veranderen dan, zoo mogelijk, de walging nog te verhoogen omdat die daad ook een uiting was van zijn wegzinken in 't lage - een nu onbegrijpelijke neiging geworden - zoo gemeen vond hij alles.

Met Angela's weigering was alles gedaan; uit, de hoop van elders vertroosting te zoeken; 't

vizioen van een leger wijven hem afwachtend met opene armen; uit, de bedwelming in't zinnelijk genot welke hij zich voorgesteld had. Neen, een vrouw die iets was zou hem nooit willen, hij moest afdalen wilde hij vergoeding vinden, doch dat alles walgde hem tegen met zijn walgende maag.

Ze mieken komaf om voort-te-gaan, om buiten de wallebakkerij te hernemen. Ze torten buiten, tastbeenend in 't donker, en ze vormden daar een heele reke, dan gingen ze al huilend en tierend weg.

Hij ging alleen achter. Daar binnen voelde hij de verveling, voortspruitend uit de aanwezigheid van onbekende lieden, hier op de straat was het de afschuw van iets vuils. Doch op sleeptouw zou hij blijven genomen worden en hij moest nu haar volgen omdat hij gebonden was. Hij dacht plots weer aan de groote lach die gegiecheld had die heele maand, en meteen ook hoe hij hier nu liep en hij voelde, over zijn lijf, of 't wel werkelijkheid was. Doch ja: zijn hooge hoed stond daarte prijken op zijn kop, te glimmen in 't licht van de lanteerns, niet eens uitdrukkend een wilskracht, 't hoogmoedig verbergen van bleeke armoe, maar uitdrukkend de val. Hij verbeeldde zich trippelende voetjes te hooren, 't gewemel van rokken te zien en 't gracievol buigen van bevallige gestalten, doch ze lieten hooren een spottend geger, hij was overwonnen, 't vrouwvolk had hem overwonnen, en hij voelde zich voor alle vernederd, in 't slijk wentelend, ze waren de oorzaak van al zijn ongelukken; hij haatte ze.

De herbergen stonden nog open alsof ze de late gasten verwachtten, 't Waren de kleine kotjes vervuld met walmen van eten en de smokige lamp, de vuile vloer, dik met zand bestrooid, de onzindelijke tafels en stoelen, de zwarte muur en 't slecht bier. Jan trok daar mee binnen. Hij sprak niet meer, keek hen niet aan, ze brachten hem bier en hij dronk, 't Eenigste waar hij nog soms naar omkeek was naar 't venster, tusschen de gar van de stoor, om te zien of daar ergens niet eenig wezen op loer lag, die hem kon zien zitten en om hem lachen, en hij voelde niets dan de kwelling en de onrust welke die toestand hem inboezemde. Doch als hij wat meer binnen had gaf hij wat minder acht en dubde weer over de wijven, over de oorzaken van zijn verslaafdheid aan hen welke hij niet vinden kon, en aan hun geheime macht; vooral Angela kwam dan vóor hem staan, ze was zij nu de verpersoonlijking geworden van die macht en hij voelde zelfs een vage wroeging priegelen in zijn borst, een schrik over de dreigementen die ze vóor hem had doen oprijzen.

De andere lachten, babbelden en speelden, zonder dat hij daar veel acht op sloeg en zonder het hem nog hinderde; hij zat alleen. Ze gingen vandaar verder en hij volgde altijd en dronk om zijn verdriet te smooren. Zijn wijf kwam een paar malen bij hem en tikte en de andere deden haar na. Naderhand had dat alles geen beteekenis meer en alles werd effen: leven was leven en men moest 't vermaak pakken waar het te vinden was.

Hij zat te babbelen in zijn eigen en miek breede gebaren op zijn stoel; hij sprak met zijn vizioenen. Die waren nu allen heel locht, heel menschelijk en zonder afkeer, alles moest broederlijk zijn, hij vaagde zijn botten aan alles en leefde alleen, voor hem alleen, hij was de meester en hij bezat geld en hij trakteerde allen. Hij rechtte zich fier en keek trots op hen neer; hij was hun aller baas, maar hij kwam tot hen af.

- Geef mij de vijve.

Hij stak zijn handen uit en ze drukten ze, ze waren alle even vrìendelijk. Doch ze begonnen te draaien in wilde dans rond hem. Een wijle hield hij nog de oogen strak open, gerìcht op dat vreemd gewemel, doch hij kon 't niet uithouden en zakte neer op de grond.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

[De Last
Deel II]

De zonne stak sichtend lang de kamer vol klaarte, een matte klaarte omdat de stoor bleef afgerold. Ze vond evenwel een gar langs waar ze binnen kwam kijken en een helle klater wierp op 't bleek papier van de wand waarin lichte schaduwtjes speelden.

Jan, die daar lag te grollen werd eindelijk wakker, hij blies een laatst gekroch uit en wreef aan zijn oogen, dan keek hij als verdwaasd naar de weeg, naar 't vreemde bloemen-gedraaisel, lijk of hij uit een diepe droom schoot en nog eerst niets begreep. Dan viel hem de reden van dat ontwaken in die vreemde omgeving te binnen: hij was gisteren getrouwd. Doch aanstonds voelde hij de walg voortspruitend uit de gedachte te liggen in een vreemd bed en hij keek angstig rond op de lakens, de dekens en de kussens, maar hij was voldaan. 't Was alles heel blank en zuiver en niets duidde sporen aan van een vroegere beligging. Hij liet

zich weer neervallen want hij voelde zich afgemat, zijn hoofd was zwaar en zijn wezen lijk ontstoken, zijn maag kwam in opstand bij de minste beweging; 't was beter te blijven liggen, dan voelde hij enkel een lichte ongemakkelijkheid.

Maar zijn vrouw? Waar was zijn vrouw? Ze kwam nu eerst in zijn gedacht, hij gaf zich toch de moeite om eens te zien, maar geen spoor was te vinden van haar aanwezen: misschien was hij hier ook niet in zijn nieuw thuis: hij herinnerde zich niets meer van 't gene 's avonds tevoren was gebeurd.

Hij was ziek; alles wat hij steef deed pijn, hij was lijk gebroken en in zijn maag wentelde 't en keerde 't gestadig. Hij bleef stil liggen, met zijn oogen open, rondkijkend en loerend, in gedachten.

't Was hier heel armtierig - behalve 't bed stond er niets dan een kreupele kas, vuil-bruin, erg voorover hellend. Op de schouw stond een ellendig kruisbeeld en twee of drie stoelen doolden rond, schijnbaar zonder vaste plaats; op een van die stoelen lagen zijn kleeren.

Misschien was hij waar hij zijn moest, doch hij voelde nu geen behoefte om dat te weten, 't ongekende van de papierteekening trok een oogenblik zijn aandacht die naderhand verloren liep in de beschouwing van een grijze plek waar de figuren waren uitgevreten en waar salpeter op groeide. Daarna vond hij de spelingen van de zon en meteen kwam de gedachte op dat 't allang dag was en 't verlangen om 't uur te weten; hij

luisterde naar de geluiden op straat, hoorde 't gedaver van een kar, 't geschreeuw van kinders en 't getier van wijven en dan heel zachter soms een lang gepraat, afrollend met altijd eender gerul, een vezeling ergens over iets dat niet mocht voortverteld worden, en meteen zag hij plots de gansche straat vóor zich; de walgelijke straat, met haar diepe goten vol vuil van weerszijden, haar bruine, hobbelige steenen, haar vuile huizen die roet uitzweetten, de morsige kinders en de vuile, vendelende wijven; de wijven met hun borst bloot waar kinders aan lagen welker kleur men niet onderscheiden kon, en de heele uitstalling vol onbeschaamde zorgeloosheid; vuil-roode baailappen, zwarte hemden en 't ongewasschen vel met vloobeten bedekt. Zúlk een walg greep hem plots aan dat hij moest opspringen omdat zijn maag nu geheel keerde.

Hij voelde, als alles uit was, een groote ontlasting, doch de viezigheid bleef bij en zijn blikken peuterden overal in, zoekend naar vuilheid. Doch alles was versch gekuischt en geschrobd, met inzicht heel zeker, meende hij. Om 't even, de vuilheid van de straat drukte op alle huizen haar stempel en op al haar bewoners. Hij werd vies van 't bed en dierf er niet meer ingaan uit vrees zich te bevuilen en hij wenschte wel water te hebben, veel water, om al de onreinheid, welke hij aan zijn heele lijf voelde plekken, af-te-spoelen, maar water was hier niet, en de plaats waar men het kon krijgen was onbekend; hier was alles vreemd.

Hij voelde zich lijk uitgeschud op een kaal veld, alleen en verlaten en van alles beroofd; hij voelde de dwang van een vreemde omgeving, de onzekerheid van 't gene hem te wachten stond, radend een vijandschap die zich uitte door gewilde onverschilligheid. Hij zou moeten storm loopen daartegen, tegen de geheim-vijandelijke inzichten van zwijgende wezens, wezens welke hij voelde en zag, omdat hij gewoon was hen te zien, zóo, met het masker van hun uiterlijk wezen hun innerlijk denken verbergend.

Doch hij had nu geen kracht in zich om die strijd aan te gaan. Beter was het daar te blijven zitten op die stille kamer, wegdommelend in de voldoening van behoefte aan rust. Hij bleef slap zitten, ineengevouwen en zijn oogen keken even strak naar een zelfde punt, zonder iets anders te zien dan de beelden welke zijn gedachten vóor hem aan 't tooveren waren. Aan 't afloopen van zijn mijmer-kluwen kwam nooit een einde omdat de dagen, die opdoken, nieuwe gebeurtenissen aanbrachten en, zoohaast ze omsloegen, de krietiek over hun uitwerksel nalieten. Waar ligt de droom anders dan in 't verleden? 't Was daar dat hij de oorzaken zoeken moest van 't gene heden gebeurde.

Doch alles draaide en wendde vóor hem, zonder hartstocht, zonder belangstelling, als zaken hem heel onverschillig. Hij zag de spotlach van de menschen, hij zag de doening van zijn wijf, al de tooneelen van gisteren herhaalden zich voor hem, ook zijn ouders kwamen daar even voorbij.

Maar dat scheen alles heel lang geleên en had geen invloed meer, hij voelde zich gerust in zijn bedelving, in zijn verdooving, zonder levensuiting onmiddellijk rond hem. Hij zette zich heel op zijn gemak, met zijn hoofd rustend op zijn handen - snoof eens de lucht op om zich te overtuigen dat er niets stonk, en leverde zich dan geheel over aan de welligheid van een eindelijke rust die over hem daalde en door niets meer gestoord werd; hij dutte zachtjes in.

Hij zat daar zoo al een heele tijd en droomde jaknikkend van wondere dingen, toen de kamerdeur kraakte en hem uit zijn dommeling wekte. Hij keek op met zijn vervaakte oogen, klein, tusschen de gezwollene randen: 't was zijn vrouw die daar was. Ze loerde eerst geheimzinnig door de spleet en keek dan verwonderd naar hem terwijl ze de kamer binnentord.

Hij voelde eerst iets losschieten in zijn borst omdat hij zich met haar alleen wist, en in wettige alleenheid. Dit duurde evenwel maar heel kort, de stijfheid van zijn leden verdoofde de lusten, en hij bezag haar voorts onverschillig, volgde de bewegingen van haar lijf, 't trillen van haar voorschoot en hij vroeg zich binstdien af waarom hij getrouwd was. Hij vond haar heel gewoon, met een te mager gezicht, te weinig haar, hij vond dat haar voorarm en haar beenen, welke uitkwamen van onder de eenigszins korte rokken, slechts stokken waren. Hij begreep dat door al die redeneering de machteloosheid kwam, doch hij

kon alleen zoo doen en vergelijken. Zij zei niets; ze liep rond, 't doffe geklop van haar voeten ging regelmatig over de berden. Ze verrichtte haar dagelijksch werk zooals ze dat heel waarschijnlijk gewoon was, trok 't bed af, rolde de stoor op en zette 't venster open. Daarna kwam ze nevens hem staan en bezag hem in 't gezicht.

- Gaat ge hier blijven zitten?
- Neen.
- Kom mee beneen.

Hij volgde haar, op de trap overviel hem een duizeling, een gevolg van 't wallebakken van gisteren, en hij moest zich vasthouden en blijven staan. Toen dat over was voelde hij 't vette geglibber van de leuning en hij trok een vies gezicht terwijl hij met zijn hand ver van hem afging alsware hij besmet. Beneden zaten de twee ouden. Hij wenschte hen goeden dag en ze vroegen hoe hij 't gemaakt had, verder spraken ze nog wat over-en-weer.

De tafel werd gedekt en ze zwegen, ze waren 't enden geklap. Jan, die veel te vragen had, zweeg, niet wetend hoe beginnen, en niemand raadde zijn behoeften. Voorloopig bleef hij met zijn vuile hand van tafel en gebruikte maar één. Hij had geen honger en voelde zich beklemd omdat hun blikken op hem rustten, hem uitvorschten, terwijl zij alle even raadselachtig en gesloten bleven. Soms keek hij schuw op: dan zag hij de vreemde beweging van een mond, een gebaar waaraan hij niet gewoon was: een wijze van de boterham te nemen, erin te bijten, te drinken. Dit alles was

hem heel vreemd evenals 't geluid van 't slurpen, de geur die over de tafel hing, dat waren alle dingen waarin hij niet kon opgaan, die de vreemdheid verhoogden, die zijn afkeer nog deden stijgen. Ze bleven even zwijgend of spraken soms eenige woorden onder elkaar over hun eigene zaken, doch aan hem zeiden ze niets, legden niets uit, hij moest niets weten. Van langs om meer voelde hij de moed zinken om te vragen daar hij meende dat hun zwijgen opzettelijk was en hij de dwang voelde van hun weinige menschaardigheid. Hij begon zelfs te denken dat men zich hier niet waschte en hij keek angstig eens rond. Dan wenschte hij de ouden verre weg om het aan zijn vrouw te kunnen vragen.

Na 't eten zetten ze zich weer op hun plaats en bekommerden zich niet om zijn ongeuitte begeerten. Ze leefden hun gewoon bestaan voort, misschien ook gehinderd door zijn aanwezen, door 't vluchtig loeren van zijn oogen, doch ze gebaarden dat niet. 't Kwam Jan voor dat ze werkelijk geen behoeften hadden en dus aan de zijne niet dachten. In 't voldoen van die behoeften toch was niets voorzien, niets duidde de plek aan waar hij zijn gerief vinden kon.

Zijn wijf liep over-en-weer met gesluffer, kletste in de kommen, rinkelde in ijzerwerk. Soms spraken ze weer eens, ze klapten over de gebeurtenissen van gisteren en over de jaloerschheid van Angela, ze was zonder spreken weggeloopen daar ze haar spijt niet verduiken kon. Wat hoopte die nog?

zoo'n oude, magere stok! Ze lachten om haar, de pralende lach van de overwinning, de overmoedige lach van de zekerheid. Dat hooveerdig zothoofd en dien opgeblazen puit van een Cyprianus, ze hadden zonderlinge smoelen getrokken!

Jan begreep dat hij de prijs was waarmee ze pronkten en hij voelde zich vernederd in die lijdzame rol, vooral omdat hij voelde werkelijk een prijs te zijn die zooveel weerd was als hij won, en als prijs verschopt werd omdat men hem toch bezat en hij nu geen belang meer opleverde. Doch hij zei niets. Hij trachtte zich te overtuigen dat Romme uit genegenheid sprak en zocht, zonder in haar iets te vinden dat daarvan getuigde. De eenigste blijdschap die ze uitdrukte was over voldane hoogmoed en wraakzucht, 't Was omdat ze hem had en de andere nu spijtig waren en jaloers.

Ze spraken over de kleederen en de hoeden, twistten en hadden 't heel druk, terwijl Anselmus gezapig zijn pijp rookte en zweeg. Jan vond dat 't best ware zijn voorbeeld te volgen en onverschillig de uren te laten voorbijtrekken terwijl de wijven onder hen voortzetten hun armzalig gezeever; doch zijn hand slingerde steeds nevens zijn stoel besmet met 't vet van de trapleuning en hij bleef gedurig wachten naar water om zich te wasschen.

Een gerobbel werd boven te hooren en Romme zei: Oom en moeie zijn daar! Werkelijk, die hadden hier vernacht, doch Jan wist daar alles niets van.

Ze kwamen beneen met onregelmatig geplof op de trappen, dan staken ze de deur open en 't werd

een luidruchtig gebabbel. Romme stelde seffens eten op, doch oom wenschte zich eerst te wasschen. Jan voelde zich heel dutsachtig en beschaamd over zijn eigen, toen hij oom dat dood-gewoon hoorde zeggen en niemand daarover verschoot. Doch Romme haalde een eemer voor den dag en pompte hem vol water en nu kreeg hij plots de zekerheid dat niemand zich hier waschte en men zich over zijn vraag geërgerd zou hebben, maar omdat oom het vroeg was men niet kwaad omdat hij oom was en maar eén dag hier bleef.

Jan bekeek dien eemer. 't Was dezelfde die ze altijd gebruikten, voor alles en hij voelde zijn viezigheid weer opkomen. Als hij gezien had waar oom de zeepe lei greep hij ze en ging naar de pompsteen, hij pompte en 't water pletste gutsend open; Romme riep: ge zult geheel de vloer volspetteren!

Hij keek verwezen rond naar de druppeltjes nat die overal vlogen en bleef met zijn handen vooruitgestoken zonder nog een beweging te maken.

- Wascht u in den eemer, zei ze.

Hij voelde zich gedwongen te gehoorzamen daar hij zijn afkeer niet uiten dierf, doch hij voelde 't water branden lijk vitriool op zijn vel. Gelukkig was de handdoek zuiver en hij was verlicht als alles afgedroogd was.

Oom en moeie zetten zich aan tafel en aten. 't Gebabbel ging geregeld zijn gang zonder luid getier of lachgebui. 't Waren de herinneringen aan 't verre dorp die opgehaald werden en 't familie-

huis dat daarbij voor de geest werd getooverd: 't huis met zijn zwart strooien dak, met zijn scheeve, bouwvallige muren, met zijn glimmend-zwarte haard en daarrond de dolende wezens van toen die sichtend lang tot stof waren vergaan.

- Vader's kruis werd de laatste keer gerecht in 71.

Jan zat stille op zijn stoel te luisteren met de eerbied van een kind in een kerk. Oom's stemme scheen lijk van heel verre te komen, ze had de stille regelmaat van de hangklok, wier getik hem vergezelde. 't Huis, waarin niets anders roerde, scheen een graf waarover geen tijd meer voorbijtrok, zoo beweegloos was alles. Doch van aan géne zijde kwam die stem, wier geluid erin drong, en naarmate ze voortging rolden de tafereelen af. 't Was lijk iets zeer ouds, gebeurd in een andere wereld, in simpele dagen. Die menschen waren dezelfde niet van nu, een aartsvaderlijke rust kwam van hen uit, straalde uit hun eenvoud en huiselijk leven en daalde goedig neer met een aangrijpende weemoed, voortspruitend uit 't zicht van de levensteekens van menschen die sichtend lang waren vergaan.

Dat duurde heel lang, de noenetijd ging voorbij en nog was er geen uitscheiden aan en niemand had eenig verlangen. Toen oom eindelijk zweeg werd men plots gewaar dat men honger kreeg. Spoedig mieken ze wat eten gereed en binst vertelde oom van de tondeldoos, 't vuurslag, de kei en 't zwam, van de beloken tijd en Napoleon.

- 't Eerste kind van vader's zuster werd door een soldaat in zijn wiegje doorsteken.

Ze gingen geheel op in dat zicht, in die sombere dingen. Ze voelden met plotse slagen hun bloed vervlieden, de haren zich rechten op hun hoofd.

Na 't noenmaal gingen oom en moeie weg. Moeie hield onder haar arm de blauwe, zwartboorde familie-regenscherm en haar kleed was hoog opgeslagen; ze boog voorover als ze recht stond evenals oom, aangetrokken tot de aarde waarop ze gewroet hadden. Ze strompelden voort met luidgalmende wenschen, moeie met haar handen op haar buik thoopegevouwen en oom leunend op zijn kromknoestige mispelaar. Toen 't groeten uit was en ze zich niet meer om keeren moesten, keken ze naar de grond en voelden zich gelukkig zóo daar ze niet konden merken de geheime teekens van de nietsdoende wijven op straat, 't verdoken gelach of de nabootsing van hun dutsachtig saffelen, en de instemming daarmee van de goede verwanten welke ze kwamen te verlaten: de hongerlijders uit de vuile straat.

Jan, die dat alles nakeek lachte niet, hij voelde een medelijdende teederheid voor die oermenschen en t'eenertijd ook de steken in zijn rug, de plekjes die brandden van samenloopend bloed onder de invloed van spottende blikken.

Als al dat lawijd weg was viel de stilte zwaar in en 't getiktak van de rustelooze slinger werd lijk hamerslagen daarin. De ouden sliepen weldra

onder de invloed van 't eten en hij bleef roerloos zitten op zijn stoel, zich doodvervelend bij die vreemde menschen wier onbekend wezen zwaar op hem drukte. Hij zat zich uit te rekken, voorzichtig, opdat de stoel niet zou kraken, geeuwde soms, voelde de ongemakkelijke houding zijn leden stijven in een pijnlijke plooi en de gejaagdheid der ongedurigheid die hem deed zweeten.

Naderhand beterde dat als hij zijn eigen niet meer opjoeg en zich aan een bedarende gedachtengang overleverde. Dan keek hij eens links en rechts en nam, voor de zooveelste maal weer alles op. Zijn wijf zat in de verste hoek bezig met kousen breien. Haar hoofd was voorovergebogen en ze keek zwijgend naar de tikkende naalden en de zich knoopende saaidraad daar tusschen - soms trok ze een naaide uit, stak ze in heur haar en keek even door 't venster; daarna begon ze opnieuw.

Zij, ze was nog wel verdragelijk omdat ze een vrouw was en jong. Veel gebreken kon ze hebben en veel misdoen, ze kon zelfs niet al te mooi zijn, doch ze was en bleef een jonge vrouw, de vertegenwoordigster van een ander geslacht, naar wie toe stiet al het dierlijke in hem, naar wier bezit al zijn lusten verlangden.

't Was onmogelijk dat ze onbevallig was omdat ze meisje alleen was en 't gedraai of 't neigen van geen andere haar bevalligheid verduisterde. Ja, ze was bevallig. Ze zat daar heel begeerlijk in haar droomerige houding, in haar omkleede gedaante,

dat alles was zoo vol wondere geheimzinnigheden.

Zijn oogen wendden zich niet van haar af. Hij volgde 't geslinger van haar krullen, hun rusten op haar voorhoofd dat er aldus wolkig uitscheen, vol ernstige gedachten die weg moesten daar ze onvereenigbaar waren met haar rol van speelding dat ze was.

Want was ze geen speelding? Diende ze anders voor dan om met haar te kaatsen, haar te duwen, te prangen, te kussen? En miek ze zich niet zoo licht, zoo fijn en zoo mooi mogelijk omdat ze wel wist dat ze daarvoor dienen moest?

Wat was dat alles heel zacht, wat waren die golvingen wonder bevallig, hoe verhoogden die kanten en strekken en lintjes die heele lichtheid, die onverzwelgbare gracie in wier beschouwing hij stikte!

Hij voelde zich geheel opgaan in zijn bewondering, al zijn voelen saamgetrokken in zijn blik, 't was lijk iets bovenmenschelijks waaraan zijn lijf geen deel meer nam, want hij werd niets meer gewaar van eenig stoffelijk bestaan, in één machtige teederheid ging hij op, in een smachten naar vernietiging van 't voorwerp ervan om ze te voldoen. Doch hij roerde niet en eenige minuten genoot hij van zijn onuitsprekelijke zaligheid, in verrukking verloren, met af-en toegaande beschouwingen die door hun wrijving de dichtheid onderhielden. 't Was een geschemer van blank vel, zwarte krullen, rozige strekken, zwarte voorschoten, sidderende belegsels.

Die teederheid loste zich op, zooals altijd in een driftig begeeren, een opvolging van geile vizioenen wier geweld nog verhoogd werd nu door de wetenschap van het bezit, door de zekerheid van een voldoening. Doch eindelijk zijpelde de triestige werkelijkheid door omdat niemand bij 't strekken van zijn armen daarin kwam gevlogen Ze zat even ongenaakbaar als altijd, even ver verwijderd. Die twee vervelende ouden zaten daar die zijn vrije uiting belemmerden, die hem beletten haar te omhelzen.

Hij bezag hen wijl ze daar lagen met hun hoofd achterover hellend, hun vreemd wezen vol rimpels ongekende lijnen die hun gezicht nog leelijker mieken, hun mond die half-open was en een akelig hol gat liet zien; dat alles wekte zijn weerzin terug op, de viezigheid die hem telkens aangreep, die hem deed walgen, doch 't wekte meer nog zijn haat, de verveling van hen te zien in zijn weg zitten.

En Romme zat daar ook altijd even koud, zonder naar hem op te zien, zonder een wensch van toenaderìng door een blik geuit, zonder een stap te doen, een teeken om ergens alleen te zijn de aanduiding van een plaats daartoe geschikt - zij die hier alles kende.

Misschien was dat ook zedigheid; gaven de vrouwen ooit uiting aan hun verlangens? Ze moesten altijd gebeden worden en geplaagd zoo was het, alsof lust hen nooit betengelde. Dat moest nu ook wel de reden zijn van haar schijnbare

koelheid doch hij dierf niets doen om haar aan te vuren, hij dierf niet roeren omdat die twee ouden in de weg zaten. Al 't onnoozel-kinderachtige van die passieuiting zonk beschamend over hem: 't was nog heel vernederend wanneer 't voorwerp ervan alleen tegenwoordig was, wat dan als vreemde menschen erbij waren? Later kon hij afspreken met haar, wanneer hij het hier gewoon was, doch nu zag hij zich gedwongen alles te smooren.

De ouden werden wakker, hun gegeeuw rekte door 't stille huis, verbond met elkaar het getik van de hangklok, drukte de groote verveling uit van die namiddag waaraan geen einde kwam - boven de hooge muur rechtover zag de lucht even blauw, zonder neiging tot verbleeken; de avond scheen even ver als een onbereikbaar doel. 't Was hem lijk of dat een zinnebeeld ware: zijn trouwen dat een einde stelde aan de bereikbare voldoening van zijn lusten.

Ze begonnen rond te loopen en te babbelen, onverstaanbaar, al geeuwend. Hij hoorde de dingen verroeren welke ze bewogen, doch hij keek niet op. Met zijn ellebogen op zijn knieën rustend bleef zijn kop gebogen naar de grond terwijl hij het zinnebeeld beschouwde dat hij kwam te ontdekken. Soms ging zijn hoofd met een snok naar omhoog en zijn vingers knepen zich toe en gaven alleen uiting aan zijn wraakgedachten die daar inwendig woelden: wee als Romme hem niet voldeed, hij zou haar wel weten te straffen!

Zijn schoonmoeder ruttelde in de stoof, vulde de moor met water en zette hem op. Dan moest hij van zijn plaats weg, hij zat tegen de spinde en ze moest er in. Hij stond op zonder spreken, verzette zijn stoel en leunde een oogenblik met de hand op de leuning, kijkend waar hij heen zou gaan. Hij voelde plots iets opschokken in zijn borst dat naar zijn oogen liep en ze van kleur deed veranderen, zijn heele lijf beefde van woede.

Maar tevens voelde hij ook de prikkel van vernedering, de ijzeren wil, alleen uitgedrukt door krachtig optreden, van dat wijf; dat pletterde hem en 't was hem te moede lijk of hij een verschopte hond ware. Hij keek rond en vond dit plekje weer in dien hoek, voor hem was geen ander. Hij zette er zich neer en sprak niet. Maar zijn razernij bleef daarbinnen koken, en al wat ze deden of zeiden draaide slechts rond hem lijk een geraas. Hij zag niets dan zijn plannen van wraak, te voldoen heel in de verte, en naderhand versmachtten ze in zijn machteloosheid en deden hem bijna weenen.

De kommen werden op tafel geploft en de koffie streulde erin.

- Zet u bij, Jan.

Hij stond recht en zette zich werktuigelijk aan tafel. De doom trok in krinkels gezapig omhoog en hij keek er een oogenblik naar daar hij niet wist wáarop zijn blik richten die hartstochtelijk scherp bleef en hen had kunnen kwetsen. Ze zaten rondom, achter hun gordijn van damp, draaiden

zich nog eens op hun stoel om goed te zitten en namen dan hun kom vast, bliezen erin en slurpten met veel geluid.

Met scheeve blikken keek hij nijdig naar hun genotvol drinken, terwijl hij op hem voelde drukken hun bedaardheid, de kracht die ze putten uit hun wetenschap van meester-zijn en hij haatte hen meer en meer, hij haatte hun wezen, hun doen en hun bewegingen, hun spraak, alles wat ze verrichtten. Hij haatte hen omdat hij onder hun bedwang stond, omdat hij zich niet roeren kon. Alles was tegen zijn goeste en hij stak geen hand aan zijn koffie, nam geen boterham, hij wilde wel weg, ginder in de vrije lucht, honderd uren van hier, maar hij dierf niet opstaan.

- Eet ge niet, Jan?

- Ik heb geen honger noch dorst.

- 't Zal nog op de maag liggen van gisteren.

Ze spraken nu over hun eigen gebrek aan eetlust en ongemakkelijkheid en vonden dat ze allen geen honger hadden, maar een mensch moest toch eten al ware 't maar één boterham.

Met zijn elleboog op tafel en zijn hoofd in zijn hand keek hij naar verre wraakgedachten of bootste nijdig hun stem na in zijn eigen en zocht soms een reden om buiten te geraken daar alles zóo zwaar te drukken begon dat hij er zich voelde onder stikken.

- Wanneer gaat ge nu op speelreis? vroeg Anselmus plots.

Geen antwoord kwam eerst, maar dan zei Romme

eindelijk dat hij 't aan Jan moest vragen. Jan hief zijn kop op: - 't kan mij niet schelen, zei hij en lei zich weer in zijn vorige houding, onverschillig.

Een heele wijle spraken ze geen woord meer dan zei moeder eindelijk: - dat is toch niet noodig ook!

Jan voelde daarop weer zijn razernij verdichten. Waarom moest dat wijf zich daarmee moeien? Had hij 't geweten hij zou kortaf ‘morgen’ geantwoord hebben, maar was 't te laat. Doch zoo zou 't altijd gaan. Ze zou zich met alles moeien, haar wil in alles opdringen. Waarom had hij ook gezeid dat 't hem niet schelen kon? hij had meteen moeten toonen dat hij onder haar niet wilde staan en een gelegenheid aangrijpen om weg te geraken. Deze avond hadden ze nog kunnen vertrekken en zeker zou hij nooit meer weergekeerd zijn.

Zijn triestigheid en mismoed werden van langsom heviger. Alles scheen donker en geen klaarte zijpelde nog door, hij waande zich in een gevang, verstoken van vrije beweging, van lucht en leven, en wenschte zich dood.

Hij vond eindelijk een uitvluchtsel om naar bachten te gaan. Daar buiten haalde hij vrijer adem, liet zijn scherpe blikken dolen, vrij en vrank, glinsterend en dreigend over die heele boel, die onderlatkotjes met hun zwart-roode pannen, die heele baaiert daar onduidelijk over de grond gespreid, waar de deemstering en de wrange geur van bedolvene hoeken over zweefde, die donkere

muren afgedeeld in hun opeengestapelde laagjes baksteen, die vuilbruine deur en dat klaterend venster - hij stak er zijn vuist tegen uit, lachte met een wilde lach wijl hij dacht aan de grap welke hij hen, gisteren reeds, hier gespeeld had, daar, in dat kotje. Voorts zou hij zoo wrake over haar nemen, en veel erger nog: hij zou wel zorgen dat er geen zaad meer kwam in 't bakje, dat ze van honger zwolten, en hij zou heel de boel vaneen slaan op hun leelijke, vreemde kop!

Hij stond daar lang of trappelde rond in de enge ruimte en ademde veel en met wellust de stínkende lucht in. 't Was hier toch vrij en onbedwongen, tenminste lag hij niet onder de dwang van loerende blikken. Hij bedaarde langzaam, luisterde naar 't gerucht op de straat. De avond zeeg eindelijk gezapig neer, gaf groote schaduwen aan de huizen, schaduwen welke zich ergens verloren heel hoog en heel ver. Terzelfder tijd deed de aankomende moeheid zich voelen en de zucht naar rust, de menschen drentelden langzaam en slepend over de grijze steenen en loom lagen nietsdoeners over hun halve deur geleund, of zaten op een stoel ineen. De laatste bedrijvigheid ontplooide zich, de vlucht van ten-achterzijnde babbelwijven welke nog hun boodschappen moesten verrichten, de laatste uitstalling van nooit wanhopende verwachtingen, welke zich daarna zouden verliezen in een nacht van gezucht, van onbekende, vaak bedorvene verlangens. Hij zag dat alles in zijn geest waarover weer een hopelooze weemoed

zakte: het meedoen daaraan was vóor goed voorbij, hij zou geen schimmen meer najagen, zich niet meer verliezen in de bewondering van bevalligkrinkelende gestalten, noch zich bedwelmen in de geuren welke van hen uitgingen, in een leven vol hoop. Nog even zag hij de verbleekende gedaanten van Angela en Milnie, ze waren nu ook al heel ver weg, niet meer te achterhalen, ze verdwenen meer en meer; alles liet hem over aan zijn kwijnend plantenleven van nu, aan zijn eenvormig bestaan zonder wenschen, doelloos, eeuwig 't zelfde - hij zag niets meer dan ruggen.

Dit was nu hier zijn gevang, omsloten door die vochtige muren, nattig, vuil en met salpeter begroeid. Alle vuilheid lag hier tegeneen! 't waren ál vuile holen, ze poften uit hun walgelijke adem, vervulden heel de plaats, vermengden zich met de stank van de straat. 't Was alles kleverig en vet, smerige overschotten lagen te bederven in hoeken en kanten en leelijke wormen krinkelden over de groene steenen met dwergmos begroeid. Uit dat hol zou hij dagelijks te voorschijn komen, meedragen in zijn kleeren, de verpestende stank, zijn schoenen bevuilen in de slijkerige goot. En rondom zouden de morsige wijven in hun deurgat staand hem nazien en beloeren en de havelooze kinderen op hun bloote voeten zouden achter hem komen geloopen en zijn bewegingen nadoen, zonder eerbied of ontzag. Hij voelde zijn kaken rood worden onder die vizioenen.

Nog een wijle draalde hij daar en na eenige

groote zuchten tord hij terug binnen. De deemstering had reeds de dingen vervaagd en ze zaten zwijgend en nietsdoend ineen lijk onduidelijke klompen. Jan zette zich weer in zijn hoek met benepen hert en trachtte zich gelatenheid in te geven.

Een tijdje bleven ze zoo zitten en dan rechtte de oude zich geeuwerig op en aanstak 't licht. Naderhand begon ze tegen hem te spreken, 't Was toch ook veel beter zoo dat ze niet op speelreis gingen, dat was alles nuttelooze geldverkwisting en tegenwoordig was 't geld zeldzaam. - Menschen lijk wij moeten sparen en scharten jongen, en gelukkig dat gij nog zoo'n goeie jongen zijt, alleman begrijpt dat niet, ze willen van hun neus maken en doen. We zullen wij ons vanavond eens te goed-doen onder ons, dat zal veel beter zijn, we zullen de deugd in ons lijf hebben, en anders gaat alles op in allerhande kosten.

Ze was bij hem komen staan, met haar handen in haar heupen, en keek hem steeds in 't gezicht met opene oogen van oprechtheid terwijl ze zacht sprak. Hij gaf haar gelijk en voelde zich opwinden onder haar voorstelling van hun gezellige avond. Doch naderhand, als ze weer verder af was, vond hij dat hij meer dan ooit onder haar hiel lag, dat zij alleen meester was en beschikte, op voorhand reeds, en hij niets had te zeggen; dat ze hem in slaap wiegde met haar fleemende stem en begoochelde door haar schijnbaar gelukkige voorstellingen, doch dat in werkelijkheid alles heel

anders was. Hij begreep dat ze hem voorts zoo beteuteren ging en hem de belachelijkste dingen kon doen verrichten.

Maar hij kwam niet in opstand en vond zich moe en lijdzaam. Alle weerstand werd een nutteloosheid en 't was maar 't best te berusten bij zijn slecht gesternte, hij had geen geluk.

Ze begonnen aanstalten te maken voor de smulpartij. Romme liep uit en haar moeder schikte de schotels op tafel. Anselmus, die nevens de stoof zat, moest op 't vuur letten. De moor stond op en begon zachtjes te zingen.

Jan volgde van uit zijn hoek al de bewegingen van dat wijf, zag haar dretsen en saffelen in haar vuil-roode baai met haar dik lijf. Haar gezicht was in een opgewekte plooi getrokken en een zalige glim van snoeplust lag er over. Hij klemde zijn lippen tegen zijn tanden omdat hij haar genietingen zag en haar triomfeerende voldaanheid, terwijl ze om een ander niets gaf; ze was omgeven door een pantser van grenzenlooze ikzucht.

Ze waschte de kommen in koud water met veel geplets en gepiep en droogde ze daarna af aan haar vuile voorschoot. De viezigheid neep zijn keel toe en hij draaide zijn gezicht naar een andere kant.

Romme kwam weer binnen met een volle voorschoot. Ze haalde er een geurend koekebrood uit, een pak hamsneedjes en drie zakken met taarten. De koffiemolen liet daarna weer zijn kriepend geknars hooren en Jan rekende uit voor de hoe-

veelste maal dat wel reeds was vandaag, zonder dat hij ertoe kwam het juiste getal te vinden. Hij keek nog altijd elders, 't gepruttel van 't opgieten ruischte in zijn ooren en de goede geur van de koffie kittelde zijn neus. Dan geraakte hij toch eindelijk aan 't watertanden en begon ook naar smullen te verlangen, eerst zonder het zijn eigen toe-te-geven, maar naderhand voelde hij 't ongemakkelijk grollen van zijn maag en hij kon zich niet meer beletten te kijken. Hij volgde de beweging van 't broodmes in Romme's handen, zag het zich wenden, met strepend geglinster, over-en-weer, schrepend in de boterpot en snijen in 't brood waar krenten in veelvuldig aantal, smakelijk zwartoogden in 't brokkelige geel.

- Zet ulder bij!

Hij had werkelijk moeite om niet haastig bij te springen, doch hij bedwong zich nog wat en stond maar langzaam op. Eerst aten ze smakelijk hesp met een sneedje brood, en daarna begon de koek met de koffie. Gulzig beet hij door om zijn leege maag te vullen en ook om de aangename smaak in zijn mond te voelen.

De taarten kwamen op en de laatste wijn werd uitgehaald, eenige flesschen welke ze weggesteken hadden. Ze babbelden luidruchtig en spotten met de mildheid van oom, ze zouden nog eens ferm op zijn gezondheid drinken. 't Was toch maar een oude, domme boer die zooveel wijn zou ten beste geven! Ze brachten zijn dwaze manieren te berde, zijn springen en zot-zijn en zijn

stalreuk. En moeie dan, met haar oorslingers die op haar schouders hingen en haar kleed overgekeerd en opgetrokken tot tegen haar nek! Al die wijven hadden nog niet weinig gelachen: ze spraken er ten uchtend nog over en deden hen na; daar was eene die 't bezonder goed kon: schele Miete, ze kon ook zoo gaan naar de grond gebogen en al saffelen; ze hadden zich bijkans sluts gelachen.

Jan lachte ook mee en voelde dat alles nu ook heel gek. Meteen peinsde hij dat die menschen konden klappen en lachen lijk een ander, en dat het hier ten slotte heel geestig was. 't Was zijn eigen domme droefgeestigheid die hem van hen vijandig miek en hem hun geestige inborst niet deed zien noch de leute. Wie had er anders dan deze welke er zijn eigen deed genieten?

Ze dronken voort en de zoetheid van de taartjes streelde aangenaam hun keel. Alles ging van langsom luidruchtiger en alles werd heel licht, niets dan krinkelende gestalten zaten rond hem in vreugdig gekringel en lachende gezichten blonken. 't Was hier wonder geestig en onbedwongen. - Romme sloeg haar lijf tegen hem aan, hij voelde haar krullen branden tegen zijn kaken, haar strekken en vendels tegen hem aan slaan. Hij zag haar bewegen vol gracie, voelde al de wondere aandoeningen van dat lijf dat nu zijn eigendom was en hij vond het hier een paradijs waar hij zwom in alle genuchten.

Een nieuwe flesch kwam op en ze dronken nog, ze stieten tegeneen dat 't roode vocht wag-

gelde en brachten 't aan hun lippen met bevende handen. De oogen blonken en de bewegingen waren levendig opgewekt door de aanhitsende lucht.

Moeder vroeg aan Romme of ze betaald had? en Romme antwoordde luchtig dat er geen geld meer was en moeder zei op eendere toon: - Ba! Jan zal 't wel betalen!

Jan zat met zijn mond vol en knikte; daarna, als 't ingeslikt was: - mijn geld is ook opgezopen, maar 'k zal mijn spaarboekje halen!

- Ja, haal het, 't kan maar al op zijn!

Ze lachten luidruchtig, stonden recht en begonnen te dansen en te zingen.

Jan ziggerde naar de kamer, zocht in zijn koffer en kwam met 't boekje naar beneen. Morgen zou hij 't geld afhalen, ze zouden zij wel zien dat er wat overbleef voor zijn ouders, hee!

Dat zouden ze zeker! 't waren ook oude dutsen die heel hun leven voor hun zoon hadden gewerkt. Moeder vroeg om 't boekje te zien.

- O! er staat veel op, zei ze.

Dan sloeg ze 't weer toe, hield het tegen haar borst gedrukt en begon weer te dansen en een onsamenhangende voois uit te galmen. Naderhand bedaarde ze wat. - 'k Zal 't wegleggen, zei ze, tot morgen, en ze prommelde 't in haar zak.

Nog een tijdje dronken en schreeuwden ze, doch het huisraad begon te dansen en te draaien en ze spraken van naar bed gaan. Zwijmelend zochten ze de trap en klopperden klauterend naar boven.

Jan stond 's anderdaags op met een zwaar hoofd. Zijn wijf lag nog in bed maar ze stond ook haastig op. Haar nog ongewasschen wezen was vuil en gerokken en heur haar zwierde er over en was in haar mond geplakt; hij wendde vies zijn blikken af.

Toen hij vóor 't venster kwam en de vuile straat-zag, kwam de walg weer geheel boven met het onverdragelijk gedacht aan dat zitten-niets-doen in dat vreemd huis, binst de in-'t-oneindig-uit-rekkende uren.

Hij besloot te gaan werken.

In gedachten verdwaald zocht hij naar de waschtafel, 't water, de handdoek en de zeep, en dan schoot het hem te binnen dat daar niets van dat alles was. Hij zag in 't verschiet die vuil-eemer waarin hij zich reinigen moest, en spoedde zich plots beneen om zich onder de pomp te wasschen. Maar seffens waren ze achter en hij vond nog de tijd niet om de zeep te vinden, hij zag zich verplicht zich weer in dien eemer te wasschen.

De ontevredenheid kwam weer op, en hij zei dat hij ging werken.

- Ge hebt gelijk, antwoordde zijn schoonmoeder, niets doen is nog lastiger.

Hij zei niets meer en deed haastig voort. Hij was woedend op dat wijf, op haar bedaardheid en haar niet-willen-zien van zijn kwaadheid; zijn barsch gezegde had geen uitwerksel op haar en hij kon haar niet uit haar lood slaan, niet aan zijn lust voldoen om te kijven en te vechten en aldus zijn gemoed te ontlasten.

Hun bezigheid hield gelijke tred met zijn haast en dra was alles gereed. Ze aten in stilte en hij wilde voortgaan.

- Wacht 'n beetje! zei zijn schoonmoeder.

Romme en zij sloegen elk een doek om hun hoofd die hun roode baai verborg en de garre waar hun vuil-wit hemd doorpruiste, en zóo ongewasschen met hun haar in hun tanden, gingen ze mee.

- Ge kunt even goed dat geld nu afhalen, we zullen wij het meenemen!

Hij gaf geen antwoord en ze trokken naast elkaar voort. Verder kwamen ze in de deftige straten en de menschen bezagen hen. Doch Jan dierf niet opzien, hij boog zijn kop naar de grond en voelde hoe hij rood werd. Dan dacht hij aan dat geld, hoe hij dat boekje zoo lichtzinnig gegeven had. Hij had nog een geringe hoop dat ze hun afspraken zouden nakomen en hem het deel geven voor zijn ouders.

Nevens hem zag hij hun lijven wemelen, hij zag hen zich draaien en keeren en rondzien onbeschaamd, terwijl vittende woorden leekten, heel zacht, maar niet minder scherp daarom, over alles en ieder.

Op de post gaf de oude zelf 't boekje en ze vroeg alles uitgenomen één frank. Hij had maar even te teekenen, ze raapten 't geld op en lieten hem zijn gang gaan.

- Tot te noene, jongen!

Een heele tijd zwijnselde hij voort zonder iets te zien of hooren alleen met de vraag zich bezig-

houdend waarom hij nu daar toch geteekend had en of hij hoegenaamd geen wil meer bezat? Doch zijn knieën knikten van machteloosheid, terwijl hij zich uitputte in 't beramen van middelen om aan dat alles een einde te stellen. Hij kwam bij zijn baas, zei hem dat hij weer werken ging en zette er zich aan. De andere, die heimelijk blij was dat hij zoo vroeg terugkwam, gaf hem een kleine aanmoediging door hem over zijn neerstigheid te prijzen.

Dagen gingen heen aldus in eender verhouding en leven. Soms vroegen de geburen zich af hoe het ging, doch dat huis stond altijd gelijk met zijn toe-deur, zijn stomme muur en dat eenzaam venster, achter welks ruiten gordijnen hingen, en waarin de lucht zich weerspiegelde en de huizen van daarvóor, zonder dat in die omlijsting, langs binnen, iets verscheen, een levend tafereel dat aan de nieuwsgierigheid kon voldoening geven, 't Scheen daar binst de dag net lijk verlaten en 's avonds waren de blinden steeds toe.

Dat was zóo in het begin en Vreeze's deelden niet meer in 't onderling gepraat van de wijven. Jan kwam met gebogen kop naar huis en ging met gebogen kop heen, zonder iemand te bezien of te groeten, dat was zóo zijn gewoonte, doch de menschen voelden heel goed dat ze te gemeen waren voor hem en ze haatten hem.

Jan zag daar niets van. Hij zag de dagen trekken, in zwoelig geweld, soms begroet door boomengewuif en bezwangerd met bloemengeur als de wind zijn adem blies langs over de blinde muur van

de overkant. Doch anders gingen ze voorbij in eendere regelmaat, ingedeeld in eendere tijdstippen van werken, eten, naar huis gaan en slapen. Telkens hij naderde van de verwenschte straat, telkens hij eruit kwam, voelde hij dezelfde drukte, keek hij even schuw rechts en links om te zien of geen kennis hem daar zag indringen, voelde hij dezelfde schaamte onder de invloed van loerende oogen welke hem verwonderd nagluurden toen hij - net opgekleed - in dat duister straatje verdween.

Ze spotten altijd voort met hem, overal voort verrastte hij gelach, doch dit gaf hem niets meer dan een tijdelijke woede of schaamte die seffens weer opging in zijn bekommeringen van alle dagen. Meest speurde hij dat alles niet meer angstvallig na en keek naar de grond, bezig met de woelingen daar binnen.

De baas had hem opslag beloofd en hij was blij daarover. Hij meende zijn blijheid seffens te gaan meedeelen, ginder binnen en hij stapte vlugger dan gewoonlijk en richtte soms de blik eens op. De straten hadden hun aanzien van vroegere dagen en dezelfde menschen doolden daar rond. Hij verheugde zich lijk in íets dat hij weergevonden had na 't lang gemist te hebben en de herinneringen borrelden op.

Doch thuis zaten ze in eender stroef gedoe, met hun vreemd gezicht van oneigene wezens, en daar was de hoek waarin men hem geliefde een plaatsje te gunnen en waarin hij zich bedolf altijd evenveel uren; hij voelde de koude der ongezel-

ligheid om zijn hert slaan en hij zei niets, hij groette zelfs niet. Hij draaide wat rond, trok zijn jas uit en hing hem aan een nagel, daarna zette hij zich neer.

De blijheid was nu geheel weg en de sombere triestigheid van alle avonden, in bedwang en stilzwijgen overgebracht kwam weer over hem. Hij keek naar buiten, schuin weg, naar de blinde muur daarvóor, waar een hooge boom over heen keek en in de straat zag in stil gemijmer. Die kromme knoesten, de plotse wendingen van de takken, de ligging van de bladeren kende hij reeds goed evenals dat stukje muur dat gebersten was, met ruwe gaten in zijn bepleistering en van boven begroeid met dwergmos.

Langs daar heen vloden zijn gedachten weg, omstrengeld door de schakeeringen van dat alles en ermee vereenzelvigd. Soms schoot een luidruchtige bende jongens voorbij, dwarrelden een oogenblik daarrond, of trage wijven kwamen aangesaffeld, sloegen een praatje, en bewogen zich in hun gewoon doen, hun eigene gebaren en knikken met hun hoofd.

Dat wisselde een oogenblik zijn mijmeringen af welke daarna voortholden lijk langs een onzichtbare ladder die uitging van hem tot aan de kruin van die boom. Waarom toch ging alles omhoog en wat was er ginder die de kracht had dat aan te trekken?

Hij wendde zijn blikken eraf en liet ze dalen over de zwijgende huisgenoten. 't Vrouwvolk zat

over haar werk gebogen, de kin op de borst, van weerskanten 't venster, de schoonmoeder naast zijn hoekje, de rug naar hem gekeerd, zooals dat altijd was. Van daar weg verroerde ze zich niet, ze was lijk een onverplaatsbare blok. Haar rug kende hij van buiten, ze droeg om dit uur steeds een rosse, afgedragen, gestreepte jak die openlag onder de oksels en waardoor-heen de roode baai was te zien. Daarboven-op droeg ze een even rosse halsdoek met bruine froeien. Daarin zat haar kop, die kaal was, 't vel met vuil-zwarte korsten bedekt en een weinig hooger was in een spiraal gedraaid een valsche stres rossig haar waaruit een weinig echt grijs stak. Ze droeg daar een muts op van zwarte kant versierd met vier bloedroode rozen.

Hij kende dat alles heel goed, wist de loop van de streepjes en de naden en voorzag waar de jak nu 't eerst openbersten zou, want ze werd van langsom dikker en vetter. Selmus, haar vent, was altijd weg, hij kocht en verkocht, dreef handel, hovenierde en boerde, doch hij werd van langsom armer, haveloozer en magerder. Maar zijn wijf zat hier opgeblokt, gaf hem haar bevelen, en zoog hem uit lijk een citroen. Zoo ging het met Selmus - werd hij, Jan, ook niet magerder en was hij ook niet bestemd om uitgezogen te worden?

Zijn lippen trokken zich thoope tot een grijns onder dat gedacht en hij golfde heur, met een vernietigende blik, al de kracht van zijn haatgedachten toe; doch ze zat immer even rustig en gemakkelijk, haar armen, haar schouders en haar

hoofd bewogen zich even vrij in een tergende onbedwongenheid.

Haatte hij haar om haar gebreken? In 't begin wist hij niet waarom hij haar haatte en hij vond niets af-te-wijzen op 't gene ze deed, nu nog niet, hoewel hij vermoedde dat alles niet in den haak zat, doch hij kon nog niet gissen waarom Selmus de armste was van de drie gebroeders. Doch de vitterij over haar gebreken was slechts een gevolg van zijn haat - de oorzaak was dat ze hier in de weg zat, dat ze zijn vrije uiting belemmerde.

Over haar zat zijn wijf die langzaam wegdommelde in geheele onverschilligheid. De dagen die gingen brachten geen nieuwe aantrekking, geen stoutere streelingen die de liefde moesten verhoogen. De luttele genegenheid die ze hem betoond had in 't begin, stierf weg bij gebrek aan voedsel.

Als hij thuiskwam was dit met de hoop dat het beteren ging, omdat hij-zelf opgewekt was, vol vuur en passie en smachtend naar haar. Maar zij gebaarde van niets en keek koud en ernstig naar haar werk, of soms eens door 't venster naar buiten. Als hij moe was de openberstende naden te bewonderen van zijn schoonmoeder's jak, keek hij eens naar haar toe, met brandende oogen van verlangens, geen weg wetend met zijn overvloeiende teederheid; hij kuchte en deed haar teekens, en ze keek eens naar hem, doch haar blik was even koud lijk andere avonden, zonder hartstocht.

Hij steunde zijn elleboog op zijn knie, lei zijn

hoofd in zijn handen en keek naar de grond. Hij voelde zich rood worden en beschaamd om zijn kinderachtige speelschheid die niet begrepen werd, beschaamd meest omdat hij dat nog herhaalde na zijn mislukking van andere avonden. Hij besloot haar maar liever te laten loopen zonder nog een blijk van genegenheid te geven, zich te sterken, zijn passie uit-te-roeien om machtig te worden.

Waarom anders was hij zwak en onderworpen?

Hij keek weer op en zag haar heele gestalte na, haar wolkig voorhoofd, haar rozige mond, haar golvende borst - dat alles was thans opgesierd op zijn mooist en deed de bevalligheid meer uitkomen van haar heele persoon. Daarom smachtte hij naar haar, doch zij was koel en ongenaakbaar, ze had hem niet lief en ze heerschte over hem omdat zij 't voorwerp van zijn passie was.

Hij voelde dat hij aan haar nu niet kón verzaken, dat zijn geheele wezen in bewondering tot haar opging, dat zijn triestigheid zelf een zoetigheid was omdat ze door haar voortkwam, en dat hij door dat alles geheel onderworpen was en zacht. Aan zijn ellende zag hij perk noch paal meer, hij had haar alles gegeven, had nu geen genot meer noch verzet: geld ontbrak hem en hij zag zich verplicht recht naar huis te komen om in zijn hoek zich neer te flokken.

Toen 't moe was te dagen werd het donker en de duisternis bracht een verlossing aan zijn verveling en radeloosheid. Zijn schoonvader kwam thuis en de wijven staakten hun werk, 't licht werd aan-

gestoken en de tafel gedekt - 't was immer en altijd 't zelfde: magere boterhammen, zonder iets er bij, met wat doorschink van koffie. Daaraan kimsden ze en zopen ze met hun gewone manieren. Doch Selmus en Romme aten lijk ze wilden. Jan sloeg daar geen acht op, alleen de doeningen van zijn schoonmoeder loerde hij na, zag hoe ze gaapte met haar holle mond, hoe de rimpels van haar wezen zich openrokken, hoe haar ooren vergingen. Hij zag haar met haar vingers de brokkelingen uit haar kom halen en zeeveren op haar van-vet-blinkende jak. Als dan zijn walg ten hoogste geklommen was door dat zicht liet hij zijn eten staan en schoof van tafel weg.

Na 't eten gingen ze slapen. Hun stappen robbelden op de steeger, en ploften dan verder, zich uitwijdend. Hij en Romme gingen in hun kamer en hij stak de deur toe. Toen bekroop hem weer de hartstocht en hij wikkelde haar gestalte in zijn blikken van teederheid; hij bekeek haar belangstellend tot omhelzen gereed.

Romme werd dik. Haar voorschoot rondde zich af en dat verhoogde volgens hem nog haar mooiheid. Doch heel bedaard was ze en zonder lusten. Hoewel ze nevens hem stond en ze alleen waren, was ze even ongenaakbaar, omgeven als ze was door haar pantser van korzelheid en gemelijkheid die haar gezicht lei in een altijd wrevelige plooi waarvoor hij wegloopen zou.

Doch zijn spanning werd steeds sterker en de ophooping van zijn teederheid ondragelijker. Ze

barst uit ondanks hem, ging over in smachtend verlangen. Hij deed een stap naar haar toe met zijn armen open, greep haar vast en duwde haar tegen de weeg met forsche kracht, terwijl hij zijn lippen geweldig op haar mond drukte in overbedwelming; hij drukte zijn tanden in haar vleesch.

Maar plots begon ze luid te huilen en hij, verschrikt en verdwaasd, liet haar haastig los. Hij bleef als een veroordeelde nevens 't bed staan en hoorde in de gang voorzichtige voeten schuiven.

Doch niemand kwam binnen en hij geraakte uit zijn beteutering los. Ze legden zich weer te bed lijk gewoonte, met hun rug naar elkaar.

De mane schong en wierp een zachte klaarte binnen, verlichtte met een matte schijn de kale rommel die daar uitgespreid lag. Jan keek daar naartoe met zijn brandende oogen zonder vaak, volgde de draaiïngen van de, nu kleurlooze, bloemen aan de wand, luisterde naar 't slag van het uur dat ronkte, dreunend zich uitspreidend, van de bekende kerktoren weg. Buiten ging 't gebabbel voort in de zachte zoelte, steeg opwaarts met de geur van tabak welke door de gerren drong van 't slecht gevoegde venster, de afgesloofden genoten daar beneen overal, aan hun deur gezeten, 't genot van de avondrust, de gezelligheid en hun pijpje - hun weinigje genot. De tranen kwamen in zijn oogen terwijl hij dat alles vóor zijn blikken tooverde, zijn gedachten doolden nog verder weg en bleven rusten bij de vrijheid van vroeger, bij 't zicht van gekende tafereelen en vrienden. Hij

vroeg zich af hoe 't mogelijk was dat alles zóo was veranderd, waarom hij getrouwd was en aan die hartstocht onderhevig die hem de laagste dingen zou doen volvoeren.

Hij begreep niet hoe dat ooit in hem opgekomen was, doch hij zou wel zien van haar af te geraken. Later, als hij geld had, zou hij gaan drinken, en als het kind kwam zou hij ermee kunnen spelen. Eindelijk kwam de rust over hem en hij raakte in slaap.

De zonne wielde voort over haar blauwe baan, ging slapen en stond regelmatig weer op. Over de stad lag de eendere lucht en 't eender leven, de jagingen en wenschen verdoken gingen de menschen gezapig hun weg, even vreedzaam en stil, volgden hun eigen neigingen en 't pad dat voerde naar 't bereik van hun wenschen. Jan zag hen dagelijks gaan, ze kruisten hem op straat, groetten hem, thans met zijn nieuw leven tevreden en vereenzelvigd geworden, of keken meesmuilend naar elders toe om een spottend gezicht te verbergen. Doch zijn eigene wederwaardigheden liet hij niet zien, evenmin als een ander, hij sloot dat op in zijn eigen waar dat te gisten lag, alleen wachtend tot de dag komen zou waarop hij een ander bestaan zou kunnen beginnen.

Meer en meer schuwde hij dat huis waar hij erger dan een vreemdeling was en hij deed een verre wandeling, bleef soms belangstellend zien naar een boom of een plant, totdat de gedachte aan ginds zijn aandacht weer in bezit nam. Dan

tooverde hij weer vóor zijn geest al hun doeningen om zich moed te geven door 't aanvuren van zijn afkeer, en vol te houden.

Dat huis was een vreemd huis voor hem, vreemd door zijn aanblik, door de oneigenheid van de dingen welke erin waren; de vreemd-zichtige beelden en vazen op spinde en op schouw, de meubelen aan wier plaatsing en aanblik hij niet was gewend. Doch vooral de bewoners mieken hem dat huis vreemd en hatelijk. Over alles lag de koude van hun eigen, hun ongezelligheid en ondoordringbaarheid, en steeds had hij vrees een stap te ver te zetten, iets te zien wat hij niet mocht. Was er ergens iets verborgen? waren er geheimen? hij wist het niet, doch nooit hadden ze hem dat huis laten zien waarin hij wonen moest en telkens als ze meenden dat hij een stap ging afwijken van de gewone baan keken ze naar hem en hij voelde hun ongezelligheid, die hem schrik aanjoeg, op hem wegen, en hij ging haastig zijn weg voort, bang voor dat oud wijf - een vrees welke hij zich niet uitleggen kon.

Zoo kwam het dat hij nog niets had gezien dan de keuken, de gang, de trap en zijn slaapkamer, daarin bewogen zich zijn gangen en zijn blikken en al 't overige had voor hem de ontzagwekkendheid van een heiligdom.

Doch ook op die bekende plaatsen was hij een indringer en hij voelde dat ze hem liever misten en hem trachtten door hun houding buiten te houden. Zoo was het, hij had het eindelijk be-

grepen dat hij in hun weg zat en dat ze hem alleen maar noodig hadden voor zijn geld. Hadden zij dingen te doen welke hij niet moest weten?

Nu dat hij veel later naar huis ging waren ze ook werkelijk vriendelijker. Doch hij stoorde zich daar niet aan, miek er geen gebruik van. Hij zette zich, zooals gewoonlijk aan tafel of in zijn hoek, als hij tevroeg kwam, en zei niets. Vóor hem was toch altijd de eendere hinderpaal welke zijn verblijf daar onuitstaanbaar miek. Zijn blikken keerden zich niet af van dat oud wijf, werden niet moe haar bewegingen te volgen, iedere van die bewegingen werd een voorwerp van kritiek welke zijn haat altijd maar aanvuurde, haar tot de hoogste spanning bracht. Nooit sprak hij nog tegen haar, steef aan tafel een vinger om haar iets over te reiken. Haar beeld volgde hem de heele dag als dat van een monster, hield zijn indrukken levendig op elk oogenblik en ieder van zijn vezels in spanning. Hij zag haar overal, grijnsde haar tegen, balde zijn vuisten tegen haar. Uit de weg moest ze, langs over haar lijf, haar lijk misschien, zou hij enkel aan haar dochter geraken, die zeker ook bang was voor haar moeder: doch hij zou niet aarzelen.

Soms werd hij weer weemoedig als hij dacht dat hij gelukkig had kunnen zijn als alles anders gegaan was. Nu heerschte alleen de schrik daar, zijn wijf dierf aan haar verlangens geen uiting geven, ze was bang zich vóor haar moeder in de armen van een man te laten zien en 's avonds,

als ze op hun kamer alleen waren, doolde de oude daarrond om 't minste gerucht op te vangen.

Zoo was het. Maar hij vond dat hij nu wachten moest en vrat voort zijn hert op in vergeefsche bitterheid. Soms bleef hij staan vóor de uitstalling van een wapenmaker en keek met belangstelling naar de draaipistolen, wier loopen daar lagen te glinsteren aan de lompzwarte handhaven en hij besloot later een te koopen wanneer hij geld had; doch plots werd dan ineens zijn razernij zóo machtig dat hij naar huis ging met' t gedacht er een einde aan te maken, hij zou haar met zijn vuisten doodslaan.

Thuis gekomen schrok hij echter terug voor die uiterste daad en vergenoegde zich met weer haar gebaren na-te-gaan en zijn haat aan te vuren.

Zoo werd het eindelijk de laatste dag van die lange maand. Als 't uur sloeg om naar huis te gaan telde de baas zijn geld. Hij nam het op met zijn gewoon uitzicht doch hij deed moeite om zenuwsnokken te voorkomen. Buiten woog hij het nog eens in zijn hand, 't was een heele zwaarte, en hij liep blij voort een heel eind. Nu had hij geld, hij kon hen nu gerust aan hun eenzaamheid overlaten en de verveling van ginder aan andere liefhebbers.

Hij haalde een heele ronde, steeds dubbend wat hij nu eerst doen zou en hij kon geen weg met de veelte van zijn geld. Alles wat hij koopen zou was duur en hij schrikte ervoor, hij kon eerst een slokje gaan pakken, maar dan moest hij wisselen.

't Was toch een mooie, ronde som, en 't was zoo behaaglijk 't gewicht ervan te gevoelen. Zoo loopend, al dubbend geraakte hij nieverst binnen; hij keek naar de herbergen, naar de uithangborden, voelde lust genoeg, maar hij had schrik: een wroeging kwam over hem: had hij klein geld gehad: doch hij kon er niet toe besluiten te wisselen. Dat geld was 't zijne niet meer, hij moest het afgeven voor hun onderhoud. Misschien konden ze alles houden, maar ze zouden hem toch wel drinkgeld geven en 't besprokene geld voor zijn ouders; hij moest het afgeven.

Hij kon er evenwel niet toe besluiten naar huis te gaan. Zijn herte klopte en de angst miek hem zenuwachtig evenals de onzekerheid. Zoo liep hij straat in straat uit zonder kijken, en bemerkte plots dat hij heel dicht bij de deur was. Dan wendde hij ineens, 't beeld van zijn schoonmoeder teekende zich levendig vóor hem af, en 't zwoegen en draven van Selmus, ook de verveling van die eindelooze uren doorgebracht in dien hoek woog op hem en hij besloot maar seffens ieverst binnen te schieten.

De eerste herberg was deze waar hij vroeger, in zijn omzwerven, om nieuws kwam. Hij stiet de deur open en herkende heel goed al de dingen welke hier stonden, niets was veranderd. Hij voelde een weemoed over vervlogene hoop, nog een teederheid kwam op toen de herinneringen 't beeld van zijn wijf vóor zijn geest deden komen, een schok van wroeging, maar 't was nu beslist.

Hij vroeg een druppel. Binst 't wijf hem inschonk keek hij eens angstig rond alsof hij vreesde verrast te worden, en bracht het glas naderhand bevend aan zijn lippen, doch dronk het in eén teug leeg. Hij smeet een vijffrankstuk op tafel, zag het na met triestige blik wijl 't wijf het in haar zak stak waar het ging versmelten in kleingeld. Dan bestelde hij nog een druppel.

Dat gaf hem moed. Hij voelde ook minder gewetensbezwaren nu dat groot stuk gewisseld was en hij kocht nog een sigaar; 't was reeds een heele tijd dat hij niet meer gerookt had.

De bazin klapte over 't een en 't ander en hij gaf verstrooide antwoorden, daar hij in zijn binnenste bezig was zijn daad te verschoonen tegen iets dat daar sprak en ze laakbaar vond, iets dat hem zei dat 't niet zou helpen met zich zat te drinken. Om dat binnenste een weinig te overtuigen vroeg hij nog een druppel, aanstak zijn sigaar, hield hem onder de neus, en snoof de rook op, als zocht hij zich te bedwelmen daarmee. De dampen van de genever dreven stilaan naar zijn kop en de dingen werden nu veel lichter, de stemme daarbinnen werd zwakker en hij kreeg de bovenhand met de meening: dat een mensch maar de leute en heeft die hij zijn eigen aandoet, en dat het toch zijn geld was.

Als zijn derde druppel uit was ging hij voort. De buitenlucht bedwelmde hem nog meer en de wetenschap van zijn vrij-zijn. Hij waande zich op zijn vroegere wandelingen, stak de neus in de

lucht, liet 't rookdrendeltje van zijn sigaar kronkelen en zocht onwillekeurig met zijn handen naar zijn overjaszakken, doch 't schoot hem te binnen dat dit kleedingstuk hem nu nutteloos was daar 't zomer was en warm.

De zonne zonk bachten de huizen weg en de schaduwen rekten zich onafzienbaar ver. Boven de daken stak 't geluchte vol rood, karmijn-rood, steenrood en purper en doffe ruiten weerglansden die gouden pracht.

't Waren de verlorene avonden van vroeger welke hij weer vond en alles wat daar tusschen had plaats gehad scheen nu een droom en niet bestaan te hebben. Zijn wijf dat was een schimme geworden en zijn schoonmoeder, 't gewone beeld van iets dat men haatte. Doch hier liepen dezelfde gestalten, hierover kwam dezelfde deemstering neerzijgen en de zoelte; hier kwamen in reke de gouden hoop sterren te staan die aankondigden, dat de avond viel en de bevallige gedaanten ging tooien met al de luister, al het geheimzinnigaantrekkelijke van een schimmige onherkenbaarheid. Daarin gingen ze weldra wemelend wegduiken tallenkant, met zich meedragen de onvatbare weemoed van hopelooze verzuchtingen, de deugddoende aanblik van hun gracie en de onbevredigde verlangens.

Jan asemde diep, hij asemde de goede geuren in die zweefden door de wijde, vrije straten, voelde 't genot van zijn eigen onbekend-wordendheid in de duisternis die viel, genot in 't raden van 't gene

gebeurde en in de verrassingen die voorvielen. Hij voelde zich nu heel licht, met versche moed en nieuwe krachten, zoekend en radend... tot hij behoefte gevoelde om ergens weer binnen te gaan. Daartoe gebruikte hij veel zwier, ging met het hoofd rechtop en miek breede gebaren om de deur open te doen. Hij deed dat om zich te overtuigen dat hij wel vrij was, dat niets zijn beweging belemmerde en hij alles voor goed afgeworpen had.

Daarbinnen was 't reeds donker, de dingen lagen onder 't grauwe floers bedolven en niet te herkennen. Doch alles stond in een bekende schikking en daaraan erkende hij plots dat hij bij Mathilde was, hij was er gekomen zonder te weten.

Bij 't gedacht aan dat wijf schoot plots iets op in zijn borst, omdat zijn gedacht vergezeld was door een ander, dat de gewone verlatenheid der herberg hem inboezemde. 't Was iets dat hem schrik aanjoeg en hem deed beven maar toch vast werd en beslist: hij moest zijn wraak nemen over dat wijf! Voorzichtig tord hij op zijn teenen over de vloer waarop 't zand een luttel gekraak gaf. Op 't rek, achter de toog, merkten lange glimstreepjes, of sterrige puntjes iedere flesch en nader zag men duidelijk hun omtrek blinkend-zwart afsteken op 't kleurlooze grauw van de ruimten. Hij keek er naar, niemand kwam, hij naderde steeds, hoe gemakkelijk was dat! Hij moest er allang gestolen hebben. Plots stiet hij met zijn zij tegen de toog en een licht gerinkel volgde. Hij

bleef staan, de oogen wild opengetrokken, luisterend, maar niemand had iets gehoord. Hij zette een voet op 't verhoog, reikte en greep er een. Voorzichtig tord hij weer naar buiten.

Buiten hield hij de flesch onder zijn jas en stapte haastig voort, bevend en met de herteklop. Doch verder verminderde zijn gejaagdheid en hij bleef staan om zijn roof te bezien: 't was een flesch porto. Hij besloot in de laan te gaan om ze daar op zijn gemak uit te drinken.

Toen hij heel zeker was dat niemand iets wist werd hij overmoedig en gulzig, hij snoefde in zijn eigen over zijn eigen groote stoutmoedigheid en bekloeg het zich dat hij er geen twee gepakt had.

In de laan lagen breede, donkere plekken waarin geen beweging te bespeuren was. Daar zocht hij een bank op, doch de eerste welke hij vond was bezet. Twee gedaanten zaten er dicht tegeneen, zóo dicht dat ze maar één schenen uit te maken. Een zacht gefluister ging van hen uit soms onderbroken door 't gesmak van een kus.

Zijn herte smolt weg als hij dat hoorde en plots kwam de hevige drang weer op van vroeger, een geweldige passie, de zucht naar een in-bezit-neming, de lang-ingehouden zucht naar een eindelijke voldoening.

Indien hier nu ergens een meisje ware dan zou hij de flesch deelen met haar en ze zouden zat zich rollen op de grond. Doch er was geene en hij besloot zijn flesch alleen uit te drinken en daarna op zoek te gaan, hardnekkig op zoek.

De verder-staande bank was vrij. Hij zette er zich neer en haalde zijn mes uit zijn zak waarvan hij de kurketrekker openrok. Hij draaide die in 't kork, trok, en een licht geplof weerklonk. Daarna vaagde hij de boord van de flesch af met zijn vinger, stelde ze aan zijn mond en dronk een zwelgje.

Ze smaakte hem, de zoete drank, en hij zoop langzaam bij teugjes voort om er lang 't genot van te hebben. Innerlijk besloot hij bij de naaste gelegenheid er nog te stelen en hij bekeek, na elke zwolg, gulzig de flesch daar ze veel te klein was in zijn oogen.

't Laatste geklok stierf weg en nog een oogenblik bleef hij ermee leeg in zijn hand zitten. De spijt omdat ze uit was werd levendig en hij kon er bijkans niet toe besluiten ze weg te gooien. Eindelijk deed hij het toch, stond op en ging heen.

Nu kwam de geile geest weer machtig op en zijn vleesch huilde naar voldoening. Onder de drang ervan voelde hij de wellust over zijn lijf kriebelen en hij ging sneller, met forsche ademhaling. Binst bedacht hij waar hij iemand vinden zou, loerde naar een schimmig geklater ergens in de grauwte en riep geweldig-passievolle vizioenen voor de geest.

Een schaduw kwam af, een lange schaduw dicht tot tegen de grond. Dat moest een vrouw zijn! Hij ging er naartoe en wachtte haar af waar ze voorbij gaan zou. Daar gekomen ging ze een

weinig op zijde, haar gezicht was naar hem gekeerd en hij voelde de zachtheid van haar gestalte hem doortintelen. Hij liep naar haar toe en greep haar bij de arm, hij was ademloos en 't bloed sloeg gutsend in zijn kop.

- Meisje 'k zie u geerne, kom!

Doch plots rukte ze zich los, liep weg en een helle schaterlach weerklonk, die hem deed rillen in die eenzaamheid. Nog een wijle keek hij haar vluchtende schaduw na, doch dierf haar niet achterna-zetten. Hij ging weer zijn weg voort, stroef, terwijl de trillingen van wellust langzaam wegstierven.

Dan dacht hij aan Milnie. Ze woonde ginder ieverst in een klein straatje aan d'andere poort; hij ging er naartoe.

In de enge straatjes zaten nog gedaanten voór de huisdeur ineengehurkt en keukengeuren bezwangerden de lucht, vermengd met tabaksrook. De verlichte deurgaten gaapten tallenkante, wijd, lijk nieuwsgierige oogen, en alles keek naar hem daar hij de eenige voorbijganger was. Hij voelde zich niet op zijn gemak onder de macht van al de blikken die prikten, lijk naalden, in zijn vel, maar toch loerden zijn oogen rond, zijn passie was te geweldig, hij voelde zich in staat alles te trotsen.

Doch hij zag geen enkel bekend wezen. Naarmate hij voortging voelde hij de moed zinken en zijn drift ging over in een soort wanhoop die hem door de knieën deed zakken. Zoo geraakte hij tenden zonder haar te zien en hij dierf niet

meer weerkeeren. Misschien was ze op gang met den een of den andere ... hij voelde dat hij weer dorst kreeg en de behoefte zijn ongeluk te smooren in een plas drank.

Hij trok een kotje binnen waar hij nog nooit geweest was en een nog jong wijf kwam voor, half gekleed, geheel in vendels en slunsen en ongewasschen.

Op haar zicht vlamde zijn drift plots weer op en hij kwam dicht bij haar staan, dronk, trakteerde en zocht naar uitdrukkingen om zijn wenschen te verklaren.

Haar mager lijf hing flets over de toog, rustend op de ellebogen alsof ze vreesde door te breken. Haar leen was ook heel fijn en versterkte onwillekeurig dat gedacht. Dichter bij zag men dat haar wezen leelijk door de pokken geschonden was, haar neus was er mismaakt door geworden en haar kin scheen er scherper van.

Jan stond te trappelen met zijn handen achter zijn rug, steunde soms eens met zijn elleboog op de toog, en trappelde weer, zocht en herzocht.

Eindelijk besloot hij maar recht op zijn doel af te gaan en fluisterde iets in haar oor.

- Slecht getroffen, zei ze, mijn meisen is gisteren naar huis gegaan en komt maar morgen weer, haar moeder is gestorven.

- Maar gij?

- Ik? ik doe daar niet in mee.

- 'k Zal u al geven wat ge vraagt!

- Neen, 't kan niet, men moet daarvoor gebo-

ren zijn! Komt overmorgen als 't meisen thuis is.

Ze klapten nog wat over-en-weer maar 't wijf was niet te bepraten. Hij ging eindelijk voort. De mengeling van al die drank en zijn teleurstelling mieken hem zat en hij ziggerde gestadig over-en-weer, had geheel 't voetpad noodig. Hij voelde zich razend en verwenschte 't vrouwvolk allemaal. Naderhand kwam zijn wijf vóor zijn geest en een nieuwe driftvlaag kwam op met de zekerheid dat hij die kon voldoen, dat het zijn recht was. Doch eerst moest die andere, die oude, uit de weg. Hij zou haar straks uit de weg ruimen, en voor goed, doch eerst nog wat drinken, want zijn keel bleef altijd even droog.

De lichte klaarte van twee vensters trokken hen aan en hij ziggerde daar binnen. Zijn gezicht was vreemd met de opeengeklemde lippen en de mondhoeken naar omleeg getrokken en de wilde oogen, toen hij zijn beeltenis in de spiegel zag werd hij bijna bang van zijn eigen, doch wrake zou hij nemen.

Hij zette zich neer en de bazin bracht hem een glas bier. Hij dronk en keek naar de hangklok. Andere dagen was hij ten allerlaatste reeds drie uren thuis. Nu spraken ze zeker wel over hem en ze moesten ongerust zijn, vandaag zouden ze zijn bestaan niet ontkennen! Ze wisten dat hij geld moest trekken en hij zag hen stil, met schrik en onrust op hun gezicht, naar elkander kijken. Dat verheugde hem en joeg een grijns op zijn wezen, nog in lang zou hij naar huis niet gaan,

hij zou hen nog eerst wat de duivel aandoen en daarna zijn wrake nemen.

O! ze waren bezorgd om zijn geld! ze zouden meteen ook weten dat hij een vrije wil bezat en dat ze met hem in 't vervolg zouden af te rekenen hebben. Ja, dat blok moest weg, dat blok dat daar dagelijks tergend vóor hem zat, het moest weg, weg uit zijn oogen, voor goed. Hij zou dat wijf martelen, pijnigen uren lang, 't vleesch van haar knoken reten met wellust, zich wentelen in haar bloed!

Hij greep zijn glas en dronk er langzaam aan alsof hij de lauwe zoetheid proefde van dat rookend. bloed. Naderhand verminderde de macht van zijn vizioen, hij haalde zijn pijp uit, bestelde een pakje tabak, stopte ze en aanstak ze. 't Deed hem deugd de streeling van die rook in zijn mond te voelen. Met de oogen volgde hij de blauwige drendels die zachtjes opspiraalden, en zette zich heel op zijn gemak, met zijn beenen uitgestrekt; kuilde de damp in gulpen uit zijn mond en bewoog daarna zijn pijp heen-en-weer onder zijn neus, lijk een wierookvat, om de heerlijke geur op te snuiven.

Dat alles kon hij hier doen, hij kon ze einde-en-ver blazen, 't heele huis met smoor vervullen, niemand wist daar een aanmerking op. 't Was weer een bewijs dat hij nu vrij was, ginder mocht hij dat niet, ze hoestten en kuchten, heetten dat smerige rook, en trokken vieze gezichten. Voor een kluit was hij vrij.

Doch neen, hij zou overal smooren, de rook in hun gezicht blazen! Hij moest dat doen om te toonen dat hij meester was en dat het zijn wil was te smooren. Waarom ook had hij toegegeven! Hij had toegegeven omdat hij de slaaf was van zijn wijf en naar haar bezit zuchtte, doch zij liet hem geen genoegens omdat ze van hem niet hebben moest.

Jammer dat de uren zoo traag omkropen. De wijzer ging zoo langzaam over de uurplaat dat men hem niet roeren zag, en telkens meende hij dat de tijd stilstond. 't Was vervelend, maar hij moest zich kloek houden en daartegen strijden: hoe langer hij wegbleef, hoe meer hun angst toenam.

De bazin vertelde van die menschen van nevens de deur welke alle ongelukken hadden. Hij luisterde naar 't eentonig afrollen van haar stem en antwoordde soms op haar bedenkingen, luidruchtig en met een breed gebaar: al zijn bewegingen waren nu heel vrij van druk. Dan smakte hij aan zijn pijp, dronk, trok aan zijn knevels, en verzette zich tegen een gejaagdheid om weg die hem telkens weer overviel. Hij bepaalde eindelijk een uur, dan zou hij optrekken, vroeger niet; en hij zou nog niet naar huis gaan, maar naar een andere herberg.

Toen 't uur sloeg ging hij heen. Al ziggerend trok hij door de donkere straat, soms eens zijn schouders schuddend om zich te overtuigen, dat het pak er wel degelijk was afgegooid en verder

zich verliezend in wraakgedachten en in 't aanvuren van zijn haat.

Zijn kop boog zich langzaam naar de grond en hij zag daar weer rijzen, uit stijgende nevelen, die heele ellendige geschiedenis.

Terzijde neigden de grauwe klompen naar hem toe, lijk of dat vroeger de gewoonte was, of ze werden bij een klaarte plots achteruitgeslegen, huis voor huis, weer op hun plaats gezet in snelle slingerlijnen, soms dansten ze, rekten zich uit en de gasvlammen werden lange strepen van licht - 't waren dezelfde wonderen van vroegere avonden en hij was zijn eigen weer met zijn goede vrijheid. Hij bleef staan en keek naar al die dingen, verheugde zich over hun wedervinden en lachte hen toe.

Doch één dingen beklemde hem, dat was dat gewemel daar alonder. Zwarte wolken lagen daar en werden telkens vaneengescheurd en rondgeslingerd door onzichtbare machten. Hij glariede daarop met starre blik, peuterde erin en voelde de koele vochtigheid om zijn handen, maar lichte nevelen stegen gestadig op, dunden zijn kop uit en beletten hem zijn aandacht erop te vestigen, hij voelde pijn van inspanning en gelukte er toch niet in iets te zien.

Hij moest kwaad zijn en was kwaad, hij ging ergens iets vaneen slaan, daarom ging hij recht voort; hij zag evenwel alleen een onduidelijke gedaante welke hij niet grijpen kon. Herhaalde malen streek hij met de hand over zijn voorhoofd

en zijn oogen om dat alles klaarder te zien en soms kwam dan een beeld vóor zijn oogen, een gapende, holle mond met rimpels rondom, een gedaante die ineengedogen zat en hem daardoor alleen tergde.

Hij was moe en voelde de behoefte te rusten, zijn beenen sleepten achter hem en alles werd nog onduidelijker.

De leidende huizenrei hield plots op en hij voelde zich lijk uitgeschud in een wijdgapend hol. Eenige stappen tort hij daarin voort, dan liet hij zich neervallen. Een zoelte stroelde om zijn hoofd en dat deed hem deugd, 't was lijk een vochtige adem die 't vuur aan zijn slapen kwam blusschen.

Hij sliep in en werd wakker, nevelen slierden rond en hij zag 't al donker rondom zich. Iets verder wapperden schemerplekken, hij keek daar naar heen en stond op. Een vaag gedacht kwam op hoe hij hier verdwaald was en waarom, doch hij wist zich dat niet te herinneren. Eenige tijd doolde hij voort zonder gedachten, voelde zich lusteloos, moe en gebroken, doch naderhand schoot het hem te binnen waar hij naartoe moest, hij zag duidelijk het oude wijf en vond ineens al zijn herinneringen weer en zijn razernij. Langzaam, lijk kruipend, met zijn handen in zijn zakken en ineengedrukt keek hij naar al die dingen, over de wemelende steenreien van de straat heen, en hoe meer hij keek, hoe meer hij alles uitvorschte, hoe minder kop hij er aan kreeg; hij vond de draad niet meer van zijn eigen wenschen.

Een radeloosheid overviel hem. Een radeloosheid omdat het hem scheen als kon hij daar niet tegen strijden, omdat de aard van dat juk hem ontsnapte: 't was hem zwijgend opgelegd, en de zacht-inzijpelende werking van zijn onderdrukking kon hij niet vatten omdat ze te gazig was en onzichtbaar. Hij vond in zijn brein redenen genoeg om op zijn poot te spelen tegen hen, maar toen hij wilde beginnen wist hij eigentlijk niet wat hen verwijten; al wat hij wist was dat hij overmeesterd was doch hij wist niet hoe noch waarom, 't was een werking, een macht die aan zijne kennis ontsnapte. 't Was hem immers niet opgeleid, dáár in dien hoek te zitten! Niemand had hem dat opgeleid, hij had zijn plaats zelve gekozen, 't Was hem ook niet verboden heel de avond door te praten, niemand belette hem dat: noch uit wandelen te gaan, niemand zou hem weerhouden, niemand zei iets wanneer hij wat later naar huis kwam. Als hij zoo voort redeneerde begon hij zichzelve ongelijk te geven, tot hij dan weer veranderde: er was toch iets, hij zat daar lijk geheel nutteloos, 't vijfde wiel aan een wagen. Als hij iets zei schenen ze uit de lucht gevallen en hij moest het wel vijf keeren herhalen eer ze hem verstonden,

Ja zeker was er iets, maar hoe hij ook dubde of deed, hij kon er niet toe komen het raadsel op te lossen, te achterhalen of het hún schuld was, of wel de zijne?

Ginder ver blonken gele vierkante klaarten en

ging hij daarheen. Zijn maag was omroerd en hij was ziek doch naar huis wilde hij niet. Hij zou zoeken de heele stad door, de laatste man de zak opgeven omdat hij hen wilde tergen en van onrust doen vergaan. Waarom haatte hij dat wijf? Hij bekommerde er zich niet meer om: hij haatte haar omdat hij van haar niet hebben moest en dat was genoeg.

Dichter gekomen hoorde hij 't gerul van de stemmen - hij sleepte zich voort naar de deur en trok aan de klink, de deur was gesloten; hij ruttelde en bleef staan. Al de gekende tooneelen van vroeger kwamen weer op: de verschalking van de brave lieden van de nachtwacht, die daarin bestond langs achter weer te keeren als men langs vóor buiten gezet werd; een fletsche glimlach waarde op zijn wezen bij de herinnering daaraan.

Van achter de deur riep een stem: - wie is er daar? en hij antwoordde: - goed volk. De grendel verschoof met een zagend geknars, 't slot sprong en de deur ging open. Een gele lichtstreep rekte zich buiten, verfde met een vage tint een witte muur, daar rechtover.

Hier was volk, hij horde 't geronk duidelijker toen hij binnentort, 't kwam hem tegen met de klets van het gaslicht dat zijn oogen deed schemeren. Hij bleef een oogenblik staan om aan 't licht te gewennen. Daar zaten kennissen, hij zette er zich bij en keek eens naar de hangklok. Een innerlijk genoegen borrelde in hem op: ze zouden

daar nu staan schilderen en ongerust zijn en aan de deur staan loeren en uitkijken, ze zouden zich nu wel om hem bekommeren! 't was reeds halfeen. Een heele reeks uren was er vervlogen sinds zijn gewone tijd van t'huis te komen, en hij zou 't wel langer trekken.

Hij voelde zich op zijn gemak en t'huis hier, in die stoffige lucht doortrokken met reuk van rookroleindjes, versche smook en verschaald bier; in 't geruisch van dat gebabbel en 't gewemel van dat gedrang. Dat riep hem zijn verre vrijheid te binnen. Zoo zat hij ook vroeger, zijn verveling te dooden tusschen pot en pint, omringd van al die kennissen aan wie hij nu eenigszins vreemd voorkwam en als 't ware uit de mode.

De bazin bracht hem een glas bier, hij zag rond, hij voelde al die oogen op hem gericht, die nieuwsgierige oogen; maar hij werd onder hun blikken niet bloo, hij dacht dat 't belangstelling was en groette links en rechts, stond nu en dan op om den een of den ander de hand te gaan drukken.

De eene pint ging achter d'andere en ze klapten en lachten, en hij lachte mee, een gedurige glimlach zweefde over zijn wezen. Van langs alle kanten werden hem vragen gericht, allen stelden belang in hem en vroegen hem hoe hij 't nu stelde. Ze bliezen hun rook vóór hen uit en hij zweefde rondom, ging naar omhoog, keerde terug, vulde heel 't huis, hulde hen als in een waas van genugte en leven. Hun gezichten blekten daardoor, hun

blije, gulle gezichten. 't Was ál welgezind, ál even vroolijk, geen andere toon zwierf daarover.

Wat een verschil bij 't gene in zijn huis was! en zoo een leven had hij weggesmeten, hoe dom hij toch was geweest!

Men bood hem een sigaar aan en hij trakteerde. De bazin kwam op met een berd met pinten beladen. De glazen werden tegeneen gestooten, men lachte en joelde, de rook vlood voor 't geweld.

- Op de gezondheid van de jonggetrouwde!

- Op de gezondheid van 't jong leven! riep hij.

Eenige klapten voorts tegen hem, de andere gekten en spotten onder elkander, zij wisten nu allen dat hij met zijn wijf niet overeenkwam en de schimpscheuten kruisten aldoor.

Hij hoorde niets, zag niets, hij was als versmoord in zijn vrijheid en in zijn glorie de held van de avond te wezen. Hij dronk nog, gaf nog rondekes en wisselde vijffrankstukken zonder te tellen, smeet ze met een groot gebaar op tafel en stak de overschot minachtend op zak.

- Bazin, nog een rondeke!

Ze gekscheerden voort, kluchtige gezegden gingen hun gang en ze lachten, en hij lachte mee zonder te weten waarom. Ze mieken hem op: ze zeiden dat hij zijn schoonmoeder op straat moest smijten en zijn wijf ook, als ze niet wilde gehoorzamen; dat hij de vrienden niet meer zoolang mocht vergeten, dat hij anders wel opdrogen zou. Hij knikte, 't was hier werkelijk geestig en hij stelde zich voor hier elke avond te komen. Ze

vleiden hem, ze zeiden dat hij zoo een goeie broer was, en zoo mild, en dat zonder hem 't gezelschap geen vreugde had. Zijn oogen begonnen te draaien en zijn tong haperde, hij brabbelde veel geestigheden uit waarom hij zelf lachte en welke niemand verstond, maar waarom ze toch ook lachten; de vlokken van zijn speeksel vlogen over de tafel en ze hielden hun hand op hun pint.

Dan begonnen er weg te trekken, ze kwamen hem nog een schudding geven en zeiden dat ze hoopten dat hij zijn wijf zou laten vlotten en weerkeeren zou, en dat hij er maar moest op slaan als 't anders niet ging: - Ge moet ze niet sparen, zeiden ze.

Zoo werd het een, half twee, twee ure, 't draaide al om hem heen, de klanten, de bazin, de koopdagen aan de wand, de wijven van de sigarenreklamen, de toog, de tafels en stoelen; 't wemelde alles. Hij raaskalde nog en slobberde met moeite soms aan zijn bier.

Dan begon hij plots te tjulpen, de tranen liepen uit zijn oogen. 't Was heel treurig en ze stonden daarop te kijken lijk dwaas. Hij kreesch hoe blij hij was hier te zijn, dat hij zoo alleen was en zoo ongelukkig, en hij niemand en had om zijn hert uit te storten. - 'k Heb mij versmoord ... versmoord ... zei hij, 'k ben versmoord, en 't is voor mijn leven, ze doen niet wel met mij ...

Iemand kwam weer binnen en vertelde dat er schaduwen af kwamen t'enden de straat. Haastig schoven ze allen naar buiten en lieten Jan zitten.

Eén enkele had meelijden, pakte hem vast en leidde hem schreiende mee. Achter hem sloeg de kroegvrouw haar deur toe, 't slot knarste dof in d' eenzaamheid van de nacht en plots ging 't licht uit en miek het pikdonker in de straat.

Zijn gezel leidde hem voort, wijl hij zwijmelde over de steenen, een lange reeks afgebroken vloeken kwamen uit zijn mond en ze torden stilletjes op hun gemak. Tegen zijn deur nam zijn leidsman afscheid van hem.

Nog een oogenblik stond Jan daar dreigend te zwaaien en groote woorden rolden over zijn lippen, verloren zich in de duistere nacht. Dan ging hij ineens op de deur toe en stiet er tegen, ze vloog open.

De wijven stonden alle twee hem af te wachten, tot strijden gereed, met toorn en woede in hun oogen. Doch hij zag niets van hun dreigende houding, daar stond de oude, zijn nachtmare. Hij trad op haar toe, 't was zijn kwelgeest, ze stond hem in de weg. Ze ging achteruit, want zijn wezen was leelijk en verkrampt en zijn oogen lagen groen en koortsig te glinsteren. Ze eerselde tot tegen de muur, daar was ze t 'enden en hij stond vóór haar, hij greep haar bij haar armen dat ze 't uitschreeuwde en hij schingelde haar dat de lappen stoffe rond hem heen zich strievelden, en dan plofte hij haar met een doffe slag op de grond. Hun gehuil vervulde 't huis, maar ze was nu uit zijn oogen en rustig ging hij naar zijn kamer, legde zich op zijn bed en sliep.

Beneden, bij 't smokende lamplicht, lagen ze te huilen en te kermen, begeleidend de groote stilte van de nacht. Romme was over haar moeder gebogen en trok als aan een blok om haar recht te krijgen, maar zij beweerde dat ze zich niet verroeren en kon en 't geklaag duurde voort. Dan geraakte ze toch eindelijk recht, maar ze ging mank en kloeg over pijn in heur schouder, nogtans was nu haar huilen in zwaarder tonen overgegaan en 't waren verwenschingen welke weerklonken.

Doch 't was ál drukkend: de stilte van de nacht, de heerschende eenzaamheid, en 't gebrek aan medelijdende beklagers, 't was als een kolk van niet, waarin alles verging ondanks 't hopelooste pogen, ze werden moe te schreeuwen en begonnen te vezelen. Zoo klommen ze naar boven, slopen stil op zijn kamer en torden op hun teenen naar de stoel waarop zijn broek hing en zijn ondervest. Ze haalden daar alles uit - soms klonk heel zacht een zilvergerinkel - dan gingen ze met hun handenvol op hun teenen weer voort.

In de ándere kamer telden ze 't, legden de stukjes op de tafel, heel zacht - negentien frank was er tekort; ze sloegen hun handen ineen en bezagen elkaar met verontweerdigde oogen en beten op hun onderste lip; negentien frank op één avond! Moeder raapte heel stil de stukjes weer op, stak alles op zak en ging slapen.

Ze lag in heur bed maar ze sliep niet, ze kloeg voort ... of ze brak in verwenschingen uit tegen

haar man die niet eens was opgestaan en haar zou laten doodslaan hebben, zonder te roeren.

- Ge ziet wel dat ge van mij niet moet hebben! herhaalde ze telkens, dan kloeg ze weer heftiger voort en verwrong heel heur lijf van de pijn.

't Duurde zoo heel de nacht en hij kon geen ooge toedoen, 't licht stond op de nachttafel te branden en hij bekeek gelaten de bloemen op 't papier aan de wand; spreken deed hij niet en hij liet zich djokken en stooten. Dan eindelijk, als hij van heur tranen doorweekt was en zat van heur klachten, droeg ze hem op zijn schoonzoon eens goed onder handen te nemen. Hij beloofde 't - en toen de zon boven de kim rees kon hij eindelijk wat slapen.

Daar had hij een kop van lijk een vooze raap en was hij slecht gestemd, toen 't uur sloeg van opstaan. Hij snauwde en beet en zij snakte tegen: hij was nooit op te winden, die vent, daar zat geen bloed in, maar nu vond ze dat hij in de gewenschte gemoedstoestand was en ze stookte wat op, opdat 't vuur niet zou uitgaan. Voor haar gaf dit niets, een nacht zonder slapen, ze had heel de dag vóór zich om aan ruste te wijden, als de mannen weg waren.

Daar kwam leven overal, lawijd en gerucht, geruttel van karren en wagens, getrappel van menschen op straat. De zon drong door 't venster, wierp haar schetterend licht in de keuken en schilderde diamanten op tas en telloor.

Jan was ook opgestaan: hij was heel loom en

moe en had geweldige hoofdpijn en 't bewustzijn kwam maar moeilijk op. Door 't venster schetterde de zon in zijn oogen, die waterachtig stonden en flauw, en dat werkte op zijn zenuwen, hij moest soms de hand aan zijn hoofd brengen om de hameringen te doen stillen.

Zijn wijf was opgestaan en had zich aangekleed, dan ging ze beneên zonder omzien, en zei niets. Ze pronkt weer, meende hij, 't is altijd 't zelfde.

Hij dacht er niet verder meer aan; zijn ledematen waren zoo stijf en stram en zijn mage omroerd, één ongemakkelijkheid lag over heel zijn lijf: hij wist niet wat hij gisteren-avond uitgesteken had en hoe hij in zijn bed was geraakt ... 't deed hem alles zeer en pijn. Doch daar kwam t' eenegader een groote vreugde in hem: hij had geld, hij had zijn maand getrokken - over 't gene verder gebeurd was bekreunde hij zich niet - hij had zich zat gedronken van blijdschap, daar was geen wonder aan, 't was immers zoolang dat hij naar een glaasje bier had gesmakt! Maar dit was 't beste nog niet: dat geld was zijn vrijheid, zijn verlossing. Zijn hoek, de hoek in de keuken spookte hem nu vóor zijn oogen als een gehaat iets dat hij niet meer te duchten had en dat nu ver achter hem lag. Hij behoefde nu ook niet meer langs straat te loopen, lijk een schooier, de herbergen niet meer durvend bezien waar hij anders een beetje verzet zou hebben gevonden.

Hij was nu weer vrij en kon gaan waar 't hem lustte. Zijn leven ging zoo eentonig voorbij,

altijd die cijfers, en waar hij ruste kwam zoeken vond hij geen; daar heerschte niets dan dwang en verveling.

Hij stond vóor 't venster en tuurde op straat, doch hij zag niets van 't gene daar was .... Ze zaten daar nu weer vóor zijn oogen. Hij zag hen over hun werk gebogen, zwijgend en stom ... achter hen, nevens hen stonden de meubels, de wanden, heel 't huis, even roerloos en stil, ze mieken een onverplaatsbaar geheel met dat alles, ze waren met en in dat alles gebeiteld.

Hij zat daar, in zijn hoek, hen te bezien, hen te bezien in hun koppige stijfheid, in hun stijve versteendheid .... doch neen, daar kwamen hen allengs gedachten bezielen, een wil bestuurde hun daden en hij bukte onder die wil omdat hij onvergankelijk dezelfde was, met de tijd vereenzelvigd en vast als de stof: 't was die wil hun eigen bezieling te dooden en hem te verpletteren onder hun zwijgend weten, hun vervelend aanwezen van sprakeloos-kritikeerende wezens.

Ze mieken geen tweespalt noch twist, daar gingen geen hooge woorden in op, de vloed van hun voelen steeg nooit. En toch, 't was zoo erg als ware er gedurig krakeel; daar was geen zonneschijn, geen vriendschap, geen leven; niets dan zwijgende dood!

Wat deed hij daar in dat graf? Hij kwam zich daar niet in begraven omdat hun bewustzijn van levende beelden hem dit belette, omdat ze hem beletten dat hij langzaam doodging met hun tegen-

woordigheid die hem kwelde, die hem langzaam razend miek, die hem naar 't zothuis zou voeren.

Hij zocht in zijn eigen, maar hij vond niets om daarin te verhelpen, dan zijn heil in de herberg te zoeken. Met hen was er toch niets te doen, ze waren nooit tevreden te stellen, hij zei nogtans nooit iets, knorde noch morde, eens of twee keeren had hij geklaagd over 't eten en ze hadden gedaan alsof ze 't niet hadden gehoord.

Soms dacht hij dat 't zou helpen met op tafel te slaan en hooge woorden te tieren, maar dan zouden ze ook hun mond openzetten en 't ware heele dagen krakeel en twist. En toch, 't zou tot een uitlegging komen misschien, en was de toestand nu beter?

't Was die oude, niets dan die oude! Hij beet op zijn tanden met een leelijke grijns als hij haar bedaard gezicht vóor zich zag, hij had haar kop kunnen breken, die steenharde kop, alleen maar om haar zijn aanwezen te herinneren welke zij gebaarde niet te kennen.

Dubbend keek hij naar de schaduw van een blad dat wemelde in een lichtklater.

't Was nu alles stil, zou hij die stilte verstoren, hen uit hun hol doen komen; 't gekijf te voorschijn roepen en zijn gang dan niet kunnen stuiten? Neen, hij zou wachten, hij voelde zich vermoeid en lusteloos, zonder kracht.

Daar ging een hoog voer strooi voorbij dat zijn aandacht afwendde, hij volgde 't zoolang hij 't kon zien in de straat; dan viel zijn oog op de herberg

waar hij om nieuws kwam vroeger. De deur stond open en gaf de zaal 't aanzien van een koele, luchtige kelder. 't Moest nu frisch zijn daarbinnen, daar rondom de zonne zoo laaide, en 't moest deugd doen, een koel glas bier in de hitte die kwam.

Hij had geld ... al 't andere verging, dat alles stak hij maar uit zijn hoofd, daarvan hield hij geen rekening meer, 't vermaak kon hij nu zoeken waar 't was en zijn hoek aan de liefhebbers laten.

Hij greep zijn broek waarin gisteren de schijven zoo zoetjes hadden geklingeld en schudde hem luisterend, een zalige lach op 't gezicht. Maar daar klonk niets en hij verschoot haast en tastte, doch er was niets meer te vinden.

Verwezen keek hij vóor zich waar stofjes naar omhoog wielden en voelde zijn bloed met haastige drang naar onder loopen. Hij was bleek en lijk van zijn zelven, hij wist niet of hij droomde of waakte. Dan draaide hij werktuigelijk zijn broek om, scharrelde weer naar de zakken en voelde ze even leeg, radeloos leeg, niets dan de voering rondom waar zijn nagels over scharrelden, haperden in de naad en scheurden. Doch hij kon er zijn handen niet uitkrijgen en bleef zoo staan, geloofde niet wat hij voelde; 't moest een vreeselijke droom zijn, een nachtmerrie die hem kwelde, hij was niet wakker.

Hij liet zich op een stoel vallen en een zware zucht schoot uit zijn keel, zijn broek sidderde in zijn bevende handen en hij tastte nog eens. Dan liet hij hem vallen, rustte met zijn hoofd op

zijn handen, trok het weer weg, wrong en kringelde zich op de stoel, stampte met zijn voeten op de berden en liet een zacht gekreun hooren. Luid huilen dierf hij niet, hij moest zich bedwingen, doch 't was lijk of hij ergens een geweldige pijn had, hij kon 't op zijn stoel niet meer uithouden, sprong recht, sleepte zich de kamer rond, sloeg zijn kop tegen de wanden, wreef over zijn hoofd, trok aan zijn haar, zwijmelde en schudde zich.

Eindelijk bedaarde hij wat, doch begon opnieuw totdat hij uitgeput zich weer op een stoel liet vallen. Toen berustte hij: 't was volbracht. Hij voelde alleen nog angst over een heele boel uitleggingen overal waar hij verplichtingen had, en vooral aan hen daar beneden. Doch zij hadden allen maar te berusten.

Hij ging in de keuken, ze waren alle drie daar, maar ze bezagen hem niet, hij werd nog meer ongerust. Hij zette zich aan tafel, ze stelden hem zwijgend zijn eten en drinken, en zetten zich ook bij. 't Was stil, niemand die sprak, alleen de hangklok liet haar getik hooren. Zoo was 't altijd, maar hem dacht dat tans de stilte nog drukkender was. Hij voelde geen eetlust, knauwde wat aan een stuite en liet het overige liggen; naderhand stond hij op en ging de deur uit naar de achterplek.

Anselmus was ook opgestaan en kwam achter, hij hoorde hem kuchen. Hij had zoo een gevoel alsof deze hem iets te zeggen had en hij bleef besluiteloos staan.

Zijn schoonvader kwam nader en kuchte nog eens:

- 'k Moet u eens spreken, zei hij.

Hij gaf geen antwoord en ze gingen alle twee wat verder. De deur bleef open en ze stonden tegenover malkaar, hij, draaiend aan zijn knevels met een gebaar van verveling. Ze wisten dat hij gisteren moest betaald geweest zijn, de oude kwam zeker vragen om geld, - en hij zocht naar een antwoord. Zijn schoonvader bezag hij niet, hij voelde nogtans hoe verlegen deze was: hij trok eens met de boord van zijn schoenzool een schreef in een tichel en bekeek dan aandachtig zijn werk. Doch op eens rechtte hij 't hoofd weer op, kuchte, en:

- Horkt eens, jongen, dat kan alzoo niet blijven duren, ge zit daar altijd en ge spreekt nooit, 't vrouwvolk klaagt er over, ge hebt iets tégen ons, ge zoudt het beter zeggen.

Jan stond te gapen, daar was van geld geen spraak, wél over 't gene hem zelf bezighield en waarvoor hij geen uitlegging vinden kon.

- Ge zegt dat ik niet spreek, zei hij, maar waárom zou ik spreken? niemand vraagt mij iets.

- Dat is uw schuld, ge zegt niemendalle ....

- Neen, 't is hun schuld, ze zeggen mij niets.

- Neen, ge hebt gij iets tegen ons en ge zegt niets, met een stomme kan men niet overweg, ge maakt u eigen op, ge drinkt u zat, gelijk gisteren avond ....

- 't Was van mijn geld!

- .... en ge slaat moeder.

- Ik?

- A! ge gebaart dat ge van niets weet ....

't Was zijn schoonmoeder die tierde, ze stoof nu buiten met een macht van wind en gezoef van haar rokken en ze miek geweldige gebaren. Een stroom van woorden kwam uit haar mond, schetterend, en 't kletterde tegen de weegen, doortrilde heel de plaats. Jan stond haar aan te gapen, hij wist niet dat ze zóo nog kon zijn. 't Was ook beter aldus, ze keef, hier en daar kon hij er toch iets van verstaan en weten wat haar tegen hem in 't harnas joeg, en hij kon weer antwoorden, en ook kijven en zijn gemoed ontlasten.

't Wast eerst een hele reke scheldwoorden, daarna waren 't verwijten en verwenschingen en 't kwam er toch ook eindelijk uit: dat hij de domste kerel was die ze ooit had gekend, dat hij nooit iets zei, dat hij daar alleen zat om hen af te spieden, dat alles tegen zijn goeste was, dat,zij in de weg was en dat heur schaap van heur dochter heele dagen kreesch over heur ongelukkig lot. Dan zei ze ook dat hij een beul was, dat hij heur zwart en blauw had geslagen en zijn geld had verdronken: negentien frank op één avond.

Hij werd ook kwaad onder al dat schelden en hij riep tegen, doch zij luisterde niet, ze schreeuwde altijd voort, 't was ongelooflijk van waar al die woorden zoo kwamen en daar scheen geen einde aan te zijn. Eindelijk schepte ze wat adem.

- Ge hebt mij bestolen - schreeuwde hij weer, 'k moet mijn geld hebben!

Ze zette heur handen in heur heupen:

- Peinst ge misschien dat we u voor niets de kost zullen geven? We hebben er u een heele maand voor onderhouden voor uw geld. Wat zoudt ge er meedoen? Negentien frank op één avond! ge moest beschaamd zijn. Maar ge krijgt niets, ge hebt uw drinkgeld verteerd voor heel de maand!

- We zullen dat zien: 'k moet geld hebben voor mijn ouders, voor andere dingen ...

- Uw ouders! ...

- We zijn overeengekomen ...

- Ja, ja, overeengekomen, vaneigen, ze lachte spottend, maar dat ken ik niet. Als uw ouders te lui zijn om te werken, dat ze dan schooien ...

- En werkt gij misschien? ge moet nog gediend worden op uw stoel door uw dochter, ge zijt te lui om op te staan.

- Ge moest beschaamd zijn te spreken van geld uit te geven en in familie zijn en zelf noodig hebben.

Hij sloeg met zijn vuisten een halve kring in de lucht, vloekte en naderde haar met dreigende gebaren:

- Mijn geld moet ik hebben, zeg ik u, 'k doe daarmee wat ik wil, 't is 't mijne. Welk recht hebt gij daaraan? 'k moet er mijn wijf mee onderhouden maar u niet! Ze bleef tergend staan en grijnsde in zijn gezicht. Zijn bloed kookte van woede en hij sprong naar haar toe, hij zou haar bij de keel grijpen ... maar ze stoof achteruit en zijn schoonvader hing zich aan hem.

Nu huilde ze en schreeuwde naar heur dochter. Deze kwam uit de keuken geloopen en jankte ook; en dan kreeg zijn schoonmoeder plots weer haar sprake terug:

- Bezie dat, dat spreekt van weggeven, zoo'n onnoozel kalf, en weten dat zijn vrouw in zulk een toestand is, weten wat er gaat gebeuren en aan wat kosten we zullen liggen, en ze huilde weer voort.

Jan stond te gapen en zei niets meer. Ja, 't ging heel rap die zaak, de dagen vervlogen zonder dat men 't gewaar werd en Romme werd met de dag dicker. 't Was misschien ook dáarom dat ze geen omhelzingen van hem verlangde, maar ze kon toch wel een blijk geven van haar genegenheid voor hem.

Hij bleef daar een oogenblik en zag al die dingen, er daalde in zijn gemoed een zonderlinge gewaarwording, iets zoets en ongekends dat daar rein en wellig te kriebelen lag. Plots voelde hij zich ook in zijn binnenste verzoend met 't gedrag van zijn vrouw, hij zag haar schrik voor zijn teugellooze ruwheid en dát belette haar haar herte uit te storten, hij had medelijden met haar.

Doch nu was het 't oogenblik niet om aan zijn nieuwe gewaarwordingen lucht te geven, alles was overhoop en alle gevoelens dooreengegooid. Doch meest was het omdat die oude hier weer in de weg stond, voor haar wilde hij zich niet vernederen. Hij kon de tijd afwachten om zich

met zijn vrouw te verzoenen, maar niet als zij er bij was. Zij moest weg, weg, weg!

Hij stapte snel de kamer uit omdat zijn bloed weer aan 't koken geraakte, greep in 't voorbijgaan zijn hoed en ging voort, de huilende vrouwen dáar-latend. Achter hem kwam Selmus buiten en vluchtte in een andere richting.

Buiten stonden de nietsdoende wijven in benden over de straat, keken naar 't huis en dan naar hem. Hij voelde al die vittende blikken op hem wegen, de blikken van die gemeene wijven die nu wisten, die zijn daden beoordeelden, van hem. Een grijns van haat en verachting voor die verwenschte straat vertrok zijn mond. Dat riftje-raftje, dat in 't slijk deefelde, dat zich in lage vuilheden wentelde, ging zich met hem moeien, ze gingen met hun schooiersneus zijn zaken doorsnuffelen! Neen, hij moest daar weg, dat alles moest weg, bij de ommedraai van de hoek stak hij zijn arm dreigend omhoog als wilde hij ze allen verpletteren; trappelde hij niet op hun lichamen die, lijk die van zwijnen, in de goot lagen te ploeteren?

Als hij dat alles achter zich had en niets meer voelde steken in zijn rug kwam de terugwerking en hij krees bijna. Elaas! hij was een arm man: zijn kleeren begonnen stilaan in vendels te hangen, de voering van zijn jas hing vaneen, en aan zijn mouwen en broekspijpen hingen drendels te zwieren, zijn boordje was zwart en vuil en zijn strekje hing los. Aan hún kleeren werkten ze dagelijks, doch de zijne lieten ze zooals ze waren

Verder was alles zwarter nog, hij werd bang, bang voor de menschen, over zijn verbroken woord. Zijn zat-zijn van gisteren verpletterde hem, hij wist niet meer waar draaien of keeren: vóor hem spande zich een keten van rampen waarvan hij 't einde niet zag.

Naderhand kwam zijn woede weer op, hij zag dat helsche wijf kruipen lijk een slang op zijn kamer - en onwillekeurig schoot hem daarbij te binnen hoe hij 't zelf gisteren gedaan had om te stelen. Maar hij verwierp dat zicht om heel zijn aandacht samen te trekken op haar, om haar hatelijk wezen weer vóor zich te tooveren en haar zóo te verwijten en haar te bedreigen. Alles wat hij haar ging zeggen schoot hem nu weer te binnen en hij verweet het haar met veel gevloek en verwenschingen. Hij verweet haar alles, maar vooral zei hij dat ze uit zijn weg moest.

Een dag van koude rekeningen bedaarde hem en 's avonds hervatte hij zijn wandelingen. De proef van de vorige maand had dat bij hem nu in gewoonte doen overgaan, en in de eerste dagen ten minste, berustte hij; de vorige oefeningen mieken zijn lot dragelijk en hij was enkel kalmzwaarmoedig, het ongeluk aannemend als iets onvermijdelijks waarin hij berusten moest.

Hij verlangde nu naar niets en had niets meer noodig, tegen zijn huisgenooten sprak hij niet, hij kwam eten en drinken en ging daarna voort, wandelen of gaan slapen. In de avond gingen de eendere schimmen en hij schonk hen een treurige

aandacht, 't was lijk iets zoets waarvan hij vroeger genoten had en dat een aangename nasmaak liet, doch waarvan hij nu niet meer proeven kon; hij liet die dingen rusten en wilde geen nuttelooze verlangens koesteren.

Soms evenwel verlangde hij, en dan overviel hem een geweldige weemoed. In de bedolvenheid van 't lindeloover voorttertend zijpelden de tranen ondanks hem, langs zijn kaken: 't was als hij aan zijn ouders dacht, waar hij nu niet meer gaan dierf en naar wie hij behoefte voelde. Vroeger ging hij er ook niet veel, maar dan had hij niemand noodig.

Neen, hij dierf er niet meer gaan, hij was te beschaamd, te beschaamd over zijn overheersching die hem alle beloften deed breken ondanks hem, beschaamd over zijn zwakheid die er hem toe brengen zou hen van honger te laten sterven.

Wie zou gelooven dat dit waar was? Misschien kon iedereen het getuigen door eigen ondervinding, maar niemand komt voor zijn zwakheid uit en iedereen zou veinzen het niet te gelooven, zoo dacht hij. Liever zou hij hun zicht derven en niet gaan; troost moest hij daar niet zoeken daar hij nooìt zijn ongeluk zou durven bekennen. Ze zouden het zelfs nog verergeren, ze zouden uitbreken in verwijt en geklaag die hem van onmacht razend zou doen worden.

Zoo gingen de dagen om. De gelatene treurigheid bleef en zou ook nooit meer weggaan, meende hij. Doch aan 't einde daarvan lag de vernietiging

als hij het heelemaal moe was; nu moest hij leven nog, de aangekondigde komst van een kind bracht hem geen troost meer bij noch blijdschap, dat was hem onverschillig, doch hij zou wachten tot de maand viel om voor zijn ouders te zorgen.

Wanneer dat alles zoo geschikt was verdiepte hij zich in de middelen om zich van kant te helpen en hij dacht soms aan een geweldig middel, iets dat als een donderslag het huis zou doen schudden en hen van schrik in 't graf zou meevoeren.

Als hem dat in huis opkwam werd hij daardoor uit zijn hoek gejaagd en ging hij buiten, voór de deur staan.

De smerige aanblik, de stank, 't getier van de straat waarin hij zich verdiepte was hem eigen geworden, was voor hem 't zinnebeeld van een levende rot-wording wier ontbindingsgang hem aantrok. Daar was opeengestapeld 't lijdende vleesch, woekerde, vermenigvuldigde en was jong reeds bedorven. De onreinheden van ziel en van lichaam stalden er zich onbeschaamd uit en geheime ziekten waarden in de donkere holen, merkten met hun stempel de genezenden en de afstammelingen.

Daarna wendde hij zijn blikken naar de muur daar rechtover. Die muur was de afbeelding van zijn levensgang: zijn plaksel viel af en liet ruwe plamaasters zien van rood en wit lijk verrottend vleesch; hij vermolmde en overal nam men de ontbinding waar, uit zijn bedervend lijk kwamen

levende planten te voorschijn, groeiden en werden sterk; kleine boompjes, hooge muurbloemen. En de wuivende takken daarboven beschermden hun groei. Daarover-heen liep de weg naar 't einde, dat einde was de dakgoot van 't aanpalende huis. Aan de hoek van die goot bengelde 't lijk van een musch aan een lang vlasstrooi. Ze was opgehangen aan dat strooi dat ze ergens neerstig opgeraapt had om er haar nest mee te maken en ze wiegelde daar volgens de gril van de winden, verging langzaam tot stof. Soms viel een pluimpje, draaide en ziggerde tot op de grond en merkte een stonde van 't onbindingsproces. Hij bekeek ze dikwijls en lang. Ze was dood, dood vóor ze haar nest had gemaakt, en ze voelde niets meer en had geen zorgen, noch hertzeer, noch ruzie. Ze had geene gekend omdat ze gezwolten was voór ze 't samenleven begon.

Hij beneed haar lot: lang reeds moest hij een strop om zijn nek gedraaid hebben!

De volgende zondag ging hij lijk gewoonte met zijn vrouw naar de hoogmis. Binst ze zich kleedde stond hij in 't deurgat te wachten, hoorde 't kloppen, uitscheiden en 't uur slaan, terwijl hij ongeduldig stond te stampen, en toen ze eindelijk kwam bemerkte hij dat ze gansch in 't nieuw was.

Buiten de deur kwamen de wijven uit de straat toegeloopen om haar te bewonderen, spreidden de geur van hun soep, welke ze meebrachten, rondom uit en deden hun uitroepingen tegen de huizen klateren.

Ze was in 't bleek-rood, naar de laatste snit, de rok eng afgepast van achter, met kleurige strekken 't halverwege, met ronde, koperen knoppen bezet en van daaruit gingen de plooien waaiervormig, zich verbreedend naar alonder. Door een verstandige berekening had de kleermaakster de rok van vóor wijd-uitgelaten voor de úitstekende buik, later kon dat ingenomen worden. Haar lijf was versierd met afhangers ook met koperen knoppen bezet en twee kragen, die evenwel wat optrokken, en haar 't aanzien gaven van een bult. Haar hoed was langs weerskanten opgetrokken, en miek 't leelijkste uitwerksel, 't bedierf heel de verschijning. Hij stond lijk op de scherpe kruin van een pieramiede te waggelen, zij had bijna geen haar en kon 't niet doen welven om de zijden te vullen.

Zoo, al waggelend voortgaand, met de buik vooruitgestoken die telkens kromp en opschokte van 't giechelen, met de draaiende hoed daar bovenop die de dienst deed van weerwijzer, scheen ze Jan een vreeselijk mismaaksel toe en hij voelde ondanks zijn eigen een walg opkomen welke hij niet verduwen kon. Ze snoof met breede neusgaten de lof op van de wijven, keek trots links en rechts, loerde overal in de ruiten om er haar beeld te zoeken. Verder op drong ze zich dichter tegen hem, keek onbeschaamd de menschen hun gedachten uit hun blikken, en waggelde voort, soms met haar breed lijf tegen hem slingerend.

Hij dierf niet opkijken van schaamte, voelde

zich belachelijk met zijn van-kleur-verschietende kleeren nevens dat opgepronkt wijf en verstond maar al te goed de bedoeling van haar dicht tegenaan-loopen en haar rondloeren. Ze pronkte met haar prijs, die haar dat kon koopen, die haar nu ook de dame kon laten spelen. Ze deed uitkomen haar macht en zijn dutsigheid, haar grootte en zijn kleinheid.

Thuis, binst hij zich wat verkleedde, werd de heele kloeriepot weer afgerammeld, hoorde hij 't oordeel roemen van menschen welke hij niet had gezien, zag hij de nijdige of bewonderende blikken vóor zich getooverd van lieden welke hij niet had ontmoet. Doch, hij was daar nu al aan gewoon en liet zijn wijf haar leugens uitkramen en haar gal bersten, hij kon daar niet meer over verwonderd zijn en als ze in haar opgewondenheid hem iets vroeg, zei hij ja of neen, volgens ze 't begeerde.

Ze werd overigens met de dag leelijker, klaagde en steunde, en hij moest haar meest maar bezien om er genoeg van te hebben.

Binst hij stil vóor de deur drentelde dachten ze dat hij weg was en spraken ze over iets anders. Zoo kon hij vernemen waarin zijn geld zooal opging. Hij wist dan dat ze geld gezonden hadden aan Stant die nu bij de troep was, en dat ze, behalve 't nieuw kleed, ook afgekort hadden aan de bakker. Dikwijls reeds had hij een geritsel van papier gehoord en toen hij weer binnentort verraste hij hen terwijl ze haastig een taartje in hun mond stopten. De room pruiste tusschen hun

vingeren door en leekte in hun schoot, doch hij gebaarde niets gezien te hebben.

Daarin bestond 't eenig verschil tusschen de zondagnoen en die van andere dagen: 't eten werd binnengepakt zonder dat men 't gewaar werd onder 't gedurig gebabbel van de twee wijven, die hun vitterijen wisselden en tusschen een beet en een teug een macht van menschen op hun tong deden rijden.

Selmus mengde zich daar niet tusschen, luisterde zelfs niet en keek naar vage gedachten, kuchte soms, deed zijn gewone gebaren zoo sober mogelijk om tegen niemand te stooten en zat meest thoopegevouwen, moe als hij was van een heele week rond te loopen.

Jan vond de zondagen het meest vervelend. Hij had op geen heengaan te peinzen en volgde 't voorbeeld van Selmus, trachtte te berusten. Soms dacht hij aan iets dat hem zou kunnen een afleiding geven, een bezoek aan de nieuwe verwanten of zoo iets, doch hij vond de moed niet daarheen te gaan. Hij keek de vliegen na, sloeg er soms achter met een mes, en scheidde dan uit toen hij de blikken van de wijven voelde die hem leelijk bezagen. Hij gebaarde echter van niets en bleef zóo roerloos, zijn hand, die 't mes omvatte, steunend op tafel. Naderhand overkwam hem weer een gulp van verveling die zich uitte in een gerek, in een leunen achterover met de rugging van de stoel tegen de weeg totdat hij weer diezelfde blikken op zich voelde wegen; dan zette hij zich terug recht en stijf.

Die wijven konden niets verdragen: met een vlieg dood-te-kappen zou hij hun tafel besmeren, zich rekken was ongemanierd, met zijn stoel achteroverleunen diende alleen om de stoel te breken!

Dat alles wist hij, hij kende hun geheime gedachten en wist wat hun blikken beteekenden. Neen, van een ander konden ze niets lijden doch zij mochten alles doen en niemand mocht hen dat verwijten; 't zou wat zijn indien hij hen eens vroeg waartegen sneukelen streed of laster! ze zouden uit hun vel springen.

Neen, 't was beter te doen lijk Selmus en niets te zeggen, de tijd af te wachten. Selmus mocht ook niet meer smooren binnen, daarom nam hij zijn stoel en zette zich vóor de deur, daar kuilde en dampte hij totdat een grijze wolk hem omgaf, hem bedolf en bedwelmde. Uit die bedwelming putte hij zijn onveranderlijke gelatenheid die langzaam in sufferigheid overging, zijn denkingskracht doodde en hem maakte tot een gelukkig dier dat geen wenschen of lusten meer kende.

Van waar haalde Selmus het geld voor die tabak en zijn drank? Dat bleef voor Jan een raadsel. Hij kon evenwel niet aannemen dat zijn vrekkig wijf hem iets liet: Selmus moest zakken en zoo duidde hij Jan de weg aan om zijn eigen vrede te deelen.

Jan bleef nog een tijdje zitten en dan volgde hij Selmus aan de deur. Hij had ook wat tabak bewaard en stopte een pijp. Ze zaten nu van weerskanten te dampen.

De zonne zat achter de huizen weggestoken lijk altijd en de kelderachtige lucht van beslotene plaatsen waarde tusschen de grauw-wakke muren. De heele straat was nu dood en verlaten, de huizenrei eenzaam en zwijgend met smal-gapende rechthoeken regelmatig afgebakend.

Op de grond, in de heele lengte van de straat, waar nu niets anders de blik belemmerde, zag men duidelijk de hoopen vuil zich afteekenen, plekken zwart afronden, 't langstrepig geblekker van stilstaande sop in de goten. Rechtover stond de hooge boom bout-stil en geen bladje roerde van de steenviolieren. De musch, die aan 't vlasstroo hing, was van gedaante onduidelijk geworden.

Binnen rulden ze nog wat bij tusschenpoozen, 't was een zacht gefluister dat lispelend tegen zijn ooren uitstierf; dan hoorde hij papier ruttelen, een stoel werd verschoven en een slepende step naderde - de deur werd stilletjes toegeduwd. Jan keek onwillekeurig op, wilde een teeken van verstandhouding wisselen met Selmus-een oogengeknijp - doch hij vond hem in zijn geurige rookwolk verloren en achteloos voor alles daarbuiten. Misschien wist hij ook niets? Waarom toch had hij, Jan, dat geraden en gezien? Zijn weten diende alleen maar om hem machteloos te verbitteren, zijn haat aan-te-vuren toen hij zag waarin zijn geld opging, zonder genot voor hem, en toen hij overwoog hun veinzerij, welke redens ze opgaven om zich van zijn geld meester te maken.

Hij schudde zijn hoofd, loerde nogeens naar de deur en vond ze goed toe. Dan wist hij zich vrij, schoof zijn stoel van de muur af en liet zich zachtjes achterover zakken tot de leuning ertegen steunde. Zóo voelde hij zich behaaglijk, aanstak een nieuwe pijp en zette zich roerloos in gezapige rust terwijl zachtjes de blauwe drendels naar omhoog klommen, naar de diepe blauwte waar ook zijn gedachten heengingen en zich verloren.

Moeder had hem dat alles nooit verboden, bij moeder was hij vrij geweest, zocht de plekjes op waar hij het goed vond en rustte lijk hij wilde. Moeder deelde hem mee wanneer ze iets te eten of te drinken had, ze verstelde zijn kleeren op tijd en vertroetelde hem. Jammer dat later die ongelukkige neiging gekomen was.

Doch moeder was nu ver weg en hij zag geen middel om er nog ooit naartoe te gaan.

De jongens braken uit tallenkant, stoven tierend de straat op, plasten in de goot en sprongen over de vuilhoopen; ze veranderden de rustige plek in een helle.

Jan en Selmus pakten hun stoelen op entrokken binnen.

't Vrouwvolk zat te knikken op hun stoelen en de twee mannen zetten zonder gerucht de hunne neer. Selmus liet zich seffens weer vallen en zijn blik doolde weg in de beschouwing van de zoldering; Jan rekte zich en geeuwde. De groote verveling kwam nu eerst op, in de woonkamer vlogen de vliegen rond met luttel gerul, zetten

zich ergens neer, djokten met hun snuit daartegen en verdwenen weer, altijd even ongedurig en vlug. 't Getiktak van 't uurwerk heerschte als eenig gerucht boven deze doode wereld, riep hem een vertelling te binnen van in de school en 't vreedzame ding werd nu plots een ijselijk tuig: de slinger uit de helle. Uit haar getiktak gewerden duidelijk twee woorden: altijd, eeuwig; hij verstond ze, herhaalde ze mee, zag de grijze schim van de eeuwigheid, het nooit-eindigende, glijden over dat alles, en alles roerloos daarin, in altijddurende roerloosheid.

Hij kruiste de vingeren van zijn twee handen over elkaar achter zijn hoofd en bleef zoo staan draaien en zinnen wat hij doen ging. Dan besloot hij te gaan wandelen. Op zijn teenen tort hij tot aan de kapstok, waar zijn hoed hing en zijn wandelstok, greep ze, en trok voorzichtig de deur uit.

Buiten voelde hij zich weer vrij en schouderschokte van lichtheid. Snel ging hij de vuile straat uit en richtte zich naar de wandelingen, naar de frissche schaduw van de boomen, 't aangenaam groen van de blaren en de peilloosheid van de blauwe lucht.

Daar wandelden de mooie gedaanten uit zijn droomen in eeuwige jeugd en eendere bevalligheid in bonte woeling, zonden 't frisch giechelen van hun lach tusschen de boomen en de helderheid van hun jeugdige stemmen. Hij zette zich op een bank aan de ingang van 't park en volgde hun beweging met smachtende blikken, geheel in beschouwing verloren.

Daar kwamen er, ze kwamen van tusschen 't groen van de struiken, waar hun wezen op afteekende lijk een liefelijke bloem vol mat-teere frischheid; de melkwitheid van hun vel blankte op die lichte achtergrond en rozen ontloken op hun wangen. Van hier uit vermengde zich 't zwart van hun wenkbrauwen en oogwimpers tot eén mooie, fluweelen plek waar midden-in diamanten lagen te glinsteren.

Ze naderden. Hun slanke, lenige gestalten zwierden bevallig op die achtergrond, die hen als een omlijsting omvatte. Bosjes groen, roode en witte bloemen keken door tusschen hun leens, boven hun schouders, omringden hen, omkransten hun bewegende armen, hun hals, hun heele lijf, met bloemen en groen. Ze lachten, mieken mollige gebaren vol kwijnende loomheid, hun volle borst bewoog zich traag, neeg zacht over de dunne leen alsof ze gingen breken. Ze vormden, met hun slank lijf, afgeronde figuren, wiegelden op hun heupen.

Ze kwamen dichter, traag en van hun macht bewust. Ze naderden lijk godinnen, ongenaakbaar en onuitsprekelijk schoon. Hij voelde zich verzinken bij iedere stap die ze deden, zag door een floers van verblindende zonneregen, hun schitterende gezichten, hun volle haartooi die hun wezens omlijstte vol gazige weelde en aan hun gezichten wondere uitdrukkingen gaf die bovenmenschelijk waren. Hij zag hun hoeden die hen sierden, lijk diademen vol glanzende steenen en wonderkleurige, onsterfelijke bloemen. Hij zag

hun hals, hun schouders, hun borsten, hun heupen en armen zich afronden, bewegingen maken vol loome zwier, zag voorbij zich wemelen die kronkelende lijnen in hun schitterende kleuren, hun onverzwelgbare weelde van vormen, hun met-deblikken-onbevattelijke gracie.

Andere kwamen, mengden zich dooreen, vulden heel de dreef met zwierige gestalten, met geblikker van levendige kleuren, met de zachte matheid van hun vleesch, met de glans van hun oogen. Hun lichte gestalten zweefden alom, slingerden lenig om de bosjes groen, om de tuilen bloemen waarmee ze in frischheid en mooiheid wedijverden.

De zonne zonk lager, stak donkere lanen vol licht, strievelde goud over het haar van de zwervende wezens, klaterde in de geweldige kleuren, bond stralenkransen om de wuivende bloemen op hun hoeden, strooide gouden zand voor hun voetjes waar ze over huppelden, lei schitterende steentjes in de wegen. Zonneschermen staken op als klare paddestoelen, kanten wuifden aan de boorden, wierpen een halve schaduw op de frissche wezens waarin 't geglinster van hun oogen nog meer uitkwam, de blankheid van 't belommerd vel, de rozen van hun lippen en de witheid van hun tanden.

Jan bleef daar lang zitten in bewondering opgaand, in verrukking verzonken. Van zijn lijf voelde hij niets meer, hij wist niet waar hij was of wat hij deed, zijn geest zweefde daarrond, had zich van de stof ontdaan om onbelemmerd te genieten. Enkel als er eene van die haar smachtende oogen

op hem richtte dan voelde hij nog een lichaam, een armzalig hulsel, dat van boven te rillen begon, een rilling die naar onder wegliep, verdween in de grond en alle leven meenam, hem vernietigde.

Eindelijk verminderde de stroom wandelaars en hij ontwaakte. Hij sloeg zijn oogen rond en zag zich alleen op die bank, met zijn handen leunend op zijn stok die tusschen zijn beenen stond. De zonne lag ginder ver in een vuurpoel te branden die de heele kim in vlamme stak. De struiken gaven lange schaduwen die soms scherpe streepjes licht lieten op 't zand en door die streepjes scheen de weg vol oneffenheid, de minste keitjes gaven schaduw en ieder van hen waren lijk geultjes in de grond die langzaam verscherpten en verondiepten.

Hij stond op en rekte zich.

De lucht was purperkleurig en karmijnrood overal, met een glanzende weerschijn. De bovenste blaren van de struiken waren met goud bestrooid en de bloemen wuifden zacht in de zoelte, zonden hun welriekende geuren heinde en ver, alles was met geuren bezwangerd. De stilte viel langzaam in, de gewone geluiden, het gedruisch van nooiteindigende bedrijvigheid was nu versmoord in de stad en helder trilde 't gebimbam van een avondklok door de eenzaamheid.

Hij ging voort.

Hier en daar waren nog wandelaars en mooie gedaanten doken nog op. Hij begluurde ze dievelinge, voelde hun invloed die een stroom van welligheid over hem zond, beschouwde de welge-

maaktheid van hun lichamen en hun tooi, en werd naderhand bitter. Hij miek een vergelijking tusschen hen en zijn vrouw die mismaakt was en leelijk. Dat miek hem razend op zijn eigen omdat hij haar genomen had. Hij kon niet begrijpen waarom hij dat gedaan had, welk een geheime macht hem daartoe had gedreven. Doch hij moest van haar niet meer hebben, hij haatte haar omdat ze in zijn weg was, omdat ze hem gekluisterd hield.

Hij kwam weer in de stad waar alles eenzaam was. De huizen stonden dood en verlaten en de straten blekkerden effen in hun heele lengte door niets onderbroken of afgewisseld. Hij voelde zich eenzaam en verlaten lijk die straten. Verder deed 't zicht van een winkel hem verschieten en hij trok haastig voort met zijn kop naar de grond. Hoe hij langs hier kwam! Hij was hier in een heele tijd niet geweest. Zijn herte klopte en hij luisterde aandachtig doch hij hoorde niets en wat verder waande hij zich veilig, vertraagde en slaakte een diepe zucht.

Dan bruischte ineens weer de woede op tegen zijn wijf, die leelijke mismaakte, door wie hij zich liet overmeesteren en die zijn geld hield. Nu was het zoover gekomen dat hij de menschen moest vluchten en door de straten niet meer dierf gaan.

Daar lagen zijn verbintenissen en verplichtingen welke hij tekort deed voor haar, welke hij misschien nooit meer zou kunnen voldoen, en hij boog zijn nek onder de schande, zag in 't verschiet niets dan vervolgingen meer, bedreigingen en roode gezichten van woede. En wat kon hij

daar tegen doen? wat? hij sloeg zijn armen open met een gebaar van wanhoop en stampte op de grond.

Zoo ging hij voort al slingeren met zijn hoofd lijk of hij daar een onuitstaanbare pijn had, gestadig 't radelooze vizioen vóor zijn oogen waaraan hij geen middel tot ontsnappen zag. Ze wisten dat hij kón betalen, ze zouden komen, ze zouden 't niet nalaten, zijn huis bestormen, de zaak vertellen de heele stad door. En iedereen zou weten dat hij aan zijn gegeven woord te kort kwam omdat hij onder de hiel van zijn wijf lag en deze hem geen geld wilde geven. Ze zouden hem bespotten, hem uitlachen, de geweldige spotlach zou opnieuw losbersten, hem vervolgen overal, hem in zijn hol jagen.

Plots werd zijn naam genoemd en hij verschoot zoo hevig dat hij zich aan de muur moest vasthouden, zijn wezen zag wit lijk een beddelaken.

Een vrouw stond vóor hem en hij herkende ze; dat was al de eerste! Doch hij vond de kracht niet meer om te denken of om zich te bedwingen.

- Wel Jan! zei ze, we zien u nooit meer? Wanneer komt ge nog eens langs hier jongen? ge vergeet ons!

Hij stamelde wat dat op niets trok en 't wijf scheen medelijden met hem te hebben.

- Ge zijt ziek? vroeg ze.

Hij knikte werktuigelijk ja, deed met moeite een stap op zijn bevende beenen en zei eindelijk, nadat hij in zijn keel iets verduwd had, dat hij de naaste maand ging komen, heel zeker.

- Ziet dat ge gauw genezen zijt, zei 't wijf.

Hij ging voort al zwijmelend lijk een zatterik en die schrik bleef lang in zijn lijf hangen, nog dagen daarna voelde hij zich gebroken en vluchtte langs eenzame kanten.

In steeds langere wandelingen zich vereenzamend werd hij menschenschuw, liep gestadig met die dingen in zijn kop en bereidde in stilte zijn wraak, zonder het eigentlijk ooit met zijn eigen eens te worden over de uitvoering. Door die straten dierf hij niet meer gaan en wanneer hij noodzakelijk langs daar moest, peilde hij gedurig de verten om te zien of niet ergens een onaangename ontmoeting opdaagde. Wanneer hij iets bemerkte sloeg hij een zijstraat in, of, wanneer zulks onmogelijk was, bekeek hij aandachtig een huis of een uitstalling om deze die hij vermeed niet te moeten zien en trachtte de schaamte te verbergen die in zijn binnenste woelde.

Doch zij, ze zagen hem toch. Hij voelde hoe hun blik, vol kwaadheid en bedreiging op hem was gericht. Dan morde hij in zijn eigen tegen zijn vrouw die hun overeenkomst schendde. Maar dat alles baatte niet, 't was in haar klauwen lijk in die van een roofvogel, ze behield het omdat ze 't bezat en uit liefde voor dat bezit, omdat het haar toeliet haar wenschen en neigingen te voldoen, omdat ze dat beschouwde als haar eigen, waaraan zij alleen recht had, en er niet toe kon besluiten het uit te geven voor vreemden die haar niet aangingen. Zoo was het ... 't en ware zij er

zelf nooit iets van zag en alles in de groote zak ging van de oude.

't Was ook eender hoe hij 't draaide, het feit was er toch dat hij geen duit bezat en dat deed hem zijn vuisten ballen in zijn zakken en vloeken in zijn eigen van machtelooze woede. Zijn eeuwig-en-ervige wandeling langs een-en-dezelfde weg, de gebaren welke hij miek en zijn luid gevloek, toen hij dacht alleen te zijn, hadden de aandacht van enkele wandelaars getrokken en deze vertelden 't voort. De eenzame weg werd verlevendigd, van langsom meer menschen kwamen er heen, de mare liep dat hij zot werd. Hij ergerde zich over dat indringen dat zijn droomen kwam storen, over de vorschende, onbeschaamde blikken van die kerels, over de lach welke hij op hun wezen verraste.

Weldra was hij omringd, scharen liepen luid lachend vóor en achter hem, heele benden kinders liepen al schreeuwen, deden zijn gebaren na, galmden zijn vloeken en verwenschingen uit. Heel de laan schaterde, 't was lijk een uitgelatene kermis.

Met afschrik bemerkte hij plots dat het hem gold. Eerst had hij afgetrokken naar dat geroep geluisterd, doch ineens vond hij er zijn eigen woorden en gedachten in. Hij werd lijk razend, snel vluchtte hij weg, naakte geen grond meer. De grond was hem overigens ontzonken, hij voelde hem wegdeinen bij iedere trede. In zijn ooren klonk machtig en oorverdoovend 't reusachtig-schaterend spotgelach dat hem verdoofde en bedwelmde. Hij snakte naar adem, zijn gezicht was

bloed-rood en ontstoken, maar toch liep hij immer voort, tot hij ten laatste een eenzaam straatje vond en er zich hijgend op de steenen liet neervallen.

Een heele tijd lag hij daar terwijl duizend gewaarwordingen zijn geest bestormden, hijgend en soms zijn zweet afvagend. Hij zag nu niets meer dan vervolgers overal, en met afgrijzen dacht hij dat hij voortmoest. De schrik joeg een voortdurende zindering over zijn lijf en jammerend keek hij naar omhoog, naar de randen van de blinde muren, alsof hij vandaar een steen verwachtte die hem verpletteren zou en een einde aan zijn angsten kwam maken.

Eindelijk stond hij weer recht. Hij vond de moed niet zijn kleeren af-te-vagen die met grijze stofplekken overdekt waren. Al loerend vóor zich uit trok hij voort; 't begon gezapig te deemsteren en in de verte vaagden grauwe kladden de gedaante van de dingen uit. Voorzichtig drimsde hij langs de huizen heen naar huis, naar de hoek waar hij zich nu alleen nog in veiligheid zag.

Plots voelde hij een hand op zijn schouder slaan en hij bleef pal staan, niet wetend of hij rechtstond, lag of zonk, een duizeling overviel hem en nam alle gevoel weg.

Toen het wat beterde, zag hij een gestalte vóor zijn oogen wemelen, deze van een beenhouwer waar hij ook verbindingen had. De vent miek geweldig-dreigende gebaren en tierde. Jan voelde de moed niet te vragen dat hij zachter zou spreken, hij bleef ineengedrongen staan beven

met bleeke kaken en holle, verschrikte oogen.

De vent scheen medelijden met hem te krijgen en begon stiller te spreken. Hij vroeg, ziende dat hij niets verstaan had van al 't gene hij zei, wanneer hij schikte af-te-korten.

Jan stamelde en wist niet wat te zeggen. Hij geraakte er eindelijk toe zijn gedachten wat bijeen te rapen en vroeg om nog wat uitstel. De vent miek zich weer kwaad: - 't is altijd 't zelfde, zei hij, de naaste maand zal 't weer zijn: toekomende maand! geef iets om te toonen dat ge een goede wil hebt, al ware 't maar één frank.

- Ik bezit niets, niets! gaf Jan vertwijfelend voor antwoord.

- 't Is goed, zei de beenhouwer terwijl hij over zijn voorhoofd streek, en zijn stok in een halve kring rondzwaaide, we zullen daar andere mannen over spreken.

Hij ging voort. Jan volgde hem een oogenblik met de oogen, dan meende hij hem nog toe te roepen: gaat bij mijn vrouw! maar hij vond dat te belachelijk; hij keerde zich om en ging ook heen.

Zijn beenen plooiden zich met moeite en weegden lijk lood. De rilling bleef bij: hij beefde in al zijn ledematen en in zijn hoofd hamerde en stak het als wilde het daar doorbreken; hij had een zware koorts.

Ineengedrongen vorderde hij traagzaam, zag naar niets meer, alles was hem onverschillig geworden. Hij vendelde zoo de straten door, afgemat, snakkend naar rust. 't Licht van de lantaarns

daverde met zijn oogschelen mee, hun stralen beefden met 't beven van zijn koortsige leden.

Een laatste straatje moest hij nog door, doch daar liep hem een oud wijf, in een kapmantel gedraaid in de weg en hij steef zijn moede beenen om van 't voetpad te stappen.

't Oud wijf keerde zich om en zei met een zachte stem: - ‘Jan.’

Hij bleef staan in een nieuwe verschrikking die seffens overging in diepe weemoed en hevige wroeging en zijn herte thoope prangde. 't Was zijn moeder. Ze had haar rosse, oude kapmantel aan en haar saaien muts waardoorheen de watte stak. Tusschen de opening van de mantel was de blauw-gelapte schorte zichtbaar en aan haar voeten had ze haar kloefen. 't Was heel haar armoe die sprak uit haar, die tot hem opklom als een stikkende rook, met 't vizioen van zijn vrouw en schoonmoeder, hun welvoldaan lijf, hun sneukelen en nette kleeren. Langzaam rechtte de razernij zijn gekrompen gestalte weer op.

Moeder keek hem met haar wegblauwende, fletsche oogen aan en sprak kalm tegen hem zonder beven, doch haar stem scheen hem hartverscheurend, als de laatste kreet van een stervende. Ze vroeg brood.

- Moeder, zei hij, 'k zal u morgen geld brengen, ga nu maar naar huis. Hij tastte in zijn zak, vond nog wat enkele kluiten en gaf ze. Dan wenschte hij haar goên avond.

Hij was haastig om voort te gaan, zijn oogen

brandden en een inwendige razernij verteerde hem. Hij liep heel rap, de dingen gaven alleen nog een verdwijnende schemer van zich dat weerspiegelde op 't uiterste van zijn ooghoeken. Doch vóor hem zag hij 't voorwerp van zijn haat, hij ging er recht op af met gebalde vuisten, voelde noch oneffenheden noch plassen, hoorde noch zag.

Zoo stormde hij 't huis binnen. Ze zaten daar weer lijk gewoonte, frommelden in hun zak en ritselden in papier. Ze hadden ook de tijd niet om op te staan, hij liep recht naar hen toe, zwaaide met zijn vuisten over zijn hoofd. Zijn gezicht was bleek en vertrokken en daarin lagen zijn oogen vreemd en zwart te glinsteren. Hij miek voort heftige gebaren, zonder een woord te kunnen uitspreken, zijn keel was lijk toegeschroefd. Eindelijk schreeuwde hij: geld! mijn geld! Binst pakte hij zijn schoonmoeder vast, sleurde haar van de stoel en snakte naar haar zakken. Ze verdedigde zich wanhopig, sloeg en beukte met haar handen, krabbelde in zijn gezicht. Doch hij voelde niets, zijn wijf hing zich aan hem, ze kreeg een geweldige klets in haar gezicht die haar tegen de spinde plakte. Hij trok zijn schoonmoeder's kleeren vaneen, rukte aan de zak en scheurde hem af. 't Gevecht duurde even hardnekkig voort, hun lijven slingerden de kamer rond, deden 't stof hoog opvliegen. De stoelen klaterden omver, de tafel verschoof grollend, de stoof zuchtte, wrong zich zijlings weg, de spinde werd verduwd, kreeg een geweldige stamp, al de vazen, kommen en telloo-

ren die erop stonden kwamen op de vloer terecht met een helsch geklater en gerinkel. Zijn wijf vluchtte buiten en schreeuwde moord!

Eindelijk stampte hij de oude in een hoek waar ze hijgend bleef liggen, spoeterde naar boven, schraafde en kretselde met de sleuters in de sloten, stampte schoven in met geweldig gekraak, zwoegde dat 't zweet hem afleekte, liep een tafel omver, vaagde een kasje leeg. Rondom hem rinkelden en klonken de scherven, kraakte en zuchtte 't hout, tot hij ten laatste vond wat hij hebben moest. Dan liet hij al 't overige in de brand, vluchtte de trappen weer af, kwam terecht in een bende huilende wijven, welke haastig plaats mieken, bang voor een rammeling. Hij bereikte de deur, schopte in een nest jongens en verdween eindelijk in de duisternis.

Eerst liep hij een heel eind door, dan raakte hij zijn asem kwijt en bleef staan hijgen. Binst speelden hem al die dingen verward door de kop, hij zag nog in een vluchtig gewemel dat heele tooneel. Doch hij had zijn wrake genomen en bekloeg zich niets: van alles was hij ineens af, van de stinkende straat die hem bevuilde, van de dwang van zijn schoonmoeder en van de last van dat wijf. Want hij haatte ze nu dat wijf, hij haatte ze omdat haar gracie weg was en haar bevalligheid, ze boezemde hem niets meer in dan walg met haar mismaakt lijf en belachelijke modegekheid. Om 't toppunt van zijn verachting te vinden had hij haar maar vóor zich te tooveren met haar nieuw

kleed en haar waggelende hoed met breede, omgebogene randen ...

Sedert die zondag zag hij ze zóo steeds vóor zich, sedert dan ook was zijn afkeer toegenomen en had de drift vervangen die uitgestorven was bij gebrek aan voedsel.

Nadat hij dat alles goed had weergezien, die weerzinwekkende gezichten eén voor eén, of alle te samen in hun gelid, vóor zich getooverd had, alsof dat noodig was om zijn wil te versterken en zich voor een laatste maal te overtuigen dat hij geen berouw gevoelde, begon hij te denken waar hij naartoe zou gaan en hij besloot bij zijn ouders.

Hij ging dan weer voort, schoorvoetend evenwel, omdat hij nu zijn misslagen en heel die jammer zou moeten bekennen; 't mes draaien en keeren in de wonde van zijn hoogmoed, zijn belachelijke kleinheid laten uitschijnen. Gelukkig dat die einddaad, die eindelijke uiting van zijn wil, daartegen opwoog, anders had hij zich nooit ieverst nog durven toonen.

De straten werden dooder en de lichten schaarscher. Wijde gaten gaapten tusschen de grauwe klompen en langs de eene kant strekte de sterrenvlakte zich uit over heel haar breedte, door geen enkel gevaarte meer afgebroken. 't Laatste geruttel stierf ginder ver weg en geen stappen ploften nog op de steenen. 't Was de goede, verlaten wijk, waar 't gras welig tierde in de ongebruikte straten en waar zelden de huizen daverden van eenig karrengeruttel. Daarover lag de duistere baaiert waarin

't licht van de laatste lanteerns gouden plekken verfde, om eindelijk over-te-gaan in de bedelvende donkerte, de onkenbaarheid, de groote stilte.

Hij drong daarin, ging de goed bekende weg op die daar slingerde tusschen reken van hagen, en hij voelde zich bedwelmd in zijn vrijheid. Toen hij nader kwam bleef hij weer staan en overzag dat alles nog eens. Beducht voor moeder's vermaningen besloot hij dat alles maar te verbloemen en hun ongelijk veel te vermeerderen.

Moeder was even thuis gekomen, toen hij binnentrad en zij en zijn vader waren even verwonderd hem te zien. Ze meenden in misbaar uit-te-vallen maar hij ruttelde met zijn hand in 't geld en gaf er hen; daarna zette hij zich neer, keek vóor zich uit en zei niets meer. Hij voelde een wroeging over 't gene hij gedaan had en de onrust knaagde aan zijn hert.

Ze zaten daar zoo een heele tijd op malkander te zien zonder spreken en daarna vroeg zijn moeder eindelijk of hij naar huis niet ging.

- Neen! zei hij.

Ze bezagen hem verwonderd, maar hij keek voort naar de grond en moeder vroeg wat er scheelde?

Hij zweeg nog een heele tijd, dan gaf hij voor antwoord: 'k ben daar weggeloopen!

Naderhand ging hij aan 't vertellen, lei uit hoe er aan dat wijf niet te praten was en hoe hij eindelijk de boel had laten schieten.

- En dat kind dat moet komen, is dat 't uwe? vroeg moeder.

- Ja!

- Wat zult ge daarmee doen?

- Hij zweeg ineens en keek versteld op, aan dat kind had hij nog niet gedacht. Hij werd mistroostig en voelde de tranen in zijn oogen wellen: hij had het gedacht dat hij niet wel zou gedaan hebben! Hij deed immers nooit iets goed! moeder vond er altijd iets op te zeggen. Neen, hij moest zich in zijn hoek laten uithongeren hebben zonder spreken, dat ware beter geweest!

Met hartstochtelijke gebaren vergezeld deed hij die bittere uitval. Dan zweeg hij een wijle, en voegde er naderhand bij: dan zoudt gij ook alle twee van honger mogen omkomen hebben.

Maar hij kon haar niet overtuigen. Volgens haar, zou hij dat alles gekregen hebben, indien hij maar gewild had, en ging het niet bij zijn schoonouders, hij moest met zijn vrouw alleen gaan wonen zijn. Nieverst zou hij gelijk halen terwille van dat kind. Dat arm dutsje had niet gevraagd te voorschijn geroepen te worden, hij was in zonde gevallen en moest er de gevolgen van dragen.

- Ge zijt nu getrouwd, ge hebt het gedaan uit vrije wil, en ge moet er u thans naar schikken. Gaat gij met uw vrouw ieverst tegare wonen. en tracht overeen-te-komen, 't is omdat ge malkaar niet verstaat. Naar haar moeder moet ge niet omzien, 't is met haar niet dat ge leven moet. Drijft uw wil door en maakt uw overeenkomst, dan valt er voor geen misrekening te vreezen.

Jan sprak niet. Hij hield de oogen strak naar de grond gericht, waarover 't rossig licht van de lamp stijf lag uitgespreid. Binst waarden zijn gedachten rond en een voor een kwamen de beelden van ginder weer voor zijn oogen voorbij. Neen, hij moest van haar niet meer hebben, ze was te leelijk; wat zou hij voor haar wel kunnen voelen anders dan afkeer? Zoo'n leven met haar alleen werd hem langzaam akeliger. Hij zag zich zitten tegenover haar, terwijl ze elkaar tersluiks bezagen, hun gebreken overwogen, hun leelijkheid naloerden, het verleden betreurden zonder te kunnen berusten in het voltrokken feit. Ze zouden beiden ongelukkig zijn en aan elkaar hun ongeluk verwijten.

Langzamerhand werd hij geheel ontmoedigd en zonk weg in sombere mijmeringen. Al zijn geweld had tot niets gediend en hij kreeg ongelijk, zoo ging het. En zij was de schuld van alles, ze had hem in de val gelokt, omdat hij haar niet zou ontsnappen. Nu moest hij daarvoor boeten omdat dat kind daar was ....

Moeder herbegon weer, haalde weer alles op, doch hij luisterde niet. Hij was weer met haar beeld bezig, trachtte het in zijn verbeelding mooier te maken, poogde zich te overtuigen dat zij zoo leelijk niet was, hitste zijn eigen op om een greintje hartstocht voor haar te wekken, doch 't ging niet. Ze verscheen hem altijd getooid met dat nieuw kleed. O! had ze dat nooit gedragen! Doch daarmee kwam al haar mismaaktheid zoo

geweldig stootend te voorschijn, al haar leelijkheid. 't Verhoogde nog die leelijkheid: 't gaf haar een voorkomen van onbeschaamdheid welke ze zeker niet had en 't deed haar schijnen als had ze een bult. Haar pronkzucht had de grootste stoot gegeven aan zijn verdwijnende passie. Neen, met die waggelende hoed op, zag men al de leelijkheid van haar mismaakt hoofd, al de ellende van haar weinigje haar, al de overmoedige dwaasheid die huisde in haar eng voorhoofd. Hij begreep niet hoe hij die dag nevens haar had durven voortgaan of van schaamte in de grond niet gekropen was.

Naderhand trachtte hij zich op te wekken voor zijn kind. Doch voor dat wicht, dat nog niet geboren was, voelde hij evenmin iets, geen schokje kwam, bij de voorstelling van zijn klein wezentje, dat zijn bloed een weinig sneller deed vloeien; neen, daar kon hij zich evenmin voor warm maken. Alles wat het hem ten slotte inboezemde was een zekere haat, een wensch, die ergens uit de diepte kwam, en waarvoor hij zelf huiverde, de wensch dat 't mocht doodgeboren worden.

Dan doolden zijn gedachten elders, of liever andere beelden kwamen zich daar tusschen mengen. Hij dacht aan Cies en Zuul en aan hun machtspreuken. Zeker voelde hij ook nu dat daar iets aan scheelde, zooals hij dat bij zijn eerste ontmoeting met haar duidelijk gewaar Was geweest, hij voelde dat iedere verbintenis op wederzijds bedrog berustte en dat gevoelen of hartstocht

meestendeels slechts een voorwendsel was, van de zijde der vrouw vooral, een gebaring waarachter de berekening zat, een uiting van de strijd om 't bestaan in wier geweld - en in de verdooving van de praalzucht daaruit-voortspruitend - alle gevoel in hun hert zich uitbluschte. Een wonder van zorgen en liefdewarmte moest zijn verloren zin weer opwekken ... en nu begreep hij ook haar ongevoeligheid voor hem, die haar niet naderde, die belet werd zijn rol te spelen uit menschelijk opzicht, omdat een getuige tusschen hen te veel was en zijn ontboezemingen belemmerde. Beiden waren ze koud, en omdat geen liefdeplengen hun gevoel nog opwarmde waren ze elkaar onverschillig geworden.

Hij voelde dan een weinig medelijden voor haar opkomen, voor haar geduldige rol van liefdeschooister, welke de vrouwen verplicht waren alle te houden, zich gevend soms zonder hartstocht, zonder vreugde, alleen om de geilheid van hun verliefden te voldoen, en daardoor aan hun einddoel te geraken.

Moeder scheidde allang uit van spreken toen hij nog te mijmeren zat, de kop naar de grond gebogen. Ze zei niets meer en liet hem aan zijn koppigheid over voor 't oogenblik. Hij vond het best zóo dat ze zweeg en mijmerde voort, zocht zijn medelijden te ontwikkelen en voelde daarbij dat nooit andere drijfveer dan de drift hem tot de vrouwen geleid had. Misschien ook bestond geen ander gevoel en was medelijden jegens hen,

uit zuiver menschelijk oogpunt, een hersenschim.

't Gelukte hem niet de kracht van zijn indrukken te verhoogen, maar een gelatenheid daalde over hem en hij besloot af te wachten wat de tijd brengen zou, zonder evenwel weer te keeren naar dat huis in dat vuil straatje gelegen. Zoo zei hij tegen zijn moeder.

Daarop haalde moeder haar mager avondmaal uit, bestaande uit smoutstuiten en eenige overgebleven aardappelen van 's noens die op de stoofhul lagen te korsten. Daarna bogen de ouden hun knieën voor de beelden op de schouw en hij volgde lanterig hun voorbeeld. Toen hij daar zoo lag besloot hij te bidden en tusschen de duizend gedachten die dwarrelden door zijn brein ging soms een roep tot ontferming naar omhoog - naar God - Die nu verondersteld werd te bestaan, zonder dat daar zekerheid voor was, want soms begon hij zijn geroep met de woorden: Mijn God, indien Gij bestaat ... Niettemin voelde hij een zekere verlichting daarna omdat hij zijn herte had uitgestort zooals hij dat aan niemand doen dierf.

Toen ze gedaan hadden trokken ze naar boven en moeder gaf hem een kruisje lijk toen hij nog een jongen was en ze wees hem 't wijwatervat. Hij doopte er zijn vingeren in, sloeg zich een kruis, en ging slapen.

't Was een woelige nacht, nog vervuld met de dingen van de dag en t'allenkante deed zijn afschuw dreigende beelden opdoemen. Soms werd hij wakker vol vrees over die dingen, dan drongen

zich herinneringen op en voelde hij een verteedering omdat zijn wijf een vrouw was - als ze zich in haar mooist voor zijn oogen kwam stellen. Hij had dan een knaging in zijn borst, een wroeging over alles wat gebeurd was, en omdat zij nu lijden moest, zonder hoop, en omdat hij haar in 't ongeluk gestort had.

De dag brak aan en hij ging heen naar zijn werk, ziek en ontmoedigd. Hij vond daar alles onverdragelijk, smeet soms nijdig zijn pen weg en wandelde van 't een naar 't ander in ongedurigheid. Nieuwe gedachten mieken hem nog radeloozer: hij zag de spottende menschen, de schimpende kennissen, heel zijn leven openbaar blootgesteld en besproken. 't Verborgen spotgelach zou hem weer opvolgen lijk zijn schaduw en belangstellende vrienden zouden hem vragen, de diepste geheimen uit zijn hert halen en zich verheugen over zijn gedurig mislukken. Heel die trouw was nu ineengeslagen lijk een wafeldeeg die beroerd wordt en zijn domheid zou daaruit te voorschijn komen, zijn belachelijke knechtschap van die twee maanden. Dat alles scheen hem nu zelf ongelooflijk en hij begreep niet welk een macht over zijn dutsigheid geheerscht had, hoe hij zich zóo had laten overrompelen.

Binst de voornoen werd hij bij zijn baas geroepen en daar dit nooit gebeurde kwam een nieuwe onrust zich bij de andere voegen. Toen hij binnenkwam werd hij in de voorzaal geleid en hij vond daar zijn vrouw. Haar oogen waren

rood van krijschen en ze zat bleek en lastig op een stoel alsof ze inwendige pijnen had. Seffens, bij haar zicht, voelde hij zich beteuterd en beschaamd en wist geen woord uit-te-brengen. Als hij ze zoo vóor zich zag begreep hij zelf niet hoe dat alles gegaan was en hij was verstomd over de plotse vlaag van woede waarin hij dat alles volvoerd had.

Ze droeg thans haar nieuw kleed niet en daardoor werd haar zicht hem dragelijk, doch geen genegenheid kwam op, 't was enkel een wroeging, een schaamte, het bewustzijn van iets te kort gekomen te hebben en zich belachelijk gemaakt te hebben; 't was de schrik voor al de gevolgen van een scheiding, de schrik om die band te verbreken, om die gewoonte te vernietigen van hem te dragen, zooals iedereen hem droeg, slechts heel weinigen uitgezonderd. Hij voelde zich door die band onherroepelijk vastgekluisterd, en daarbuiten niets dan wroeging, voortspruitend uit de onzekerheid welke hij had over de weerde van zijn eigen daden, zijn zelfkritiek. Neen, liever wilde hij alles verdragen dan die eeuwige knaging.

Waarom was hij getrouwd? Hij stelde zich voor dat hij het zich nog dikwijls zou afvragen zonder er ooit op te kunnen antwoorden. Zijn wijf was hem onverschillig, hij voelde zich tot haar alleen aangetrokken lijk tot een andere in oogenblikken van drift. Doch dit nam met de dag af wijl ze steeds verleelijkte, en daarbuiten alles mooi bleef, even schoon, alsof het onvergankelijk ware.

Ze stond op en dan waren ze zwijgend tegenover elkander, hij de blik afgewend en zij met haar zakdoek vóor haar oogen. Hij wenschte dat alles allang gedaan ware, doch meende niet te moeten beginnen omdat hij niet erkennen kon dat hij ongelijk had. De stilte was diep en alleen snikken hoorde hij, welke opwelden uit haar borst, waarvan hij de stoffe zich krampachtig zag bewegen. Daarbuiten stond de baas die slechts geraden werd omdat men zijn tegenwoordigheid voelde, een tegenwoordigheid van zedelijk overwicht, waardoor Jan zijn vernedering nog voelde verhoogen.

Hij bleef evenwel wachten en geen woord viel. De spanning van geest verzwakte een weinig en hij dierf meer aandacht schenken aan 't gene gebeurde. In die vreemde omgeving van hooge weelde misplaatst en verdwaald kwam hij zichzelven en de andere vóor als tooneelspelers, die bezig waren hun komedie te spelen vóor de planken en innerlijk verborgen hun slechte hartstochten en neigingen om straks hun schoonste zijde te toonen en hun daden in een ander daglicht te stellen, machtig verbloemd in kunstmatig overdrevene gevoelens. Wie zou zijn schuld eerlijk bekennen en vertellen hoe het gegaan was? Hij voelde dat hij dat niet zou kunnen omdat hij daar te klein zou uitkomen.

Eindelijk sprak de baas-zelf.

- Jan, zei hij, uw vrouw komt om zich met u te verzoenen. Ze heeft mij alles uitgelegd en ik

heb er uit verstaan dat gij uw schoonmoeder niet verdragen kunt. Uw vrouw wil met u alleen gaan leven - neemt ge dat aan?

Jan luisterde met gebogen hoofd en binst snikte zijn wijf voort. Toen hij hoorde van alleen leven kreeg hij een schok in zijn borst op 't zicht van het onmiddellijk zich vóor hem tooverend tafereel van een teeder en innig samenzijn met haar, zonder getuigen. Zijn passie kwam, bij dat enkel woord, weer op en zijn oogen kregen een weinig glans, maar hij dierf ze niet opheffen omdat men zijn gedachten zien zou en zijn bedoeling die verholen moest blijven om slechts geleidelijk zich te ontwikkelen wanneer ze alleen waren, daar een vrees voor niet-gedeeldheid daarvan hem immer in zijn vervoering weerhield.

Hij bleef een stonde wachten met zijn blik naar de grond gewend en kuchte. Hij voelde zich beven en trachtte aan zijn stem wat bedaardheid te geven. Dan sprak hij eindelijk, en ondanks hem kwam het toch nog al horten en stooten eruit, daar hem telkens iets in de keel schoot. Hij zei: - 't is goed ... ik ben tevreden zoo. Dan zweeg hij een wijle doch zijn lippen verroerden nog en er kwamen eindelijk weer klanken over: - ze moet onze overeenkomst houden van vóor we trouwden, voor wat mijn ouders betreft.

Haar snikken hield ineens op en ze zei haastig dat ze nooit gedacht had die overeenkomst te schenden, dat het maar bedreiging geweest was omdat hij dien avond zooveel verteerd had, en

dat hij daarom zoo geweldig niet moest geweest zijn.

De baas had een twijfelend glimpje die aanstonds verdween, misschien overdacht hij eigene zwakheden. Hij gaf zelf antwoord in plaats van Jan. - Madam, 't zal toch beter zijn alleen te gaan wonen.

- O ja, meneer, we zullen dat doen, antwoordde ze. Daarna sprak hij: 'k Zal u nu alleen laten. Hij boog en Romme bedankte hem vurig, toen trok hij de deur uit.

Toen Jan zich alleen wist met haar voelde hij meer nog de invloed van haar vrouw-zijn die een zindering over zijn lijf joeg en hij naderde haar. De warmte van de eerste dagen daalde in zijn hert terug neer en bedeesd stak hij zijn hand tot haar uit om haar te streelen. Haar wezen was hem nog onbekend en hij vreesde een verstooting, doch ze liet zich naderen. Een oogenblik veranderden haar oogen van kleur en verroerden haar lippen, alsof ze in een stortbui ging uitbersten, doch ze hield zich in. Zijn vingers bereikten haar keel en streelden haar kin en als hij haar dan zoo mistroostig en gelaten zag zitten, voelde hij zijn medelijden en teederheid sterker worden, hij sloeg zijn hand om haar hals en zoende haar op haar mond.

Ze gaf hem geen streelingen terug, doch hij was daar niet aan gewoon en had geene meer ontvangen sedert de verre dag dat hij haar alleen in haar huis aantrof. Hij gaf er dus geen acht

op te overblij reeds dat ze zich streel en liet en beducht voor een uitbarsting waartegen hij zijn zwakheid niet bestand voelde.

Ze bleef evenwel niet uit, die uitbarsting en ging vergezeld van gebaren van minachting voor hem. Hij zweeg bang en met de herteklop, miek als 't wat bedaarde, bewegingen lijk een hond die zijn meester's hand wil likken, hield zich heel laag en nederig, trachtte haar te verzoenen door een streelingje en als ze weigerde herhaalde hij zijn poging tot zij eindelijk uitriep, dat hij onverdragelijk was met zijn kindermanieren.

Daarop voelde hij zich rood worden van schaamte, bitterheid vervulde zijn hart en hij hield zich een heele tijd în. Romme besprak de zaken, lei uit waar ze iets gingen huren en wat ze gingen koopen, ze kreeg nog een en ander mee van huis maar ze moesten geld gaan leenen, om de ontbrekende meubelen te koopen. Als ze uitverteld was daarover, deed ze hem nog eens voelen in welk een toestand zijn onverdragelijk karakter hen gebracht had en beweerde dat ze er in lang niet meer gingen uitgeraken. Doch hij gaf geen antwoord, hij was blij dat alles geregeld was, blij dat hij dat hatelijk oud wijf niet zien moest en met Romme alleen ging zijn voortaan. Al 't overige kon hem niet schelen. Hij voelde een groote verlichting als ze uitgeraasd was en miek zich heel beminnelijk, stemde in alles toe, omdat ze niet weer beginnen zou en hem niet zou uitschelden.

't Was noen toen alles uitgerekend was en ze

zei: - kom nu maar mee, moeder zal u toch nog wel de kost geven.

Doch hij weigerde. Neen, hij haatte dat wijf te veel, maar zijn bangheid was even groot, hij vreesde uitgescholden te worden en voelde reeds de herteklop bij 't enkel gedacht vóor haar te moeten verschijnen. Daarna, als alles gezeid was, zouden van weerskanten de leugenachtige verontschuldigingen komen, de opwinding van het gevoel, een opgaan in menschelijkheid dat even valsch was, daar het alleen voortsproot uit de bezondere toestand van 't oogenblik, de behoefte zich vergevingsgezind te toonen om aan het gezeur een einde te stellen - en daarna voorts met de haat in 't herte te loopen.

't Waren nuttelooze schokken, nuttelooze opwindingen, daar het niets ging veranderen aan de gevoelens welke ze tegenover elkander hadden. Ze liet hem gaan naar zijn ouders en zij naar de hare. Morgen zouden ze alleen wonen.

De heele achternoen was hij blij en scheidde soms uit om zijn vroolijke gedachten achterna te zien wijl ze vooruitliepen. Hij zag dan heel duidelijk de schikking van 't huis zooals hij dat wenschte, dìe heele doening waarin hij zich vrij bewegen kon, zonder iemand rekenschap te moeten geven over zijn stappen. Hij zag Romme daar alleen, hij zou ze zien tusschen vier oogen, wanneer hij wilde.

's Avonds kwam Romme hem halen en zijn baas gaf hem, voor 's anderdaags, een dag verlof

om te verhuizen. Hij had toen gansch zijn opgewektheid van vroegere dagen teruggekregen, sprong en danste en wilde met haar spelen, haar stootjes geven en kittelen, doch zij was slecht geluimd, noemde hem een kind zonder verstand en zei dat dat alles heel ernstige zaken waren. Hij hield zich dan stil om haar slechtgezindheid niet te verergeren, liep gedwee nevens haar en antwoordde ernstig op 't gene ze zei - nauwelijks straalde zijn opgewektheid uit de luidere toon van zijn stem.

Ze gingen geld leenen. Romme had een geldschieter gevonden en ze moest haar man hebben om de overeenkomst te teekenen. Jan voelde een zekere schaamte in de tegenwoordigheid van die vent, doch daar deze dat als een alledaagsche zaak scheen te beschouwen, verging dat weldra. Toen ze buiten waren zei zijn vrouw hem: - ziet ge nu in welke lasten we ons gaan steken? en ....

Ze hield zich in en hij vroeg haar niet naar 't overige. Hij ging over dat alles heel licht, trok eens de schouders op; niets kon zijn blijdschap wegnemen, omdat hij zijn zin had, daarvoor had hij alles gedaan. Romme sprak niet veel en hij dierf haar geen kluchten meer verkoopen omdat dit haar nog meer ergerde. Ze liepen stilzwijgend nevenseen.

De avond viel en in de lucht hadden de blauwendige wolken gouden daken en drempels van zilver. Ze baadden in een zachte warmte, in een droomerig geschemer en een goede rust in stille eenzaamheid. Zoo was ook 't huis van zijn hert,

ergens weggestoken, waar nooit koude of storm over kwam, waar hij rusten zou in de mijmerige avond die tot teederheid stemde. Hij voelde daar nu reeds al de invloed van, ging op in overloopend genot bij 't alleen-zijn met haar en zich bedolven te weten in een goede donkerte. Soms kwam het hem nog voor als woog de loerende blik van zijn schoonmoeder op hem, doch dit had alleen voor uitwerksel hem zijn vrijheid nog krachtiger te doen voelen.

Verder namen ze voor de laatste maal afscheid. Hij wilde haar in zijn armen sluiten doch zij, altijd even stroef, weigerde, onttrok zich aan zijn grijpende vuisten en liep weg. Nog een wijle keek hij haar na. Toen ze verdwenen was voelde hij plots een hevige triestigheid opkomen, de wanhoop ooit eenig genot te smaken en een razernij tegen haar omdat ze van hem niet hebben moest en haar moeder boven hem verkoos, omdat ze verkoos een liefdeloos bestaan, zóo lijk het nu was, boven een alleenwonen met hem.

Hij zag ineens al de radeloosheid van die toestand, zijn vergeefsche poging om haar hert te verwarmen, zijn geleden vernederingen. Bij 't gedacht aan zijn dutsig streven, uitgescholden voor kind, voelde hij de schaamte kriebelen over heel zijn lijf, zonk hij weg van schaamte. Ze werd hem onverdragelijk en hij liep als een zatlap voort, zijn kop al slingeren en halstarrig kijken naar die dingen die zijn verval merkten, die hem steeds immer lager deden zakken en van hem een ellendig

kruiper mieken. Zóo kon dat niet voortduren.

Hij moest drinken, hij voelde dorst. Hij zou veel drinken tot alles vergeten was, tot dat alles uit zijn oogen geraakte.

De lange, rossig-blekkerende vensters van een kroeg teekenden zich vóor hem af in de langgrijze klomp. Hij ging daarbinnen. Een dikke vent zat daar en rookte kalm zijn pijp waarvan de kop een meter van hem af op tafel rustte. Gezapig lei hij ze neer en ging tappen. Daarna nam hij ze weer op en smoorde zwijgend voort.

Jan dronk en bekeek die kerel die zwijgend 't gezicht afwendde, hij voelde een vijandschap tegen alles en ieder en bekloeg 't geld dat hij hier verteren kwam, bij die vent, die zich op zijn ongeluk zou vetmesten. Hij smeet zijn kluit op tafel en liep voort. Liever zocht hij een andere kroeg waar het teren-en-smeren op 't ongeluk van een ander zoo onbeschaamd niet was uitgestald.

Zoo tjoolde hij voort van 't eene kotje in 't ander, dronk jenever omdat bier niet genoeg bedwelmde, en toen hij zijn lading vol had ziggerde hij door de verlatene straten, miek breede gebaren en braakte gevloek en bedreigingen uit. Dan bedaarde hij plots: 't gedreel van een rok verscheen vóor zijn oogen, wemelde in 't halfdonker van 't gaslicht en zweefde zachtjes voort. Hij volgde dat stuk stof, hield er zijn blik strak op gericht, zwijmelde het achterna! Onderwijl rulde hij zacht tot de schim, noemde haar mijn poeze, mijn allerliefste, stak zijn handen uit, verhoogde zijn stem,

werd smeekend, en barst eindelijk los in gehuil.

De schim verdween en toen hij weer opkeek zag hij niets meer dan grauwe klompen bekleisterd met klaters van licht. Dat alles draaide en wemelde in duizelige jacht en 't schemerde geweldig vóor zijn oogen, kwam nader, liep tegen hem aan. Hij stak afwerend de handen uit, struikelde, viel op de grond en bleef liggen.

't Was reeds heel klaar toen hij daar ontwaakte, doch de stad was nog in haar nachtelijke ruste bedolven, de straat overschaduwd en wak van de dauw. De huizen stonden vreemd in nevelen en onbekende geuren en langzaam kregen ze maar hun gewoon aanzien.

Hij voelde zich bezonder afgemat en gebroken, pijn overal, snerpend soms lijk kneuzingen, kritsende steken in de hersenen en een omgekeerde maag. Toen hij de dingen herkende werd hij beschaamd en hij keek schuw rond terwijl hij haastig tegen de huizenrei aandrong en voortdroop. Een weinig verder keek hij nog even om, verwonderd daar gelegen te hebben en langzamerhand werden zijn herinneringen wakker, hij dacht aan zijn wijf, aan haar onvriendelijk gedrag jegens hem en triestige gedachten overweldigden hem, vermengden zich met de walg die opsteeg uit zijn overladene maag, en namen zijn ziek hoofd in bezit.

Toen hij uit die straat was ging hij trager, hij richtte zijn schreden naar een lommerige laan, daar was de luchtstrooming krachtiger en blies een verkwikkende zoelte om zijn brandend hoofd.

Doeh dra moest hij zich neerzetten waar de zonne van bachten de hooge huizen kwam, de warmte beving hem en 't was lijk of zijn laatste kracht door de zonne werd opgeslurpt.

Hij bleef daar lange tijd zitten met zijn kop neerwaarts gedogen, slap en moedeloos in 't zand glariënd. Storen werden opgetrokken, gordijnen verschoven, rolblinden opgehaald met veel gekrijsch en gepiep, luiken geopend, spioenen ingehangen. Meiden kwamen buiten 't voetpad afvagen, vodderapers liepen moorelend rond, melkwijven ganzebeenden tusschen hun blinkende eemers, en een kar ratelde over de steenen. Naderhand kwamen sleepende venten af in zandkleurige kleedij, met de blinkende puzzie en de stuitenzak, ze begluurden hem eens met hun loome blik en zetten traag hun gang voort; trippelende kapmantels doken op en verdwenen als nare gevaarten, ze gingen kerkewaarts. Al de klokjes en klokken bemelden en luidden en daartusschen vermengde zich 't beiaardgetokkel; drentelende honden liepen snuffelend met hun neus tegen de steenen.

Jan zag de vochtige plekken, de bulten en putten in 't arduin van de steenen, de zwarte strepen aarde die ze in vierkanten omlijstte. Daarover liep een zeldzaam, verneukeld diertje, zwart en schubbig, 't liep in alle richtingen rond, 't draaide en 't keerde.... 't verbeeldde 't gewriemel daarbinnen in zijn kop en zijn zenuwen overprikkelden zich het aan-te-zien, zijn bewegingen kwam overeen met de bewegingen in zijn hoofd. Hij voelde

dat hij heel slecht ging worden met daarop langer te turen en hij stampte 't dood.

Dan kwam wat rust en hij zag al de gebeurtenissen weer. In zijn overdenkingen verdiept vond hij het onnoodig nog langer te leven om haar, doch hij besloot voort te doen, zijn noodlot dragend somber en besloten, zonder een verwijt of een openbaring, maar hij zou zijn genot buiten huis zoeken en leven om zijn ouders te onderhouden.

Als dat alles vaststond keek hij rond, zag't leven rondom zich, de loome gang van half-uitgeslapene menschen in de vochtige warmte van de vroege ochtend en hij stond van zijn bank op, keek hoe laat het was en sloeg besluiteloos een straat in. Een geweldige dorst droogde zijn keel op en hij liep radeloos, zoekend en bedenkend waar hij aan drinken zou raken om naderhand te overwegen dat het misschien beter was zich maar van dorst te laten sterven.

Zoo doolde hij tot het tijd werd te gaan werken. Nu eerst belette hij dat de menschen hem bezagen en hij dacht in 't begin dat het zijn gezicht gold dat er nu zeker aardig moest uit zien. Doch naderhand keek hij naar zijn kleeren en bemerkte dat ze geheel in stof waren.

Rap sloeg hij ze wat af en liep dan haastiger door. Toen hij in 't kantoor kwam had hij nog niet gedronken en heel de voornoen leed hij door de dorst. Een onoverwinnelijke zwartgalligheid bleef hem bij en hij vond het best in lijden te vergaan, voorts te swatelen en te tjolen tot ze

hem op een ochtend dood in een goot zouden vinden liggen.

Dan zou zijn wijf het zich misschien berouwen. Ze ware in elk geval haar broodwinner kwijt en zou nog een eter te meer hebben. Dat zou haar doen nadenken, maar te laat; in lijden en zwoegen zouden haar dagen slijten. Daarin verheugde hij zich: ze zou het maar moeten weten!

Toen de noen aankwam bedacht hij plots dat hij had moeten helpen verhuizen en hij daarvoor een dag verlof had. Hij voelde zich daarover blij worden in zijn eenigheid als hij zich haar angst verbeeldde, haar vergeefs wachten naar hem. Ze zou nu wel weer om hem bekommerd loopen en radeloos misschien, hoewel ze 't niet zou gebaren. Zoo was ze ook seffens om hem gekomen toen hij hij weggeloopen was: één dingen boezemde haar in hem een heilzame vrees in: de vrees dat er zaad in 't bakje zou ontbreken, dat hij haar kon op 't droog zetten. Die zekerheid verheugde hem, deed hem zich oprechten in zijn volle lengte, een straal uit zijn oogen schieten en zijn vuisten ballen. 't Gedreig lag daarachter en werd niet uitgesproken, doch niet te minder gedacht: hij zou er gebruik van weten te maken!

Hij bleef langer dan naar gewoonte, zocht naar 't adres van 't huis en hoopte het verloren te hebben, hoewel een geheim verlangen hem zweepte er rap naartoe te gaan; dan vond hij het toch en ging traag, zich bedwingend voort.

Toen hij bij haar kwam zei ze niets. Misschien

meende ze dat haar hoogste troeven waren gespeeld, en men kon nog sporen van krijschen zien aan haar oogen. De meeste meubelen waren reeds binnengehaald en ze stond aan haar eten gereed, vermoeid, zich steunend op een stoelleuning, het gezicht vertrokken en bleek.

Jan zag dat alles na en verheugde zich voort daarover. Hij zette zich zwijgend neer en keek rond. De schikking beviel hem en hij vond een plaats aan 't venster, waar hij kon zitten en in de straat zien, zijn eenige bezigheid in ledige uren. Naderhand bedacht hij dat dat alles gekocht en gekozen was zonder dat hij daar iets in te brokken had gehad of zonder men hem zijn meening gevraagd had en hij voelde een nieuwe kwaadheid rijzen, zonder dat hij er evenwel lucht aan gaf, alleen een norsch stilwijgen blijvende behouden.

Zoo ging de eerste noen voorbij. Zijn wijf at niet, ze had geen honger en ze bleef ineengedogen zitten op een stoel, stil kreunend. Ze stond evenwel op en bediende hem.

Na de noen was 't weer 't slameur en ze herbegon het lastige werk, sleepte haar lijf moeilijk, voort. De verhuizers kwamen met de laatste groote stukken en allerlei kleinigheden werden gehaald. 's Avonds zette ze zich hijgend neer en kon niet meer.

Jan bekeek haar, terwijl hij stond te gapen in 't overend staand huis, niet wetend waar hand aan slaan. Hij vond haar bezonder leelijk, met

haar, door de smert vertrokken gezicht en de zeever die van tusschen haar lippen liep. Haar kleeren waren vuil en verdraaid en verhoogden nog de mismaaktheid van haar wangestalte, ze was zoo afzichtelijk onbegeerlijk. Maar uit haar zwijgend lijden steeg lijk een bitter verwijt, hij voelde zich lafhartig en wist geen weg met zijn heel nietsdoend, gezond lijf, noch met zijn dwaze onhandigheid. Een heele tijd stond hij haar te begluren niet wetend wat doen, dan ging hij eindelijk nader en vroeg haar, bang voor een afscheping, of hij iets voor haar doen kon.

Ze vroeg hem 't bed op te maken, ze zou zich ter ruste leggen, en haar wat warm drinken te bezorgen. Hij stelde zich te werke over het ging, hielp haar te bed en voelde naderhand een warmte opwellen, te zamen met een schok van medelijden, bij dat genegenheidsplegen. In haar bed kreunde ze zacht en gaf met toonlooze stem aanduidingen hoe alles moest gedaan worden.

Zoo gingen dagen voorbij. Meest deed hij gewillig zijn huiselijke bezigheden doch soms ook morde hij en werd hij driftig. Noode ging hij steeds naar huis; dat huis verdroot hem. De uren gingen daar eentoonig-genotloos voorbij. Zijn vrouw zat op een stoel ineengedrongen te huilen, haar wezen in een vuile doek gedraaid, en voortdurend kwijlde ze en leekten tranen van smart uit haar oogen, terwijl de doffe aanhoudendheid van haar geklaag op de zenuwen werkte. Hij zat dan wrevelig op haar te staren, vorschte haar doeningen

uit, zocht te vergeefs eenige bevalligheid in haar hoekige, plotse gebaren, iets dat de warmte in zijn hart kon herwekken.

Ze was vuil, ze stonk. In de rossige schijn van de valavond glimden de natte zeeverplekken op haar mouwen en borst. Haar schorte en haar kleeren stonden stijf, waren bont van vuilheid; haar gezicht en handen waren zwart. Alle moed was weg, opgelost in een voortdurend lijden. Plots sprong ze op, stiet rauwe kreten uit, trok ijselijke gezichten, liet zich op de grond vallen, waar ze zich krulde en wentelde. Daarna stond ze weer recht, zette zich terug op haar stoel, ineengedrongen, zachtjes huilende, of wierp ineens weer haar hoofd achteruit, steunde met haar twee handen op haar buik en kermde.

Hij kreeg er hoofdpijn van, verveelde zich en geeuwde zenuwachtig terwijl hij zich belachelijk voelde of hardvochtig. Hij wist haar niets te zeggen, geen woorden van troost, geen opbeuring; hij bleef zitten aan 't venster, even wrevelig, stak geen hand uit als ze viel, hielp haar niet oprichten: hij geloofde 't niet. Dat alles was immers niet mogelijk? 't Waren trunterijen! Wat deden de andere vrouwen die zwanger waren, die zich alleen in alles moesten verhelpen? 't Was alles komedie!

Kwaad keek hij door 't venster in de straat, trachtte dat beeld te vergeten en vergat. Door haar gehuil als door een wiegelied bedut, schommelde zijn verbeelding zachtjes naar de herinnerin-

gen toe, opgewekt door eenig gezicht van iemand die voorbijging. Hij leefde in 't verleden terug en lachte ikzuchtig, in zijn eigen, over zijn genot...totdat een schelle kreet van haar hem plots deed opschrikken. Dan voelde hij eenige schaamte, en bij gebrek aan medelijden, dat hij niet veinzen kon, begon hij haar avondbezigheid te verrichten, tot hem dat ook verdroot en hij sprak van naar bed gaan. Uitgaan dierf hij niet doen, hoe hij 't ook verlangde, een geweten-angst weerhield hem, en een bangheid voor kritikeerende gedachten; hij vond het al te lafhartig. Aan het kind dacht hij nooit, diens komst was hem geheel onverschillig.

Op zekere dag vroeg ze de vroedvrouw te halen. Deze kwam, zei dat alles zijn gewone loop volgde, sprak van een schoone ligging, vertelde drie uren lang over kinderbedden. Bij al het kleurrijke van die beschrijvingen voelde hij zijn leden verkrampen, zoodat ieder vezeltje hem pijn deed, en toen ze weg was, was hij ontdaan en ziek. Van dan af kwam dat wijf dagelijks, doch hij vluchtte haar, haar zicht deed hem vreeselijke dingen zien en hij voelde de gruwel rillen over zijn lijf. - Mannen weten niet wat een kinderbed is, zei steeds het wijf.

Op een uchtend begon het gekerm meer dan ooit. Romme lag te woelen in haar bed en schreeuwde ijselijk. Hij liep haastig buiten, doch een oud wijveken hield hem tegen, klampte zich aan zijn jas.

- Meneer, is 't te doen? is 't voor de vroedvrouw?

Hij knikte en wilde voortloopen maar 't wijveken begon te kermen. - Och heilige Moeder God's Maria! mensch toch, wat gaat ge doen? ge zult haar nooit meer zien! Blijf hier, 'k zal ik gaan.

Hij bekeek haar verbijsterd, zonder te verstaan en deed nog een stap vooruit. Dan kwam een ander wijf ook even buitengesprongen, plaatste zich vóor hem en zei met nadruk: - meneer, ge speelt met uw leven, laat Thekla gaan.

Hij bleef staan en Thekla ging. - Zie, meneer, ge handelt verstandig, zei 't wijf, menschen zooals gij, gelooven aan niets, dat is geweten. Maar als ze 't ondervinden is 't te laat. We hadden hier meneerken Stroobloem, zijn vrouw moest in 't kinderbed komen en hij wilde zelf om de vroedvrouw, 't was geen zeggen aan. 's Anderdaags vischte men zijn lijk op uit de vaart, hij was door de kwade misleid, lijk allen die hun kop willen uitwerken, en de kraamvrouw was in haar stuipen gebleven. 't Was alles dood: vader, moeder en kind, en zoo goed dat ze overeenkwamen.

Jan voelde een rilling zijn knoken doorzinderen en zijn haar rees te berge. Hij dacht aan de jonge Vandamme en zijn geheimzinnige verhalen. Hij keerde weer naar huis, zijn vrouw wentelde zich kermend en rolde wijde oogen van angst. Afgebroken woorden kwamen vermengd met gehuil uit haar keel: - Och! ik meende.... dat ....zelf gegaan ....waart! Och! - wat....benauwdheid - ! ze bracht haar hand aan haar hert en bleef lijk verlamd liggen hijgen.

Jan liep rond om haar niet te zien en zag weer ineens de geheime machten in werking die hun wraak uitwerkten op mannen van kraamvrouwen die zelf om de vroedvrouw liepen. Hij voelde zich plots onveilig, keek schuw overal rond en vond het heel akelig. Een licht gekraak liet zich hooren ergens aan de wand, een schaduw gleed voorbij. Hij voelde een matelooze schrik en zette de deur open.

't Werd een nieuw gekerm in 't bed, een geschreeuw om hulp, een hertverscheurend gegil. Hij draaide rond, wist niet waar loopen, 't angstzweet brak hem overal uit van radeloosheid, hij stopte zijn ooren en bedekte zijn oogen.

De vroedvrouw kwam en bracht een dokter mee - een eerste kind is gevaarlijk, zei ze tegen Jan. De dokter lei zijn pak met de ijzers op de nachttafel. Jan voelde zich ongemakkelijk en zette zich neer in een hoek met de handen over de oogen.

't Gekerm duurde lang en was lastig om hooren. Toen 't eindelijk uitscheidde dierf hij nog niet opzien, hij vreesde dat nu alles dood was. Thekla, die binnen gekomen was, bracht water om de handen te wasschen, hij hoorde duidelijk 't gesleer van die vreemde voetstappen. Naderhand naderden ze hem en hij voelde zich op de schouder geklopt. Hij deed zijn handen van vóor zijn oogen en keek schuw, 't was de vroedvrouw die voor hem stond met 't kindje in een doekje gedraaid.

Hij bekeek dat roode monstertje verbaasd, terwijl 't wijf het hem toereikte. - 'n meisje, zei ze, en

't lijkt goed op zijn vader! Verwonderd beloerde hij de trekken van dat nietig gezichtje, dat bijna geen menschenkind leek en zocht....doch 't wijf kon het beter weten! 't Begon hem reeds te vervelen en hij stond er verrammeld mee. Plots begon het te krijten en hij werd angstig. De vroedvrouw nam 't weer, bleef staan, keek naar zijn handen, sprak nog wat tot hem; ze ging voort en keerde nog eens terug, toonde hem de affel hoe aardig dat was. Hij knikte en ze ging het eindelijk in 't wiegje leggen. Naderhand voelde hij evenwel een plotse vreugde opkomen, ging naar de wieg, boog er zich over en bekeek het wicht heel lang. Alles scheen hem een droom, hij kon niet gelooven aan 't gene er gebeurd was, niet gelooven dat de wereld plots met een levend wezen was verrijkt. De vroedvrouw kwam er ook nog even bij, vond de schedel te langwerpig en kneedde hem met haar handen. Ze vroeg hem of het de eerste maal was dat hij zooiets zag en daarna verwijderde ze zich. Dat wonder begon hem nog maar voor goed te doordringen en hij voelde zich meer en meer dol worden, hij miek onvoorziene gebaren, keerde zich dan plots om of 't niemand zag, en ging naderhand in de keuken. Daar was hij alleen, hij ging vóor de spiegel staan en trok allerlei gezichten zijn eigen toe, lachte, danste, sprong en zwaaide zijn armen rond. Dat was van hem, ja van hem! een kind! hoe was 't mogelijk!

Hij keek een oogenblik, dubbend, naar dat onvatbaar wonder, dan begon hij weer rond te

springen en sloeg zijn armen wijd open, botste tegen de steel van de stoofhul die opsprong en neerviel met een kletterend geklingel, dat hem geweldig deed verschieten.

Daarmee ging zijn schie wat over, hij tort de kamer weer binnen en boog zich over zijn vrouw, vroeg hoe ze 't stelde en of ze veel pijn had. Haar hoofd lag nu stil op 't kussen met bleek gezicht en koortsige oogen waar rondom roode randen van afgematheid zich teekenden.

Hij deed dat eigenlijk ook weer omdat zooiets de gewoonte was en een genegenheid verbeelden moest, doch hij vroeg het bijna al lachend. Medelijden voelde hij niet, hij ging alleen op in zijn geweldige vreugde en voor niets anders was er plaats in zijn hert. Ze antwoordde met lispende stem en daarna vroeg ze of hij iets aan de vroedvrouw gegeven had toen ze hem het kind overhandigde. Hij schudhoofde neen, hij wist daar niets van. Hij zocht het wijf op, die ergens mopperde en met een scheef gebaar naar hem in haar eigen babbelde. Doch toen ze de zilverling kreeg veranderde haar houding en ze barst weer in gebabbel los; ze vertelde van 't kraambed daar nevens, hoe vuil het daar was en hoe ze 't wijf in haar polk gevonden had. Dan wilde ze in bezonderheden uitweiden, begon weer over vreeselijke dingen, stroomen bloed; haastig vluchtte hij weg, terwijl een rilling door zijn knoken voer en zag nogeens om of dat helsch wijf hem soms niet volgde met haar akelige dingen.

Toen hij zeker alleen was kwam eerst zijn uitgelatenheid terug, almachtig nu, ze zweepte hem op, deed hem heen- en weerloopen in de enge kamer, tot hij het er eindelijk niet meer uithouden kon, zich kleedde en naar buiten vluchtte. Haastig trok hij een herberg binnen, brandend van verlangen om dat alles te vertellen, om te laten weten de groote gebeurtenis bij hem voorgevallen: een levend kind, in vleesch en been, een echt kind....

Eerst waren 't niets dan halve woorden, als gillen, die hij uitstiet, terwijl hij rondsprong en lachte, doch als 't groot geweld over was begon hij de bezonderheden te vertellen, heel stilletjes, in de ooren fluisterend. Belangstellende menschen kwamen bij, horkten en betuigden hun deelneming. Hij trakteerde en ze trokken mee met hem, vertelden ondertusschen wat hij al doen moest en keerden weer, arm in arm - met hem in 't midden - al zingend de straten door.

's Anderdaags was de doop. 't Was een stroeve dag en Romme lag zwijgend in haar bed. Niemand van de verwanten kwam, daar Jan de hare niet lijden kon en de zijne niet dierf binnenbrengen. Peter en meter waren vreemden en daarover kreesch Romme. Doch de dagen gingen in beslommering voorbij en de hevigheid van haar verdriet sleet wat. Ze was ook nog steeds in gezelschap, de vroedvrouw bleef als achterwaarster en de oude Thekla deed de keuken. Jan's roes was nog niet over, hij was steeds even blij, kwam al gekkend naar boven, naar 't kind zien, ging daarna

in een kroeg de heele zaak voor de zooveelste maal weer vertellen en kwam dan half-beschonken thuis. Zijn uitbundige vreugd deed Romme hertepijn en als ze hem zag werd ze nijdig en zenuwachtig. Soms vezelden de wijven zacht ondereen, terwijl ze zijn doening nazagen, lachten dan en knipten met de oogen.

Na eenige dagen stond Romme op, draaide wat rond en verrichtte wat pudderwerk, doch ze zag nog steeds bleek en zwak. Jan bedaarde nu stilaan en zijn uitbundige leute gaf zoo geen aanstoot meer. Wel ging hij veel het kind bezien, vorschte uit hoe ze 't bunselden en wiegde 't soms. De vroedvrouw bleef nu en dan achter en alleen Thekla hielp nog gestadig. Zijn wijf ging ter kerke.

Jan voelde zich blij als dat alles gedaan was. 't Huis was nog altijd even uitheemsch, vol vreemde wezens, voor welke hij zich inhouden moest, want soms merkte hij een spottend gezicht. In zijn eigen was hij woedend en wenschte die wijven weg, doch hij liet alleen zijn wrevel zien zonder dat hij een aanmerking miek. Nu zijn wijf ter kerke geweest was hoopte hij dat alles wel gedaan was. Die andere bleef evenwel komen en zijn wrevel nam toe met de dagen die voorbijgingen, 't gedreel van die vreemde vrouwen werd hem even hatelijk als dát van zijn schoonmoeder. Die dag voelde hij zich bezonder woest en zette zich zwijgend in een hoek stuur voor zich uit te kijken. Hij loerde de doeningen na van 't vrouwvolk, hun gebabbel dat hij onnoozel vond, ze dretsten daar rond, haalden

kommen en tellooren op, sneden boterhammen, schonken koffie op, en dat alles gebeurde lijk of ze hier meester waren, zonder dat ze hem zelf met een blik bezagen. Al hun bewegingen en doen, de klank van hun stem, 't zicht van hun persoon 't werd hem alles even hatelijk, even onverdragelijk. Die wijven liepen hier alleen om hem te tergen, om in zijn nek te schuppen, ze werden door zijn wijf nutteloos hier weerhouden om hem te beletten zijn zin te hebben en stille te leven.

In zijn eigen braakte hij verwenschingen uit, terwijl hij onverschillig vóor zich uit keek, verwenschingen tegen de vrouwen welke niet alleen konden zijn doch altijd iemand moesten hebben om hun tonge tegen te roeren; die hulpe moesten hebben van als de wind verkeerd liep....dat was alles komedie en hij ging daar een einde aan stellen als 't nog eenige dagen duurde, met al dat vreemd volk in zijn kot was hij niet wijs dat hij zich roerde.

's Anderdaags bleven ze gelukkig weg. Thekla kwam alleen nog om de boodschappen te doen. Zóo was het goed en 't werd hem nu daar heel huiselijk. Zijn wijf doolde rond, verrichtte haar dagelijksche bezigheden en hij zat aan 't venster als hij thuis was, rookte zijn pijp in ledigheid en keek haar na. Hij zag haar slufferen en werken, steeds bezig, hem dienen en 't kind verzorgen. De deur was toe en ze waren alleen, hij wist ze zijn eigendom, wist dat ze aan zijn grillen gehoorzamen moest, daarom ging ze niet uit, ontving

niemand. Vreemden waren overbodig hier, konden alleen storen zijn gezapig toezien, zijn zelfzucht kwetsen. Soms, als hij zich doodverveelde wilde hij wel wat helpen en hield zich ook bezig met 't kind, doch meest liet hij haar doen voor 't vermaak dat na te zien, omdat hij wist dat ze 't voor hém deed, omdat ze zijn vrouw was.

Bij dat zicht, bij die gedachte, voelde hij een zeker verlangen, een welligheid die hem doordrong, een teederheid voor haar vrouw-zijn en de bedrijvigheid welke ze voor hem uitstalde. Dat alles leek een toewijding die hem deugd deed: ze leefde nu alleen voor hem, hij alleen had het genot dat te zien.

Daarom werd ook zijn thuiskomst regelmatig, hij was haastig om daarin te zijn, zich in dat midden te bevinden dat zijn eigendom was, er zich op te sluiten om dat alles te bewonderen en te genieten in zijn eenigheid, om er zijn dolle vreugde te laten uitgalmen, ongestoord, en streelingen uit te deelen.

Hij plaagde dan en jokte. Soms voelde Romme zich tot hem aangetrokken, en gaf ze zijn streelingen weer, soms was ze lijdzaam-onverschillig.

Meest echter was ze stroef, lijk in gedachten verloren en stiet hem dan weg. Als ze ongenaakbaar was, ging hij vóor het venster zitten in somber gedroom verloren, tot ze dan weer tot hem naderde en een zacht woord sprak. Hij voelde zich naderhand triestig en wenschte zich in eeuwig lijden bedolven.

Met de dagen die afrolden nam Romme's grilligheid toe, haar leven ging eentonig voorbij en ze hoorde geen ander geluid in de lange dag dan soms 't gekrijt van 't kind.

't Was lijk een massief niets, de eenzaamheid van die kamer, lijk een duikerklok waar niet was van onder te komen en waar geen versche lucht toegezonden werd dan slechts door een smal pijpje; dat weegde loodzwaar op haar schouders. Soms, in haar eenzaamheid, rulde ze in haar eigen en haar woorden bewogen heel-zacht-luidend de lagen der dikke lucht, draaiden rond haar en gingen niet verder, alsof de drukte te groot was en wijder doordringen onmogelijk maakte. Daarna verpletterde haar de stilte geheel en ze ging zwijgend weer aan haar werk.

Buiten was de straat, waar licht en leven was en frissche tochten 't gezicht streelden, buiten was de klaarte van de felle dag, 't levengevend geblekker van de groote zon. Dat kon ze zien van uit haar venster, de klare lichtplekken volgen in hun uitbreiding en gekrimp, de menschen zien voorbijgaan die zich daar verheugden en van levenslust klare blikken hadden.

Ze kwam soms eens in 't deurgat staan en ademde de frissche tocht, keek de straat door en zag de menschen verdwijnen, vrouwen op boodschap, die lierlouwden met hun mand of hun pander aan hun arm, soms in gezelschap, soms alleen. Ze ontvluchtten de drukte van de eenzaamheid en gingen om een nietigheid ergens, kwamen een

kennis tegen of bleven lange stonden in winkels waar praatzieke wijven bestelden. Ze zag dat alles vóor haar oogen, de klare belslag van een winkel om de hoek, joeg haar telkens een rilling van weemoed over 't lijf; zij kon niet uitgaan, dat was alles voorbij.

Dikwijls bedacht zij hoe ze eens op straat zou raken, en ze vond eindelijk 't middel. Op een avond vertelde ze dat de oude Thekla de boodschappen niet meer wilde doen. Ze moest weg, om een en ander en ze kleedde zich. Ze deed haar nieuw kleed aan en haar nieuwe hoed, Dat kleed ging nu goed met die buik weg, behalve het keurs waarvan immer de kragen opstaken. Doch die hoed waggelde opnieuw op haar scherp hoofd en deed leelijk uitkomen de magerheid van haar gezicht dat bedolven werd onder de breede vooien.

Jan bekeek haar en voelde afkeer. Ze ging heen en liet enkel, voor alle gerucht, 't getiktak van 't uurwerk achter. Hij draaide zich om en zag haar gaan, ze spiegelde zich nog even in de blekkerende ruiten van de overkant en ging dan traagzaam voort. Toen ze verdwenen was bleef hij een tijd roerloos zitten, doch voelde weldra in zijn poren dringen de inzijpelende triestigheid van de verlatene woonkamer. Hij keek eens rond doch vond niets belangstellends, zijn gedachten dreven weg.

Hij zag haar eerst nog op haar rug, weggaand, met dat mismaakt bovenlijf en die waggelende hoed en hij vond dat ze werkelijk leelijk was, dat

haar leelijkheid met de dag toenam en ze mager werd lijk een plank. Hij vond haar hoogmoed verachtelijk die haar met zoo'n dingen deed pralen alsof ze de lenigheid van gestalte van jonge meisjes had; die haar zich-zelve deed bewonderen in de vensters alsof er iets aan haar te bewonderen was; die haar uitdagend deed rondzien; en hij voelde zich vaag weer vernederd omdat hij de prijs was, de prijs die ze tentoonstelde en waarmee ze pronkte.

Daarna werd hij kwaad op dat oud wijf en voelde zijn huiselijkheid weer om zeep. Een vermoeden kwam op in zijn geest dat zijn wijf dat enkel maar deed om weg te zijn, dat ze misschien naar haar moeder liep, en bij dat gedacht werd hij woedend en balde dreigend de vuisten.

De groote stilte duurde voort over de kamer, nam alles onder haar onzichtbare vleugels. Onder 't blanke gordijntje sliep de kleine zacht in haar wiegje en de vliegen klommen beurtelings de helling op door 't gordijntje gevormd, in ganzereke. Op de top gekomen repten ze hun vleugels en vlogen rondom de kamer met luttel geronk dat in de ruimte verloren ging. Een tuiltje witte lelies verspreidde zacht haar zoete geuren en de blaadjes bleven roerloos bij dat werk van ontbinding als waren ze van stijf albast.

Hij snoof een oogenblik die geur op en bedwelmde zich daarin, verheugde zich naderhand in 't gesluimer van de kleine die heel braaf was. Doch zijn gedachten bleven geen oogenblik op 't zelfde en de triestigheid nam weer de overhand. Hij dacht

aan zijn eenzaamheid nu, aan zijn makkers die ergens in gezelschap zaten en hij voelde zijn gemoed vol komen. Die heele stilte woog op hem, die meubels welke niet betaald waren en waarvoor hij zijn naam gewaagd had, het onzekere van een wispelturige vrouw. Wat moest ze toch hebben, en waarin kon hij haar niet voldoen? 't Was te vergeefs dat hij mild met zijn streelingen omging, dat had geen uitwerksel op haar.

Hij vreesde dat dit zoo ging voortduren, en dit duurde zoo voort. Soms als zijn gezicht er heel somber uitzag als ze thuiskwam, werd ze plots streelend en vleiend en miek hem dol, doch naderhand hielp haar spel niet meer en zijn stroefheid werd ongeneesbaar. Dikwijls meende hij weg te loopen, doch één dingen weerhield hem nog: dat was het gedacht aan talrijke schulden die maandelijks moesten afgekort worden. En 't geld smolt weg in onvoorziene kosten, Romme kloeg gedurig, ze kwam met niets toe, alles was duur en ze dierf bijna niet eten.

't Was dat kind, altijd dat kind, dat kind kostte schatten. Met 't hoofd op de borst geplooid, dacht hij aan dat alles, rekende en telde en vond nooit hoe dat werkelijk alles verzwond.

Op een Zondag dat 't heel mooi weer was zaten ze beiden niets te doen, in gedachten verloren in de groote stilte. Ineens werd gebeld en ze schrikten op. Jan ging open doen en vond Stant vóor de deur staan in zijn piottenpak. Stant scheen veranderd, hij had zijn vroegere

zekerheid niet en was lijk gedwongen. Romme verschoot hem te zien, ze werd er bleek van en zei dat 't aan haar herte geslegen was, zoo'n onverwachte komst! Naderhand beterde dat en ze werden vrijer, ze klapten en lachten tegare en Romme toonde haar kind. Stant bekeek het met nieuwsgierige blikken, doch wilde het niet nemen, hij scheen er bang voor.

Romme stelde hem eten voor en zijn bezoek duurde heel de namiddag. Jan zat op zijn stoel vóor 't venster, leunend met zijn elleboog op de vensterbank en zijn hoofd in zijn hand. Zoo keek hij naar de Zondagsche straat, zag verstrooid de kapmantels voorbijsleeren die naar de vesper gingen, zag ze weerkeeren. En soms ging een heel huisgezin voorbij, gezapig en gedurig rondloerend alsof daar alles nieuw was; die gingen op wandel. Binst luisterde hij naar zijn wijf die nu meer vertelde dan al de tijd dat ze getrouwd waren. Soms sprak ze ook tegen hem, maar hij gebaarde dat hij het niet hoorde en ze moest hem dan luide bij zijn naam roepen. Als hij naar hen toekeek zag hij 't gedwongen gezicht van Stant, die valsch lachte en hem bijna niet dierf bekijken. Hij vond dat dit heel natuurlijk was, omdat hij met haar verwanten had afgebroken. Eigentlijk voelde hij een haat tegen Stant, zonder te weten waarom, meest omdat zijn wijf tegen hem zooveel klapte. In zich zelven gekeerd bleef hij door de ruiten loeren, en de uren die vervlogen zonder dat die kerel vertrok, wonden hem meer en meer op omdat zijn aanwezen op zijn zenuwen werkte.

't Was te vergeefs dat hij zijn blikken liet wijlen op ergens een bevallige gestalte, hij wist niet in bewondering op te gaan, of zelfs haar een blijvende aandacht te schenken; zijn haat hield de bovenhand. Toen Stant weg was, zei hij evenwel niets, hij bleef stroef en zwijgend zitten, bedolf zich in de donkerte die langzaam neerzeeg, hem bedekte en zijn gezicht wegstak dat zich nu verwrong van toorn. 't Werd hem heel duidelijk dat zijn wijf van hem niet moest hebben, dat alles geveinsd was. Doch dit was niet het ergste, 't docht hem dat haar genegenheid hem koud liet maar dat ze een ander meer genegen was dan hem, dát kon hij niet verdragen. Toen ze gingen slapen begon ze tegen hem te klappen, te vertellen over 't een en ander waarover ze binst d' achternoen met Stant gesproken hadden, babbelde over haar verwanten. Maar in zijn ooren klonk dat alles heel valsch en gedwongen. 't Was lijk een in slaapwieging, doch 't miste zijn doel, hij liet haar praten zonder antwoord te geven en gebaarde weldra te slapen.

's Anderdaags uchtends vond Jan al zijn stroefheid terug. 't Was triestig weer en de straat bleef in schaduw grauwen. Hij ging zonder spreken voort en 's noens kwam hij niet eten; hij kwam 's avonds evenmin.

Romme voelde zich ongerust en ging herhaaldelijk in de straat, zien. Doch hij kwam niet en ze zette zich weer neer. Binnen viel de deemstering in, in de hoeken lagen schaduwen die zich vergrootten. 't Kind bleef rustig liggen onder 't witte

gordijntje. Ze luisterde, was zenuwachtig en keek rond. 't Was alles stil zooals het altijd was. Ze kon soms zoo verwonderd opkijken lijk na een droom, kijken naar die stilte en luisteren naar die roerloosheid waarin alleen 't uurwerk zijn eentonig getiktak liet hooren. 't Zag er zoo verlaten uit en ijl, en wanneer de deemstering viel gaf dit een weemoedig aanzien van stervende of verdwijnende dingen, van vergankelijkheid. Ze voelde zich versterven in onrust, in wroeging, terwijl ze vergeefs op hem wachtte. Nare dingen spookten in haar geest, deden haar huiveren. Ze kon niet blijven stil zitten en sprong op, liep de kamer rond, verzette de stoelen en werkte aan de stoof.

Buiten spreidde de schemer zich uit omendom en verdreef 't licht van de dag. Ginds boven de huizen verfde de hemel zich rood, purper en maluw, avondgoud. De zonne zat tegen de kim, ze wierp nog een laatste straal in 't hooge venster van een dak, waar een licht uit glom als van een ster. In de straat was geen mensch, geen hoofd dat roerde achter wemelende gordijnen. Verder, had alles de gedaante van een grauwe klomp vol van heimelijkheden.

't Was nu 't uur dat ze zich vroeger aankleedde om uit te gaan, 't hert popelend, langend naar 't onbekende, geprangd door een onbepaalbare vrees, ongezond-nieuwsgierig naar 't gene haar wachtte. Soms, 't vleesch blakend van drift, soms treurig tot weenens over onbestemde onvoldaanheid, over 't stage vergaan van de tijd, en over

de verwijdering van 't einddoel dat onbereikbaar scheen.

Dat heele verleden woog nu zwaar op haar, deed haar van schaamte ineenzakken. Dat heele verleden beschuldigde haar, bedreigde haar, dwong haar tot leugen en bedrog, verwekte in haar een stadige vrees. Dat verleden was oorzaak dat ze nu hier stond met de schrik in 't hert, dat dreigende gevaarten boven haar hoofd dreven.

Ze keek nogeens rond, raadde de meubels overal, tooverde zich 't zicht van 't huis voor langs buiten, haar mooie kleeren. Dat alles zou haar morgen verpletteren, in schaamte bedelven omdat de geheimen van 't verleden zich geopenbaard hadden.

Ze dacht aan Stant, aan zijn harde, overmoedige blik, aan zijn vermetelheid, aan de afkeer waarmee hij haar kind had bejegend. Ze voelde een haat tegen die kerel en tevens een geweldige vrees. O, hij moest hier nooit meer komen.

Kwam Jan maar naar huis. Ze trok weer de deur open en ging op straat zien. Doch enkel in de vage lichtplekken van de lanteerns kon men onkennelijke gestalten onderscheiden. Elders dekte de donkerte alles even dicht toe. Als ze daar een tijdje gestaan had, getracht had met haar blik door de duisternis te boren, kwam ze weer binnen, handenwringend, bleek en ontdaan. Een oogenblik liep ze als zinneloos rond, luid huilend en snikkend: ze zag zijn lijk vóor haar oogen zwart en blauw uitgeslagen, koud en dood.

Dan bedacht ze opeens een hulpmiddel, ging

in de keuken en aanstak een keersje voor 't Lieve Vrouwe-beeld, en naderhand knielde ze ervoor neer en bad. De woorden kwamen luid uit haar mond met haar snikken vermengd, gingen omhoog, deden de vlam van de keers wiegen en vloden verder. De Maagd zag welwillend en goedig op haar neer en die blik schonk haar een weinig moed. Na een tijdje bedaarde ze wat en nog hikkend dacht ze na.

Vroeger was hij goed, maar hij had liever dat ze thuis bleef in zijn gezelschap omdat hij dan vrij zijn genegenheid lucht kon geven. Doch zij kon hem niet lijden, ze beschouwde zich als opgesloten en hem als een dwingeland. Ze wilde weg om zich vrij te weten en naar moeder omdat hij dat niet begeerde. Doch moeder was altijd arm, ze had altijd evenveel goeste en ze uitte die begeerten, die voor haar dochter een wil waren, omdat ze steeds gehoorzaamd had. Moeder wist dat ze geld had; en haar geld smolt daar weg in de goesten van moeder, ze zag het wegrollen stuk voor stuk met steeds grootere gejaagdheid, ze zag alles daar verdwijnen, deed haar eigen te kort, dierf geen verschoon koopen voor haar kind. Moeder deelde haar dan soms mee en die zoetigheid brandde in haar mond, ze had er walg van.

Alles was nu op.

Bij dat gedacht overviel haar een nieuwe bui van wanhoop, schokte haar heele lijf en luid huilde ze. Ze raaskaalde: ze zag groote, zwarte vierkanten naderen, 't waren de onbetaalde meubelen, ze

naderden waggelend, kwamen uit hun hoeken te voorschijn om op haar te vallen, haar te verpletteren onder hun gewicht. Ze viel op haar knieën, kroop hen tegemoet, huilend en handenwringend, en smeekte hen te vallen opdat ze seffens zou dood zijn en van haar angsten verlost.

Doch ze luisterden niet naar haar hevig misbaar, schoven bij haar nadering terug, achteruit tot op hun oude plaats. Nog een tijdje huilde ze voort, dan raakte ze uitgeput en bleef zoo, op één hand steunend, op de vloer liggen en mijmeren.

Jan was dood want hij kwam niet, en zijn wezen van stroef lijder, van bedrogene en onvoldane kwam vóor haar, zooals ze dat laatst gezien had, de mond toe met de hoeken neergetrokken en de oogen in triestige zichten verloren. Ze voelde nog rond haar de warmte van zijn genegenheid die rechtzinnig was en alleen zondigde door overdrevenheid die ze in zelfzucht deed overgaan. Ze was de eenige, ware genegenheid welke ze ooit ondervonden had en ze voelde haar herte warm worden als ze er aan dacht en nieuwe tranen persen uit haar oogen.

Doch nu was hij dood en 't was alles te laat. Ze stond op een steeger waarop hij haar gesteld had, doch ze zou alles verlaten wat daar was, en zich beneden in de donkerte begraven omdat ze niet méer weerd was.

Plots hoorde ze een gebonster tegen de voordeur, en schudde van verschot. Bevend luisterde ze en hoorde duidelijk een gewrijf. Ze stond recht,

wankelde, zocht steun tegen de wanden en tastbeende zoo voort. Ze bereikte de deur en deed ze open.

Een zwarte klomp lag daar waaruit een onduidelijk gegrol opsteeg. Ze kreeg een nieuwe schrik maar had dadelijk haar bezinning terug en ging licht halen. In de weifelende klaarte van 't keersje vond ze seffens alles en ze kwam daarna bevend en door haar knieën knikkend naar de deur.

't Was werkelijk Jan die daar lag, thoopegevouwen en zonder eenig bewustzijn, onsamenhangende woorden kwamen over zijn lippen.

Romme stond een oogenblik radeloos, dan stelde ze haar lamp op de vloer en liep om hulp in 't gebuurte. Ze vond een heer die haar kwam helpen. Hij sleepte Jan voort, binnen deden ze zijn kleeren uit en legden hem op 't bed. Ze bedankte de man, die heenging, en kwam daarna weer vóor 't bed staan en bekeek zijn bleek gezicht. Haar tranen braken opnieuw uit toen ze hem daar zoo zag liggen en aan haar leege geldbeugel dacht. Haar kind kreet. Ze ging er naar toe, gaf het zijn pap en wiegde 't weer in slaap. Daarna ging ze zonder eten naar bed.

's Anderdaags, als Jan wakker werd, voelde hij duizelingen en snerpende pijn en keek vervolgens verwonderd rond. Hij herkende de bloemen aan de wand, 't waren die van zijn eigene kamer, daarnevens was 't gewone, bedrijvig gerucht van zijn vrouw in haar uchtendbezigheid. Toen hij dat hoorde bleef hij naar de zoldering glarien,

hij herinnerde zich en voelde de vijandschap terug zijn gemoed overweldigen.

Hij hoorde een voorzichtige stap naderkomen, en zag een schaduw zich over hem bewegen, doch hij keek niet. Romme zag hem liggen met zijn toeoogen en boog zich over hem, vroeg hoe hij 't stelde en of hij goed geslapen had.

Hij waagde een oog en zag haar gezicht waarover een triestige glimlach zich trok. Hij voelde een schok bij dat zicht, doch naderhand dacht hij: 't is alles komedie en zweeg.

- Waarom spreekt ge niet? vroeg ze.

Dan antwoordde hij wrevelig: - ja, goed geslapen!

- 't Is tijd om op te staan, zei ze daarna.

Hij steef zijn ledematen, voelde ze zwak, en bevend en steunend kroop hij uit 't bed. Romme hielp hem zijn kleeren aandoen, en dan bleef hij rechtstaan tegen zijn bed geleund, de oogen gezwollen en nog vol vaak. Vaag kwamen haar daden zich in zijn geest prenten en wekten er weerzin. 't Was lijk iets dat hem bevuilde en hij poogde 't af te schudden.

Hij at niet en ging zoo voort zonder de moed te vinden zich te wasschen. In zijn bureel zette hij 't venster open en smakte met open mond naar lucht. De nevelen klaarden langzaam op en hij dacht aan zijn vrouw. Haar doen kwam hem weer vóor de geest, ze had niet gekeven; zeker werd ze bang. Hij grinnikte: 'k zal haar wel nog banger maken!

's Noens was Romme voort heel vriendelijk. Heel de achternoen brak hij zich het hoofd om dat raadsel op te lossen. Eerst meende hij weer op zwaai te gaan als hij gedaan had. Soms hoopte hij dat ze nog niet veranderd zou zijn, en hij voelde dan een verlangen naar haar tegenwoordigheid, een herteklopping die zijn bloed deed versnellen en een vage hoop, een vizioen van omarming en kussen. Toen 't uur sloeg om heen te gaan was dit zóo sterk dat hij zich moest inhouden om niet te loopen.

Als hij thuiskwam vond hij haar opgesmukt, zooals hij ze in lang niet gezien had, 't waren haar jongemeisjes kleeren van toen hij kennis met haar miek. Ze zat in afwachting en glimlachte hem toe. Seffens voelde hij een danige zaligheid die hem bedwelmde en zijn ooren vol geruisch stopte. Hij ging naar haar toe en ze stond op, boog zich naar hem en liet zich in zijn armen vallen. Een heele tijd stonden ze zoo, terwijl hun blikken glanzend in elkaars oogen waren gericht. Dan zochten ze elkanders lippen, voelden de warmte van hun eigen liefdeplengen hen doorzinderen, verhoogden door streelingen hun gevoel. Ze gaven zich onvoorwaardelijk aan elkander over, voor de eerste maal, zonder nevengedachten of berekening of vrees, uitgelaten, bedwelmd door hun eigen warmte, door hun minnekozen dat zich in passie omzette, hen meerukte in vergetelheid van alles. 't Werd een opoffering aan elkaar uit zuivere genegenheid, het eindelijk gevonden geluk; een

zaligheid die hen overstroomde, hen vervormde, hen in elkander deed opgaan; die een eindelijk begrip was van hun eigen en van elkander; de band die hen samen kon houden.

Nu was glanzend het huis, de magere petrollamp scheen een zon, de doodsche kamer was plots vol leven, zacht gefluister, jeugdig gegiechel en gelach en 't was of een teedere, geheimzinnige minnezang uit de wanden kwam, door onzichtbare zangers uitgegalmd, en de plaats doortrilde. Alles was licht, schoon en goed, geen drukte woog nog op hen, ze hadden geen zorgen meer, geen kommer, geen toekomst. Daar bestond niets meer dan het heden vol genot waarin ook het verleden in rook opging. Alles was verzwonden in een laatste, opperste roes; zij zelf verzonken in de bedwelmende verrukking.

De dagen gingen nu in zonnige leute voorbij en de nieuwe maand bracht nieuwe hoop in Romme's hert. Ze ging nu niet meer heen als hij thuiskwam, ze ging niet meer buiten en de oude Thekla deed weer de boodschappen.

De eenzaamheid, na zijn vertrek, was met lachende vizioenen vervuld en soms neuriede ze een vooisken uit haar jeugd.

Doch dit sleet stilaan, de gedachten werden vermoeid over dezelfde dingen te dubben en dwaalden af, de herinnering kwam weer op, alles, bij 't zicht van de stomme getuigen die zich tallenkante vóor haar stelden en de stemmen van 't bloed deden haar vezels trillen, of de herdenking

van de plotse komst van Stant deed haar schudden en beven.

Soms voelde ze een huivering over zich gaan en werd ze bang als ze alleen was. 't Was lijk of een geheime macht haar dwong ook aan haar moeder te denken, in een gunstige zin, vol verschooning omdat ze oud was. Dan voelde ze een geweldige drang om er weer heen te gaan, doch ze bood immer weerstand, ze staarde met ontzetting vóor zich op zoo'n oogenblik en klemde haar geldbeugel in haar handen.

Dat duurde zoo een tijdje, dan begon haar de vrees te bekruipen dat ze zelf ging komen, ze voelde ze lijk naderen en ze werd er koud van. Soms keek ze met wijde oogen van angst de straat op, andere malen dierf ze niet kijken en hield ze haar oogen halsstarrig op haar werk.

Op een namiddag weerklonk de bel en Romme verschoot zoo geweldig dat ze een tijd lijk verlamd bleef zitten en niet opkon. Naderhand vatte ze al haar moed bijeen en ze klutsknielde naar de deur. Als ze ze opentrok werd ze bleek: 't was werkelijk haar moeder.

't Oud wijf keek haar aan met haar waterige oogen die wegzonken in haar gezwollen gezicht, en ze scheen er niet op te letten dat haar dochter beefde en bleek zag. Ze ging binnen, loerde rond, trok haar neus op en vond alles slecht, misplaatst en leelijk. Daarna begon ze zonder overgang: waarom komt ge niet meer?

- Ik heb te veel werk moeder!

- Heeft de laber lont geroken, misschien?

- Hij weet van niets.

Ze zwegen een wijle en de oude loerde altijd voort. De wieg viel haar in 't oog, ze ging er naartoe, bekeek 't behangsel en dan de wieg. - O! hij heeft 't zich laten kosten voor die bastaard! zei ze. Ze bekeek het kind een wijle dat wakker lag en naar haar stijf glariede. - Wat heeft de andere gezeid van zijn kind? vroeg ze weer.

Romme kon niet antwoorden, ze voelde haar keel toegeprangd. De oude scheen geen antwoord te verwachten, ze kwam vóor haar dochter staan en - Uw hertelijke vader werkt weer niet van heel de week. Ik heb niets meer, dat onmensch zou mij van honger laten krepeeren!

Romme kon niet meer stil zitten, ze liep rond en voelde hoe 't zweet haar uitberst; ze wenschte zich ver weg.

- Ik heb geen geld, moeder.

- Geen geld? en wat doet ge er mee?

- Meent ge dat we niets te betalen hebben?

- Al die brol? ... en zeg eens met welk recht geeft hij aan zijn ouders? Is er dáarvoor geld?

- Ze hebben dat noodig ...

- Zoo? ge zijt wel veranderd! Ze hebben dat nu noodig! En ik heb dat niet noodig? Is uw moeder nu minder dan een vreemd mensch voor u? Goede God! dat is toch wel wat te zeggen! Kweekt gij kinders, en doet gij uw beste opdat ze goed zouden trouwen!

Ze ging aan 't janken.

Romme kreesch ook, ze kreesch van radeloosheid. Ze liep heen en weer met haar hoofd al schuddend alsof ze een geweldige tandpijn had. Ze kon dat niet hooren, 't was hertverscheurend. Kon ze haar moeder van honger laten omkomen? ze wist het: ze bezat niets, ze was rechtzinnig, 't ging alles op, tot haar laatste cent, in dat schrikkelijk sneukelen.

't Was wreed! wreed! Ze hief haar armen ten hemel en kermde, de zwarte put kwam weer vóor haar oogen en ze draaide zich wanhopig rond. Doch dat alles baatte niet, daarmee was haar moeder niet gepaaid. Eindelijk besloot ze haar een zilverstuk te geven. Ze stopte het in haar handen, en zei al snikkend: - moeder laat mij nu toch, om de liefde God's, gerust en haast u dat ge weg komt, hij zal thuis komen.

De oude kwam dicht bij haar dochter staan, grijnsde haar in 't gezicht en: - ge moet die loeder dwingen mij naar hier te laten komen. Daarmee saffelde ze weg.

Van die dag af kwam ze dagelijks terug, at er en hitste haar dochter op, ze moest zich koppig toonen, dan zou hij haar wel binnen laten voor zijn ruste. Ze kende de mannen: ze offerden alles op voor een beetje ruste als ze van hun werk kwamen. En wat moest ze er mee inzitten als ze geen spijkers meer had? Ze kon maar schulden maken, dat was zoo de gewoonte.

Jan vond de avonden even gemoedelijk en dezelfde Romme die ze met hem deelde, zonder overdre-

venheid of uitbundig geweld. Hij was sichtend lang aan haar bedaardheid gewoon, aan geheel haar wezen. Ze vermagerde nog, ze wierd net een plank en soms in oogenblikken van stille beschouwing vond hij haar heel leelijk; alleen haar voorhoofd trok hem aan om de geheimzinnige schaduwen die er steeds op lagen, en haar oogen die naar verre gedachten keken, om hun peinzende uitdrukking. Zóo was hij haar gewoon geworden, met haar deugden en gebreken, gewoon aan haar doen en laten, aan haar kost en haar bezondere geur; zóo deelde ze zijn gevoelens en was ze zijn vertrouwelinge geworden. Hij was aan haar gehecht als aan iets dat 't zijne was, dat ingreep jn zijn bestaan, en hem niet meer verlaten moest.

Ja, Romme bleef dezelfde Romme, had gedachten waar ze uren naar kijken kon, en plotse verstrooiïngen, doch hij was daaraan gewoon geraakt en vroeg haar nooit naar de reden daarvan. Hij vergenoegde zich met haar dan te bezien, daar dit haar eenige aantrekkelijkheid geworden was, gehuld als ze dan was in een waas van geheimzinnigheid dat haar een raadselachtig uiterlijk gaf.

Als ze daar zoo zat in de schemer, met langzaam zich vervagende omtrekken, dacht hij aan de nevelige wezens van vroeger welke hij nazette en vond dat het eeuwig-onbekende steeds het aantrekkelijkste was.

Daarom bleef Romme aantrekkelijk, omdat ze

een raadsel was en haar onbekend wezen een grondelooze put, evenals haar oogen wier blik immer wegnevelde, alsof hun kleur plots verbleekte wanneer men haar daarin bezag.

Doch ze werd steeds stroever en de oogenblikken dat haar geest afwezig was werden talrijker. Ze kreeg plotse zenuwschokken en angsten, wandelde de kamer rond, zwoegde zonder noodzakelijkheid, deed de vreemdste vergissingen, vluchtte van hem weg en kwam naderhand weer bij hem. Hij was over haar wegvluchten bedroefd, over haar plots weerkeeren verblijd, en begon eindelijk te vreezen dat ze miste.

Romme doorleefde een tijdperk van gedurige angst en schrik. Met vreeze zag ze de avond komen, altijd beducht dat hij van iets weten, iets vermoeden zou, en bevend van benauwdheid zag ze het dagen omdat ze wist dat haar moeder komen ging, dat ze kwam hertvreten en haar duivelen met haar eeuwig gezaag en geklaag. Ze werd zenuwachtig, schrikte bij 't minste gerucht, zag overal dreigementen en begon werkelijk te missen, tot op zekere keer dat alles veranderde, ze werd overtuigd.

Haar moeder vroeg: - Gaat hij bij zijn ouders niet?

- Ja.

- En hij verbiedt u bij mij te komen!

Ze wist niet wat antwoorden. Ja, hij verbood het en daarom leed ze dat alles, terwijl hij vrij en vrank bij zijn ouders ging, hij had zelfs eens gesproken hen mee-te-brengen.

Hij kreeg nu weer een andere gedaante. Hij werd de dwingeland die haar alle genot verbood om op zijn gemak te kunnen genieten, en zelf niets van zijn eigen genot wilde missen. Die bij zijn ouders ging en hen zou meebrengen terwijl hij haar van hertzeer deed vergaan en haar in die radelooze toestand hield.

Als Jan thuiskwam vond hij Romme sprakeloos. Hij kwam bij haar, stak zijn hand uit en wilde haar streelen onder haar kin, doch ze stiet zijn hand weg en een voor verscheen tusschen haar wenkbrauwen.

Hij zei niets meer, zette zich op een stoel en keek door 't venster. De blinden waren nog niet toe en in de schemer gingen vage gedaanten voorbij, sommige kwamen dicht het huis, keken binnen als ze 't venster voorbijgingen. Dan werd hun gezicht een oogenblik verlicht en kennelijk, vervolgens verdwenen ze weer in de baaiert waaruit ze gekomen waren.

Hij volgde hun gedaanten en ze droegen zijn gedachten mee die gestadig weggolfden, door 't venster heen, de ruimte in.

Hij zat met de rug naar haar gekeerd en ze bewoog zich niet, 't was doodstil. Hij voelde haar aanwezen, wist haar daar, ze drukte op hem, dwong zijn zinnen tot stroefheid en somberheid, wond hem op, miek hem soms kwaad, om naderhand in radeloosheid te vervallen. Met de ellebogen op de vensterbank geleund en 't hoofd in de handen, miek hij geen beweging, hij wilde geen maken,

wilde niet laten zien dat het hem iets deerde, of zich ondergeven. Zij was koppig, ze moest het maar weten! hij had haar niets misdaan.

Hij keek voort door 't venster, tooverde zich haar beeld vóor de geest, ze kwam zitten in 't donker raam. Hij zag haar met haar wolkig voorhoofd en haar onvatbare blik, heel 't verleden lag daarin en hij zag ook meteen dat verleden.

Haar daden bracht hij zich terug vóor zijn oogen en zag zichzelf daarbij die daarnaar leefde. Zoo was, van toen hij haar kende, zijn handelen onderworpen aan haar grillen. Ze kon hem, lijk een volmaakt werktuig doen krijschen en lachen, doen eten en slapen, hij deed alles naar haar beliefte.

Wat was zij? Ze was een vrouw en hun geheime macht kwam hem weer binnen, met de erkenning en voeling daarvan: was hij nu niet triestig omdat zij niet sprak? Doch hij kon geen oorzaak vinden van die macht, alleen wist hij dat hij eronder gebukt ging en hij vond zich belachelijk. Hij vond in 't verleden een heele hoop domme streken, welke hij onder haar invloed begaan had, en waarvoor hij nu beschaamd was, en tevens kwam een kwaadheid op tegen zijn eigen dat hij daaraan toegegeven had, dat hij tegen zijn zwakheid niet had gevochten.

Doch nu zou hij er tegen vechten, hij zou haar in haar koppigheid laten. Wat was er aan haar? Daarbuiten liepen zooveel mooie schaduwen rond, jeugdig en vol leven, dat waren andere dan zij die uitgedroogd was, leelijk, met onuitstaanbaar

karakter. Welk gedacht had ze wel over haar eigen en over haar invloed dat ze zich zóo aanstelde? Indien ze meende dat hij weer buigen zou was ze mis.

Zijn éene arm begon te slapen, hij trok hem weg en lei hem op zijn knie, dan liet hij zijn gedachten weer dolen en zijn kwaadheid groeien.

Hij zou nu zijn eigen wil doen en weggaan waar het beter was dan hier, straks zou hij gaan.

Hij dubde hoe hij rechtstaan zou, berekende hoeveel gerucht dat zou maken en naar welke kant hij zou kijken. Dan wilde hij opstaan, doch hij bleef zitten, hij voelde een schrik hem verlammen en in zijn beenen zinken en hij beefde lijk een riet. Hij zou nog wat wachten, ze zou misschíen naar bachten gaan.

Hij wachtte en heel zijn aandacht ging op in zijn gehoor; hij luisterde of hij haar niet roeren hoorde, doch ze bewoog zich niet.

Naderhand begon hij weer te dubben en voelde zijn triestigheid weer opkomen. Waarom mocht ze nu kwaad zijn? Dat moest toch wel een oorzaak hebben, iets wat hij niet kon vermoeden en dat onverwist gebeurd was, een gebrek aan takt of zoo iets waar hij geen acht op gaf en dat zij heel hoog opnam. Daarom mocht hij niet weggaan, ze zou dan heel triestig zijn en krijschen en de goede rust ware voor lang gedaan. Hij had misdaan, dat was zeker, en hij moest weten waarin.

Stilletjes draaide hij zijn hoofd. Ze stond juist op

en ging naar de wieg. Hij miek daarvan gebruik om zich geheel om te draaien zonder oogmerk te geven, dan bekeek hij haar steelsgewijze, volgde haar doeningen.

Ze zag er heel bedaard uit en alles ging rustig. Ze nam 't kind uit de wieg zonder ruwheid, zette zich neer vóor de tafel, nam de lepel, schepte pap, blies erin, proefde en goot het dan in 't kind zijn mondje. 't Kind smekte, met zijn weeke lipjes waarachter geen tanden zaten, kwijlde en ze veegde zijn kinneken af met een zakdoek.

't Was haar gewone doening van alle avonden. Als 't gegeten had verschoonde ze 't en legde 't terug in zijn wiegje. Daarna keerde ze bij de tafel weer, nam haar breiwerk met haar gewone, afgeronde gebaren en zette zich te werken met haar hoofd in haar borst gedoken en haar krullen voorover hangend, die haar voorhoofd bewolkten.

Hij wendde 't hoofd af omdat hij door de aanblik van haar bevalligheid zich te week voelde worden, maar dat baatte nu niet meer. Hij voelde de kriebeling in zijn borst en snakte naar haar omhelzing, haar koppigheid pijnde hem buitenmate en hij zocht en herzocht om iets te vinden om haar toe-te-spreken; om naar de oorzaak van haar kwaadheid te tasten, opdat die onhoudbare toestand eindigen zou.

Hij verschoof zijn stoel met gerucht, snoot zijn neus en versleepte zijn voeten, dan keek hij weer tersluiks naar haar en zag haar roerloos. Hij werd weer woedend, verviel een oogenblik later terug

in wanhoop en begon radeloos te zoeken naar iets, naar de oorzaak van haar kwaadheid, vorschte uit wat hij 's noens en 's uchtends en gisteren gedaan had, doch hij vond niets. Hij had het gedaan geheel buiten zijn wete en zou het nooit vinden, daarom moest hij maar met iets beginnen, 't was eender wat.

Hij kuchte.

- Ge zijt weer kwaad? vroeg hij schuchter, met gedempte stem.

Ze gaf geen antwoord en snokte voort aan haar draad, doch ze ademde als met zenuwschokken zoo hard.

- Waarom zijt ge nu kwaad? vroeg hij weer.

Ze keek nog niet op, maar 't kwam zacht en kwaad uit haar mond:

- Ge weet het gij wel!

Ja, dat was 't, 't zou weer zijn schuld zijn, daar was hij ook zeker van, doch hij wist niet....

- 'k Weet van niets.

- Omdat ge u onnoozel gebaart.

- Neen, 'k weet van niets.

Ze gaf geen uitlegging en keek weer naar haar werk. Daar werden stappen hoorbaar op 't plaveisel van de straat. 't Schoot hem in 't gedacht dat men hen afspieden kon en hij ging buiten de blinden toedoen. Dan kwam hij weer binnen en sloot de deur.

Hij stelde zich nevens haar:

- Toe, zeg me nu eens, waarom zijt ge kwaad?

- O! ge zijt altijd zoo onnoozel! ge weet nooit

iets! Maar 't is al gebaring, 'k moet het u niet zeggen.

Hij werd kwaad. - 'k Zeg dat ik het niet weet. Ik kan 't niet denken, ik heb niets gedaan.

Ze gaf geen antwoord.

- Waarom zegt ge 't niet? ik kan toch geen stommen voldoen!

- Ge weet wel dat 't hier zoo treurig is voor mij altijd alleen als gij weg zijt.

- Wel, ik moet toch naar mijn werk, vraag iemand om u gezelschap te houden!

Ze zweeg weer, hij gebaarde zich dom, ja, hij gebaarde 't om haar te tergen. Ze begon eindelijk te huilen.

Hij begreep van langsom minder en bezag haar nu radeloos.

- Maar zeg toch wat u scheelt?

Ze kreet nog een wijle, dan barst ze eindelijk uit:

- 't Is wreed, gij gaat naar uw ouders en ik mag de mijne niet zien!

Hij gaf nu ook geen antwoord. Vóór zijn oogen spookte dat zwijgende wijf met heur grimmend gezicht, lijk of hij ze ginder in heur keuken had zien drentelen. Hij zag ze hier reeds zitten, belemmerend, door haar tegenwoordigheid zijn vertrouwelijke ontboezemingen, hem wetten stellend in zijn huis, zich met alles moeiend door de macht welke ze had op zijn vrouw; zich over de zijnen uitlatend met een kwetsend medelijden. Hij zag al haar groote gebreken, gebreken welke hij ontdekt had door zijn haat voor haar, zijn haat die

zijn vittend oog had gewapend. Hij hoorde hun gevezel toen hij de hielen gekeerd had....

Daar kwam een groote toorn over hem en 't kookte alles in zijn lijf. De gedachte aan dat wijf miek hem razend en hij neep zijn vuisten toe. Hij had gemeend dat 't voor goed gedaan was met haar en 't begon opnieuw; ja, 't was haar moeder, bloed is dikker dan water.

Dat voelde hij-zelf best, hij ging zijn ouders bezoeken waar zij ook niet van hebben moest, waar zij nooit tegen gesproken had en die haar geen vriendschap betuigden. Dan smolt plots zijn herte weg, hij voelde een breed-menschelijke liefde, een groote goedheid die hem overstroomde en hem deed beven en die voortsproot uit zijn eigen liefde voor zijn ouders. 't Werd een dweeperij en hij voelde geen afkeer meer noch vijandschap, hij vond zich in staat zijn schoonmoeder te omhelzen.

- Wel laat ze komen, zei hij, ze zal wel ontvangen worden.

Ze bezag hem verwonderd en hij greep naar haar hoofd, wreef met zijn handen over haar kaken.

- Gij hebt zoowel 't recht als ik om uw ouders geerne te zien!

Heel de volgende dag bleef hij opgewonden in zijn hooge droom. Soms scheidde hij uit van zijn werk en tooverde de oude haar wezen vóor zijn oogen, overtuigde zich dat hij haar nu geheel wel verdragen kon en vond in zijn eigen een mensch, een schepsel vol gebreken lijk zij. Omdat ze een mensch was moest hij medelijden met haar

hebben, bedenken dat ze ook haar gevoelens had. 's Avonds, als hij naar huis ging liep alles over van mildheid en de straat was vol vreugde. De menschen liepen met een glimlach op hun gezicht en hadden de beste inzichten, ze bewogen de armen als tot een omhelzing gereed; alles was broederlijk en vol vergeving.

Jan jubelde daarin en voelde zich heel licht, ging op in één groote liefde, wilde geen gebreken meer zien, geen haat, iedereen had de beste inzichten, en de ontdekking daarvan hield hem gedurig in een koortsige rilling.

Toen hij de deur openstak had hij een gewaarwording van vrees en schaamte, maar hij wist dat wat te verdrijven. Binnenkomend zag hij haar op zijn plaats zitten, zijn herte klopte en hij moest een groote poging doen om zijn groet eenigszins klaar uit zijn mond te wringen.

- Moeder!

- Jan!

Ze bezag hem niet en zijn naam die ze uitsprak, was gedwongen-klaar, in een gauwte gezegd tusschen twee zenuwschokken, juist lijk van hem. Hij zette zich neer, voelde zich gedwongen en vreemd en wist niet wat te zeggen. Zijn wijf liep rond, ze had wafels gebakken en sjokola gemaakt. De ijzeren kom stond wijd-uit op de stoof te doomen en de geur van 't gebak stoorde nog door 't huis. De kommen werden op tafel gezet, de gele, vierkantgeprente wafels, opeengestapeld en de doomende sjokola uitgeschept. Onderwijl bab-

belden ze tegare, zij en haar moeder, over een oom of overgrootvader, over een erfenis welke ze nooit gekregen hadden en over het verdwijnen van grootvaders broer, lijk of ze in lange tijd elkaar niet meer gezien hadden.

- Misschien een nonkel die in Amerika woont en eens zijn millioenen zal achterlaten.

Jan zat stille te luisteren, gedwongen en blij dat de aandacht van hem afgekeerd was. Hij volgde de bewegingen van zijn vrouw, keek haar scheppen in 't bruine vocht van de ijzeren kom, zag de lepel, doomend, zich bewegen voorzichtig over de tafel, van d'eene kom naar d'andere; beurtelings stonden ze alle drie te doomen. Soms loerde hij eens tersluiks naar de oude.

Hij zag haar lippen onophoudelijk gaan, steeds bezig over haar eigene zaken met haar dochter, steeds alleen klappend zonder zich te bekreunen of een ander wenschte te spreken of niet. Ze lei de ziele bloot van al die kerels, van haar verwanten en 't werden een hoop monsters.

Zóo ging dat altijd voort en Jan dacht dat ze door die verlatenheid verwekt, hem vergeten had. Hij voelde een bitterheid opkomen met de verveling, doch bedacht naderhand dat zij tegen hem ook niets had te zeggen. 't Eten was gereed en ze gingen aan tafel; ze zette zich op zijn plaats.

Hij vond dat heel mishandig en alsof hij tégendraad zat, doch hij at zwijgend en zei niets. Ze babbelden onder 't eten ook. De oude stak een kant van haar wafel in haar kom, beet erin binst

ze klapte en snabbelde met haar mond vol zonder dat men haar verstond, en binst liep de zeever over haar kin en drupte op haar jak. Naderhand plompte ze met haar vingeren in de kom, haalde er de brokkelingen uit, at ze op en lekte daarna haar vingers af. 't Waren nog immer dezelfde gewoonten waar hij afkeerig van was.

Ze bleef heel lang, 't was laat eer ze naar huis ging. Binst heel die avond zat hij in zichzelven gekeerd, daar hij niet te spreken had en ze te veel bezig waren met hun eigen dingen om zich met hem te kunnen moeien. Hij zat op zijn gewone plek niet, wist niet waar belenden met zijn armen en handen en deed niets dan wenschen, dat ze zou optrekken.

Als ze weg ging was al zijn geestdrift heen en hij was heel koud geworden. Hij wenschte haar goeden avond met luide stem doch bleef zitten, en als hij met zijn vrouw weer alleen was sprak hij verder niet meer. Zij vertelde ook niets en ze gingen zoo slapen.

's Anderdaags vond hij de oude weer op dezelfde plek gezeten en bezig met 't zelfde gebabbel. Hij liep het huis rond en zocht eenige bezigheid om haar niet te zien, vond een mes, ging achter, en fikkelde aan een stok. Als hij daarvan moe was, beloerde hij aandachtig de putten en strepen in de muur, de vuile, zwarte plekken, nat uitgeslegen, en voortgebracht door de zijpeling van 't water. Hij telde de steenlagen waar de muur niet bepleisterd was, vond roode knoopen in witte steenen

en peuterde eraan met zijn mes. Hij lei zich op zijn knieën en schreepte 't mos van de vloersteenen, nam de groene tikkeltjes in zijn handen en bekeek ze. Een tetting kwam boven, ongerust over de beroering van de grond. Hij keek hem na, zag hem verschuiven met behulp van de ruigheid van zijn vel, zag hem zich uitrekken en weer ineenkrimpen, zijn kop bewegen, overal rond al krullen. Dan zag hij hem een gat in de grond boren en stilletjes aan verdwijnen. Als de donkerte viel kwam hij binnen, zette zich op een stoel, haalde de vuiligheid van tusschen zijn nagels en bekeek de vouwen in zijn hand, zag ze zich openrekken en toegaan toen hij zijn hand bewoog. Binst verwenschte hij de oude en hoopte dat 't de laatste dag was.

Doch 't werd alle dagen 't zelfde en 't was telkens met een vergeefsche hoop dat hij naar huis ging. Hij kreeg een kanarievogel en bracht een oude muite mee van zijn huis, hield zich bezig ze te herstellen en stak er dan de vogel in. Hij greep vervolgens een hamer en een nagel en sloeg de nagel in de muur; de slagen dreunden door 't huis. Seffens scheidde de oude uit van babbelen en schreeuwde: - och! wat een lawijd! men kan zijn eigen zelven niet meer hooren.

Jan voelde 't bloed naar zijn kop stijgen doch zei niets. Hij hing de muit aan de nagel en ging de hamer wegdragen. Juist toen hij buiten de achterdeur kwam bleef hij staan om op zijn gemak te kijken naar een wraakgedachte die opkwam.

Doch 't gerucht van de stemmen bereikte zijn oor en hij luisterde.

- Gaat hij nu kanarievogels houden? vroeg de oude.

- 't Is een die hij gehad heeft.

- En ge laat hem daarmee binnenkomen? 't is zoo een vuiligheid, ge zult het u wel beklagen, kind.

- Wat kan ik daaraan doen?

- Die bucht op straat smijten!

Hij rechtte met een snok zijn kop op en meende binnen te stuiven, doch hij deed niets. Een ander denkbeeld kwam op waarin hij meer behagen vond, omdat dit zonder kijven zou gaan en onbestemde verlangens opwekte. Hij zag 't wezen van zijn vrouw dat uitgedroogd was en vond een grijns van misprijzen voor haar leelijkheid, door de valschheid waarmede ze hem bejegende. Al 't genot dat hij bij haar genoten had hield niets meer in, dat was alles voorbij en kon niet meer terugkeeren. Hij zou er nu voor goed gedaan mee maken, zonder berouw of wroeging, ze had het haar eigen aangedaan. Ze wilde hem buiten en hij zou buiten gaan.

Doch in de dagen die volgden kon hij er niet toe besluiten omdat hij voorzag dat alles wat hij vergaard had daarin zou verzwinden en hij nu aan die eigendom was gehecht, en hij kwam, aan al die dingen denkend, met gebogen hoofd naar huis.

Daar voelde hij zijn zelfde verveling, zijn sombere kwaadheid en zijn zoeken naar bezigheid, loerde af-en-toe naar de wijven, keek naar hun

doen en laten en als hij bachten kwam of uit hun zicht, bootste hij nijdig hun gebaren na.

De dagen gingen in gebabbel om, 't stof bleef op de meubels liggen, de vloer vuil, de stoof beroestte en de kommen raakten van heele dagen niet gewasschen. De vuiligheid van de komende dag lei zich op deze van de dag ervóor en de rimpels in zijn wijf's voorhoofd werden fijne, witte streepjes, die open- en toe rokken, in de zwarte laag. 's Avonds zat ze te babbelen met haar handen in haar schoot, de vuile kommen bleven staan op de onafgewasschen tafel en de tellooren van 's noens werden in een hoek weggestopt, bleven soms dagen lang staan en stapelden zich opeen. Haar kleeren hingen los om haar lijf, raakten gescheurd en opengerokken en heur haar hing vernesteld over haar gezicht, vettig en vuil.

't Was alles in verval. Met 't gerul van hun stemmen vermengde zich 't gekrijt van 't kind dat luid in zijn wieg te bleten lag. Soms dokte dan dof de wieg op de grond in afgepast geklop en nijdig gestamp. Romme hield niet van dat kind, ze schingelde 't en smeet het neer in zijn bedje en als 't niet rap genoeg at liet ze 't vasten. Hij kreeg medelijden met het buddietje en als het schreide ging hij zelf naar zijn wiegje, paaide 't met zachte woorden en streelingen en wiegde vervolgens. Lang bezag hij het dan, keek naar zijn gerimpeld wezentje en zijn kaal hoofdje, naar zijn luttel gegrijns alsof 't hem ergens smertte en naar 't samentrekken en gestamp van zijn kleine

handjes. Eens dat het onbermhertiger schreeuwde dan ooit kwam Romme woedend toegevlogen, greep het vast, djokte 't herhaalde malen met zijn hoofdje tegen de ijzeren rand van de wieg en liet het dan liggen. 't Bloed liep achter zijn oortje weg en 't schreeuwde onbermhertiger voort. Jan voelde de tranen in zijn oogen komen, tort bij en wilde 't uitnemen, doch voelde alles nat. Hij ontbunselde 't en vond het heel in de vuiligheid en bemorst. Met zijn onbeholpen hand kuischte hij 't af met een vod en lauw water, terwijl het snijdend voortkreet. Toen hij woedend naar de wijven opkeek zag hij hen naar elkaar een oogje trekken en dat bracht hem van zich zelven, hij beet op zijn tanden dat ze kraakten doch deed voort. Als alles afgewasschen was verwrong zich het wichtje in allerlei krinkelingen en hij vond dat heel zijn lichaampje vermarteld was, zijn lieschjes lagen open en al de rimpels waren veranderd in reten rauw vleesch. Hij legde 't naakt in zijn wíegje weer en ging dan bij zijn wijf greep haar arm en sleepte haar mee. Hij vatte haar vervolgens bij haar kraag dwong haar hoofd neer en toonde haar de wonden. Zijn wezen was rood en verkrampt.

- Ziet ge dat? vroeg hij.

Hij wachtte haar antwoord niet af, gaf haar een schudding en herhaalde zijn vraag.

- Ziet ge dat?

En plots barstte zijn woede los. Hij sloeg haar tegen de wand, greep haar weer vast, daverde met zijn vuisten op haar hoofd, greep haar bij heur

haar en smakte haar op de vloer. Gillend en kermend smeet de oude de deuren open, vloog op straat en schreeuwde moord in kreten zoo scherp dat ze de muren deden rillen. Doch hij hoorde niets, 't geknars van de stoelen die verschoven, die omverkletterden, 't geslof van zijn voeten, 't hijgen, 't kraken van de stoffen en 't kermen van zijn wijf beletten hem dat. De doffe slagen volgden elkander op.

Menschen kwamen binnengesprongen, liepen naar hen toe en scheidden hen. Hijgend en sprakeloos stond hij toe te zien, rood en met de vlamme in de oogen. 't Was een onbeschrijfelijke verwarring: de stoelen lagen omverre, de emmer met vuil water rolde over de vloer die geheel onderliep, zijn wijf had er ingedweild en was geheel bevuild, lappen stof zwommen erin, een kant brood, vuile doeken en scherven van kommen. De menschen deefelden daarin, deden in hun haast 't water opspetteren, 't spatte op de weegen en de meubels, bevuilde alles.

Zijn wijf lag nu met thoopegevouwen handen te kermen op een stoel, vrouwvolk stond rond haar en bedolf haar onder hun geroezemoes. Een paar mannen stonden bij hem, gaapten verwonderd rond naar heel die verwarring met een vies gezicht en keken vervolgens naar dat naakt kind dat in zijn wiegje te kermen lag, ze wilden 't dekken en bogen zich dichter, dan bemerkten ze de roode strepen van rauw vleesch en ze voelden een huivering. Ze keken naar Jan en hij keek hen in de oogen met geslotene lippen.

Een wijf kwam bij, keek ook, sloeg haar handen ineen en ging aan 't jammeren, dan volgde nog een andere, een oude; dat was Thekla. Thekla deed seffens 't verhaal van al die jammer. Romme had nooit van dat kind gehouden, maar verzorgde 't vroeger toch. - 't Was een - ze knipoogde - te vroeg gekomen, zei ze. Dan was dat sedertdien veranderd, Romme ging veel uit met haar moeder en ze kreeg veel bezoeken, 't was bijna dagelijks koffietafel. De mannen knikten, hieven het hoofd op en haalden diep adem. - Waar de schoonmoeder zich komt moeien .... zei de een. Waar zoo een wijf is .... begon de andere. Daarop zwegen ze en behielden 't overige voor zich, ze gingen voort en aan de deur spraken ze nog een paar woorden. In een huisgezin kan niemand zich moeien .... 't is vandaag al zuur en morgen al zoet.

Thekla bunselde de kleine in en binst stonden de wijven rondom Romme, sloegen hun handen ineen op 't verhaal van de schoonmoeder en slaakten allerlei uitroepingen. Ze beklaagden Romme en spraken schande over de mannen. Daarna zag er een om en riep: - mijn vent is al weg, ik ga voort, 'k zou ook kunnen troef krijgen. De andere zeiden: - we gaan mee, en ze namen afscheid van Romme - schaap, ge moet koerasjie hebben!

Jan stond tegen de deur en keek grijnzend naar dat troepje wijven, dat daar dooreen krielde en draaide. 't Waren ál misvormde gestalten, leelijke wezens, die op hun lijf de stempel droegen van

de ellende van hun geslacht. Hij haatte ze alle en zou in die hoop willen springen hebben om er rond te slaan met zijn vuisten opdat ze uiteen zouden stuiven en uit zijn oogen verdwijnen. Daar zat geen goedheid of rechtzin meer in, ze waren verbitterd over hun ongelukken en rampen, waar de man de eerste schuld van was en ze haatten hem, dat begreep hij. Ze trokken buiten en hij ging vóor hen heen, kwam op de straat en keek verdwaasd rond zich, hij moest met armen en beenen werken om vooruit te geraken, de straat was verstopt en in de schemeravond zag men dicht de lijven opeengepakt; verder veranderde dat in een grauwe klomp en wijder uit wemelden donkere gestalten.

Allen keken naar zijn deurgat, zochten te raden wat daarbinnen gebeurde, en een groot geraas steeg uit die hoop, terwijl koppen zich bijeenstaken. De wijven kwamen buiten en bleven opeengepakt staan, vermeerderden nog die opeengepakte menigte. Jan hoorde hen babbelen en zag hen loeren met gerekte hals, hoorde hen uitroepingen slaken. Dan ging een van die heeren welke bij hem gestaan hadden dat hoopje gezelschap houden en seffens begonnen ze met hem erover te spreken.

Jan luisterde wat ze zeggen gingen, hij was bang geworden en blij niet erkend te zijn, hij dierf niet weggaan uit vrees dat er iets ergs zou gebeuren. Hij loerde en luisterde angstig, zag 't gewemel na en de vooruitstuwende beweging van de nieuwsgierigen - eenige gingen weg, andere kwamen,

stuikten de andere voort en soms ging een angstig of woedend geschreeuw uit de opeengeperste borsten. Een vrouw werd ongemakkelijk en moest weggedragen worden, een bende volgde haar.

- Dat is toch schrikkelijk zoo zijn vrouw mishankelen, zei een wijf tegen dien heer.
- Hebt ge 't kind gezien? vroeg deze.
- 't Kind?
- 't Was geheel in rauw vleesch.
- Van hem?
- Neen, van in zijn vuiligheid te vergaan!

De koppen draaiden en uitroepingen lieten zich hooren: God lieve ziele! tjeemenis Christus! dat is wat anders!

De heer gaf uitleggingen en ze staken hun hoofden dichter. Andere drumden ook bij, men zag in de deemstering hun oogen verwijden van ontzetting. Jan voelde een nijdige blijdschap omdat ze 't nu weten zouden. Daarna ging hij weer binnen in de gang, loerde door een spleet van de deur in de kamer en zag moeder en dochter bijeen zitten. Thekla kwam de gang door van bachten en zei hem dat 't nu goed weer ingebunseld was en vetgemaakt. Hij meende binnen te gaan, doch voelde plots zijn moed zinken daar hij vreesde voor een gekijf. Hij vluchtte weer naar buiten, wrong zich door de warklomp van levende lijven die langzaam aan 't afnemen was, en ging snel de duisternis in. Hij voelde zich t'enden gestreden, zag niets meer dan eindelooze jammer in 't verschiet. Op overeenkomst was nu

niet meer te hopen, 't zou steeds verergeren, hij had haar geslagen en tot de eerste stap tot toenadering voelde hij zich niet bekwaam, ondanks het geweldig verdriet en de spijt die zich van hem meester miek, spijt over verlorene rust en wanhoop over de lange dagen die nu komen zouden en waarin hij terug zou zwerven zonder thuis. Dan ging dat alles weer op in een razernij tegen die wijven. Hij balde zijn vuisten en vloekte, doch 't was vooral zijn schoonmoeder die hem daarbij voor de geest kwam, dat wijf zou hij eens vermoorden.

Hij ging rapper, liep een aantal straten door en voelde dan dorst, vanavond zou hij drinken dat hij onder de tafel rolde.

Als dat zoo vastgesteld was tort hij trager, keek naar de huizen, zag een opvolging van doffe vensters, van klare vol schaduwen, cylinders van bokalen, ronden van brooden, omgekeerde, afgeknotte kegels van eemers en dan veel onduidelijke dingen, daartusschen hoopen boerkes, taarten en koekerij, planten, droogvisch, zichtkaarten, broeken op maak en ellegoederen. Eindelijk vond hij een herberg, erkenbaar aan een hooge stoor die 't zicht naar binnen afsloot, en hij stak de deur open.

't Licht verblindde hem en hij zag niets vóor zich dan zwierelende schaduwkronkels. Naderhand trokken ze wat op en begon hij door de nevelen van rook de gezichten te erkennen. 't Waren meest allen bekende wezens en een plotse vrees bekroop hem dat ze bovenarms op zijn lijf zouden vallen om hem te ondervragen. Doch niemand scheen

iets te weten, ze keken onverschillig vóor zich, redekavelden stille voort, zonder stemverheffing, gezapig en kalm, tusschen pot en pint. Hen aan te zien had men gedacht dat er niets gebeurde, geluk of ongeluk, dat er geen stoornissen waren en alles effen was; 't leven een strand dat door de baren, van de zee gelijk gevaagd was.

Jan verstond zich niet aan hun kalmte en hij voelde zich verlegen met al zijn geweld. Hij keek rond en vond een tafel alleen, bestelde een druppel en ging er heen, legde zijn hoofd in zijn handen en leverde zich over aan de woelingen daarbinnen, dacht weer aan zijn wijf en vervolgens aan heel die boel menschen. Hij zag ze nog geschouderd staan in dichte drommen en wemelen overal; ze spraken over hem en hij voelde zich rood worden van schaamte.

Dat alles moest nu verzwolgen worden in de drank, daarna zou hem dat niet meer verpletteren, hij zou 't niet meer voelen.

Drie druppels achtereen gingen uit en hij kreeg een vierde. Dan voelde hij plots op zijn schouder slaan en verschoot. Hij keek kwaad op.

't Was een oude kennis, een klein, bejaard, bevend kereltje, met kleine, glanzende oogjes, die vóor hem stond, zijn pint op tafel stampte en zich nevens hem zette.

- A, makker! hoe is 't?

Jan morde wrevelig ‘goed’ en was nijdig dat men hem in zijn mijmeringen kwam storen; de vent gaf daar geen acht op.

- Goeie geesten die weerkeeren, zei hij, ik wist het wel dat gij vroeg of laat ging terugkeeren, ne mensch is maar in de herberg alleen thuis.

Jan voelde zijn wrevel wat weggaan voor 't goedmoedig gepraat van de oude. Binst bezag hij hem: hij was fel veranderd, roode vlekken lagen overal op zijn gezicht dat geheel verbeest was. De oogen stonden glazig in hun kassen als van een zinnelooze.

Rondom hen rulden kalme stemmen gezapig voort, rondom hen en verder, heel 't huis door. Tusschen hun zinnen smekten de kerels eens aan hun pijp met een licht gepaf van de lippen en boven hun hoofd kronkelde de rook kalm en gelijk. Door de ruimte versmolt het gerul tot éen groot geraas dat onbeweeglijk in de lucht scheen te hangen.

- 't Gaat niet meer met 't wijf? vroeg de oude, die aan zijn pijp trok en daardoor een smekkend geluid met zijn lippen gaf.

Jan werd uit zijn gemijmer gerukt. - Neen 't!

- Ruzie gehad, wat gevochten?

- Ja.

- Ja, dat gaat overal zoo, ze willen ons te veel drillen, maar dat gaat niet, hee, jongen?

- 'k Ga mij versmoren! zei Jan somber.

- Versmoren? 't water zal nu wel te koud zijn vannacht!

Jan bekeek hem nijdig, lachen kon hij niet meer zien. - Wat gaat u dat aan? beet hij hem toe.

- Dat gaat mij niet aan, zei de vent kalm, 't is

maar een bedenking! Mag ik weten waarom gij u gaat versmoren?

Jan bekeek hem, zijn verbeest gezicht en zijn blik zonder bewustzijn. Wat zou hij daarvan begrijpen? toch voelde hij plots de behoefte zijn herte uit-te-storten.

- Ik kan zoo niet leven.

De oude grijnsde, dronk een teug en schudde zijn kop.

- Ja, ge verstaat gij niet wat dat is in ruzie leven, ge zoudt daar razend van worden, als ik er aan denk zou ik mij seffens van kant kunnen helpen.

De vent haalde zijn schouders op, trok herhaalde malen aan zijn pijp, zoodat de rook in dichte nevelbollen rond hem kuilde en met zijn rechtermouw vaagde hij de zeever van zijn kin.

- Mijn jongen, ik ben vijf-en-zestig jaar en ben van mijn twintigste getrouwd, ik moest, om eerlijk te zijn. Ik was een tjolaar lijk gij, en eens op een avond zat zijnde, ge begrijpt ... de wijven maken van iedere gelegenheid gebruik en wij ook. Nu 'k trouwde en de tweede dag was er al ruzie. Dan ben ik naar de herberg gegaan en 'k zit er nog. Binst de dag ga ik werken en als ik gedaan heb, zoek ik wat vermaak waar er is. Ik ga soms eens naar huis om te eten en geef hen wat geld, 'k had er nog genoeg over om mijn wijf zes kinderen te laten koopen. Als ik mijn kop binnensteek begint ze te schelden, doch, ik lach er wat mee! Binst ze raast en tiert, eet ik mijn bekomste

en daarna ga ik heen. Heel mijn leven is zoo geweest, 't is lang niewaar? en ik ben nog niet dood, ik heb nooit aan zelfmoord gedacht, 'k heb mij nooit kwaad bloed gemaakt; 'k zocht het vermaak waar het was. Van hartvreten ben ik niet gestorven en zij ook niet, z'is er van vet geworden, sommige vrouwen hebben dat noodig anders stikken ze! Nu zeggen de menschen van mij de oude dronkelap, en ik ben de oude dronkelap! maar 't gene ik genoten heb zal niemand mij ontnemen. 'k Zal ik ergens liggen zwelten langs de straat, als ik dood ben mogen ze met mij doen wat ze willen.

Jan had stille geluisterd. Die vent sprak zoo heel kalm over dat alles, zonder dat zijn stem zich verhief, ze versmolt zich in 't groote gerul zonder een wanklank te vormen. 't Was lijk iets heel natuurlijks dat hij vertelde. Hij zweeg nu, reikte zijn tabak over, ze stopten hun pijpen en dampten.

Vóór hen heen, boven hen, kronkelde zich de rook van hun tabak, versmolt zich, dunde zich uit en werd onzichtbaar in één groote nevel.

Jan zweeg, in gedachten verzonken, zag dat leven zich ontrollen in de spiralende kronkels, die naar de zoldering toewentelden. Nevens hem hoorde hij 't gesmek van de oude zijn lippen, regelmatig, en dat werkte eindelijk op zijn zenuwen. Hij schudde zich bibberig als wilde hij iets van zich afwerpen en meteen kwam de verveling hem tergen van een ongewenscht gezelschap. Hij was over-

prikkeld en bekloeg zelf zijn eenzame hoek van vroeger, het deed hem schokschouderen en hij miek een vaag gebaar als wilde hij opstaan.

- Dat is geen leven! zei hij.

- Och jongen, komt ge niet overeen in uw huis, 't is dat ge gemist zijt van vrouw! En vermits er niet aan te doen is, de omstandigheden kan men niet dwingen, en ge kunt nooit doen dat ge wilt. Dan blijft er niets over dan te laten draaien dat draait en God schept de dag en ik ga er door; zoo moet ge dat opnemen. Ge drinkt 'n stuk in uw krage; 't biertje dat smaakt goed, hée? en 't loopt zoete binnen! Neem wat geduld, 't kan nog veranderen. En dan, men wordt aan alles gewoon, ge kunt niet gelooven in wat een mensch al berust. Ja, 't is niet van willen, 't is van moeten. Ge moet mijn raad volgen.

- Wachten?

- Ja.

- Voor mijn kind zal ik 't wel doen, dat kan er toch niets aan verhelpen.

- En als 't niet gaat, wel, dan doet ge lijk ik. We zullen nog een pakken.

De bazin bracht twee pinten en ze tikten.

- Ge drinkt u vanavond eens zat, dat moogt ge doen. Ze zal dan zich misschien wel bedenken. Doch maak geen zeer hoofd, doet lijk ik, t'huis houden ze hel, doch ik ben steeds in de hemel!

Ze haalden nu voort oude dingen uit de hoek en dronken en schonken. De nevel werd dikker, en de menschen bewogen zich langzamer nog.

De uren verliepen. De dingen begonnen stil aan te draaien, draaiden steeds sneller, losten zich op in een vaste, stilstaande massa. Doch de stoel bewoog en de tafel kantelde om. Bij een gerinkel van bellen viel Jan neer in een gapende diepte.

's Anderdaags uchtends, toen hij wakker werd, voelde hij een geweldige pijn overal en als hij zich roerde sloeg hij zijn handen tegen rechtstaande, houten stokken. Hij schoot geheel wakker bij 't vreemde van die aanraking, wreef over zijn oogen en keek rond. Dan bemerkte hij dat hij omringd was door ruggen van stoelen en op stoelen lag, met een kussen onder zijn hoofd, in een vreemd gedoe dat hij aan 't vóor hem hangend buffet en de blekkerende glazen als een herberg herkende. Hij rechtte zich wat op, voelde zijn knoken kraken en zijn spieren pijnlijk tegenrekken. Hij schoof ongeduldig de stoelen weg die grollend zich bewogen en zette zich dan gemakkelijk, met zijn voeten op de grond, liet zijn zwaar hoofd in zijn hand rusten en keek naar opkomende vizioenen. Op zijn gerucht kwam de bazin, wenschte hem goeden dag en vroeg of hij goed geslapen had. Hij bewoog zijn hoofd op-en-neerwaarts en bleef in 't zand kijken. De vrouw ging weer heen en kwam terug met een potje heete koffie, dat hij gretig aannam en uitslurpte. Daarna voelde hij zich wat beter en vroeg zijn schuld. De bazin wilde niets en hij ging voort.

De heele dag dacht hij na, vond dat hij te geweldig geweest was en vreesde naar huis te gaan.

't Zou nu nog wat verergeren, vroeger lieten ze hem nog gerust maar nu zouden ze in verwijten losbersten gestadig. Toen de avond kwam besloot hij niet naar huis te gaan.

Hij dronk een paar druppels en wandelde dan verderop. 't Beeld van zijn wijf spookte gedurig vóor hem, zooals vroeger, verwekte een vage wroeging, alsof hij kwaad gedaan had. Doch naderhand kwam heel haar leelijkheid weer op, haar onverschilligheid voor hem en zijn gebroken leven. Hij besloot haar herinnering maar van kant te steken.

Als hij nog een paar druppels gedronken had ging dat beter en hij voelde zich opgewekt. Hij vond een herberg waar dochters waren en ging daar lachen en gekken. Naderhand ziggerde hij verder, keek naar de wemelende gedaanten en voelde geile lusten kriebelen.

Hij zou zich nu een leventje scheppen!

Dat gedacht deed hem grijnzen van voldane wraakzucht, hij sloeg zijn armen wijd-uit als wilde hij zich overtuigen, dat ze nergens tegenstand ontmoeten, dat overal de vrije lucht was. Dan bemerkte hij plots bij die beweging lijk een straal die van zijn linkerhand uitging. Hij keek en vond zijn trouwring die glimde. Hij trok hem af en smeet hem weg, hij hoorde hem rinkelend voorthollen. Dan bedacht hij zich plots, zocht langs de kant van waar 't laatste geklink gekomen was en vond hem terug, nam hem op, ging een straat verder en trok de winkel van een goudsmid binnen waar hij hem

verkocht. Toen hij buiten tort liep hij een pastoor op 't lijf en voelde een schok in zijn borst. Daarna braakte hij verwenschingen uit en ging haastig drinken om opkomende gedachten te smoren.

Drie dagen en drie nachten dronk hij, swatelde straat in straat uit, zwijmelde soms langs de vesten, in een verloren hoek waar hij zijn roes uitsliep of buiten de stad, waar hij zich liet neervallen op de stekelige strubbels van 't afgemaaid koorn. De laatste keer ontwaakte hij daar, zocht in zijn zakken en vond dat alles op was. Dan stond hij recht, sleepte zich een eindje voort, en zette zich neer in de lommer aan een graskant.

Lange tijd tuurde hij roerloos in de gracht die uitgedroogd was doch waarin hooge struiken stonden en lang groen gras dat welig tierde op die vette, vochtige bodem. Hij dacht aan zijn werk, zag zijn kantoor weer en zijn baas. 't Was nu de víerde dag dat hij zonder verlof weg was en zeker zou hij weggejaagd worden, doch hij voelde daar geen spijt voor en vond alles onverschillig, had geen wroeging of angst. Hij was moe en rustte nu in zijn eentje op een plek waar niemand hem storen kwam, dat was 't voornaamste.

In dezelfde gemoedstoestand ging een heele reek hem voorbij: zijn moeder en vader, en 't huis waarin ze dutsig leefden; hij zag hen sjoffelen met hun oude gang van afgesloofde menschen; hij zag de nonkels, Angela en Triene en Stant; hij zag zijn vrouw, haar moeder en 't kind. Dit alles ging voorbij zijn oogen met hun gewone doen en laten,

doch zijn gemoed veranderde niet. Dat was alles zóo en onveranderlijk, niet te dwingen, alles greep plaats zonder hem en zijn af-of-aanwezen werden ze niet gewaar - daarom was 't onnoodig daar nog aan te roeren, overal waar hij kwam verstoorde hij de rust. En omdat niemand van die allen hem kon boeien en zijn genegenheid veroveren, was 't maar best dat hij er vanonder trok: hij zou zích versmoren of ophangen.

Met dat gedacht bezield stond hij op en ging weer de stad in, doolde daar rond van 't een naar 't ander zonder te weten waar loopen, met de kop naar de grond. Soms keek hij op, loerde een bevallige gestalte na en dacht aan zijn wijf, voelde een diepe spijt, en schaamte over zijn eigen omdat hij met die getrouwd was. Later kwam weer de geniethonger, de zucht om zijn zinnen te voldoen met iets fijns, heel moois en bezonders, eene van díe welke daar rondliepen en wier zicht zijn adem deed zengen.

Hij bedacht hoe hij daar aan geraken zou en vond geen middel daar hij niets bezat. Later welde een geheime hoop dat zijn baas hem misschien nog zou weernemen en hij droop af langs die kant, slenterde daar overal rond doch dierf niet binnen gaan. Eindelijk pakte hij toch al zijn moed bijeen en ging. Hij vond hem zitten in 't kantoor.

Toen Jan de deur openstak keek hij op en bleef hem recht aanstaren. Jan dierf niet opzien, hij voelde zich rood en verlegen, zijn gezicht vertrokken en zijn kleeren vol vuil. Een wijle duurde

de stilte, daarna hoorde hij als iets dof en ver in zijn ooren ruischen, de stem van zijn baas.

- Zijt ge daar eindelijk?

Jan knikte en bleef in zijn zelfde houding.

- Waar zijt ge geweest?

- Ik weet het niet!

- Waarom drinkt ge? Ik heb uw zaak hooren vertellen, is dat een reden om te drinken en uw werk te laten staan?

Jan krabde in zijn haar en vond alleen in zijn binnenste een antwoord dat hij niet uitte. Ware de ruzie maar voor één keer, doch 't was voor goed.

't Werd weer een tijd stil. Daarna sprak de baas weer.

- Luister, omdat 't in zoo'n omstandigheden gebeurd is laat ik u voorts komen, maar ge moet overuren doen om uw schâ in te halen en zien dat 't niet meer gebeurt.

Jan rechtte zijn kop op: - 't Zal niet meer gebeuren, meneer.

De baas preekte nog een wijle en Jan beloofde alles, daarna mocht hij naar huis gaan tot 's achternoens. Als hij buitenkwam miek hij zich 't vast voornemen dat 't niet meer gebeuren zou. Met dat geld als hij zijn maand trok zou hij een ander leventje gaan leiden!

Hij voelde honger en wist niet waar loopen. Dan miek hij zich plots kwaad: waarom moest hij laten van naar huis te gaan? Voor wie moest hij bang zijn? dat was alles 't zijne en met zijn geld onderhield hij hen.

Hij ging er naar toe hoewel hij een hertklopping voelde en eenige vrees had. Toen hij binnentrad was hij gansch geschokt en had een lammigheid in zijn beenen. Zijn wijf zat aan 't venster en een paar andere wijven zaten rond de tafel. Ze hielden een luid getater dat plots viel. Niemand sprak nog als hij binnenkwam, ze bekeken hem loens en krompen lijk ineen. Hij sprak ook niet, ging naar de wieg bekeek het kind dat sliep en zette er zich nevens.

- Romme we gaan voort!

- Stifnie en Siska, tot wederziens!

Stoelen verschoven zagend en de wijven dretsten slepend naar buiten daarna viel de stilte zwaar in.

Jan bleef zitten met zijn hoofd in zijn hand en Romme stond als 't noen was op, sneed wat boterhammen en schonk koffie uit. Hij zette zich bij, at, en miek geen aanmerking; ze spraken geen woord. Na eten ging hij voort.

Zijn wraakgedachten bleven hem bij, hij versterkte zich daarin, en toen hij gedaan had met zijn werk deed hij nog een wandeling om zijn keuze te doen, te zien welke hij nemen zou, indien zulks mogelijk was. De schaduwen wemelden tallenkante in de schemer van de straten, hij zag hun buigingen, zocht de dooreenloopende lijnen van hun wezen in 't klare te trekken.

t'Huis vond hij zijn schoonmoeder. Hij zette zich weer bij de wieg, dat kind alleen trok hem nog aan, 't was zijn bloed. Hij overdreef zelfs die aantrekking, streed tegen de onverschilligheid die in zijn hert sloop soms, en bekeek het dan,

dwong zijn gemoed tot toegenegenheid, bang dat alles opdroogen zou, dat hij weldra niemand meer zou liefhebben en zichzelve beschuldigend dat hij zijn eigen kind een zekere koude toedroeg.

Doch neen, hij zou zien hoe 't hier ging, als ze zou tevreden zijn met 't gene hij haar gaf. Was ze niet tevreden dan liet hij haar voor goed zitten en deed zijn kind mee.

Zoo ging het een aantal dagen, het eten van alle maaltijden was eender geworden: boterhammen met koffie. De kommen bleven vuil, de tafel onafgewasschen en de vloer ongevaagd. Onder de muite van de kanarievogel lag een heele hoop kaf met zaad vermengd die gedurig aangroeide. Soms, als hij vroeger thuis kwam zag hij daar wijven zitten, welke in 't begin haastig vertrokken, doch naderhand stouter werden, en bleven zitten. Hij hoorde hen Romme's meubels prijzen en haar mooi huishouden tusschen gebabbel over de een of de ander. Eens ook kwam hij Romme tegen met een heele bende gemeene wijven waar ze pronkend tusschen ging, met haar waggelende hoed en haar nieuw kleed waarmee ze een bult had. Hij gebaarde haar niet te zien doch keek om als ze voorbij was, schepte vermaak in 't volgen van de lijnen van haar misbakken gestalte en voedde zoo zijn afkeer. Hij sprak tegen haar geen woord meer. Ze dacht dat hij zeker zou blijven haar lekkere kost opeten, terwijl zij alles hing aan de wijven die kwamen koffie drinken en aan haar moeder, doch ze was mis. Hij vond dat de som

welke hij haar ging geven te veel was en deed er nog wat af.

Op een avond vond hij de deur gesloten. Thekla die voorbijging, zei dat zijn wijf reeds van 's noens weg was en een heele zak taartjes had meegedragen. Hij knikte en zei niets, miek rechtsomkeer en ging wandelen.

In de straten wisselden donker en schemerlicht af. Zware wolken dreven gestadig over 't zwerk en onderschepten 't licht van de maan die boven hen dobberde lijk een boot op de baren van de zee.

Jan liep voort en gaf daar niet verder acht op, hij keek vóor zich uit naar de dolende gestalten. Dan begon hij na-te-denken waar zijn wijf mocht zitten. Stant, in zijn piottenkostuum, speelde hem in de geest en hij vond plots dat tusschen hen eenig geheim verband moest bestaan. Hij werd woedend daarover en voelde zich gekwetst in zijn eigenliefde omdat hij bedrogen was en dat iemand de zot met hem hield. Indien hij ze kon doen betrappen ...

Daar werd op zijn schouder geklopt, hij keek op en Cies Wante stond vóor hem.

- Zijt ge op 't punt een uitvinding te doen?

- Ja, ja, een uitvinding om niet meer te moeten eten.

- Ge loopt zoo met uw kop naar de grond! en 't is al 'n eeuw dat we u niet meer gezien hebben! Kom, we gaan hier 'n pintje pakken.

Jan behield nog een geheime wrok tegen Cies omdat hij geweigerd had zijn getuige te zijn op

de bruiloft en hij daardoor met beschaamde kaken was afgedropen. Hij ging niettemin mee. Cies blies gulpen rook vóor zich uit die bleef hangen rond hen, door hun gang aan 't dwarrelen gebracht werd en voorts zich uitbreidde en geurde in onzichtbare deeltjes.

Ze torten binnen in een nieuw gebouwd huis. De rook die daarin was opgesloten trok buiten in grijze drendels, toen zij de deur openstaken en in heel de zaal hing dezelfde grijsheid, zweefde boven 't geroezemoes en streelde 't witte licht van de Auer-bekken.

Veel volk zat er rond de marmeren tafels die opeenvolgden in een dubbele lange reke; alles was bezet. 't Schemerde vóór Jan's oogen en hij zag alleen lijk 't krioelen van een zwart monster, met vage, misvormde klompen wit vleesch dat blekkerde, dat zich uitstrekte onder 't heldere licht. Armen bewogen zich, hoofden en lijven; geraas en geroep steeg daaruit op.

Jan, die steeds bang was voor afkeuring-uit-drukkende gezichten als hij bij kennissen kwam, keek naar niemand en volgde Cies die rechtdoor ging. Tusschen de zwarte blokken zag hij een witte verschijning zweven, in tabaksdrendels gehuld, die uit 't veld van zijn schuine blik wegschoot en er weer in kwam, voorbijvloog en verdween.

Cies ging tot achter toe. Daar zag Jan de weeg die geel was geschilderd en waarop figuren in 't rood waren getrokken. 't Verbeeldde Bacchus op een ton gezeten. Ze zetten zich neer bij Bacchus.

Jan keek nu eens de zaal door, zag in heel de lengte de koppen wemelen, de damp drendelen boven de hoofden, zag de witte lichten rijzen in afgeknotte kegels, zag de weegen overal rond, overal eender beschilderd en met zinnebeeldige figuren in 't rood volgeteekend. Daarin waarde de witte verschijning, verwijderde zich en kwam dichter, ze naderde de tafel. Rond haar hals slingerde een lint van vuurroode zij dat afstak op 't wit van haar keurs lijk een bloedstreep op een witte bloem en deed uitkomen 't blanke albast van haar mooi-ronde hals, 't melkwit vel van haar wezen, licht berood aan de kaken, waar 't koraal van de lippen wonder op uitkwam en 't zwarte van de pinkers en wenkbrauwen welke haar klare oogen een smachtende uitdrukking gaven. Van boven op haar voorhoofd, rond haar slapen, zweefde - lijk een wolk van zwarte-koolrook - heur haar waar kammen in zaten met glinsterende steenen en haar een feeëriek voorkomen gaven.

Jan was één gezicht. Die verschijning verblindde hem, deed zijn adem jagen en zijn herte kloppen, hij kon er de oogen niet van afwenden. Hij volgde de zuivere lijn van haar hals tot waar hij verdween door de strikken gevangen, keek naar de zwierige golving van haar lijf, haar welgemaakte leên, haar lijk-uit-steen-gehouwene borst. Hij zag haar zich verwijderen, weêrkeeren, zag haar zich bevallig voorover buigen, wiegelen op haar heupen lijk of ze breken ging, volgde de mooie ronde arm die mollig zich verhief, de blanke hand die

voelde boven aan de donzige wolk. Ze kwam naar de tafel waar ze zaten en hij moest de oogen neerslaan voor haar gezicht dat schitterde lijk een zon. 't Gezoef van haar rokken was lijk een lieflijke muziek en bedwelmende geuren gingen uit van haar gracievol lijf. Hij voelde zich stikken, zijn krachten, zijn gedachten, zijn bewustzijn in machtige wellust opgaan die hem doorrilde van 't hoofd tot de voeten, hem wikkelde in haar machtige stroom, hem opvoerde tot het toppunt van genot, tot hij snakte naar adem en geen gevoelen meer had.

Ze was daar geweest, had gesproken, doch hij was zich niet bewust wat ze er verricht had, alleen als ze zich verwijderd had, kwam hij een weinig tot bezinning, doch zijn ooren ruischten zóo dat hij niets hoorde en in zijn bedwelming zag hij alleen nog vage gedaanten. Hij twijfelde aan zijn wakkerzijn en aan de echtheid van zijn vizioen, doch een wolk van welriekende geuren zweefde daar nog rond en doordrong hem.

Naderhand, als hij weer meester van zijn eigen was, voelde hij zich beschaamd en loerde snel rond of niemand naar hem keek. Doch ze hadden allen werk met hun eigen, scheen het hem, hun oogen volgden de betooverende gestalte, zonden haar hun brandend gezucht achterna, belaân met woelige verlangens en geile driften of keken afgunstig naar elkander.

Jan aanstak zijn pijp om een bezigheid te hebben. Ze naderde weer met de bruine glazen, ze kwam heel dicht tegen hem, haar strekken

zengden zijn kaken, haar borst kwam tegen zijn mond. Zijn oogen werden verwaaid en verduisterden, hij zinderde weer van 't hoofd tot de voeten en zat roerloos, paf, in vervoering verloren. Hij zag door een nevel haar koralen lippen bewegen, hij hoorde haar stem die zong in zijn ooren, doch hij verstond niets, wist niets, haar adem zweefde over zijn wezen als een heete damp en zijn herte stond stille.

Toen hij terug kijken kon zag hij haar niet meer, hij trok geweldig aan zijn pijp en dikke dampen kuilden uit zijn mond, vlogen snel voorwaarts in gang gezet door machtige gemoedsbewegingen. Als hij een heele tijd gedroomd had, kreeg hij eenigszins zijn bezinning terug, keek naar Cies en vroeg of al die mannen hun beurt afwachtten.

Cies bezag hem vragend.

- Om naar boven te gaan, zei hij zoo onverschillig mogelijk.
- Naar boven gaan? hier? gij zijt mis.
- Men zou het denken aan die manieren, aan die opschik ...
- Dat is zaken doen. Onnoozelaars vergapen zich aan al wat klatert.

Jan voelde zich rood worden, sprak niet meer, hulde zich in een nevel van rook. 't Bitse antwoord van Cies kwam hem zonderling voor omdat het bits was en een geheime gedachte scheen te verbergen. Hij vond in alle geval zijn uitval belachelijk en deelde zijn gedachte niet.

Zuul kwam bij en nog anderen. Ze wisselden een handdruk en zetten zich neer, begonnen 't gesprek juist waar ze 't afgebroken hadden gisteren.

Zoo was het vroeger ook en hij, Jan, zat te luisteren naar hun twisten. 't Was de tijd van vroeger ook die weerkeerde met zijn gezelligheid, zijn plotse opwelling van eenige lust, zijn tjolen en opzoek gaan; hij had hem weergevonden en zou in die tijd blijven.

In de herberg ging 't gerul voort, de gedurige beweging. De menschen kwamen en gingen, groetten luidruchtig en die uitroeping stoorde 't effen geronk.

Cies en Zuul begonnen weer over 't vrouwvolk, waarover ze 't nooit eens konden geraken. Cies wachtte tot er eene het hem-zelf kwam vragen omdat een man zich niet vernederen moest en iedere vraag een vernedering daarstelt, ook omdat hij dan niet bedrogen zou worden: stond ze hem niet aan, hij kon weigeren.

Zuul wachtte naar niets, hij was van 't gedacht van de heilige Paulus die zei: wie een vrouw tot zich neemt doet wel, doch wie niet trouwt doet beter. Maar hij zou daarom niet laten van trouwen, alleen kon hij dat niet nu omdat de verhouding tusschen de geslachten onzedelijk was en geen waarborg opleverde tot vrijheid van handelen, daar de vrouw geen vrije keus had, geen beroepen genoeg voor haar open stonden en het onderzoek naar 't vaderschap verboden was, bijgevolg was iedere verklaring van genegenheid

een wederzijdsch bedrog, met geheime bedoeling.

't Was nog altijd dezelfde twist. Jan herinnerde zich dat alles, hij hoorde 't nog in zijn geest ronken binst hij een gedwongene aandacht verleende om zijn zinnen te bedwingen en 't genot van eenige smachting langer te voelen.

Dat was nu ook zoo. Binst hij luisterde waren zijn zinnen bij de wondere verschijning, lag hij in een roes van wellust die hem voortdurend deed rillen.

Zuul vroeg hem van welk gedacht hij was.

- Ik ben van 't gedacht van Paulus, zei hij.

Ze lachten. Een heer boog zich naar hem toe en zei dat die kerels zot waren. Is er nu een man die zonder een vrouw kan? zei hij, en waarom komen ze hier zitten anders dan voor 't plezier van hun oogen!

Jan knikte en Zuul babbelde voort.

De opvoeding van de vrouw was verwaarloosd en onzedelijk. Ze werd niet in staat gesteld een eerlijk, winstgevend beroep uit-te-oefenen, moest zich daarom bepalen tot de jacht op de man of de breede weg opgaan. Niemand kon beweren dat die twee dingen zedelijk waren, 't was in beide gevallen een meer of min onbeschaamde blootstelling van hun lichamen om de dierlijke driften van de man op te wekken. Ze werden gedwongen zich te geven om hem te voldoen, terwijl hij misbruik van hun toestand miek, om zooveel mogelijk te veranderen. Zoo werden de meisjes ertoe genoopt vruchtafdrijvingen en kindermoorden te

plegen. En als ze dan toch getrouwd raakten was dit voor de man zijn ongeluk, omdat ze alleen maar in 't oog hadden gehad zijn geld of een middel om door de wereld te komen en dat ze van hem niet hebben moesten of haar herte in de jacht op hem, en de geleden mislukkingen, versteven was geworden en geen gevoel meer had. Als ze niet heel koud waren verveelden ze zich in hun huwelijk, liepen uit, vonden andere betrekkingen, kregen een ware genegenheid, en pleegden echtbreuk.

Cies beweerde daarop dat een mensch nooit vrij was, doch onderhevig aan allerhande invloeden, waarvan de geslachtsdrift de voornaamste was, dat men onder de invloed daarvan, in een oogenblik van vertrouwelijke omgang, geheel in vuur voor iemand kon opgaan, om daarna seffens koud te worden als ijs.

Zuul antwoordde dat, als iedereen tijd had te wachten, niemand met overhaasting moest te werk gaan en aldus zulke invloeden kon laten voorbijgaan.

Jan luisterde, dwong zijn aandacht en verduwde zijn zuchten om aan de welligheid die in zijn borst lag langer te kunnen smakken. Hij bekommerde zich om oplossingen van raadsels geen zier, hij voelde enkel zijn driften zag 't voorwerp dat ze verwekte. Daarvóor moest alleen geleefd worden, 't was 't eenig genot en na de dood was niets meer te genieten. De oplossing van zieleraadsels kon daarvoor niet baten.

De verschijning was daar weer, helderde door

haar aanwezen de heele zaal op. Haar gestalte baadde in 't witte licht, schetterde blank met lichte schaduwen van kanten en foefjes die om haar wiegelden en 't helroode streepje om haar hals kwam daar tintelend op uit, dwong de blik zich te richten op de blanke matheid van haar ronde, welgevormde hals en haar mooi gezicht. Zijn oogen waren er weer niet meer af-te-keeren, geen beweging verloor hij, bij iedere van hen voelde hij zich opwinden tot hij weer zichzelven niet meer gevoelde, en opging in een stomme aanbidding, een geweldige liefdedrang. Zijn geest had zijn lijf verlaten, zweefde rond haar, kuste haar, voelde zich dronken in 't aanraken van haar lokken, bedwelmd bij 't omvatten van haar gestalte, voelde zich sterven in een uiterste uiting van drift.

Hij werd wakker geschud door Cies die hem de hand gaf en zei dat hij heenging.

Hij besloot ook heen te gaan, daar hij zich bang voelde voor de geweldige drang van zijn passie. Toen hij recht stond lag de stramheid in zijn beenen van naar onder gezweept bloed, hij kon bijna niet gaan, meende haar blik op zijn rug te voelen en wist zich niet hoe draaien of keeren, noch 't zicht van zijn toeteren beletten, noch waar belenden met zijn bevende handen.

Hij was blij toen hij buitenkwam en de duisterheid dat alles verborg. Een weinig verder nam hij afscheid van Cies en ging alleen voort, was verheugd alleen te zijn. Hij haalde nog eens al zijn gewaarwordingen op, teekende haar voór zich,

schitterend op de gele achtergrond, doch wist nooit de gracie van haar lijnen weer te geven. Hij ging slapen met haar beeld in zijn geest, droomde van haar, lag met haar bezig als hij wakker werd Overal waar hij kwam zag hij haar, ze vermenigvuldigde zich, openbaarde zich voortdurend aan hem met evenveel bevalligheid, blies met haar welriekende adem in 't vuur van zijn passie. Dagelijks ging hij er heen, kon er uren sprakeloos zitten, in verrukking opgaan.

De betaaldag was daar weer en toen hij 't geld in zijn zak voelde vond hij de som, bestemd voor zijn vrouw nog te groot, hij zou ze weer verminderen.

Zijn vrouw bezag hij niet meer, ging nauwelijks naar huis om zijn magere kost op-te-eten en 't kind eens te streelen. Dat huis verveelde hem, miek hem zenuwachtig en 't zicht van zijn wijf werd onverdragelijk. Als hij daar wat lang zat en alles beschouwde, dan knikten zijn knieën tegeneen, hij voelde zich misdadig en alles onherroepelijk verloren. Zijn nieuwe passie miek zijn onvoldaanheid nog grooter en benam hem alle rust. Hij zou soms in weenen kunnen uitbersten hebben en vervloekte dat kroegwijf, doch hij vond de weg niet meer die nog tot een overeenkomst met zijn vrouw leiden kon.

't Was best daar niet lang te blijven, zijn geld op tafel te smijten en voort te gaan. Anders bleef hij toeven bij 't kind en kijken naar zijn kanarievogel. Hij zou daar veel behagen in scheppen als

dat alles zóo niet was, doch nu voelde hij zich te bevangen en ging in wroeging op.

Hij zag zijn huis, zooals alle avonden en was even onrustig als altijd. Hij was bang, vreesde voor de telkens weerkeerende twisten, zijn harte klopte en hij voelde zich ziek van onrust. Zoo was dat de dagen om, 't ging zoover dat hij bijna niet meer eten kon.

Als hij aan zijn wijf en aan zijn schoonmoeder dacht dan kwam die schrik op met een schok, en ineens was alle blije gedachte verdwenen. 't Was de razende onhoudbaarheid van een toestand die alleen kon vergeten worden in stroomen van drank.

Doch met dat alles verzonk de heele toekomst, en een bruine weerschijn van bier waarde over het bedolven geluk. En dan kwam de wroeging, de zenuwschokken bij 't opwellen van een hulpelooze gedachte, het vernietigde bestaan dat zich vóor hem spiegelde, dat nooit meer terug kwam, nooit ... En de dingen thuis, de roerlooze, stomme dingen in wier zicht hij zijn behagen nam, of de levende wezens welke hij lief had en streelde bleven bedolven onder de onafkeerbare wrevel die 't huis vervulde van de kelder tot onder 't dak. 't Waren de neigingen, het belang-stellen-in-iets van 't gene daar was, die hem 't vreeselijkst deden lijden, die hem de doodende, verlammende wroegingen ingaven, die hem deden berouwen. De herinneringen daaraan bleven bij, mooi en oneindig zoet om de vergeefschheid van hun aanlachende oproepingen, en schrikbeelden kwamen

daarna op: loerende blikken, vittende tongen, het eeuwig raadsel van opkomen en vergaan, van waarheid en leugen.

En in die strijd van gedachten groeide zijn nieuwe passie, gaf een andere gejaagdheid, als een vervolg op de schrik, aan zijn gemoed. Deze cijferde alles weg, de gedachte aan plicht, aan 't eeuwig recht vlood heen, als een dorre stofvlaag, vóor de oproeping van het vergode beeld. Tusschen zijn angsten in glimlachte hij het toe, streelde hij het, volgde het in de zwenkingen die het miek om de marmeren tafels. Zijn blik werd dan milder en een glimlach verving de stroeve uitdrukking op zijn gezicht, zijn armen hadden moeite een beweging tot omarming te bedwingen.

Toen stelde hij zijn eigen gerust, overwoog 't gedrag van zijn vrouw, haar afkeer voor hem, verschoonde daarmee zijn nieuwe neiging, vond ze natuurlijk en noodzakelijk. Naarmate de dagen vergingen was die passie vermeerderd bij de voortdurend toenemende verwijdering tusschen hem en zijn vrouw. In die kroeg alleen vond hij troost, vond hij een reden, een behoefte te leven toen al het andere dat niet meer weerdig was, hij leefde om zijn nieuwe passie alleen, om het genot haar te zien, haar uren lang met geloken oogleden te zitten beglariën terwijl hij langzaam zat werd van bier en liefdedrift en eindelijk opging in een zalige bedronkenheid. Met zijn wijf scheen hem voortaan alle verzoening onmogelijk. Doch zij moest het weten, 't was hare schuld.

Hij was aan een hoek gekomen en keek eens vreemd op, zooals hij gewoon was te doen als het plots geweld van een brandpunt hem uit zijn mijmeringen wekte. Die mijmeringen kregen daardoor nu een andere loop en hij werd weer verschrikt, kreeg de herteklop. Hij zag zijn wijf weer, haar aanblik woog zwaar op zijn gemoed als iets dat onverduwelijk was. 't Was om haar eigen, om het verlorene dat met haar mee verdween, om de wroeging die hij voelde jegens zijn gedrag - 't overblijfsel van een verdwenen neiging die opborrelde met herinneringen aan genoten geluk, schaamte over de innigheid van vroeger samenzijn en de schrik voor die ellendige strijd tegen alles: de openbare meening, trouw, onverbreekbare banden ... het vage voorgevoel van een straf. Liever zag hij haar niet meer, ging hij niet meer naar huis. 't Docht hem, als hij haar niet meer zien moest, dat hij dan rustig zou zijn en verlost van die folterende schrik, die zijn gezondheid ondermijnde.

Doch een plots ingrijpen op zijn gevoel van iets daar buiten deed hem een straat omslaan, zooals hij nu altijd deed. Bij dat bedrijf ging zijn gemoed aan 't hollen en hij ademde zwaar bij 't heftig kloppen van zijn hert; weer werkte die kroeg oppermachtig op hem.

Met verlamde oogen keek hij naar ginder uit, waar de lichte geelheid van een nieuwe gevel de eentonige beschildering van de huizenrei brak. Nieuwe wenschen en vage hoop rezen, vormden

zich uit de dwarrelingen van zijn passiestroomen. 't Waren geweldige genotverlangens welke hij richtte naar een zinnelijk beeld, 't werd een wensch van teeder genot, totdat alles verzonk in een vergeefs smachten, hem belaadde met nuttelooze kwellingen.

Hij ging voorbij en loerde binnen met een schuwe beweging van zijn hoofd, stroef, de oogleden half toegeknepen; hij voelde zijn lijf een linksche slingering maken die hij niet verhinderen kon. Ze zat daar rustig nu in haar almachtige schoonheid, troonde tusschen de schetterende blankheid van de marmeren tafelbladen, de herberg was verlaten en ze wachtte rustig de klanten af terwijl ze haar rozeroode vingernagels beschouwde. En ze scheen hem zoo teeder, zoo jong, zoo volmaakt, dat ze voor hem onbereikbaar was. Ze kon niet aan hem, leelijke, denken, die geen gaven had. Ze keek over zijn hoofd naar andere, volmaaktere, jongere; ze dacht niet aan hem, vermoedde in hem de overloopende liefdedrift niet die hem iedere avond aan haar voeten voer en als hoogste afkeersreden: hij was getrouwd! ja, getrouwd!

Een bittere grimlach kwam rond zijn mond spelen en hij boog de rug als gelaten in de smert van altijd-en-hopeloos liefdeschooier. Och, kreeg hij ook maar een milde blik uit haar groote, mooie oogen, zoo van tijd tot tijd, dan ware hij voldaan en leefde stilletjes voort om te boeten voor begane misslagen.

Maar neen, hij voelde al te wel dat dit hem

niet voldeed. Het liet een ijlheid achter, een leegheid van onvoldaanheid, een heendrijven van verlangens die in 't niet verzonken, van gedroomde streelingen die geen uiting vonden. Hij werd plots moe, had geen moed meer noch kracht en verwenschte haar weer met haar verleidelijke gebaren waardoor ze hem aan haar ketende; hij wist zich verwaarloosd en slordig, doch die gedachte alleen schonk hem genot; hij liet zích langzaam vergaan.

Verder kreeg hij weer de eentonige straat in 't zicht waar enkele vrouwen op de drempels stonden te loeren en tenden kinderen speelden met luidruchtig galmende stemmen. Hij beneed dat alles, die kalme lieden, die joelende kinderen die genoten van de vrijheid en de zachtheid van de vreedzaam dalende avond. Langs de huizenrei liep een streep goudglans, de weerschijn van gindsche uitbollende kimme, die met een breede lach op 't rood gezicht een oogenblik genot scheen te smaken bij de aanblik van de vredige stad, eer haar huizen in de deemsteríng werden bedolven. De avondlucht werkte eveneens op hem, deed zijn herte jagen van verlangen naar eenig einde, een plots vaarwel aan dat alles, totdat, bij 't zicht van zijn deur, de schrik weer de bovenhand nam. Doch hij nam 't voornemen daar niet lang binnen te blijven, hij zou aanstonds weer wegvluchten.

Hij kwam thuis en lei een hoopje geld op tafel. Romme ging er aanstonds naar toe. Zijn schoonmoeder zat daar en hij wilde weer voortgaan, doch plots stelde zijn wijf zich vóor hem met dreigende

vuisten, de oogen van kleur veranderd en de mond vertrokken. Ze was leelijk om aan te zien.

- Waar is 't ander geld? schreeuwde ze.

Hij vond zich schuldig en bang, dierf haar eerst niet aankijken en voelde de wroeging geweldiger in zijn borst woelen. Doch hij keek op en bij haar zicht werd hij kwaad en ruw. Ze stond vóor hem als de leelijke Romme, het berdmager wijf, dat op straat ging pronken met zijn winst, die hem geen eten gaf, die van zijn huis een hel miek.

- Ga weg schreeuwde hij, 't is nog wonder dat uw kot niet vol zit! Ge moogt blij zijn dat ik u nog wat wil geven; wat geeft ge mij? ik moet geld hebben om wat leute te zoeken.

- Ja geld om u zat te gaan zuipen en aan uw luiaards van ouders te hangen, terwijl ik van honger moet zwelten...

- 'k Geloof het als ge anders niets eet dan taartjes!

Hij wilde weg en grijnsde. Doch zijn wijf greep hem vast en wilde hem een schingeling draaien. Ze was echter te zwak en hij stiet haar in een hoek. Daarop begonnen de twee wijven luide te moorelen, grepen elk een bessemsteel en begonnen op zijn kop te derschen. Hij vluchtte haastig weg, de slagen dreunden op zijn hoed en hij schoot aan tot over zijn ooren, terwijl hij zenuwachtig naar de deur tastte en wroette om ze open te krijgen. Eindelijk vond hij 't slot en spetterde buiten. 't Was tijd, zijn hoed was reeds tot aan zijn nek, hij versmachtte bijna en de stokslagen

verlamden zijn armen en schouders. Buiten trok hij haastig zijn hoed af. Menschen en stonden daar en hij voelde zich beschaamd over zijn neerlaag, hij wilde terugkeeren, ze waren weer de gang in geloopen en de deur stond nog half-open.

Hij liep en stiet ze geheel open, doch plots kreeg hij iets op zijn hoofd dat hem bedwelmde, 't rolde af en ruttelde kletterend op de straatsteenen. De deur vloog toe met een doffe slag.

Als hij van zijn onthutsing bekomen was keek hij naar de grond en zag zijn muite daar liggen met de vogel erin, roerloos. Ontzet bezag hij dat en voelde een koude om zijn herte slaan. 't Diertje lag met zijn pootjes omhoog en een bloeddruppeltje doorvlekte de gele pluimpjes van zijn kopje.

Hij haalde 't uit zijn kooitje, betastte 't en voelde er geen leven meer aan, 't was wel dood. Een ontzettende triestigheid beving hem en hij smeet 't weg, doch kon niet gelooven dat 't dood was en hij raapte 't weer op.

Lange tijd hield hij het in zijn hand, bekeek het smertelijk, piepte met zijn lippen alsof hij hoopte dat 't antwoorden zou, maar 't verkilde van langs om meer. Eindelijk wierp hij het weer weg en ging heen door droefenis overmand. Hij zag het nog lustig springen vóor zijn oogen, 't was een jong vogeltje en 't begon reeds stille te zwaaisteren, zijn aarzelende zang verheugde hem.

Nu was 't dood.

Hij liep de donkere laan in, zette zich op een bank en begon te mijmeren. Vóor hem lagen de

rosse, de vuil-bruine, de gele, de zwarte, de halfgroene blaren opeengestapeld in sombere rust. Over hen liep een nattig-glimmende streep die zijn aanvang nam aan gindsche lanteern. t'Allenkante was geritsel te hooren en ziggerende schaduwtjes daalden langzaam naar beneden. Boven hem verhieven de boomen hun fijn twijgwerk van bladerlooze takjes, lijk kant zich afteekenend, bijna onzichtbaar tegen de donkere sterrenlucht.

Jan glariëde strak naar de grond, voelde zich overmand door een hevige wanhoop. De kille vochtigheid drong door zijn kleeren en hij rilde. Uit de boom boven hem viel een druppel koud water in zijn nek die hem deed verschieten.

Hij bleef niettemin zitten, voelde zich te lam om op te staan. Opstaan was ook een nutteloosheid, beter kon hij hier zitten vergaan in de donker bedolven en de diepe eenzaamheid van bedelvende boomgevaarten. Rondom ritselden de vallende blaren, brachten als een vage tocht met hen mee een bijna onvoelbare adem, die langs hem heen gleed, hem deed rillen als voor de adem van eenig stervend wezen. Vage geluiden stierven in de verte weg en vreemde geruchten stegen lichtjes onder de gewelven van de takkenkoepels. Hij had de gewaarwording alsof onzichtbare wezens daar ronddoolden. In de klaarte van een vage lichtstreep glansden de blaren met een vreemde kleur, ginder lagen ze opgehoopt in een langwerpig bermpje en daarvóor gaapte als een holte... 't was lijk een graf. De wortels

van een dikstammige boom aderden errond, omsloten het met hun zwartglimmende vertakkingen, als wilden ze verbrijzelen 't gene daarin zou komen te liggen.

Hij huiverde opnieuw. De zwarte vernietiging rechtte zich vóor hem als een vreeselijk spook, hij had schrik, voelde klamheid zijn voorhoofd bevochtigen. Langs daar was 't een ijselijke weg die hij wel wilde ontvluchten, doch hij bleef zitten, hij wist niet waarheen, alles wat in zijn herinnering kwam was verwijt, bedrog, twist, eeuwige ruzie, geen zonnestraal scheen door die duistere dingen heen, daar was niets van het geluk voor hem weggelegd.

Hij was radeloos en zonder macht als hij dat alles overdacht. Voor zijn vrouw had hij niets meer over, ze was gewikt, aan andere getoetst en te licht bevonden. Doch hij kon in vrede leven met haar, in de beschouwing van 't leelijke zijn hartstochten dooden, in vrede leven om te bewaren alles wat hij vergaard had, in vrede leven voor dat kind, om te helpen zijn arme ouders.

Och, zijn moeder! Hij ging er in lange tijd niet meer heen en ze kwam nu vóor hem staan als een uitdrukking van de hoogste troost. Doch hij dierf daar niet meer gaan, aan niemand dierf hij zijn ongeluk bekennen, zij zou hem doorgronden en raden en hij zou van schaamte verzinken. Neen, daar moest hij niet meer gaan, de aanschouwing van haar oud wezen was hem voortaan ontzegd en de troost die hem dat gaf. Hij had niets meer,

niets, geen genegenheid, geen liefde, hij kon er zelfs geene meer zien omdat hun betuiging evenals medelijden hem aan zijn ongeluk herinnerde.

Hij drukte zijn handen op zijn gezicht en liet ze dan weer vallen op zijn knieën, geld rammelde in zijn zakken.

Ja, hij had geld, geld om na te-jagen een bedriegelijk genot. Hij kon drinken met dat geld, zijn verhemelte streelen door aangename kost, de voldoening van zijn driften zoeken, ginder, bij dat mooie wijf.

Doch genot van eten en drinken beteekenden niets bij de smerte van 't hert, en 't baatte niet dat hij daarvoor geld had, hij had honger noch dorst. Alleen een oogenblik drift kon hij nog hebben, eer een ziekelijke opgewondenheid door een wraakgeest ingeblazen, om wrake te nemen over de verlatenheid waarin hij verloren liep. Enkel als hij daar was, onder haar onmiddellijke invloed, voelde hij zich bedwelmd en leefde in een zalige roes, doch eens daaruit verging dat alles op niets, daar was geen voldoening mogelijk. 't Was maar al te klaar dat ze zijn passie in zijn oogen las, en daarom met hem speelde, rond hem draaide om hem op-te-hitsen. Ze was een tafelschuimster die hem zijn geld afdeed en met zijn stomme aanbidding spotte. Misschien strooide ze 't rond en lachte iedereen ermee.

Domkop die hij was, dat hij daar nog heenging!

Hij stond op en ging al stampvoetend verder over de krakende blaren.

Een zwaar gewicht drukte hem terneer. 't Lag daar reeds sedert een tijd die niet te bepalen was en drukte steeds zwaarder en zwaarder: 't was de macht van de vrouwen.

Hij voelde die macht over zijn heele leven, zag ze al zijn daden bestieren, zag ze hem in 't slijk wentelen, hem door de goot sleuren, hem ten spot stellen aan heel de wereld. Hij had alles gedaan onder de invloed van die macht en voelde dat hij voort alles zou doen, dat hij voor niets achteruit zou deinzen; ze beheerschte hem altijd nog, hij kon ze niet ontgaan.

't Was zijn ongeluk, 't was 't ongeluk van heel zijn leven, en niets was daar aan te doen omdat 't een noodlot was.

't Was onnoodig nog langer te leven, hij zou verder van 't een ongeluk in 't ander loopen, misschien een moord doen. 't Speet hem van dat kind, en toch, als hij in 't gevang zijn leven eindigde kon hij 't ook niet helpen en oneer bleef erbij nog op hem kleven.

Hij doolde verder, ging tusschen de struiken in de diepe donkerte en zag straks 't water vóor hem dat blonk als zwart marmer.

Hij bekeek dat water en een huivering voer door zijn leên. Maar toch, 't was in een oogenblik gedaan, een kleine swobbeling ...

Plots hoorde hij de blaren ritselen en eenschaduw stond vóor hem.

- Goeden avond, vriend, zei een trage, zware stem.

Jan sprak niet, hij bleef pal staan met jagend hert en de vreemde kerel bleef nevens hem. Dan voelde Jan zich plots beschaamd, hij ging voort omdat hij wel zag dat de vreemde zijn plan geraden had en dacht: 't is voor later.

De andere ging mee met hem. Ze stapten zwijgend over de blaren die kraakten en ritselden onder hun voeten, zoo kwamen ze in 't licht. Dan herkende Jan de jonge Vandamme en de jonge Vandamme herkende Jan.

Vandamme hield hem staan.

- De verheven Boeddha, zei hij, verliet zijn kinderen en zijn vrouw om een volmaakt leven te gaan leiden buiten alle geslachtsbetrekkingen. Zoo leefden al de heilige mannen en Jezus gaf ook 't voorbeeld met nooit te trouwen. Volg het voorbeeld van de Verhevene, broeder, en kom met mij uw geest van 't aardsche ontheffen in hooge bespiegelingen; ik zal een plank voor u gereed maken.

Jan gaf geen antwoord. Hij wilde weenen maar geen tranen kwamen. Ook dat alles baatte niet, die invloed zou voort op hem blijven wegen, en wat baatte 't leven zonder van 's levens genuchten te mogen genieten?

Vandamme keek strak in zijn oogen met zijn vaste blik en hij voelde onder de invloed van die blik zijn wil vergaan.

- Kom mee! zei Vandamme.

Hij leidde hem mee naar zijn huis, ze aten daar droog brood en dronken water. Vandamme zei niet veel, hij at heel langzaam en met smaak. Jan

had moeite om iets binnen te krijgen. Binst hij kimsde aan 't droog brood keek hij weer die kamer rond, ze was niet veranderd. De wanden waren even naakt en alleen die twee beelden hingen daar over elkaar. Hij voelde nu echter geen spotlust of minachting voor dat vreemde leven, misschien, meende hij, was dat zoo 't best, doch een stroom van treurigheid versteef zijn gemoed bij de gedachte aan die verzaking aan alles. Waarom dan leven? Maar herinneringen uit zijn kindsheid kwamen op en gaven hem wroegingen, hij besloot te herleven, wilde opnieuw gelooven, de vreugde smaken van een leven van enkel lijden voor het gelukzalige hiernamaals. Vandamme richtte een gebed tot de godheid welke hij voor zijn eigen geschapen had, en hij bad ook. Daarna bereidde Vandamme hem een hard bed omdat hij 't op een bloot berd nog niet zou kunnen gewoon worden. Heel de avond was Jan lijdzaam, voelde een ruste over hem dalen en was getroost. 's Nachts sliep hij tamelijk goed hoewel hij soms wakker werd door de hardheid van 't bed en pijn voelde, of soms ook bekroop hem een vrees en zag hij in zijn verbeelding de ijle wanden, de leege kamer waarin 's avonds daarvoor hun stem zoo zonderling geklonken had. Die groote ijlheid woog op zijn borst en scheen hem te willen verpletteren; soms meende hij schimmen te zien zweven.

's Anderdaags uchtends ging hij vandaar heen uit naar zijn werk. Vandamme riep hem: tot deze

noen! doch nauwelijks was hij buiten de deur of hij ontwaakte lijk uit een droom en voelde al zijn somberheid terugkomen. Hij was als gebroken en geheel stram en stijf, werkte niet, vond nutteloos nog te werken omdat 't niet baatte en hij zat met zijn hoofd tusschen zijn handen, keek naar zijn schrikbeelden.

Aan niets vond hij nog uitkomst, hij voelde haat alleen, haat tegen alles. Alles spotte met zijn ongeluk, alles vervolgde hem, belette hem van iets te genieten, overal werd hij nagezet, alles wat hem lief was omvergehaald; men zocht zijn dood.

Hij zou sterven.

's Noens ging hij niet eten, hij had geen honger, hij bleef op zijn stoel zitten met zijn hoofd in de handen. Als 't uur van uitscheiden daar was trok hij heen.

Hij liep door de straten met zijn kop naar de grond, haastig om er een einde aan te maken, niet wetend waar loopen om de tijd te dooden tot het donker en eenzaam werd.

Plots herkende hij een deur en keek op. Hij voelde een schok in zijn borst en een laatste verlangen bekroop hem, hij tort daar binnen.

De herberg was leeg en klaar vlekten de witte bladen van de marmeren tafels met stoelleuningen omlijst. Daarin verloren zat de witte toovergedaante, op haar gemak, achterovergeleund en de handen op haar knieën. Rondom haar lagen dwarrelende kanten en strekken in eindelijke rust en daar kwam haar hoofd uit te voorschijn, haar

wezen en haar ronde hals, met het mat-blanke vel in eeuwige frischheid en jeugd.

Hij voelde zich plots zóo geweldig gepakt dat hij nog nauwelijks kon ademen, een band drukte op zijn borst die leeg was van bloed, en hij beefde zóo, dat hij maar met moeite meer voort kon.

Toch geraakte hij tot bij haar en liet zich daar neervallen, op een stoel, bedwelmd en machteloos. Ze bestelde hem en zette zich weer aan zijn zijde.

Hij keek haar steelsgewijze aan, volgde de lijnen van haar lijf, voelde haar kleeren tegen hem. Zijn oogen veranderden van kleur en werden wild, zijn bloed sloeg onstuimig tegen zijn voorhoofd en hij wist met zijn handen geen weg. Dan draaide hij aan zijn knevels, sprak haar aan met sissende stem, vuile opmerkingen die haar deden lachen. Haar lijf kronkelde zich daarbij, haar borst golfde op-en-neer, en haar oogen vlamden. Hij kon zich niet meer bedwingen, neep in haar armen, streelde haar onder haar kin.

- Stil, zei ze, de deur staat open.

Hij keek en zag ze werkelijk open staan. Plots ging ze weg en hij loerde waar ze ging, sprong van zijn stoel en liep haar achterna. Ze stond in 't midden van de keuken, hij liep naar haar toe, prangde haar in zijn armen, drukte zijn met schuim bedekte lippen op haar mond. Doch ineens begon ze luid te gillen en hij liet haar ontzet los. Hij kon zich niet verroeren, geen voet verzetten, de grond zonk onder hem weg en alles draaide. Hij voelde zich opgeheven, voortgesleept, gestuwd

en gestampt en toen hij tot bezinning kwam bevond hij zich buiten en voelde hij overal pijn.

Menschen keken naar hem en lachten en hij haastte zich weg. Weer kwam de geweldige levensmoeheid op, nog met een ontgoocheling vermeerderd. Doch nu was 't voor goed gedaan, nu zou hij nooit meer herbeginnen, eens te meer was hij overtuigd dat er aan zijn ongeluk niet te verhelpen was en een nieuwe schande kwam zich bij 't overige voegen. Weer zou heel de stad om hem lachen, hij zou zich nieverst meer durven vertoonen.

Hij kwam op 't plein onder de boomen.

Daar vielen weer de bladeren levensmoe, wemelden rond hem, dreven aan tegen een stam en mieken even een zacht geruisch als ze de grond raakten.

Daar lagen er vele, gedurig vielen nieuwe, 't was een regen van dorre bladeren, een klagende regen. Ze stapelden zich opeen op de grond, de vochtigheid miek hen nat en voeten vertrapten hen, scheurden hen, dokten hun welgeteekende omtrekken ineen, de figuren van gebekte, getande, ronde, langwerpige blaren, alles vermengde zich, vràt uit, verging in één verrotting, diende voor een oogenblik als schilderachtig-zacht tapijt met kladden van geel, bruin en zwart bekleisterd en door de natte glimmend, om dra over-te-gaan in glibberige mooze. De smoor rekte zich daarover uit, werd steeds dichter, overwelfde de plaats: 't was of hij wilde verbeelden de tijd die onder zijn mantel de

eeuwige verrotting bedekte. Rondom hem was alles dorren, welken en vergaan, hij alleen droeg steeds eendere kracht in zich om, verstierf niet, doch zweefde als een noodlot rond voor zijn eigen ongeluk.

't Zou weldra gedaan zijn.

Hij doolde weer voort, kwam in de straat van zijn huis, bleef plots staan en wilde weerkeeren. Maar dan besloot hij nog eenmaal zijn kind te zien, daarna was 't onherroepelijk vastgesteld, hij voelde geen wroeging noch berouw of schrik, 't was de natuurlijke gang die dit nemen moest. Hier was niets meer te doen voor hem.

De straat was somber en nattig, hij voelde de vochtigheid zijn kleeren doordringen en rilde ervan. 't Waren overal tranen, de steenen kreeschen, de daken schreiden, zware druppels vielen van hen, 't was een geplets tallenkant, met nare gezichten van brekende dingen in de laan ginder verder, en eenzaam, 't was lijk of alles stilaan vanzelf viel en alles verging.

Verder werd dat overstemd door 't gerucht van de menschen, door hun woelingen en gekriel; de menschen leefden overal hun eigen leven voort, leden en sleten met hoopen opeen, brachten de tol van hun eigen ellende in de gemeenzame schatkist.

De smoor verdikte niet meer en vaag was de enge gang te zien die voor hem 't plekje hemel was, omboord met de eendere gezichteinder en 's avonds aangegeven door lichtende punten op rote.

Hij zag die lichten. Ze hadden een krans om

zich van witte nevelen, waarin ze hun scherpe schichten staken aan wier toppen edelgesteenten in alle kleuren een oogenblik fonkelden. Daaronder was een vage klaarte, waar eender dunne, gerekte schaduwen over dansten en zwarte gestalten liepen. Verder verdichtten die gestalten, een gerul steeg op uit hen en ze keken allen naar de eendere kant verder de straat in, waar nu niets meer te zien was.

Hij ging tusschen hen voort, zwijgend en stroef zonder op hun kommer te letten. Doch plots zag hij heel tenden de straal van zijn blikken een ineengedokene gedaante wemelen die hij kende. Hij voelde een zware slag in zijn borst alsof daar iets brak en hij kon niet meer voort, terwijl hij strak naar die gedaante keek die in de nevelen verdween.

Iemand kwam bij hem staan en bezag hem, hij voelde de kracht van die blik op hem en keek van wie hij was. 't Was Thekla die daar stond.

- Dat is wreed, hee, meneer, een oud mensch zoo aan de deur smijten? iedereen spreekt er schande van. Ze is gevallen in 't midden van de straat en kon bijna niet op, en achter haar lachten ze.

Jan gaf geen antwoord. Zijn blikken waren in de smoor verloren en daar zag hij dat heele tooneel. Snikken van machtelooze jammer stegen naar zijn keel, een ijzeren hand schroefde ze toe en hij voelde zich stikken. Hij wilde loopen, zijn moeder achterhalen om al die ellende te helpen en haar smerten te lenigen. Misschien had ze honger, hij dierf haar niets meer vragen omdat hij bang was voor haar.

- En gij die zoo een goede mensch zijt, meneer, de menschen komen de tranen in de oogen als ze er van spreken hoe ge dat bastaardkind geerne ziet, dat toch 't uwe niet is.

Met een snok zakte zijn hoofd en hij keek 't wijf aan, terwijl hij de striemende pijn van een zweepslag voelde over zijn gezicht. Ineens zag hij al die tooneelen, zijn bruiloft en dat plots bezoek van Stant. Doch hij geloofde 't nog niet.

- Dat kind is 't mijne, zei hij.

- Och meneer, ge wilt dat niet geweten hebben maar iedereen weet het toch: Zijn vader is soldaat. We weten het van de geburen van uw schoonouders, die naar hier komen kijken zijn om te zien hoe ge 't steldet, en ze vertelden dat er nog geen zes maanden verloopen waren sedert uw eerste kennismaking met haar en de komst van 't kind. Ge kunt het zelf wel eens uitrekenen.

Hij boog zijn kop nog dieper, rekende en vond de uitkomst juist. Dan ontsnapte hem een heele rei geweldige vloeken en plots nam hij de vlucht, haastig, ver weg.

Een heele tijd liep hij en bedaarde maar als hij geen adem meer vond. Dan stond hij stil en leunde tegen een blinde muur, zag al die dingen wemelen vóor zijn oogen, hij zag heel de stad die zijn schande kende, al de menschen die ze bespraken, die hem met vingeren wezen, die hem uitlachten. Die lach duurde reeds van vóor zijn trouw, doch een heele tijd was hij blind geweest en had het niet meer gezien. Hij vond hem nu

weer geweldiger dan ooit, ze zouden er liedjes op maken en overal zingen.

Tevens voelde hij een geweldige woede bij 't gedacht dat hij dat kind vertroeteld en verzorgd had en ervoor had gewerkt. Nu zou hij nooit meer onder de oogen van de menschen durven verschijnen, nu móest hij verdwijnen.

Hij ging weer voort. Al de geweldige weemoed kwam weer op, zijn eeuwige mislukking. De tooneelen rolden af vóor zijn oogen, sombere tafereelen die hem haat en verachting voor alles inboezemden. Alleen twee menschen haatte hij niet, hij huilde als hij aan hen dacht, de snikken volgden elkander op, verloren zich in de wijde eenzaamheid, onder de sombere boomen.

Dan bleef hij staan voor een plotse ingeving en staakte zijn geschrei. Hij boog zich, haalde 't geld uit zijn zak, spreidde zijn zakdoek over de grond open en lei 't geld erin. Dan bond hij hem toe en ging heen. Hij ging altijd maar voort tot buiten de stad, volgde de welbekende weg tusschen de hagen. Daar stond het huis in stilte bedolven en rust, zijn moeder was nu te bedde. Hij bezag het en een nieuwe tranenvloed welde op, doch hij bedwong zich, hing de zakdoek aan de klink van de deur en ging snel heen.

Hij kwam weer aan de vesten, nu moest hij er gedaan mee maken, grinnikende gezichten vervolgden hem en voortdurend klonk gelach in zijn ooren. Op een oogwenk zag hij al zijn bekenden die spotten om zijn onmetelijke dwaasheid. Hij

drong ineen van schaamte, zijn lijf schokte zenuwachtig onder de kwelling van dat zicht. Hij liep tusschen de boomen door, de smoor was verdwenen en donker teekenden de stammen en 't schaarhout zich af. Om hem heen ging 't gezucht en 't geritsel van de vallende blaren altijd voort, kraakten vreemde dingen en alles ontleedde zich, stierf en bedolf zich.

Hij voelde geen weemoed meer, hij was alleen bezield door de wil om er gedaan mee te maken, daar zijn toestand onhoudbaar was. Hij drong dieper: daar boordde de gracht. Over zijn water lag een lichtende schemer van verdwenen klaarten en de avondlucht werd vervuld met een stank van rottende dingen. Sombere schaduwen - kreupelhout - zoomden de andere kant en daaruit kwam een eenige gedaante te voorschijn, die zich over 't water boog, dat effen, lijk een blad zwart marmer, te glimmen lag. 't Was een kopwulge - ze had de gedaante van een engel die vlood in het ruim, wier voeten verdwenen in donkere diepten, een engel met een arm die zich vóor hem uitstrekte, die wees naar omhoog.

Onwillekeurig keek hij daarheen met een laatste twijfel in 't hert. Er was geen mist meer, duizende sterren pinkelden in 't donker geluchte, duizende en nog duizende. Doch dat waren zoovele zonnen die 't oneindige vulden en geen hemel was er, geen plaats voor een hemel.

Hij keek weer naar 't water.

Waarom lijden? Waarom strijden? Daar bestond

maar één macht onder welke hij gebukt ging, waardoor hij alles geleden had en welke hij niet kon weerstaan: dat was de macht van de wijven en hij vervloekte ze. Nog eenmaal kwam de woede op en hij riep een laatste verdoeming over hen.

Dan bedaarde hij weer, terwijl hij de helling afdaalde. Hier lag 't einde der dagen en 't einde van alles, hier, in die gracht, die uitwasemde dood en verrotting; hij zou hier vergaan lijk alles en geen last zou zijn schouders nog drukken.

Nog eenmaal keek hij rond, voelde ondanks zich een rilling en sprong. 't Water plonsde met dof gerucht, rondde in wijde kringen uit en een regen van spetters drupte. Zijn woelende armen sloegen 't plonsende vocht en zijn beenen verwarden in 't wier. Nog eenmaal kwam zijn hoofd boven en hij riep benauwelijk tusschen 't gezijpel van van 't water: Onze Heere help mij! Daarna zonk hij voor goed weg, nog eenige golvingen ruischten, dan werd langzaam alles effen en stil.

GUSTAAF VERMEERSCH.